

NSfK:s forskarseminarium 2002
Perspektiv på våld
23-26 maj 2002, Skeviks Gård, Stockholm

Torsdag 23 maj

Plenum 1

Definitioner av våld och våld i ett komparativt perspektiv

Ordförande: Jerzy Sarnecki (S)

- Slag och sparkar -- men inte "våld". Om vårdbiträdens tal om de gamlas aggressivitet – av *Malin Åkerström (S)* 5
- Violence and Victimization Among Adolescents in Eight European Countries – by *Thoroddur Bjarnason (I)*¹

Fredag 24 maj

Plenum 2

Föreställningar om våld och offer

Ordförande: Britta Kyvsgaard (D)

- Hvordan vi forstår vold og betydningen av ulike forståelsesmåter – av *Hedda Giertsen (N)* 17
- Utsatt för hatbrott - olika för kvinnor och män? – av *Eva Tiby (S)* 33

Plenum 3

Tillbakablickar

Ordförande: Helgi Gunnlaugsson (I)

- From Rule of Law to Law and Order – by *Jukka Kekkonen (F)*²
- Dödsstraf: Voldens Former – av *Inga Floto (D)* 39

Arbetsgrupp A – Victimization & Violence

- Victimization and Inequality. A Study of Self Reported Victimization in Sweden 1988-1999 – by *Felipe Estrada & Anders Nilsson (S)* 46
- Criminal justice-centred responses to violence against women: For and Against – by *Karen Leander (S)*³
- Violence in the private sphere and the criminal justice system – some preliminary thoughts – by *Eлина Castrén (F)*⁴
- Crime publicity in the media – extent of crime publicity compared to extent of victimization and fear of crime – by *Sari Kemppi (F)* 53

---

¹ Lämnade inte in något papper.

² Lämnade inte in något papper.

³ Lämnade inte in något papper.

⁴ Lämnade inte in något papper.

Arbetsgrupp B – Bilder av våld & trygghet

Tough and Violent Girls in the Finnish Media – by <i>Päivi Honkatukia</i> (F) ⁵	
Violence among Icelandic youth as seen in police records – by <i>Rannveig Thorisdottir</i> (I)	59
Violence against the eye-constructions on violence in the media and their contribution to youngsters out of control – by <i>Ragnhild T. Bjørnebekk</i> (N) ⁶	
Frygt for forbrydelser i Reykjavik centrum: Ændringer i tryghed i 2001 – av <i>Helgi Gunnlaugsson</i> (I)	69
Terrorangrebet på USA og danskernes bekymring for vold og kriminalitet – av <i>Susanne Clausen</i> (D)	77

Arbetsgrupp C – Metod, teori och definitioner

The Relationship between Anger, Personality and Blame Attribution – by <i>Anna Kristín Newton</i> (I) ⁷	
Gender Differences Between Boys' and Girls' Explanatory Models of their Violent Conduct – by <i>Páll Biering</i> (I)	84
Vold som erfaring... - og definitionens problem i studiet af vold – av <i>Camilla Kvist</i> (D)	92
Om utvecklingen av teoretiska huvudperspektiv för att förklara variationer i våldsbrottslighet – av <i>Leif Lenke</i> (S) ⁸	
Risk and need analysis – by <i>Maarit Suomela</i> (F) ⁹	

Arbetsgrupp D – Polisen, offer och rättsväsendets reaktioner

Etableringen av familjevoldskoordinatorer i norsk politi – av <i>Paul Larsson & Ole Johan Strømman</i> (N)	103
När brottsoffret blir målsägare. Om polisen som länken mellan det sociala och det rättsliga – av <i>Anders Green</i> (S)	110
SEFO-reform: en ny tilnærming til klager og anmeldelser mot politiet? – av <i>Gunnar Thomassen</i> (N)	120
Voldsofres møte med politiet – av <i>Arne Skodvin</i> (N)	125
Justisdepartementets satsning mot “familievold”/”Vold mot kvinner” – av <i>Ellen S. Kittelsbye</i> (N)	134
Två misshandelsbrott av kvinnor medförde olika straffrättsliga reaktioner i Sverige och Norge trots att de bedömdes som lika straffvärda. Finns det ett rättvist straff eller är föreställningen om det rättvisa straffet en illusion? – av <i>Eva Stenborre</i> (S)	141

Arbetsgrupp E – Historiska perspektiv

Aga, straff och våld – några utdrag från historien av barns ågan – av <i>Timo Harrikari</i> (F)	145
Symbolisk vold – om behandlinga av de norske krigsbarna etter 2. Verdenskrig – av <i>Kjersti Ericsson</i> (N)	153
Vold i historisk perspektiv – verbal vold og traditionel konfliktløsning i Grønland – av <i>Mariekathrine Poppel</i> (G)	163

---

⁵ Lämnade inte in något papper.

⁶ Lämnade inte in något papper.

⁷ Lämnade inte in något papper.

⁸ Lämnade inte in något papper.

⁹ Lämnade inte in något papper.

Arbetsgrupp F – Kultur, subkultur och etnicitet

Violence and social control among drugusers in Oslo – by <i>Nicolay B. Johansen</i> (N)	170
Poverty, masculinity and violence; male pride and aggressive behaviour – by <i>Martti Grönfors</i> (F) ¹⁰	
Ungdomsgjenger og vold – av <i>Elisabeth Næss</i> (N)	177
Skolens betydning for minoritetspråklige menn i norske fengsler – av <i>Tone Viljugrein</i> (N) ¹¹	

Lördag 25 maj

Plenum 4

Genusperspektiv

<i>Ordförande: Kjersti Ericsson</i> (N)	
Past and Present Images of Female Killing – by <i>Annika Snare</i> (D)	181
Embodying masculinities, embodying violences – by <i>James Messerschmidt</i> (USA)	189

Plenum 5

Händelserna i anslutning till EU-toppmötet i Göteborg

<i>Ordförande: Kauko Aromaa</i> (F)	
Policing Political Protest – Gothenburg June 2001 – by <i>Janne Flyghed</i> (S)	212

Deltagarförteckning	219
----------------------------------	-----

---

¹⁰ Lämnade inte in något papper.

¹¹ Lämnade inte in något papper.

Denna seminarierapport innehåller merparten av de papper som presenterades vid seminariet på Skeviks Gård. De papper som ingår i denna rapport har inte redigerats.

Jag vill på NSfK:s vägnar uttrycka ett stort tack till alla de personer vid Stockholms universitet som organiserade och gjorde det möjligt att genomföra seminariet. Ett speciellt tack går till Lotta Pettersson och Jenny Karlsson.

Helsingfors, September 2002

Joachim Enkvist

SLAG OCH SPARKAR -- MEN INTE "VÅLD"

OM VÅRDBITRÄDENS TAL OM DE GAMLAS AGGRESSIVITET

Malin Åkerström

Jag ska presentera en *gåta*. I Statistiska Centralbyråns levnadsnivåundersökning visar det sig att rankinglistan för yrkesgrupper som utsätts för våld toppas av mentalskötare och poliser. I intervjuer uppger 35 % respektive 34 % att de utsatts för våld. Av de vårdbiträden (där den största gruppen arbetar på sjukhem, dvs det vi förr kallade ålderdomshem) som intervjuats uppger 6 % detsamma. I en undersökning jag själv gjorde visade det sig emellertid att 72 % av vårdbiträden som arbetade på sjukhem och 71 % av mentalskötare att de varit med om att bli slagna, rivna eller klösta av patienterna. En större andel av de sistnämnda hade dessutom oftare varit utsatta för detta (en tredjedel varje vecka, mot 14 % av mentalskötarna).

Varför dessa skillnader?

Uppenbarligen ligger det svaret i frågornas formulering i de olika studierna. I statistiska Centralbyråns undersökning formulerades frågan:

"Har ni själv under det senaste året, alltså sedan..., varit utsatt för någon eller några av följande händelser? Sedan läser intervjuaren upp alternativen: 1. Våld som ledde till synliga märken eller skador. 2. (Har Ni därutöver blivit utsatt för) våld som inte ledde till synliga märken eller kroppsskada. I min fråga (som ställdes via telefonintervjuer utförda av SIFO, formulerades frågan istället: "Har du varit med om att patienter försökt eller faktiskt har slagit, rivit eller klöst dig?"

Uppenbarligen har man inte nödvändigtvis varit utsatt för "våld" om man blivit slagen, riven eller klöst av någon. Det var inte bara så att undersköterskorna undvek ordet våld. Det var också så att man, i de samtalsintervjuer jag gjorde, aktivt gjorde motstånd mot denna benämning av de äldre patienternas aggressiva handlingar.

Det är inte lätt när man är ensam. Är man två eller fler så får man försöka att man är... redo, hela tiden. Att man tittar hela tiden så att man inte blir överraskad av en knytnäve eller överraskad av en spark eller nåt.

Flera studier av enstaka, ofta uppmärksammade våldshändelser i olika lokala miljöer har behandlats i denna bok. Jag skriver om det motsatta: En kontext — sjukvården — analyseras där våld tycks vara mycket vanligt men ändå är relativt okänt. Allra tydligast var denna tendens inom åldringsvården: citatet ovan är hämtat från en undersköterska anställd på ett sjukhem.

Via en studie av personal som vårdar gamla människor kan den gränssättning som kringgärdar det vi kallar våld illustreras. Jag vill problematisera begreppet: visa på dess ludlighet, laddning och praktiska relevans. Det vi kallar "Våld" har kanske mer med kulturell praktik, miljö och situation och med relationer att göra än med handlingar av aggressiv natur.

Denna analys kan också illustrera hur ett interaktionistiskt, konstruktivistiskt perspektiv kan användas i studier av "makroskeenden" - och inre behov.

Analysen har jag gjort med hjälp av begreppet "gränssättningsarbete" Gränssättningsarbetet kan vara explicit. Gieryn (1983; 1995) analyserar t.ex. ett område där debatterna stundtals varit heta: vad konstituerar forskning, respektive icke-forskning? Avgränsningsarbetet måste emellertid inte vara så öppet. Gränserna kan stakas ut mer osynligt. Beträffande det "vi alla vet" måste man ju inte föra en debatt. 'Våld' är ett sådant område vars betydelse vi alla tycks vara överens om. Det entydiga signaleras genom den grammatiskt bestämda formen: "våldet". Den bestämda formen pekar på något ting-lik, det den sociologiske klassikern Durkheim benämnde 'socialt objekt'. Men samtidigt är det en skenbar entydighet. Nya händelser fogas in under beteckningen. Våld har en retorisk kraft som används av sociala rörelser som kvinnorörelsen och offerrörelsen. Vi kan t.ex. se dess praktiska användning i de senaste decenniernas framgångsrika kamp för att lyfta fram kvinnomisshandel. Från att ha betecknats som familjebråk eller liknande utgör det nu ett samhällsligt problem som engagerar myndigheter, sjukvård och rättsväsende.

För sjukvårdspersonalen var emellertid innebörden i begreppet våld uppenbar: dit hörde inte de gamlas aggressiva handlingar. I studien, som jag snart skall presentera, aktualiserades gränssättningarna först genom intervjuarens frågor.

Avdramatiserande gränssättning

Bland dessa fanns ett antal - listan skulle kunna göras längre - men jag skall visa hur man på några olika sätt tonade ner beskrivningar av de gamlas aggressivitet.

Kategorier av människor istället för händelser

Genom att hänvisa till typ av människor istället för beteendet som sådant definieras fenomenet -- som egentligen handlar om en uppsättning beteende.

Ett samtal från en specifik sjukvårdskontext, ett akutintag, är belysande. Jag frågar dem om åldringar som slåss; är det våld?

Sjuksköterska 1: Nej det kallar inte jag för våld.

Sjuksköterska 3: Nej om en 80-årig gammal gubbe skulle klippa till mig eller så hade jag nog inte, ja jag hade ju sagt till honom, "vad gör du?" Men jag hade ju inte blivit så som jag kan bli om en 40-årig berusad man klipper till mig. Det är en annan sak. Eller en ung kille eller nåt sånt, eller en full tjej. Men inte en gammal, nej, det kallar inte jag för våld.

Sjuksköterska 2: Jag håller också med.

Här avbryter jag för att fråga om en händelse sköterskorna tidigare referat till —en äldre patient som givit en av dem en örfil. Var inte det våld?

Sjuksköterska 2: Nej... men det är ju en viss skillnad att få en örfil av en 80-åring som knappt har kraft att lyfta upp handen än av en 30-åring.

Intervjuare: Är det bara styrkan eller just att dom är...?

Sjuksköterska 2: Dels är det ju det att dom är gamla, dom är förvirrade, en del har inte så många hjärnceller kvar. Även om dom inte är förvirrade så är dom inte helt normala. Men om det är en yngre människa, det är ju nånting annat. Det är inte samma sak.

Intervjuare: Där kan man förvänta sig ett annat uppträdande?

Sjuksköterska 2: Ja det måste man göra, oavsett om dom är berusade eller inte, eller narkotikapåverkade eller vad dom är när dom kommer in här.

Intervjuare: Så missbrukare kan man inte ursäkta heller?

Sjuksköterska 1: Nej det är våld.

Det gränssättningsarbete som min fråga aktualiserar involverar kontrasteringar. Kategoriseringar av människor, inte av händelserna som sådana, tjänade som verktyg för att visa på vilka handlingar eller händelser som föll utanför, respektive innanför begreppet. Även när intervjuaren avbryter och introducerar en handling genom att fråga "hur var det med örfilen?" återvänder intervjupersonerna ändå till *vem* som utdelar den. "Den berusade", "en ung kille", "en full tjej" ställs i relation till "en 80-årig gammal gubbe". Dessa kontrasteringar, som var vanligt förekommande, kan i detta fall sägas utgöra en form av avdramatisering.¹² De gamlas fysiska aggression faller inte inom ramen för våld därför att de är förvirrade. Och: "även om dom inte är förvirrade så är dom inte helt normala". Samma beskrivning skulle, i ett annat sammanhang, sannolikt också applicerats på de kategorier där beteckningen våld ses som tillräcklig: missbrukare, berusade. Detta tema skall vi återvända till.

Man parar ihop företeelser som "passar" med vissa människokategorier.

Det är ju inte bara undersköterskorna som gör detta. I en artikelsök på Violence/elderly i Criminology, Penology, and Police Science Abstract fann jag endast artiklar som handlade om det våld som gamla utsatts för. Som Holstein och Miller uttryckt det i en artikel av hur vi social producerar offer "Conventional victimology, it appears, *presupposes* that some persons or groups are objectively "victims" without explicitly considering the interpretive definitional processes implicated in assignment of victim status" (1997, p.26). Forska-

---

¹² Se Atkinson (1984); Drew (1995); Miller (1991) och Smith (1978) för illustrationer av retoriska kontrasteringar i andra sammanhang. Man har visat hur de används för att införa distinktioner som rätt/fel, sant/falskt, objektivt/subjektivt för att organisera och förenkla vissa frågeställningar. Vidare har särskilt

re skiljer sig alltså inte från andra. Etnometodologen Garfinkel (1984:76-103) kallar detta slags tänkande för "documentary method of interpretation," en cirkulär tolkningsprocess där ideer kring etiologi influerar det sätt man förklarar ett problem . Vi ser våld lättare på vissa platser och bland vissa grupper av människor.

Förstående tolkningar

Ett sätt att dramatisera våld är att dramatisera förövaren, dvs. synliggöra utövarens inneboende ondska. Detta grepp används t.ex. i media (Eriksson 1998) och i rättegångar (Sarat 1993). I detta sammanhang är beskrivningarna ofta de motsatta. De äldres aggressivitet ramas in genom en medkännande, förstående tolkningsram.

Vissa sådana tolkningar hänförs till den direkta miljön -- den betydelse som det ansågs ha att visats på sjukhemmet.

Andra hänförde sig till livet utanför institutionen.

Aggression framställs som resultat av omdelbara situationen

Ett tema handlade om ilska som en normal reaktion på de *integritetskränkningar* som ingår i vården: "Men visst kan jag visst det förstå om man, t.ex. ska tvätta och klä på den nedre (stjärten). Att dom, män, att dom... de kanske ömmar, dom är känsliga och... Att dom inte tycker det är så roligt."

Ytterligare en möjlighet att framställa empati är genom att beskriva de äldre som annorlunda. De är, lite som barn, ett folk som inte lyder våra (vuxna) lagar. Barn har ännu inte lärt sig dem, de äldre har lärt sig ett annat samhälles lagar. De tillhör en annan kultur, varför vi inte kan kräva att våra kulturella normer skall accepteras av dem. I det sammanhang de nu är skiljer sig regler och vanor från det de varit vana vid. På detta sätt är det kanske givet att de reagerar med ilska då de t.ex. tvingas duscha:

... dom är inte glada för vatten. Eller så vana, som vi nu för tiden. Vi duschar ju så mycket. Men äldre människor är inte så vana vid att bada och duscha, så att det... Det är klart att dom ger någon signal. (Sjukvårdsbiträde på ett sjukhem).

Ibland talade man om att aggressivitet som svar på behandlingen som ibland kan vara smärtsam.

Reumatisk värk gör ju jätteont. Många gråter ju och är ledsna, att det gör så ont: "Aj, aj, aj" ... men andra blir arga då. Dom förstår inte riktigt att vi måste

---

Miller belyst hur yrkesutövare presenterar ideologier, klienter, arbetssituationer och beslut på detta sätt för att producera ett samtycke hos publiken för de val man träffat, eller den bild man önskar överföra.

vända och smörja... Men om dom blir arga kan man inte säga att det är våld. Utan det är att reagera på sin smärta. (Undersköterska).

Aggression som tillhörande faktorer utanför institutionen

Ett annat tema handlade om hemlängtan. Mot bakgrund av att ingen vill vara på en institution, "alla vill vi ju hem", begripliggörs aggressionen. Parat med patienternas begränsade minne och möjlighet att förstå det orimliga i att vara hemma framstår deras reaktioner som utslag av en högst naturlig längtan:

Intervjuare: - Du sa innan att du förstår när dom är aggressiva...?

Sjukvårdsbiträde: - Ja... där då när dom vill hem. När dom vill väck från ett ställe och vill hem. Då har dom bara det i sina tankar. Det är kanske nästan det enda dom kommer ihåg eller har färskt i minnet. Och så här om man tänker på avdelningen, om han blir arg för nånting. Visst är det inte lätt att ta emot stryk heller eller smällar är det ju inte heller alla gånger.

Ibland anförs patients relationer med andra som den egentliga orsaken till det som händer i interaktionen personal-patient. Besvikelser över anhörigas uteblivna telefonsamtal eller besök kan initiera ilskan. Denna är med andra ord inte personligt riktad.

Sjukvårdsbiträdet: - Att kanske inte en anhörig hör av sig till dom och dom ligger och väntar på telefonsamtal. Så kommer då vi och säger att nu är det tid att stiga upp t.ex.. Då blir ju det, vi får ta all den aggressionen som inte var riktad till oss egentligen. Det är ju säkert så till 90 procent.

Patienternas biografi kan ramas in som förklaringar. Besvikelser och bitterhet tidigare i livet antas ges utlopp i den situation patienterna befinner sig i: Nu tillåter man sig det som inte var möjligt tidigare. I fallet nedan framställs personalen återigen som mottagare av våld som "egentligen" riktas mot andra. Det tycks som om de uppfattar sig som en slasktratt för gamla orättvisor och oförätter eller kanske snarare som en boxningsboll där dessa kan hållas vid liv och arbetas igenom, "det är vi som får ta smällen":

Hämndakten, det är flera patienter. Det riktar sig inte mot dom som kanske dom har nånting (otalt med). Utan den riktas mot oss. Det finns ju fler som s a s ger igen. Men dom dom skulle vilja ge igen på, det kan dom inte. Och kanske aldrig har kunnat. Och då blir det vi som får ta smällen.

Inte bara utövarna beskrivs i förstående ordalag. Även handlingarna ramas in på detta sätt. Här ser vi återigen det väsentliga ordvalet. Kvinnan ovan refererar till att "dom ger någon signal". Eufemismen är i sig intressant. Våld tolkas ibland i detta sammanhang som ett språk: en form av kommunikation. En annat biträde uttryckte det på följande sätt: "Dom ger ju alla tecken dom kan. Både genom att säga saker, men även genom att både slåss och sparkas. Och bits och rivs och...Ja dom använder ju alla sina... "

Att berätta med ett skratt

Det var inte bara formuleringarna som var belysande. Sättet att tala om dessa händelser var också väsentligt. Skratt och humor har ofta analyserats genom undersökningar av deras sociala funktioner. Som katarsis: "skratt förlöser", som gruppintegrerande eller distansskapande. Oavsett dess funktioner tycks ofta det komiska härröra från en inkongruens. Koestler (1961) har utvecklat detta som en teori om att man "... uppfattar en situation eller händelse i två vanligtvis icke kompatibla kontext".

I denna studie visade sig skrattet *porträttera* en brytningen mellan idealbilden av mötet mellan 'de fridsamma äldre' och de kompetenta sköterskorna, versus bilden av hur det faktiskt kan gå till. Det skrattet *åstadkommer* i våra intervjuer är att tala om - ibland för varandra, som i gruppintervjuer - att de gamlas fysiska aggression inte är något att hetsa upp sig för: det är något vi kan hantera. Det generade skrattet utlöses av att omvärlden får insyn i att man inte lyckats med detta.

Den skämtsamma tonen

Olika kulturer utvecklar speciella samtalsstilar (Tannen 1981; Coates 1993; Norrby 1996). Den skämtsamma tonen, slagfärdiga formuleringar, sarkastiska utmaningar kan ingå i dessa. Det tycks också vara så att vissa yrkesgrupper utvecklar en sådan samtalsstil (Pogrebin & Poole 1988; Seckman & Couch 1989). Specifika ämnen inom en lokal kultur kan också behandlas genom en skämtsam ton. Så var fallet beträffande det som beskrivs i den här studien. Genom skratt och drastiska formuleringar betonades inte sällan det humoristiska.

Vi hade en man som vi fick från långvården. Men det var ett praktexemplar alltså. Han var så genomlak.... Och det kvittade vad man skulle göra med honom, så var ju händer där och fötter och huvud och ... Jaa ... Satt han i en stol och man skulle ta på strumpor, så nog fick man en fot så man for in i väggen (skratt).

Det drastiska understryks med humorns hjälp. Men dramatisering avser situationen i sin helhet, inte själva våldet. En sådan skulle betonat de konkreta skadorna (här nämns de *en passant*), sakernas problematiska tillstånd skulle broderats ut — samhällsklimatet, arbetsmiljön etc. I de skämtsamma, drastiska formuleringarna fungerar skrattet som en avrundande slutpunkt, som en kommentar till det berättade. Ofta utvecklas denna skämtsamma berättarstil i gruppintervjuerna vilket indikerar att den understöddes i de lokala vårdkulturerna. I en gruppintervju relaterar t.ex. sköterskorna historier om patienter som slagit andra patienter. Avdelningsföreståndaren avslutar utbytet på följande sätt:

"Nu tänker jag på honom också som vi fick under min tid. Han som alltid satte ut benet och fällde patienterna. Vi har aldrig haft så mycket frakturer som under hans tid (skratt)."

Det generade skrattet

Skratt och humor behöver emellertid inte vara detsamma. Historierna kunde emellertid ackompanjeras av skratt som signalerade helt andra ting. Berättelserna rörde en genans. Sjukvårdsbiträdet nedan berättar om en man som ofta rymde från sjukhemmet. Han ville hem. Vid ett tillfälle gav hon sig efter honom med bil.

Så då skulle man få in honom i bilen. Antingen köra honom till Lummeboda (hem) eller försöka få tillbaks honom hit. Och där fick man ju ta emot jättemycket. Både sparkar och knytnävsslag. Jag fick hemskt mycket stryk av denna farbror. Ibland fick han ju in, det var inte så lätt att hänga med och kunna ta emot. Utan man kunde få, riktiga knytnävsslag (lågt skratt) i ansiktet.

Hon ler, skrattar lite då hon berättar. Tonen är mild. Hon använder den snälla formen "farbror". I berättelsens sammanhang - beskrivningen av knytnävsslag i ansiktet - är det häpnadsväckande. Det är lätt att föreställa sig andra yrkesgruppers moraliska upprördhet, cynism, manligt stoiska hållning osv i relaterandet av en liknande händelse. Framställningen kan kanske förklaras genom berättelsedelarnas oförenlighet: "knytnävsslag" och "farbror". Det är inte vilken "gärningsman" som helst. Det är inte den unge busen, missbrukaren eller fyllo. Men framställningen kanske också reflekterar genansen som omgärdar denna specifika situation. Hon fortsätter att berätta om hur hon står vid vägkanten medan bilister kör förbi. Ingen hjälper henne: de "glor, bara blänger".

Och folk hjälper inte heller till. Andra folk ute. Utan de bara kör förbi, bara glor, bara blänger. Och så ser dom då en i vita kläder (litet skratt) som förtyvlat då försöker nånting. Det är ingen som försöker hjälpa till ute heller

Intervjuaren:- Det gör dom inte?

Sjukvårdsbiträdet:- Nej dom bara kör förbi ...och tittar...

Berättelsen understryker flera av de utmärkande drag som Katz (1996) urskilt beträffande skam. De aggressiva patienternas beteende tillhör sjukhemmets relativt slutna värld: dessa sakförhållande kan uppfattas som besudlande. Dessutom återspeglas förlust av kontroll

och kompetens och närvaron av ett möjligt kaos vilket också karakteriserar upplevelser av skam.¹³

Till sjuksköterskans identitet kopplas kompetens, kontroll och omvårdnad: allt detta synliggjort och förbundet genom kroppspråk, kläder, osv. Hennes "själsliga" skam handlar om hur hennes kompetens uttryckt i kroppspråk, uppförande, jämvikt öppet bröst. Sammantaget vittnar framställningen om det pinsamma i en situation då omvärlden får en inblick i de realiteter man vanligtvis inte meddelar denna.

Våld - associerat med ansvar, avsikt och skador?

I detta avsnitt skall personalens framställning sättas i relation till mer allmänna kriterier av vad som betecknar våld. Även om det enligt Arblaster (1994) från en filosofisk och Gelles (1977) från en kulturrelativistisk utgångspunkt ter sig mycket svårt att bestämma vad våld är, visar flera studier på vissa allmänt anammade kännetecken. Således förbinds ofta våld med ansvar och avsikt hos utövaren, och med skador hos offret.

På samma sätt har, när jag berättat om denna studie, publiken ofta gjort invändningar: De vet väl inte vad de gör, de kan väl inte skada någon. Det var också så, att dessa ting var viktiga för undersköterskorna. Påhängen i detta att trots att de tillskriver patienterna viss avsikt och ansvar och dessutom uppger att de själva blivit skadade betecknas ändå inte de aggressiva handlingarna som "våld".

Avsikt?

I flera studier har forskarna själva involverat sig i gränssättningsarbete beträffande vad som konstituerar våld. Så betonar t.ex. Denzin (1984) och Gil (1970) i studier av familjevåld (här våld mot kvinnor och barn) avsikten hos utövaren. Att de anställda på sjukhemmen inte använde begreppet "våld" skulle alltså kunna förklaras av att de äldres handlingar sågs som icke-intentionella; som ett uttryck av sjukdom och förvirring. Då var det s.a.s. egentligen inte personen som slogs, sparkades eller bet, utan *sjukdomen*. Detta perspektiv fanns i de intervjuades allmänna tal om att de gamla var senila och därför så förvirrade att de inte visste vad de gjorde.

Men det fanns också en tveksamhet. Patienternas avsikter och det medvetna i handlingen syntes vara föremål för ett kontinuerligt tolkningsarbete. Som Dingwell och Murray (1983) hävdar i en undersökning av akutvården är inte avsikten, eller "theorecity" som de

---

¹³ Denna aspekt har också analyserats som en väsentligt bakgrund beträffande genans: "Transactions where identities have been misplaced or forgotten, where poise has been lost or destroyed..." (Gross & Stone, 1970, s. 175).

benämner det, helt lätt att urskilja. Bland sjukhemmets personal reviderades den generella uppfattningen i konkreta fall. Var Astrids bett och knip medvetna eller inte? Detta var inte lika självklart.

Undersköterska: - Vi har en nu, som alltså har nån hjärnskada... Men sen ändå kan hon bitas och knipas och dra i håret och sånt där. Hon tycker det är roligt. Jag hade stora blåmärken här innan som jag fick efteråt hon hade knipit mig. Så var jag där dan efteråt och sa: "Vet du vad det är?". Ja, det visste hon vad det var. Så sa jag: "Vem har gjort det?". "Jag" sa hon. Så hon visste om att det var hon som hade gjort det. Hon förstår allting man säger till henne. Hon har svårt att prata själv, men hon förstår ju vad man säger.

Vidare: Det faktum att patienter säger "förlåt" kan tolkas som att våldet var ett medvetet handlande. I andra fall uppfattas ursikten som ett tecken på att den skyldige erkänt moraliska fel - och blir då själv ursäktad (Goffman 1971; Hepworth & Turner 1982). Här tas det istället som intäkt för att anklaga den skyldiga:

Och den här patienten, varför jag tror att det kan vara litet medvetet: det är därför att hon då, när man försöker prata med henne, när hon har smällt till med knytnäven i magen och man viker sig dubbel och säger till henne: "Nu gjorde det ont när du slog mig". "Ja, förlåt mig", säger hon då. (Undersköterska, sjukhem).

I ytterligare ett fall berättas det om en 90-årig man som vid en utflykt slagit och sparkat vilt omkring sig. Beskrivningen innefattar att han varit lugn, snäll och klar, plötsligt såg råttor i rummet och tyckte att personalen hade gröna kvistar i håret - vilket skulle, tycker man, garantera en tolkning som att det var klassiska galenskapsyttringar. Undersköterskan som berättar säger sig tidigare ha haft en speciell relation till denne patient. Numera vet han inte längre vem hon är. Detta plus beskrivningen ovan torde inbjuda till det ursäktande "han visste inte, har inget fungerande medvetande". Men det finns ändå utrymme för naggande tvivel:

Ibland så tänker jag att det kan ju ha vart djävulskap också. Ibland tror man ju det, när man ser han sen agera så här, att det kan ha varit medvetet. Men det vill man egentligen inte erkänna. Man vill ju inte det.

"Man vill ju inte erkänna". Formuleringen är intressant. "Erkänna" står för att så här är det egentligen: handlingarna var nog ett uttryck för djävulskap. Men "vill ju inte" är väl så väsentligt. Det kan ses som ett uttryck för ett moraliskt karaktärsarbete vis-a-vis dem man är satt att ta hand om och som man haft en långvarig positiv relation till, och som dessutom uppfattas som beroende, utsatta. Dessa vill man inte beskriva i termer som kan medföra fördömanden.

Ansvar?

Ansvarsfördelning tycks vara ett centralt tema i framställningar av våld. Skuld och offerskap skall klarläggas. Emerson (1996) har t.ex. noterat hur det ensidiga ofta betonas genom ordvalet: i vissa rättsliga framställningar kan därför ord som "slagsmål" undvikas då detta innefattar en ömsesidig interaktion.

Hur var det i det fall vi studerade? Sökte man förlägga skuld till en part? I en mening tycks ansvaret placeras hos de äldre: förklaringarna som ges handlar nästan uteslutande om deras agerande. Detta ramas emellertid in i ursäktande, tolererande retorik. Deras aggressivitet görs begriplig. Den beror på rädslan för att dö, besvikelsen över anhöriga som inte hälsar på, sjukdomen i sig. Å andra sidan placeras ansvaret i viss mån på personalen. Man reflekterar en hel del kring hur vissa avdelningars klimat och personalens bemötandet kan förstärka respektive minska patienternas aggressivitet. Denna ses med andra ord vare sig som inneboende i patienten, eller som ett utslag av oundviklig ångest. Beträffande avdelningsklimat betonades vikten av lugn och ro, få personalbyten. Det skall vara samma händer som tar i dem, man skall ge sig tid att sitta och prata. Personalen på de två avdelningar jag studerade, jämförde den egna institutionen med andra, där patienterna sades vara mer aggressiva. Där var täta personalbyten. Dessutom hade de en annan vårdfilosofi, där städning och kroppslig vård betonades mer. "Så har vi det inte här!" Man kan säga att dessa beskrivningarna också stödde "patientförklaringen": Ansvaret kan teoretiskt vara sjukvårdens, men *vi* har ett optimalt klimat, dvs. det våld som finns här är ofrånkomligt. Att undanröja varje tvivel hos personalen om var ansvaret låg ingick också i avdelningarnas policy.

Skador?

Slutligen skulle man kunna tänka sig att avdramatisering handlar om att våldet inte är särskilt grovt, dvs. att det inte resulterar i några märkbara konsekvenser. När jag berättat om mina data har jag ofta mött denna ståndpunkt: de gamla är väl så svaga att de inte kan åstadkomma någon större skada. Även i litteratur om annan fysisk aggression som är föremål för gränssättningsarbete används detta kriterium. Genom farlighet, gravhet, skador söker man t.ex. urskilja vad som konstituerar normal barnuppfostran, barnaga respektive barnmissandel (Gil 1970).

Utmärkande för mina intervjuer är emellertid att man undviker ordet våld trots att man i samma intervjuer relaterar det som måste uppfattas som relativt grava skador: lårbensbrott, en brusten mjälte, eller konsekvenser som att "man far in i väggen", "får en dansk skalle", "sparker", "knytnävsslag", "stryk". Andra indicier på skador ges via uppgifter om huruvida man sjukskrivit sig pga. våld från patienter. Dessa skiljer sig inte dramatiskt mellan mentalsjukvården och åldringsvården: Av de anställda rapporterade t.ex. 14 procent inom den förra och 7 procent i den senare att de blivit sjukskrivna pga. skador de fått då patienter "slagit,

bitit, klöst etc". Inom mentalsjukvården benämndes också dessa handlingar som 'våld'. Det var inte heller så att personalen på sjukhemmen inte reagerade känslomässigt. En fråga i den kvantitativa studien handlade om det senare. Då visade det sig att det framför allt var mental-skötare, drygt hälften, som sade sig ha varit rädda för patienterna. Det är ändå värt att notera att nästan var fjärde som arbetar på sjukhem/långvård sade detsamma. Dessutom uppgav ca en tredjedel att de blivit arga på patienterna, medan en femtedel svarade att de blivit ledsna då de ombads beskriva den senast aggressionssituation de varit involverade i.

Diskussion

Våld är uppenbarligen ett begrepp som fyllas med antaganden, känslor och associationer. I detta finns en möjlighet till varierande beskrivningar. Uppfattningar om vad våld är knappast statiska: "... ingen demarkationslinje fungerar universellt..." (Gieryn 1995, s. 393). Innebörden i 'våld' kan med andra ord användas och bevakas och därmed förändras, bl.a. därför att olika intressegrupper strävar efter monopolisering och efter uteslutning av vissa och inneslutning av andra handlingar, personer eller miljöer.

Expansion

Kvinnorörelsen är ett exempel på hur våldet "utvidgas" och i en bredare mening tycks broffsofferrörelsen spela en väsentlig roll här. Möjligen är den senares influens inte explicit, men dess perspektiv förändrar vår blick då vi betraktar och värderar handlingar. Det felaktiga synliggörs genom mediernas uppmärksamhet och rättsväsendet, men även andra institutioner mobiliseras (Ofta i interaktion med rättsväsendet.) På senare tid kan man t.ex. se försök att föra in fysisk aggression inom skolan och sporten, som en del av 'våldet'. En väsentlig del i mobiliseringen tycks vara att föra in våldsytringarna inom statistikproduktionen.

Monopolisering

Vissa yrkesgrupper kan ha ett intresse av att bevaka att våld infogas i frågor som handhas genom den egna yrkeskompetensens. Intresset kan vara instrumentellt som då personalen vid mentalsjukhuset och psykiatriska klinikerna involverades i en rutinmässig arbets-skadeanmälan av allt, "bara det blev en liten skråma", för att visa på "arbetstyngden" (Åkerström 1997). Men det kan också handla om yrkesidentitet: man kan vilja bevara bilden av yrket som dramatiskt och farligt. I vissa mentalskötares kontrasteringar av sitt arbete mot annan sjukvårdspersonals var detta tydligt. Ett annat exempel utgörs av polisen. Vid en konferens där våld i arbetslivet diskuterades presenterade jag undersköterskornas beskrivningar av 'gamlingarnas våld'. En polisman reste sig och sa, mycket upprört, apropå mitt anförande: "Detta hör väl inte hit, det är ju inte våld". Kommentaren är inte enbart ett tydligt gränssättningsarbete; det reflekterar också begreppets starka känslomässiga laddning.

Uteslutning

Uteslutningsförsök formuleras ibland som svar på expansionsförsök. Eftersom dessa ofta involverar rättsväsendet kan dess representanter på olika sätt försöka motarbeta dessa nya definitioner. Trots allt ombeds de omdefiniera sin uppfattning om vad deras "riktiga arbetsuppgifter" går ut på: Skall vi nu syssla med familjebråk och mobbning?! Dessutom kan de nya kraven innefatta praktiska problem: köbildning, anhopning av ärenden, nya rutiner osv. Kanske kan polisens kommentar ovan ses i detta ljus – men att det är annan form av uteslutning: Ska det nu finnas andra grupper – kvinnor som vårdar åldringar! – som ska pretendera på att ha ett farligt arbete ...

Men för att avsluta diskussionen med en återgång till "gamlingarna som slåss". Hur skall denna underbetoning tolkas?

Det kräver en tolkning -- Det motsatta hade varit själv-förklarande. Att namnge aggressiva handlingar som "våld" hade gett olika typer av vinster: Man skulle kunnat peka på arbetsbelastning -- och i nästa vända använt detta som argument för högre lön (som mental-skötare gjorde).

Vad skulle det då haft för negativa konsekvenser att tala om våld i detta sammanhang? Att tala om våldsamma patienter skulle inneburit att personalen betecknade sig själva som "offer", vilket betyder att man "...instructs others understand that person as a rather *passive*, indeed *helpless*, recipient of injury or injustice... In a sense "victimizing" a person "disables" that person to the extent that victim status appropriates one's personal identity as a competent efficacious actor. (Holstein and Miller 1997, 43) Med andra ord så skulle man inkompetensförklara sig själv -- åtminstone om man inte beskrev hur man själv svarade med våld.

Att kalla de gamla "våldsamma" innebär dessutom att de är icke-hanterbara: Att kalla någon "våldsam" har en uteslutande karaktär, det innebär att man skjuter denne över gränsen för det normala och acceptabla. De våldsamma ungdomarna skall tas om hand placeras i ungdomsvård eller specialskola, den våldsamma hustrumisshandlaren skall överges, fängslas eller resocialiseras. Att man värjer sig mot att beteckna de gamla som "våldsamma" kan alltså förklaras genom antagandet att vårdpersonalen på sjukhemmen vill bevara sitt arbete sådant det ter sig. De vill inte medverka till en utdefiniering av dessa patienter, som de faktiskt kan hantera inom det sammanhang de nu finns.

HVORDAN VI FORSTÅR VOLD OG BETYDNINGEN AV ULIKE FORSTÅELSESMÅTER¹⁴

Hedda Giertsen

Jeg begynner med si noe ganske kort om begrepet vold, for så å ta opp to forståelsesmåter som er i bruk i dag. Til slutt vil jeg si noe om leting etter ulike fremstillingsmåter.

1) Begrepet vold

Før, på 1950-, 60-tallet, snakket vi om slåsskamp, ørefik og spark, drap og juling. Vanlige folk snakket ikke om 'vold'. Flemming Balvig (1997) skriver fra 1950-tallet da han var barn av sol og sommer, og sloss, til stadighet, men vold var ikke noe problem den gangen. Kanskje jurister allerede da brukte begrepet 'voldsforbrytelse' som del av sitt halvt hemmelige juridiske språk. Det var først senere at begrepet 'vold' banet seg vei inn i dagligtalen og ble der. Kanskje det var et stadig økende antall samfunnsvitere som på denne måten bidro til å forme oppfatninger av verden og hendelser, blant annet ved å innføre denne begrepshybriden, dette halvt empiriske, halvt abstrakte begrepet – på godt og vondt. Vold fins, uten tvil, på den måten at det viser til en bestemt type handlinger som faktisk forekommer. Og samtidig er begrepet akkurat så vagt og abstrakt at vi kan putte de handlingene vi synes fortjener det, opp i dette sekkebegrepet. (Maskinen jeg skriver på blander seg inn i stavemåten, den godtar glatt 'vold', men litt mer konkrete betegnelser som voldshandling og voldsbegrep får hele tiden røde krøllstreker.)

Men selv om begrepet er halvt abstrakt, er det som om det sender tanken i retning av at det fins noe som er vold i og for seg, like håndfast som slag og spark, noe det går an å ta stilling til og finne felles årsak til.

En annen side ved begrepet vold er at det er tøyelig. Vi kan trekke ut og abstrahere noen sider ved en hendelse og så vise til likheter med andre hendelser i andre typer situasjoner, hvor andre parter deltar. På den måten kan man overføre begrepet vold til typer situasjoner, personer og posisjoner som det ellers ville vært uhørt og utenkelig å blande inn i et voldslovbrudd. Et velkjent eksempel er forvandlingen av husbondens refselsesrett til voldslovbrudd, kvinnemishandling og tilsvarende med foreldres refselsesrett.¹⁵

---

¹⁴ Dette er en noe revidert versjon av innlegget holdt på seminaret. Innlegget ble holdt på engelsk, men den skriftlige versjonen her er på norsk som i det opprinnelige utkastet.

¹⁵ Det var selvsagt ikke bare sider ved voldsbegrepet som førte til at handlinger fra disse typene situasjoner ble kalt vold, men også endringer i kvinners og barns situasjon i samfunnslivet og i familien.

Men det fins fortsatt hegemoniske posisjoner som skal ha seg frabedt å bli kalt voldelig. Sterke profesjoner som medisinere, psykologer og andre behandlere, mener at de holder på med ganske andre ting enn voldsutøvelse. I Norge har det vært og er det diskusjon om atferdsterapi i behandling av personer med diagnose som autist eller psykisk utviklingshemmet til tider kan sies å ha likhetstrekk med vold, fremfor slike trekk som den hippokratiske legeeden og idealer i behandlingsapparatet foreskriver. Barbro Sætersdal (2002) refererer en beskrivelse av behandlingen av en kjevhendt elev i folkeskolen i Sogn og Fjordane på 1930-tallet, for å gjøre ham normal; fra en dagsbeskrivelse av atferdsterapeutisk behandling i 1972 av en psykisk utviklingshemmet ung kvinne som skulle vaskes og bli kledd på om morgenen, og hun refererer Line Nyvoll Nygaards som i 1999 beskriver bruk av atferdsterapi, tvang og fysisk makt, overfor en utviklingshemmet "*som til tider kan bli irritert og voldsom*". Sætersdal avslutter avsnittet slik:

Hva er da dette? Vitenskapelig legitimert praksis? Fortvilelse fra pleiernes side over ikke å oppnå en sosialt akseptert atferd hos den utviklingshemmede? Eller er den riktige betegnelsen at det dreier seg om vold i godhetens navn? Hva gjør et slikt behandlingsopplegg med offeret? Hva gjør det med boddelen? Når blir behandling tortur? (s. 65-67).

Denne grenseoppgangen ble aktuell i mars 2001 da en psykolog ble anmeldt av fylkeslegen i Rogaland for bruk av tvang og vold i behandling av psykisk utviklingshemmete og autister (Stavanger Aftenblad). Psykologen mener han har holdt seg innenfor sosialtjenestelovens § 6a som regulerer bruk av tvang i behandlingen av psykisk utviklingshemmete. Fylkeslegen mener straffeloven skal brukes. (Valg av ord er talende i denne sammenhengen og viser at behandlingsapparatet ikke ser bruk av fysisk tvang som 'vold', det kalles ikke 'tvang', 'å benne armer og ben' eller 'legge i bakken', men 'nedlegging av klienter', 'gulvlegging', 'holding' og 'stolsitting med holding'. Det ser ut til at om man bare bruker substantivering så blir handlingene profesjonelt forsvarlige. Det er forståelig at disse faste grepene ikke kalles vold, for hensikten er en annen enn å skade, men samtidig kan slike ord og uttrykk lett skjule hvordan den som mottar behandlingen opplever det og gjøre det vanskelig å gå opp grensene mellom det man kan si er nødvendig og det man kan si er uforholdsmessig bruk av tvang.)

'Vold' er et sterkt ladet ord som det er viktig å holde unna sin egen virksomhet. Det gjelder også myndighetene, som har politisk makt til å holde det i tømme. Begrepet begrenses til det som har med konflikter vanlige folk i mellom å gjøre. Ødeleggelser i stort omfang av mennesker og livsviktig infrastruktur kalles ikke vold, men krig.¹⁶ Begrepet avgrenses også

---

¹⁶ Eller som statsminister Bondevik sa i 1995 da norske fly deltok i bombingene av tidligere Jugoslavia, "aksjoner" (ikke engang krigshandling). Partene i en militær konflikt kan nok prøve å karakterisere

mot strukturell vold, det vil si mot tiltak som offentlige myndigheter setter i verk og som skaper påkjenninger, utrygghet, sorg og håpløshet i utvalgte deler av befolkningen. Så det er den samme, gamle historien: voldsbegrepet er tungt ladet og det gjelder å få det plantet ned på det en selv synes det er rimelig og politisk, strategisk heldig å betegne slik.

Enda en side voldsbegrepet er at det mobiliserer. I Oslo ble det arrangert demonstrasjoner mot vold (Dagbladet 5.7.1998), du kunne dyppe hånden din i farge, sette avtrykk på et stort stykke stoff og være mot vold. Når en person er blitt drept, blir det noen ganger, men ikke alltid for det kommer an på hvem den drepte er, satt ut blomster og lys og Dagsrevyen filmer venner av den drepte som kommer sammen, gråter sammen, sørger sammen.¹⁷ Voldsbegrepet fungerer på samme måte som narkotikabegrepet, som noe forferdende vi kan samle oss om å være mot på en mye mer effektiv måte enn dagliglivets direkte ord som ørefik og spark. Folk engasjeres, og det er bra. Men det ser ut til at det ofte blir med spektakulære oppvisninger som appellerer til følelser, som lett kan bli føleri og ende opp med moralisme eller forskrekket individualisering i tenkingen om hva som ligger bak den vage, uforutsigbare, uhyggelige volden.

I denne atmosfæren spørres det ikke først og fremst etter samfunnsmessige forståelsesmåter unntatt, kanskje, i kriminologiske kretser. Det er slike perspektiv jeg vil legge vekt på, fordi jeg mener de trengs og også å bli diskutert.

Jeg starter med en forståelsesmåte som leter etter årsak i den enkelte utøver og tar opp noen særtrekk ved denne tilnærmingen, som så sees i forhold til særtrekk ved en samfunnsmessig forståelsesmåte. To dimensjoner som er innvevd i hverandre, er viktige i disse diskusjonene:

- samfunnet og den enkelte
- determinisme og fri vilje.

2) Voldshandlinger og den enkelte

Den retningen som leter etter årsaker til lovbrudd i den enkelte, ser det slik at når unge vokser opp i samme miljø eller miljøer med omtrent samme kjennetegn, og noen av dem

---

hverandre som voldsmenn og terrorister, men det er først når den ene har tapt at det er mulig å få voldsbetegnelsen til å festne og få motparten tiltalt for vold for en internasjonal domstol.

¹⁷ En ny skikk er at folk noen ganger – men ikke alltid, for igjen kommer det an på hvem offer og gjerningsperson er – setter blomster og lys på stedet hvor en person er drept og holder blomstene ved like. I Kristian Augusts gate står det fortsatt levende lys og blomster etter et drap i påsken. I gaten nedenfor er det satt ut blomster etter et senere drap. En følelsesmessig innretning brukes også i media, som da Dagsrevyen intervjuet faren til en 27-åring som ble drept av knivstikk på et utested. Det gikk mot slutten av intervjuet og faren hadde svart at han fortsatt ville arbeide for å integrere unge med innvandrerbakgrunn i en fotballklubb, da reporteren spurte: ”Hva føler du nå når sønnen din er død?”. Og faren svarer pliktskyldigst.

begår lovbrudd mens andre ikke gjør det, som må det være noe eget ved dem som begår lovbrudd eller andre uønskete handlinger. Det er dette 'noe eget' de tar sikte på å finne.

En slik tilnæringsmåten forutsetter at vi mennesker har egenskaper som kan oppdages i tidlig alder og som man kan forutsi vil utfolde seg som lovbrudd i ungdomstid og senere. Dette synet innebærer at vi er determinert av våre særtrekk uansett om de tenkes å være forankret i biologi, psykologi eller samfunnsforhold.

Men så er det ikke helt slik likevel, for en vesentlig grunn til å ville identifisere egenskaper som man mener kan forutsi lovbrudd eller andre uønskete handlinger, er en tro på å kunne forebygge at det forutsagte skal skje. Så det ligger en motsetning i dette, fordi det betyr at barn som opptrer på bestemte måter, blir sett som determinert og ikke determinert på samme tid. Sagt på en annen måte: Noen barn er determinert til lovbrudd og hærverk inntil det magiske øyeblikk når ekspertene kommer med sine tiltak og fravriker de determinerende kreftene deres bytte. Men vi får ikke alltid vite hvorfor det determinerende ikke determinerer lenger. Eller hvorfor tiltak virker til å determinere i retning av å la være å begå lovbrudd. Vi får heller ikke vite om det kanskje er andre personer eller hendelser enn eksperter og deres tiltak som kunne gjort forutsigelsen om lovbrudd til skamme. Og dermed er spørsmålet åpnet igjen og vi er tilbake der vi begynte: går det an å finne 'noe eget' ved en person som kan forutsi om hun eller han vil komme til å begå lovbrudd?

Enda en vanskelighet ved tanken om å kunne forutsi handlinger på individnivå: Den forutsetter at det er mulig å årsaksforklare en handling i siste instans, at vi er fullt ut forklarbare. Men hvis vi tenker oss at det er mulig, betyr det å frata den enkelte hennes eller hans evne til å reflektere over egen situasjon, mulighet til å gjøre noe uventet og uforutsigbart og til å forandre seg.

Det grunnleggende problemet i denne typen fremstilling av enkeltpersoner er at personen ikke er til stede som handlende subjekt.¹⁸

---

¹⁸ Det er også problemet i en annen type undersøkelse som baserer seg på svar fra et stort antall personer på spørreskjemaer eller intervjuer, som leter etter statistisk sammenheng mellom en bestemt handling som sees som avvik eller problem og andre handlinger, vaner, personlighetstrekk osv. Her er man ikke ute etter å finne årsaken til lovbrudd inne i individet, men i å beregne sannsynlighet for at en person skal utøve uønskete handlinger. Kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri ved Aker universitetssykehus foretar denne typen undersøkelser og mener at muligheten for å kunne forutsi voldshandlinger er bedret. Ved hjelp av standardtester og klinisk vurdering forutsier fagfolk om en person vil begå nye voldshandlinger, med en treffsikkerhet på 10-20%. "*Forutsigbarheten kan aldri bli perfekt,*" sier Bjørn Østeberg (Aftenposten 7.5.2002). Bruken av denne typen undersøkelser vil avhenge av det systemet de brukes innenfor. For personer som skal sone straff, er ilagt forvaring eller tvungen omsorg, vil slik beregnet forutsigelse av farlighet få betydning for hva slags institusjon han plasseres i.

3) Voldshandlinger i samfunnsperspektiv

Så fins det fremstillinger som ser samfunnsforhold som vesentlig for å forstå hvorfor noen begår voldshandlinger. Eksempler herfra blir også konfrontert med spørsmålet om hvordan man kan håndtere determinisme og fri vilje, og samfunnet og den enkelte. Jeg ser nærmere på noen ulike måter disse temaene er behandlet, i de eksemplene jeg tar opp.¹⁹

i) voldshandling som avtrykk

Denne tilnærmingen er brukt i historien om Roberto Zucco (1962-1988) slik Bernhard-Marie Koltès (1990) forteller den i et skuespill basert på en virkelig person og virkelige hendelser fra Italia på 1980-tallet. Urettferdig kort sagt handler det om at drap og lemlestelser i trafikken eller som resultat av andre handlinger, fremstår som tilfeldige, løsrevne og meningsløse for Roberto. Han er neppe alene om det, og heller ikke om å gi uttrykk for slike opplevelser. Men han skiller seg fra andre i måten å uttrykke seg på. Fremfor å snakke, skrive eller ta i bruk kunstneriske virkemidler, svarer han med samme uttrykksmiddel og dreper først sin far og sin mor, og så fem år senere, seks folk på gaten. Han gjør det han har sett, gjentar tilfeldige, løsrevne voldshandlinger, her er ingen transformasjon av opplevelser, men en replikasjon. Koltès leter ikke etter psykologiske eller samfunnsmessige forklaringer, slik en samfunnsviter umiddelbart setter i gang med. Her er heller ingen moral som tar stilling, sier Paal Helge Haugen (1992), og fortsetter:

Det finnes ingen bekvemme svar. Koltès er det motsatte av den velmenende dramatikken med plakater og pekefinger. Det finnes ingen bortdriving av det onde [...]. Ingen forløsende katharsis for publikum. Bare en veldig uro. Du kan ikke gå ut av teatret og føle deg trygg.

Robertos drap blir ikke forsøkt forklart, men tas som utgangspunkt: "Denne truende meningsløsheten kjenner vi igjen i Europa i dag. Massemorderen Zucco er i sin meningsløshet bærer av en tidsånd," sier Haugen.

Så blir det en diskusjon om kunstnere og samfunnsvitere er sidestilt i sine tilnærminger, eller om den ene er overordnet den andre.

***

Slik kan man tolke en handling, se den i sammenheng med noe annet, som alltid vil innebære et tankeprang (mer eller mindre sannsynliggjort), uansett om tolkningen bygger på

---

¹⁹ Eksemplene i det følgende er beskrevet og drøftet mer utførlig i Giertsen 2000, hvor flere arbeider tas opp, og i Giertsen 2001.

en enkeltpersons historie, intervjuer eller statistisk materiale.²⁰ Jeg skal gi eksempler på flere slike sprang i det følgende.

ii) voldshandling som svar på situasjon

Andre fremstillinger ser voldshandlinger som svar på situasjoner, ikke som speilbilde, men som forvandling av opplevelser til voldshandling.

- knivjunkarna

Utgangspunktet i *Heikki Ylikangas* (1985) bok om knivjunkarna er det uvanlig høye antallet drap i Sydösterbotten i Finland mellom 1790 og 1825. Han finner at knivdrapene fulgte tjærebrenningen fra kysten og innover i landet, østover og sørover langs de store elvedalene. Det var ikke tjærebrenningen som sådan som forårsaket økt antall drap, men den påvirkningen den hadde på den økonomiske strukturen og folks væremåte (deres habitus for å si det med *Pierre Bourdieu*). Den økonomiske oppgangen som tjærebrenningen førte med seg, åpnet for ekspansjon, her var nok til alle og de driftige kunne gjøre det godt. Folk løsnet fra sine stands- og yrkesposisjoner og blandet seg på uvanlige måter.

Men så en dag var det ikke flere trær igjen. De snauhogde områdene ble sådd om til rugåkre som ikke krevde mye og dessuten svært sesongbetont arbeidskraft. Sammen med sterk befolkningsvekst skapte dette sosial nedgang eller trussel om nedgang for mang en bonde- og husmannssønn. Fra en rikdom skapt og fordelt blant relativt mange, ble den nå samlet hos noen få, tydelig og synlig i form av toetasjes hus.

De som hadde løsnet fra sine sosiale utgangspunkt, for eksempel gården eller husmannsplassen, hadde ingen plass å komme tilbake til, også fordi de ikke hadde ryddet nytt land. Nå sto folk med egenskaper og væremåte det ikke var bruk for lenger. Og det viste seg også at en uforholdsmessig stor andel av de registrerte drapsutøverne og -ofrene var bonde-sønner.

Ylikangas beskriver rammene for folks liv som øker risikoen for at noen slynges ut av slekts- og lokalsamfunn og går usikre og sosiale nedgangstider i møte. Ikke alle omsatte dette til vold og drap, men noen gjorde det.

Hvordan er så sammenhengen mellom samfunnsforhold og den enkelte, hva er bindeledd mellom ytre påvirkning og det å begå drap? Ylikangas viser til en psykologisk modell om frustrasjon-aggresjon. Man kan si at et ubesvart spørsmål er om denne modellen er tenkt determinerende eller ikke, om den bare er relevant for noen, i så fall hvem og hvorfor? Eller

---

²⁰ *Cecilie Høigård* har kritisert flerfaktorteorien, blant annet fordi de som brukte den unnlot å si uttrykkelig og drøfte hvilke antakelser om sammenheng de bygget på.

kanskje hovedsaken er å peke på samfunnsmessige forhold som øker risikoen for at noen i en befolkning fanges inn av frustrasjon-aggresjon og begår drap?

- i våre dager

Den samme tenkemåten, 'vold som svar på situasjon', fins også i beskrivelser fra våre dager. Og også her ligger den økonomiske situasjonen i bunnen som noe som preger folks liv og blir grunnlag for voldshendelser. Som vi skal se, har enkeltpersoner en noe annen posisjon i flere av disse fremstillingene sammenliknet med den Yliakangas gir.

De konkrete hendelsene i noen av disse undersøkelsene foregår i europeiske storbyer, i sentra eller drabantområder, hvor barn og unge går løs på de få av storsamfunnets utposter som er igjen etter at butikker, banker og postkontor er trukket tilbake til tryggere territorier. Skolebygninger og lærere får unngjelde. Eller *Jack Chiraque* da han i presidentvalgkampen i følge Dagsrevyen, våget seg ut i dette annenmannsland og fikk en spyttklyse i ansiktet fulgt av spørsmålet: "Hvordan tør du komme hit?"

En fransk sosiolog *Francois Dubet* (1996) sier at opprøret i skolen bare er en forlenging av den volden som springer ut fra samfunnet gjennom den stadig økende sosiale utstøtingen det produserer. Barna og ungdommene som slåss er et febertermometer som måler den dype krisen i Frankrike. *Klaus Hurrelmann* (1996) i Tyskland sier det samme: "aggressivitet og vold blant ungdom er til sjuende og sist alltid reaksjoner på at de ikke blir verdsatt". *Chimo* (1997), en anonym fransk forfatter, beskriver bakgrunnen for voldshendelser i drabantbyer slik:

Trærne her er akkurat som oss, planta ned som andre ting uten å vite hvorfor, uten å kunne røre seg herfra, du kan si at sånn er det med alle trær men det er verst med disse her, de står i møkka, i den grå sola, de må hente alt fra andre steder (s. 52). [...]

Tilværelsen vår stanser om morran og neste dag gjentar den seg sjøl. Det er ikke noen krigstilstand, ingen beredskap, det er den lange ventinga på ingenting. Hver dag blir du litt mer gammel - for ingenting (s. 70).

Noen ganger vender voldshandlingene seg mot ens likemann. Boka, som kanskje er en roman, kanskje en dokumentarroman, ender med en slåsskamp, som har bygget seg opp over lang tid og utløses nærmest av ingenting, tilfeldig, og likevel uunngåelig. Og når slåssingen først er begynt, øker den i kraft av sin egen tyngde.

I disse fremstillingene trekkes en linje mellom samfunnsforhold og voldshandlinger, men her er ikke forsøk på å trekke noen linje til den enkelte for å finne ut hva som selekterer den ene til hærverk, graffiti, rap, vold, narko, bisniss og den andre til skolegang og akseptert karriere. Det synes uinteressant. I disse beskrivelsene ser det ut som det kan være hvem-somhelst som deltar i lovbrudd. Det er ikke lagt inn noen psykologisk modell. Hovedsaken

her er å løfte frem dette at voldshandlinger er barn og unges svar på den strukturelle volden de selv blir utsatt for.

I andre fremstillinger som også kan sies å høre inn under denne kategorien '*vold som svar på situasjoner*', har forfattere lagt noe til denne typen beskrivelse. Her sees voldshandlinger også i lys av kulturtilbudet til barn og unge, slik det utformes av underholdningsindustrien. Ikke som noen enerådende årsak, men som et språk man kan ta i bruk, se seg selv i og utforme hendelser i. En fransk sosialarbeider, *André Iteanu* (1997), forteller fra arbeidet sitt i en forstad utenfor Paris på 1980-tallet (i oversatt sammendrag):

Det er vinter i en forstad til Paris, to tenåringer henger rundt og møter en tredje, kjent som alkoholiker, som ikke har stort mer å drive på med enn dem. De to går løs på den tredje, slår, brenner med sigarettstumper, kaster ham naken og med bundete hender i elva. Det ser ut til at det er handlinger som starter uten plan, uten raseri, og heller ikke er etterfulgt av anger. Den unge gutten som forteller historien til Iteanu synes det er morsomt. "Alt hender som i et spill" (s. 8).

Andre hendelser blir beskrevet på samme måte, som hendelser i et spill, også av et offer for slik hendelse. Iteanu knytter voldshendelsene til ungdommenes situasjon: De er innvandrere som altfor raskt er fratatt sin opprinnelige kulturelle identitet uten at de har fått tid og mulighet til å bygge opp en ny.²¹ I et samfunn hvor det gjelder å være på farten, i forandring, underveis, er de henvist til drabantbyen – hele dagen, uka, året, hele livet, – henvist til øyeblikket. I et samfunn hvor rikdom er tegnet på suksess er noen grupper effektivt sperret ute fra dette. Det er i denne situasjonen underholdningsindustriens billedverden stiller opp med figurer og hendelser til å leve seg inn i og leve ut.

Kanskje er det noe av det samme som skjedde i Erfurt 26. april da en skoleelev, som var utvist fra skolen for 2 måneder, utkledd som en Ninjafigur skjøt og drepte 19 personer, men som ikke klarte å drepe flere da han tok hetten av (ifølge Dagbladet 28.4.2002).

Enda en variant av '*vold som svar på situasjon*', fins i en artikkel av *Elliott Currie* (2000). Her sees voldshandlinger som svar på en situasjon, med vekt på en rådende tenkemåte. Currie i USA ser det slik at den hensynsløsheten som råder i økonomien slår inn folks tenkemåte, at markedssamfunnet sprer en kultur av "*normal brutalitet*", og dermed skaper grunnlag for "*etos av hensynsløshet – av manglende ansvar for andres trivsel*" som ofte legitimeres med "*konkurransens fordeler*" (s. 80). Denne hensynsløsheten viser seg ved å skyve folk ut av produksjon,

hvor de som taper bare innrømmes den mest elementære støtte med motvilje og tydelig mangel på respekt, hvis de i det hele tatt får noen støtte, hvor selve

---

²¹ Se også *Guri Larsen* (1992) som skriver om *innvandringens ungdom*, om unge innvandregutter som kjente hverandre, havnet i hver sin gruppe og hvor en av dem ble drept.

risikoen for uførhet og død avhenger av inntekt [...]. Når voldskriminaliteten øker henger det sammen med at folk som befinner seg på bunnen sannsynligvis vil internalisere og kopiere det dominerende etos av hensynsløshet (s. 81).

Hensynsløshet er derfor ikke noe man først og fremst finner i ungdommers subkulturer, men det er en fundamental tendens i selve den dominerende kulturen og gjennomtrenger også dagliglivets samhandling (s. st.). Heller ikke Currie gjør forsøk på å etablere formidlende ledd mellom det samfunnsmessige og den enkelte, men å beskrive en side ved den sammenhengen ungdom befinner seg innenfor, lærer av og handler i forhold til.

***

Den gjennomgående tanken i disse arbeidene er at vold fra barn og unge kan sees som svar på den situasjonen de er i:

"[...] what is at the heart of these adolescents' experience: the feeling of being tied to a degradation ("rotten") place by lack of money and transportation and doomed to a degradation (and degradations) that weighs them like a curse, or, more simply, a stigmata that blocks access to work, to leisure activities and to consumer goods, etc. [...]" (s. 185).

Dette behøvde kanskje ikke betydd så mye hvis det fantes andre områder å lykkes på, noe annet å måle seg etter. Men penger og rikdom ser ut til å få stadig sterkere grep om identitet og tenkemåte: ideologisk sett, fordi penger fremstår som et utvetydig tegn på at du har lyktes. Vi utsettes for en pågående strøm av bilder på dette i reklame og underholdning, som det er umulig å unngå, og å måle sitt eget liv i forhold til. Forskjellene dokumenteres med økte lederlønninger og i enorme fallskjermer.²² Praktisk sett får penger stadig større betydning fordi flere og flere sider ved dagliglivet får varekarakter, møteplasser er kaféer og tilsvarende steder som krever avgift i form av at du må kjøpe noe. Penger er forutsetningen for og tegnet på at du deltar i noe svært viktig i våre vestlige samfunn, mobilitet, geografisk i løpet av dagen: til og fra arbeid; i løpet av uka: reise på weekend, oppsøke kultur- og fritidstilbud; i løpet av året: reise på ferie. Og sosialt, ved å kunne flytte til annet sted, annen jobb, annen livsstil.

---

²² LO i Sverige forteller at det i 1950 gikk 26 industriarbeiderlønninger på den gjennomsnittlige lønnen til direktørene ved Sveriges 50 største foretak. Lønnsforskjellene minket frem til 1980, da antallet var 9. Siden økte forskjellene og i 1995 lå antallet arbeiderlønninger pr. direktørlønn på 1950-tallets nivå, med 26 arbeiderlønninger, for så å øke stadig raskere. I 1999 trengtes det 32,4 slike lønninger og i 2000 enda godt og vel 13, det vil si vel 45 arbeiderlønninger for å fylle den gjennomsnittlige direktørlønningsposen ved de 50 største foretakene i Sverige (Dagens Nyheter 29.4.2002). I Norge har den rikeste tiendelen av husholdningene økt sin andel av lønningene fra 21,8 % i 1999 til til 23,8% i 2000, et nivå som er resultat av en lønnsøkning for de rikeste som begynte på 1980-tallet, i følge Statistisk sentralbyrå (Aftenposten 15.5.2002).

Slik mobilitet er tilgjengelig for noen, for andre er den stengt. Men kunne ikke ungdommene bruke skolen som en heis opp til den forjettede middelklasse, slik noen av guttene i *Albert Cohens* bok (1955) gjorde, noen av dem som ikke ble *delinquent boys*? Skolen sees slik av myndighetene, som en viktig integreringsmaskin og garantist for å gjøre alle unge til statsborgere. Men samtidig sørger den for reproduksjon av ulikhet sertifisert ved hjelp av karakterer:

For young immigrants school is where they discover and experience their rightful, full belonging to French society (and also, more or less explicitly, to democratic culture, with the universalistic ideals it generates, such as the rejection of racism) and their full exclusion, which scholastic verdicts are there to confirm (Bourdieu 2000 s. 186).²³

Hvordan ble mobilitet så viktig? Kunne ikke folk slå seg til ro der de er, slik noen andre av arbeiderklasseguttene i *Cohens* (1955) bok gjorde, som ikke ble *delinquent boys*? *Bourdieu* mener at skolen har brukket opp den 'naturlige' reproduksjonen av arbeiderklassen som var grunnlagt i en forventning om å innordne seg bestemte posisjoner. Skolen får ungdommene til å avvise fysisk arbeid, særlig i fabrikkene og arbeiderklasseforhold generelt. Det fører til at de avviser den eneste fremtiden som var tilgjengelig for dem, men uten at skolen gir noen som helst garanti for den fremtiden den gir løfter om. Tvert i mot, skolen lærer dem å gi opp sin arbeiderklasses tilhørighet. Disse mekanismene virker særlig sterkt for innvandrerungdom, som i tillegg har sin negative symbolske kapital knyttet til kroppens ytre tegn på linje med navn, aksent og etterhvert bosted (s. 185, min oversettelse). Foreldre er i en situasjon hvor de har liten mulighet til å hjelpe (s. 186). Slik blir ungdommene låst fast, ikke bare i det daglige, men "*more profoundly, the inexplorably repeated experience of failure, first in school, then in the labour market, which prevents or discourages any reasonable hope for the future*" (s. 186). Samtidig som det underliggende budskapet som hele tiden lyser mot oss, sier at det er opp til den enkelte, det er hver og en av oss som har ansvar for å klare seg, ganske enkelt ved å velge blant alle de valgmulighetene som vårt overflodssamfunn åpenbarer.²⁴

Det er dette landskapet, denne typen samfunn, de befinner seg i, som utøver uønskete handlinger. Og som vi befinner oss i, og skriver våre tolkninger inn i. Både for dem og oss er det spørsmål om hvordan vi skal se handlinger – vold, utdanning eller yrkesvalg – som individuelt betinget, determinert eller resultat av den enkeltes frie valg. Eller om vi skal se handlinger som samfunnsmessig betinget. For tiden er det tenkemåter som trekker i retning av å se handlinger som individuelt bestemt. *Dag Østerberg* (2002) beskriver denne tidens tenkemåte og mener at refleksiviteten og kontingensbevisstheten (bevisstheten om å kunne

---

²³ Se *Nils Christie* (1971) for tilsvarende diskusjon med utgangspunkt i norske forhold.

²⁴ Som *Robert Merton* (1958) beskrev.

velge) avgjort ser ut til å være høynet, men det er på noen mindre viktige områder, det er her du finner

*[...] mangfold,[...] spill med identiteter – langt hår, grønt hår, barbert hode, ring i nesen, Armanidress, dongeridress, grill- og joggedress osv. [...]
Men den [refleksiviteten] synes også å ha gått tilbake på andre områder.
[...]
Den rådende økonomiske politikk og politiske styreform – partier, parlamentarisme, kapitalistisk produksjons- og distribusjonsmåte – fortoner seg som den eneste mulige, som det ikke fantes noe alternativ. Tilliten til markedet er blitt en kullsviertro, like fundamentalistisk som de religiøse retninger som betegnes slik – de kjennetegnes ved å mangle motforestillinger. [...] Her er refleksiviteten avgjort svak (s. 20, 21).*

Praktiske, økonomiske ordninger bidrar også til å styrke tanken om den enkelte som den ansvarlige, uavhengig av samfunnemssige forhold.²⁵ Det er i denne situasjonen vi som samfunnsvitere velger om vi skal rette oppmerksomheten mot den enkelte i vår leting etter voldens årsaker, eller ta del i diskusjonen om de samfunnsmessige forholdene. Så hvordan vi forstår vold blir en del av en diskusjon om menneskesyn, og også om hvor vi plasserer oss i den aktuelle diskusjonen som gjelder den enkeltes frie valg eller samfunnsmessige betingelser for handling.

Jeg tenker meg at utfordringen er å kombinere det samfunnsmessige, det lokale og det personlige. Med det mener jeg å se voldshandlinger som svar på samfunnsmessige forhold, nedfelt i situasjoner, og hvor utøverens forståelse av situasjonen også er med. Tanken er at vi kan beskrive hvordan samfunnsmessige forhold oppleves, forstås, preger den enkelte, hvordan det har ført til voldshandling eller drap. Slik kan man skape sammenheng og forståelse til hendelsene etter at de har hendt. Et eksempel på en slik fremstilling som integrerer hendelser på de tre områdene, er *Peter & Favrets* (1977) fremstilling av *Pierre Rivière*. Pierre drepte sin mor, sin søster og sin bror i 1835 og skrev siden 40 sider om bakgrunnen for drapene. Peter & Favret ser Pierre i forhold til det som hendte i verden, hans situasjon på gården og i familien

---

²⁵ Pierre Bourdieu (1999) skriver at tilskuddsordninger som før var rettet mot kollektive tiltak for boliger, for eksempel boligsamvirke og kooperasjoner, i dag er individualisert slik at boligstøtten følger den enkelte, hvis du flytter, flytter støtten med på lasset (s. 184). Fremfor å bygge opp kollektive steder, sosiale systemer, miljøer, muligheter for tilknytning og tilhørighet, brukes økonomiske ordninger som fremmer det å flytte på seg, som vil kunen styrke individrettet tenking.

Høyre foreslår samme prinsipp for å finansiere skolen "*pengene følger eleven*" (Jan Petersen mfl. i Aftenposten 15.8.2001; Henrik Width Aftenposten 4.9.2001), og viser til Sverige hvor den offentlige støtten til skolene gjør nettopp det. Ideen om skolen som kollektiv, som sosialt og kulturelt miljø tones ned til fordel for skolen som produsent av prestasjoner i form av karakter, som den enkelte elev så skal legge til grunn for sitt frie skolevalg. Høyre går inn for å "*sikre fritt valg av grunnskole og videregående skole*" (Aftenposten 15.8.2001), (det siste er gjennomført i Oslo). Videre foreslår Høyre evaluering av skolene, offentliggjøring av skolens resultater, konkurranse mellom skolene blant annet (Nordan Helland i Aftenposten 3.10.2001). Det er den enkeltes løsevne frihet og valg som fremheves gjennom denne økonomiske politikken. Det ser ut til at universitetene begynner å gå den samme veien.

og hans forståelser av det som hendte. Pierres tolkning av det samfunnsmessige og det lokale blir formidlende ledd mellom samfunnsforhold og drap. Men likevel er ikke Pierre determinert til å drepe. Han velger. I denne typen fremstilling er det et rom rundt personen for valg – det uforutsette, som unndrar seg årsakforklaring.

Denne tenkemåten gir ikke forhåpninger om, men heller effektiv beskyttelse mot, å skulle forutsi enkeltpersoners voldshandlinger. Det den kan bidra til, er å peke på hvilke samfunnsmessige og lokale forhold som kan øke risiko for vold. Denne måten å forstå vold på åpner for tiltak som retter seg mot samfunnsmessige forhold for å minske risikoen for at voldshendelser kan finne sted.

For å kunne si noe om hvilken betydning samfunnsmessige forhold har for forekomsten av voldshandlinger, er vi nødt til å fortelle historiene og forankre hendelser, handlinger og personer i sine konkrete sammenhenger, i tid og rom. Slike fremstillinger gir oss et godt utgangspunkt for motstand mot tendenser som krever andre ting av oss. Det gir mulighet til å løse opp voldsbegrepet og komme unna tanken om å skulle finne en generell teori om årsaker til vold. Når voldshandlinger blir beskrevet i sin sammenheng beskytter det også mot uforsiktlige forståelser som leter etter årsaker bare i den enkelte. Og denne typen fremstilling gir mulighet til å snu perspektivet, fra å lete etter årsaker til voldsutøvelse, til å se handlinger som språk og lytte etter hva voldshendelsen sier om omgivelser og samfunn. Jeg har nevnt eksempler på dette: *Dubet* som ser ungdomsopptøyer som febertermometer, *Koltès* som ser Roberto Zuccos drap som avtrykk av drap som rammer tilfeldig og urettvist, og *Peter & Favret* som ser Pierres trippeldrap som svar på familiekonflikter og en politisk urolig og blodig periode.

4) På leting etter fremstillingsform

Men også dette er tankesprang og tolkninger, og kan kanskje sies å være en form for maktutøvelse overfor de personene og hendelsene vi skriver om. Det er uunngåelig ikke å forme stoffet i vårt bilde når vi skriver, ut fra den tenkemåten vi har til rådighet. Men dette gjør kanskje at de personene vi skriver om ikke kjenner seg igjen i det som sies. Kanskje man ikke skal gjøre sånt? Jeg deler ikke et slikt standpunkt, men spørsmålet er verdt å ta opp fordi det gjør det nødvendig å tenke over hva vi bringer videre når vi skriver.²⁶

Spørsmål om fremstillingsform meldte seg for *Michel Foucault* da han leste brev og dokumenter i Bastillens arkiver. Stilt overfor enkeltpersoners skjebne slik han fant dem i dokumentene, lette han etter en måte å formidle folk og hendelser på. I 25 år arbeidet han med

---

²⁶ Her utvider jeg spørsmålet om hvordan vi forstår vold og betydningen av ulike forståelsesmåter til også å omfatte spørsmål om fremstillingform og betydningen av den.

spørsmålet, i følge *Espen Stueland* (2002). Foucault ville bevare det spontane, det som hadde berørt ham første gang han leste tekstene. Han satte opp bestemte kriterier for hvem og hva som skulle med, skriver Stueland:

Bare personer som virkelig har eksistert [...]. Disse skal være obskure i den forstand at det ikke var noe ved dem som vakte oppsikt, de har vært uten storhet, ikke hatt yrker eller formuer eller andre ting som har utmerket dem på noe vis. [...]. De skulle være "hjemløst av skjebnen". [...] Det skulle være noe grått og ordinært ved disse menneskene. [...] Samtidig var de drevet av voldsomhet, energi, overflod av ondskapsfullheter, nedrigheter og tarveligheter som gjorde dem gruoppvekkende eller ynkelige i deres omgivers øyne. [...] De former seg ikke etter blikket utenfra: De vet ikke at de blir sett" (s. 63).

Men hvilken form skulle han gi stoffet? Kanskje han kunne kalle tekstene *noveller*? Nei. "Han forkaster det umiddelbart (de ville ikke nå opp til Tsjekov, Maupassant [...]); hvor- på man straks skjønner at ambisjonene ikke er små," kommenterer Stueland (s. 62).

Foucault er mer positiv til å kalle historiene representasjoner av enkeltliv som, "gjennom jeg vet ikke hvilke tilfældigheter er blitt merkelige dikt, og de er hva jeg har villet samle i et herbarium". Men det er ikke dikt likevel, til nød en slags opprømsingspoesi av forbrytelser og dårlige egenskaper.

På den ene siden vil Foucault få frem den estetiske opplevelsen av å lese historiene: "[...] denne rystelsen som jeg stadig den dag i dag føler når jeg treffer på disse infame liv som er redusert til aske gjennom noen setninger som har drept dem [...]" . Kanskje det var på dette punktet Foucault (1977) skrev følgende: "After nearly 150 years Pierre Rivière's memoir strikes us as a text of singular strangeness. Its beauty alone is sufficient justification for it today" (s.199).

Men denne tilnæringsmåten passet ikke likevel: "På den annen side er stoffet fakta, og han [Foucault] vil ikke at de skal leses som [...] novelle eller noen annen litterær sjanger" (s. 62).

Han prøver også det som ventes av en historiker, å beskrive enkelthendelser som belyser en overordnet tese, og "[...] undersøkte hvilke institusjoner eller politiske praksiser de [folks handlinger] henviste til [...]". Peter & Favret, som Foucault samarbeidet med, brukte nettopp en slik tilnærming i fremstillingen av Pierre Rivière og viser hvordan psykiatrien og jussen lukket samtiden ute fra å skjønne hva Pierres handlinger gikk ut på, for Pierre selv. Men Foucault "slo fra seg tanken på å utarbeide en slik analyse. Fordi det ville berøve teksten den intensiteten han selv opplevde, rystelsen" (s. 62), og blir henvist til litteraturen igjen. Men hvorfor velger han litteraturens tilnæringsmåte når den skaper så mange problemer? Fordi Foucault trenger en målestokk som han kan måle funnene sine opp mot, sier Stueland, og fortsetter: "Men ved å si litteratur tvinges stemmene fra arkivet inn i en diskurs;

de blir ufrie ved å utsettes for en estetisk lese måte. De innskrives i estetikken. Og det er et helvetes sted” (s. 64).

Hvordan beholde det autentiske i stoffet, og samtidig gi det en form? Stoffet har det autentiske til felles med litteraturen, men den er samtidig ”fabrikert og uekte”, mens samfunnsvitenskapen borger for at det som sies har hendt, men også den på sin måte, fratrar stoffet dets umiddelbarhet. Stueland lurer på om Foucault drømte om en ny undersjanger av litteraturen, en paralitteratur, da han søkte til:

en fabel som siden 1700-tallet har hatt det obskure som tema og som har hatt som mål å ”[...] vise det som ikke viser seg selv, ikke får vise seg selv [...].” Det er en litteratur som ikke var heroisk, eventyraktig, med fordeling av forsyn og nåde til helt og skurk eller offer, ikke kraftfull. Nei, det er en litteratur om de/det ”infame”, det skjulte, forbudte og skandaløse (s. 65).

Men heller ikke dette var noe svar for Foucault, for litteraturen, selv med sine overvinnelser av sjangere, blir hele tiden ”en del av tvangens system”. (Stueland følger ikke Foucault her, men mener spørsmålet er hvordan en slik litteratur virker, til å bevisstgjøre folk eller ufarliggjøre krefter som kan undergrave makten.)

Her stopper denne historien. Boken om de infame menneskenes liv, som ble varslet to ganger, i 1964 og på slutten av 1970-tallet, kom aldri ut.

5) Til slutt

Foucault tok opp utfordringer og diskusjoner som det ikke er helt vanlig å ta opp i kriminologi eller samfunnsvitenskap, men det er viktig å gjøre likevel, fordi det gir oss mulighet til å se egne fremstillingsmåter med nye øyne. Foucault tar opp spørsmålet om årsaker til handlinger og sier om Pierre Rivière:

After nearly 150 years Pierre Rivière's memoir strikes us as a text of singular strangeness. Its beauty alone is sufficient justification for it today. We can hardly help feeling that it has needed a century and a half of accumulated and reconstituted knowledge to enable us at last not perhaps so much to understand it as to read it - and, even so, to read it none too well and to grasp so little of it (s. 199).

Dette gjelder en spesiell hendelse, men peker samtidig på noe mer grunnleggende: vi kan kanskje ikke finne årsakene til at folk handler som de gjør, men det vi kan gjøre er å fortelle om hendelser etterpå og lage forslag til sammenhenger og forståelse. Men hva slags forslag skal vi lage og hvilke tilnæringsmåter skal vi ta i bruk? Foucaults diskusjoner beskytter mot noen vel etablerte og ansette tenkemåter som det er lett å gripe til. Psykiatriens diagnosemaler og strafferetten med sine subsumpsjonsklare lovbruddsklassifikasjoner står der ferdig utformet, klare til å fange opp uakseptable handlinger og bringe dem til taushet som medisinske eller moralske individuelle avvik. Disse disiplinene har samfunnsoppgaver å ta

seg av, og må oversette handlinger og hendelser slik at de passer til behandlingsapparatet og straffeterettsapparatets språk, organisasjon og arbeidsoppgaver. Deres begreper og tenkemåter er derfor ikke så godt egnet til å forstå hendelser og handlinger på andre måter, for eksempel hvordan det ser ut med utøverens blikk.

Foucaults diskusjon beskytter også mot tenkemåter hentet fra sektoren for produksjon av varer og tjenester med vekt på resultat, lønnsomhet og effektivitet. Det hender at fengselsmyndighetene låner begrep og tenkemåte fra dette området, som når de omtaler det å straffe personer med fengsel som '*produksjon av fengselsdøgn*' (St.meld. nr. 23 1991–1992, s. 91). Eller når ekspedisjonssjef Erik Lund-Isaksen (2002) omtaler politiets pågripelser og etterforskning og domstolenes forhandlinger og dom slik: "*Det er den alminnelige produksjonen foran oss i straffesakskjeden som overstiger den kapasiteten vi har*" (s. 2). Eller når han skriver om kriminalomsorgens resultatoppnåelse og presiserer det slik: "*Det er en hovedambisjon at "færre kunder skal komme tilbake," det vil si at vi skal ha mindre tilbakefall*" (1995, s. 3).

Foucaults diskusjon åpner for at vi i våre arbeider bør tenke over og gjøre klart ikke bare hvilke forutsetninger vi har for å velge tema, og metode, våre før-dommer osv., men også valg av tenkemåte og tekstmessig sjanger, klargjøre hva som ligger utsagt i begrep og tilnærminger, og hvorfor vi velger som vi gjør.

Litteratur

Aftenposten 15.8.2001; 4.9.2001; 3.10.2001; 15.5.2002.

Balvig, Flemming: Vi var børn af sol og sommer. I: *Information* 12-13.4.1997 Også trykt i: *Det voldsomme samfund. Om vold som problem og fengsel som løsning*. Jurist- og økonomiforbundets forlag. Bind 1, København 2000, s. 49-56.

Bourdieu, Pierre: The Abdication of the State. I: *The weight of the world. Social suffering in Contemporary Society*. Pierre Bourdieu et al. (red.). Polity press, Cambridge 1999. s. 181-188.

Chimo: *Det Lila sa*. Gyldendal forlag, Oslo 1997.

Christie, Nils: *Hvis skolen ikke fantes*. Universitetsforlaget, Oslo 1971.

Cohen, Albert: *Delinquent boys. The culture of the gang*. The Free Press, New York 1955.

Currie, Elliott: Marked, kriminalitet og samfunn. I: *Vardøger* nr. 25/2000, s. 64-90.

Dagbladet 5.7.1998; 28.4.2002.

Dagens Nyheter 29.4.2002.

Dubet, Francois i *La Terre* 10. april 1996, sitert i *Klassekampen* 23.4.96

Foucault, Michel: Tales of Murder. I: *I, Pierre Rivière, having slaughtered my mother, my sister and my brother. A case of parricide in the 19.th century*. Michel Foucault (red.). University of Nebraska Press, Lincoln and London, 1975.

Giertsen, Hedda: Vold. I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.). Pax forlag, Oslo 1997. s. 178-198.

Giertsen, Hedda: *K og måter å forstå drap på*. Universitetsforlaget Oslo 2000

Giertsen, Hedda: Kriminologi og kriminalpolitikk. I: *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap* nr. 1 2001, s.

[**Haugen, Paal-Helge**] "En seismografisk sjel." Intervju i *Klassekampen* 20.3.1992

Hurrelmann, Klaus: I *Die Woche* 16, 12.4.96, sitert i *Klassekampen* 23.4.1996.

Høigård, Cecilie, i samtale.

- Iteanu, André:** *Violence and integration in the French suburb*. Working paper, på konferansen "Transformations in the Plural City". Bergen 30. mai 1997.
- Koltès, Bernard-Marie:** *Roberto Zucco*. Skuespill, 1988. Uroppremiere Berlin 1990, oppført på Det norske teatret, Oslo, mars 1992.
- Larsen, Guri:** *Brødre. Æreskamp og hjemløshet blant innvandringens ungdom*. Pax forlag, Oslo 1992
- Lund-Isaksen, Erik:** [leder] *Aktuelt for kriminalomsorgen*, nr. 1/1995.
- Lund-Isaksen, Erik:** [leder] *Aktuelt for kriminalomsorgen*, nr. 2/2002.
- Merton, Robert K.:** *Social structure and anomie*. Bobbs-Merill, Indianapolis 1938.
- Peter, Jean-Pierre & Jeanne Favret:** *The Animal, the Madman, and Death. I: I, Pierre Rivière, having slaughtered my mother, my sister and my brother. A case of parricide in the 19.th century*. Michel Foucault (red.). University of Nebraska Press, Lincoln and London, 1975.
- Stavanger aftenblad* 9.3.2001
- Stueland, Espen:** Michel Foucault og montasjen. I: *Paratekster og kuriosa, Vagant*, nr. 4*2001 / nr. 1*2002. Bilag, s. 60-66
- St.meld. nr. 23 Om bekjempelse av kriminaliteten (1991-92)*.
- Sætersdal, Barbro:** Ondskapen som forsvant. I: *I den beste hensikt? "Ondskap" i behandlingssammenheng*. Barbro Sætersdal og Kristin Heggen (red.). Akribe forlag, Oslo 2002. s. 59-73.
- Ylikangas, Heikki:** *Knivjunkarna: våldskriminaliteten i Sydösterbotten 1790-1825*. Söderström, 1985.
- [Østerberg Bjørn] intervjuet i *Aftenposten* 7.5.2002
- Østerberg, Dag:** Sosiologiens nøkkelbegreper – gjelder de stadig i dagens samfunn? I: *Sosiologi-nytt* nr. 1/2002, s. 15-31.

UTSATT FÖR HATBROTT - OLIKA FÖR KVINNOR OCH MÄN?

Eva Tiby

Föreställningarna om innebörden av "hatbrott" kan sökas hos olika aktörer som politiker, lagstiftare, poliser, åklagare, domstolar, forskare och media. En av de mest centrala figurerna i händelser som kan kallas hatbrott är förstås gärningsmännen. Det är fråga om en sk motivbrottslighet och det är hos gärningsmannen som uppsåtet och motivet skall sökas. En undersökning utifrån gärningsmannaskapet vilket förutsätter "tillgång" till gärningsmän skulle tyvärr skulle bli mager att döma av det fåtal lagföringar där 1994 års straffskärpningsregel i brottsbalken 29:2:7 tillämpats. Denna regel säger att den ska straffas hårdare, som utsätter någon på grund av dennes grupptillhörighet, t ex etnicitet, religion eller sexuell läggning. Den andra centrala figuren är förstås den utsatta.

I min forskning om homo-/bisexuella personers utsatthet för brott på grund av just den "sexuella avvikelser" ingår bl a en enkätundersökning där kvinnor och män dels har svarat på frågor om utsatthet för specifika brott och rädsla för brott dels har de med egna ord har berättat hur brottet kan förstås. Totalt samlades 2.653 enkätsvar in från medlemmar i organisationer för bi- och homosexuella, vilket motsvarande en svarsfrekvens på 67 procent. 705 utsatta personer bidrog med 835 berättelser (en stor del av de utsatta har blivit upprepat utsatta, därav fler berättelser än personer).

Ett exempel på (del av) berättelse är:

Man: "Jagad av ett gäng med grabbar vid en park i Göteborg som jag bara passerade. Parken känt tillhåll för bögar." PARCH 212

(Beteckningen avser löpnumrering efter plats för utsatthet, ingen identifiering av person är möjlig). Här kan berättelsen tolkas som att berättaren utgår från att närvaro vid känt tillhåll för homosexuella män "förklarar" att han blev utsatt för hot för förföljelse.

I enkäterna ställdes en styrd fråga: Vad i brottet tydde på att Du blev utsatt för att Du är (eller uppfattades som) homosexuell? Möjliga svarsalternativ var: Gärningsmannen skrek "djävla bög/flata," Gärningsmannen väntade vid gayställe, Gärningsmannen sa något om hiv/AIDS. Dessa svarsalternativ hade utkristalliserats av erfarenheterna från tidigare pilotstudie. Det är givetvis svårt att utgå från att alla utrop om "bögdjävlar" eller "lebbhora" verkligen innebär att uttalarerna "hatar homosexuella". Det är däremot lätt att inta en ställning att sådana utrop har ett förringande budskap och en förklenande avsikt och därför bör räknas till hatbrottens skara.

Slutligen fanns ett öppet svarsalternativ där den utsatta med egna ord fick tala om var hon/han uppfattade som orsak till utsattheten. Bland orsakerna nämndes klädstil, märken, manér, motsatta könets sätt att gå, stå tala eller föra sig samt ointresse för motsatta könet.

Det visar sig att kärnan i de utsatta kvinnornas och männens berättelser om orsaken till utsattheten handlar om beteende eller belägenhet som exponeras. Det kan vara fråga om att hålla handen, kyssas offentligt, ha sex offentligt eller raggning. Det kan också vara fråga om att befinna sig på viss plats: på/vid gayklubb, i raggpark, vid raggställe, i demonstrationståg eller gayparad. Det kan också vara fråga om att man är "känd" homosexuell: genom/av media, kollegor, kamrater, skola. Att befinna sig i dessa belägenheter eller på dessa platser har antagits exponera den utsatta för gärningsmän som är motiverade att begå hatbrott mot homosexuella. För många kvinnor gäller en annan eller ytterligare omständighet; att utsättas för hot eller våld när de avvisar uppvaktande eller trakasserande män.

Den andra typen av förklaringar till utsattheten är lite vagare, då handlar det om antaganden om exponering som homosexuell, och här är det fråga både om omständigheter och egenskaper; det kan vara sällskapet ("fjolligt") som röjde homosexualiteten, det kan vara att man har samma adress, att man avlyssnas på en bar, eller att man är "köns-otypisk", dvs har något eller uppvisar något som kan tolkas som mindre maskulint/feminint. En av de mer frekventa indikatorerna på exponering av homosexualitet är klädsel: då handlar det om läder, skinn, konstlack, trendiga kläder, "min kusins päls" eller att åka tunnelbana med en påse som innehåller damperuk.

I enkäten lämnades ett utrymme fritt där den utsatta själv kunde skriva med egna ord vad som hände med allt från en mening till flera sidors berättande. Det den utsatta berättar om i denna studie kan knappast kallas "händelsen". Snarare "bilden av händelsen". Det finns förmodligen en uppsjö av faktorer som påverkar huruvida den utsatta tolkar händelsen som ett hatbrott eller som något annat. En sådan faktor är förstås gärningsmannens tydlighet i sin motivbrottslighet. En annan sådan faktor kan vara vikten av den sexuella identiteten hos den utsatta. Beroende på om denna del av identiteten känns som central eller perifer för den utsatta kommer det förmodligen att påverka dennas bedömning av händelsen. Det kan t ex vara fråga om en lesbisk kvinna av utländskt ursprung som först blir "uppvaktad" av ett gäng ynglingar vilka efter avvisande börjar hota henne och kalla henne "lesbisk blattehora". Vilken del är då angripen? Kvinnan, invandraren, den lesbiska? Ett exempel från berättelserna kan illustrera problematiken:

Kvinna: "Manlig student vid samma institution förälskar sig i mig och jag avvisar frieriet vänligt men bestämt. Mannen får veta att jag är lesbisk och börjar hota och trakassera mig... hotar med våld, skickar bilder på nakna kvinnor 'du gillar ju sån't', skriker om min homosexualitet i min trappuppgång..." NEAR 1600

Ett annat exempel på samma tema:

Kvinna: "Jag har vid flera tillfällen råkat ut för att män stött på någon i vårt kvinnosällskap och sedan förolämpat oss grovt när de fått nobben..." AP 1081

De 835 berättelserna har initialt kategoriserats efter plats för händelsen. Viss styrning har påverkat respondentens val av berättelse. I de fall då det har varit frågan om upprepad viktimering har respondenten nämligen instruerats att fokusera sin berättelse och följdfrågorna till den allvarligaste händelsen. Det har lett till att det finns många berättelser om våldshändelser av mer traditionellt snitt: "gäng av ynglingar ger sig på främmande bög på allmän plats", på bekostnad av händelser som sekr dagligen på arbetsplatser och i skolor. De brottsplatser som framkommit genom berättelserna är i rangordning: allmän plats 179 fall, hemma 128 fall, gayställe 113 fall, skola/arbete 111 fall, park 51 fall, heterokrog 50 fall, utomlands 49 fall, nära hemmet 34 fall, transport 18 samt kategorin övrigt/okänt med 102 fall.

En annan möjlig tematisering av berättelserna är beteende eller belägenhet som exponeras. För att ett hatbrott skall kunna ske, måste ju gärningsmannen på något sätt nås av (eller tycka sig nås av) den andres exponering som homo-/bi sexuell. Vid sökande efter sådant fokus framkommer också en undergrupp, nämligen "antaganden om exponering av homosexualitet". Det sistnämnda är kanske mest intressant. Det visar sig nämligen att just dessa antaganden (från den utsattas sida) kan säga en hel del om vad det är hon/han tror angräps; det vill säga: vad är det som (antas) få gärningsmannen att begå hatbrott mot homosexuella?

Några utdrag ur berättelserna får illustrera resonemanget:

Man: "Jag gick med i ett demonstrationståg på gayfestivalen och det var en bilist som försökte att köra igenom tåget. Han hoppade ur bilen och slog till mig och skrek jävla bögjävel och åkte från platsen." GS 166

Denna episod innehåller en tydlig exponering, inte bara av en homosexuell person, utan av en mängd homosexuella, som till och med kräver sin rätt till gator och allmänna utrymmen i staden. En annan berättelse som bygger på exponering av homosexualitet är följande:

Man: "Blev trakasserad på en restaurang. Var med min pojkvän .. råkade lägga handen på min pojkväs knä. Detta såg en sk skinnskalle vid bordet bredvid och sa att om inte bögen lämnade restaurangen så skulle han slå ihjäl mej.." HK 514

En tredje berättelse innehåller också tydlighet vad gäller exponerad homosexualitet:

Kvinna: "När jag var 19 år anföll min flickväs mor mig pga att jag hade förfört hennes dotter.. och fadern tog stryptag på mig..." HOME 954

Ett par berättelser till, med tydligt exponeringstema, rör hemsfären:

Kvinna: "Min sons far använde på en rad sätt min lesbiskhet mot mig vid vår separation. Han ifrågasatte gravt min lämplighet som mamma samt slog mig...." HOME 1094

Kvinna: "Min fd make misshandlade mig mycket. Han visste att jag är bi och det gjorde honom nervös..." HOME 1471

Här kan tilläggas att i enkäten ställdes följdfrågor vad gäller brottsplats, vem som utförde det, med fokus på ålder, kön och bekantskap. Resultatet i dessa avseenden visade att det är vanligt att pojkar och män blir utsatta av andra okända pojkar och män, företrädesvis i grupp och med ganska unga gärningsmän, och dessa brott sker oftast utomhus. För kvinnor som utsatts gäller motsatsen i några avseenden. Det är fortfarande mest pojkar/män som är gärningsmän. Men en större andel kvinnor (än män) har utsatts av kvinnliga gärningsmän. För de utsatta kvinnorna gäller oftare att gärningsmannen är något äldre än männens gärningsmän, samt att det är någon bekant. Ovanstående fall kan i det avseendet tjänstgöra som typfall. Det är flickvännens mamma, det är sonens far och det är den fd maken som är förövaren, alla i hemmiljö.

Men även kvinnor blir utsatta på allmän plats:

Kvinna: "Efter en fest i en lokal i Sthlm på väg hem blev jag hotad och inträngd i en gränd av två skinheadstjejer. Dom frågade om jag var lesbian och började sedan förolämpa mig. Om inte två skinheadskillar hade gått emellan hade jag åkt på stryk..." GS 1384

Fallet hör dock till undantagen, både att det är våld på allmän plats mot kvinnor, dels att det är kvinnliga gärningsmän. Det vanliga är en ensam jämnårig eller äldre angripare, även om det är en obekant på allmän plats:

Kvinna: "Vi var tre damer som gick hem från ett hs ställe. En totalt okänd man stod och väntade utanför. Han följde efter oss och kastade sig över oss med slag och sparkar. Det otäcka var att ingen hade yttrat ett ord eller ens lagt märke till mannen. .. Vi klarade oss tack vare att vi var tre som slog tillbaka. Jag går aldrig ut i min hemstad utan minst två personer till. Blåmärke." GAYSTÄLLE 1046.

Kvinna: "Jag och min flickvän pussades. En man ställde sig och tittade, spottade i marken nära våra fötter och sa "fy fan vad äckligt!" AP 1050

Innehållet i denna typ av berättelser kan sammanfattas som att den utsatta upplever att det är exponeringen av homosexualitet som "orsakat" utsattheten. Detta skulle kunna tolkas som att man utgår från att det finns en latent beredskap hos presumtiva gärningsmän att attackera homosexuella om de exponerar sig som sådana. Det är således identiteten/läggningen som attackeras, inte vad man gör.

Några av berättelserna kan förtydliga tematiseringen "exponering":

Man: "En tulltjänsteman sa, då vi uppgav gemensam adress i Göteborg: Jaha, då är ni böjkläklar förstås, fy fan!" SCHOOL 407

Klädsel som indikator på homosexualitet är frekvent förekommande:

Man: "Rånförsök i Amsterdam i mina läderkläder. Tog kniven och sprang därifrån." AB S1385

Man behöver inte bära den "homosexuella klädseln" själv, den kan bäras av andra och även "drabba" kamraterna:

Man: "Det kanske var min kusins päls de dömde oss på." AP 19

Kvinna, TS: "Förolämpad, förtalad, hotad med våld på pendeltåg av fem ungdomlingar. De antog att jag var bög för att jag hade ett par röda promenadskor ca 3 år efter att detta var modernt." (TS) COMM S2

Man: "Diskotek, troligen pga i deras tycke extrem klädsel som associerades till "bög". HK 1134.

Grundläggande underliggande tema i berättelserna om klädsel och andra attribut eller egenskaper är förstås att det är attribut eller egenskaper som förknippas med det andra könet, företrädesvis kvinnliga attribut som bärs av män.

Man: "Allmänna skällsord och ibland knuffar etc pga att jag mest umgås med tjejer och under en period själv såg ganska tjejaktigt ut, dom skrek djälva bög..." SCHOOL 1118

Man: "En kille fråga om en cig utanför en restaurang. Han hörde min röst och frågade om jag var bög. Trodde han frågade nåt annat och svarade ja. Fick en jättesmäll på kinden..." AP 695

Naturligtvis tenderar tematiseringar att förenkla bilderna av homosexuellas utsatthet. Ovanstående fall har låtit sig kategoriseras tämligen smidigt. Men det finns också "oklara fall". Några av dessa är:

Man: "En kille flirtade lite och vi pratade, han verkade trevlig på alla sätt. När vi skulle fika nappade han åt sig min plånbok och rusade därifrån." AB 882

Man: "Efter ömsesidig avrunkning skildes vi och då hade han även stulit mitt halssmycke.. Efter ett par dar förolämpades jag inför andra gäster med kränkande tillmälen." AB 1473

Frågan i dessa två fall är: är det verkligen fråga om hatbrott här? De utsatta själva har förstått det så, men en testfråga skulle kunna ställas här: Skulle utsattheten skett om den utsatta inte varit homosexuell? Var det just det som initierade brottet? I de två sistnämnda fallen kan det vara så att flirten eller det sexuella umgänget inleddes från gärningsmannens sida med avsikt att begå brott mot den utsatta. Men det kan också vara så att gärningsmannen "passar på" att begå brott, för att den utsatta ses som ett "lämpligt offer", dvs en person som inte kommer att anmäla gärningsmannen till polisen. Jag skulle vilja hävda att hatbrottskategorin går att tillämpa även om det endast är ett resonemang om "lämpligt offer". Lämplighetsbedömningen har ju gjorts just utifrån att personen är (antas vara) homosexuell.

Men för att återgå till huvudfrågan: Vad det var som tydde på att den utsatta blev utsatt just pga sin sexuella läggning? De flesta har svarat med något som visar att hon/han rörde sig som homosexuell. Det kan vara märken, platser, agerande, uttalanden. Men det kan också vara något som den utsatta antar indikerar homosexualitet. Den röda tråden i dessa antagan-

den är att den utsatta setts som feminin om han varit man och som maskulin om det varit en kvinna. Detta skulle kunna ligga till grund för fortsatta studier i vad det är som angrips när en homosexuell kvinna eller man utsätts för brott på grund av sin sexuella läggning. Är det läggningen eller är det bristen på konformitet när det gäller att leva upp till den maskulina respektive feminina gestaltningen? Där det i detta material främst handlar om ett "feminint" uttryck i röst, gester, klädstil och rörelser hos män, medan det hos kvinnorna främst handlar om att de varit "långa", "framåt" och "glada", men framför allt inte velat svara på heterosexuella inviter/förolämpningar.

DØDSSTRAF: VOLDENS FORMER

Inga Floto

Statens legitime voldsmonopol fremtræder intetsteds mere eksplicit og symbolladet end ved dødsstraffens eksekution. Henrettelsesformerne har skiftet i historiens løb, den åbenlyse vold er erstattet af den skjulte, og den bureaukratiserede voldsanvendelse har afløst tidligere tiders ritualiserede vold. Men de moderne såkaldt humane aflivningsmetoder formår ikke at skjule, at dødsstraffens legitimitet er i krise og har været det siden det religiøse verdensbilledes sammenbrud.²⁷

I straffenes historie udgør nogle få årtier på begge sider af år 1800 det store vendepunkt. Et straffesystem, der var baseret på pinefulde og lemlæstende korporlige straffe, blev afløst af et straffesystem, der var baseret på inde-spærring. Straffens formål blev nu ikke mere opfattet som alene afskrækkelse, gengældelse og soning, men også som forbedring, og fængslet overtog skafottets plads som straffens ikon. Den historie er ofte blevet fortalt som en sejr for fremskridt, humanitet og civilisation, men i takt med fremskridtsfortællingens sammenbrud er også denne opbyggelige historie bragt i miskredit. Nu fortælles straffenes historie udfra et moderniseringsperspektiv, hvor moderne ikke nødvendigvis er at opfatte som et plusord. Dødsstraffen indtager en særlig plads i denne udvikling, den blev nemlig ikke i første omgang afskaffet, som man skulle have forventet, hvis straffens fremmeste mål nu var forbedring, til gengæld blev den moderniseret.

Hvad er det moderne? På det spørgsmål kan der gives mange svar. Men for mig at se er det helt afgørende ved moderniteten, at den repræsenterer en rent sækuler tilværelsesfortolkning. Politisk betyder det, at Gud og staten ikke mere gensidigt legitimerer hinanden, og kulturelt bliver konsekvensen, at rationaliteten bliver sejrherren. Den store tyske sociolog, Max Weber, talte om *Die Entzauberung der Welt*, verdens tab af fortryllelse og magi, og så moderniteten som de vestlige samfunds stadig mere omfattende rationalisering og bureaukratisering. I det lys kan man også tolke dødsstraffens historie, man kunne kalde den: Fra ritual til procedure, og min pointe er, at netop denne udvikling afslører, at dødsstraffens moralske legitimitet er i krise.

I 1772 blev Struensee og Brandt dømt for majestætsforbrydelse og henrettet efter Danske Lov 6.4.1, hvori det bl.a. var foreskrevet: "Højre hånd ham levendes afhugges og

---

²⁷ Det følgende er baseret på min bog, *Dødsstraffens Kulturhistorie. Ritualer og Metoder 1600-2000*. Museum Tusulanums Forlag 2001, og det er her man må søge den omfattende argumentation og dokumentation. Jeg har dog tilføjet henvisninger i de tilfælde, hvor jeg direkte omtaler andre forfattere ved navn. - Oversættelserne er mine.

dernæst hovedet; kroppen parteres og lægges på stejle og hjul, men hovedet med hånden sættes på en stage“. Det blev en barsk affære, der i Harald Langbergs beskrivelse lyder sådan: “Dommen blev oplæst af kongens foged, og skarpretteren, Gottschalk Mühlhausen, trådte frem. Han tog pladen med Brandts grevelige våben og fik af Brandt bekræftet, at det var hans. Så sønderbrød skarpretteren det malede våben med ordene “Dette ske ikke uden årsag, men efter fortjeneste“. Så trådte [Provst] Hee til igen og spurgte, om Brandt blandt andre grove synder angrede sin majestætsfornærmelse. Det gjorde Brandt: “Jeg beder Gud, kongen og landet om tilgivelse og ønsker blot Christi blods kraft må blive til velsignelse over kongen og landet“. Hee gav ham endnu engang syndsforladelse. ... Brandt tog hurtigt pels, hat, kjole og vest af. Der var opstillet to blokke. I skjorteærmer knælede han ned, lagde hovedet på den ene blok og højre hånd på den anden. Præsten var stadig over ham. Nu skulle der være råbt pardon! Men øksen faldt og huggede højre hånd af Brandt. Så var det altså alvor, “Jesu blod råber for min sjæl!“ skreg han. Med næste hug skiltes hovedet fra kroppen. ... Brandts afhuggede hovede blev fremvist for folket. Kroppen blev klædt af. Derefter måtte man overvære, at det dræbte menneskes kønsdele blev afskåret, maven sprættet op og indvoldene udrevet for at blive kastet i en spand. Det endnu varme legeme huggede man så midt over, og hver del blev yderligere skilt ad i to, så der hang en kvart krop ved hver arm og hvert ben. Del for del firedes derefter ned til arbejdsvognen under skafottet“. Struensee måtte se på, bagefter var det hans tur med den eneste forskel, at blokken nu allerede var blodig. Det foregik på Øster Fælled, bagefter blev de parterede kroppe kørt til Vester Fælled, hvor der fra gammel tid havde været galgeplads. De “to hoveder blev sat på høje stager med de afhuggede hænder påsømmet lige under. På fire andre stager var der anbragt vognhjul. To kropdele blev slængt op på hvert hjul. Så var dommen fuldbyrdet efter ord og bogstav“. ²⁸

Hvordan skal man fortolke dette ritual? Brandt og Struensee blev dømt for majestætsforbrydelse, *crimen laesae majestatis*, **og der er ingen tvivl om, at straffens blodige eksekution var tænkt som en overvældende demonstration af kongens magtfuldkommenhed til skræk og advarsel for alle: Sådant hævner en enevældig konge af Guds nåde enhver krænkelse. Henrettelsesritualet, som det her er beskrevet, er helt klart et politisk ritual, hvor den offentlige henrettelsesceremoni tjener til kongemagtens forherligelse og folkets afskrækkelse, som Michel Foucault så indgående har analyseret det.** ²⁹ Moderne ritualforskning understreger desuden, at politiske ritualer har som formål at skabe harmoni eller i det mindste forestillingen om harmoni. Gennem ritualet bliver henrettelsen derfor til meget mere end en blot og bar magtdemonstration, den bliver en mobilisering af

---

²⁸ Harald Langberg: *Dødens Teater. Revolutionen 1772*. Gyldendal 1971, s. 88 og s. 110-122.

²⁹ Michel Foucault: *Overvågning og straf*. Det lille forlag. Oslo 1994, s. 47-48.

samfundets solidaritet i form af den fælles udstødelse af lovovertræderen og på én gang en bekræftelse af både Guds og menneskers lov. Øksen føres af et enigt folk, hvis ritual fungerer efter hensigten.

Men beskrivelsen af henrettelsen afslører tillige, at der var andet og mere på spil. Der er nemlig ikke to, men tre personer på skafottet: Den dømte, bøddelen og - præsten. Lige gyldigt hvor man vender blikket hen i 16-1700' tallets Europa og Nordamerika, kan man iagttage det samme mønster, der understreger, at henrettelsen frem for alt var et religiøst ritual, et kristent ritual. Præsten er med fra først til sidst: I fængslet, hvor forbryderens sjæl ihærdigt bearbejdes med henblik på anger og bodfærdighed. På den trange vej til skafottet, hvor troens lindring og korsets nåde bestandig holdes synderen for øje, og salmesang ofte ledsager hans sidste skridt. Og endelig under selve henrettelsen, hvor syndsbeholdelse og syndsforladelse er ceremoniens højdepunkt og egentlige kerne, mens en opbyggelig prædiken tit afslutter den blodige seance. Det er derfor præstens tilstedeværelse, der må forklares, hvis ritualet for alvor skal forstås. Det handler om skyld, anger, syndsforladelse og soning. Det religiøse er kernen i henrettelsesritualet i alle dets varianter. Forvisningen om sjælens frelse og det evige liv - også for en angrende synder - gør det muligt for staten at legitimere og for folket at acceptere dødsstraffen. Samtidig letter anger, tilgivelse og frelsesforvisning den dømtes sidste svære stunder. Gennem udøvelsen af ritualet fralægger samtlige aktører sig ansvaret og overgiver det til Gud. Uden den religiøse overbygning bliver en henrettelse ikke til at skelne fra et profant mord, og selve dødsstraffens legitimitet er i krise.

Struensee og Brandt blev henrettet i 1772, og det særlige ved netop den henrettelse var, at de henved 30.000 tilskuere ikke brød sig om det blodige syn. Den store forsoning mellem Gud, synder og samfund, som den offentlige lemlæstelse skulle symbolisere og effektuere, gav ikke mere mening. Ritualet havde mistet sin kraft, deltagerne var blevet tilskuere, den rituelle handling var blevet teater, et dødens og skrækkens teater. Den ritualiserede slagting, som blev de to majestætsforbrydere til del, måtte fremstå som en anakronisme på et tidspunkt, hvor Oplysningstidens store strafferetsdebat rasede ude i Europa. Oplysningstidens tænkere krævede rationalitet og effektivitet i strafferetten, og når Cesare Beccaria i sin berømte bog fra 1764 om forbrydelse og straf, *Dei delitti e della pene*, krævede dødsstraffen og torturen afskaffet, var det netop fordi han mente, at straffens afskrækkende virkning kunne opnås mere effektivt på anden vis. Humanitet var slagordet i debatten, men det er værd at mærke sig, at denne humanitet ikke havde sit udspring i medfølelse eller indlevelse i offerets lidelser, men i rationalitet og nytteværdi. Den fysiske lidelse tjente efter reformatorenes mening ikke noget formål, for de forstod ikke det religiøse sprog, lidelsen var en integreret del af. I realiteten opfattede Beccaria det religiøse ritual som bluff.

Dødsstraffens begrundelse i 16-1700'tallets Europa var religiøs. Det centrale bibelcitater er at finde i 1. Mos. 9,6, hvor det hedder: "Den, der udgyder menneskets blod, skal få sit blod udgydt af mennesker. For i sit billede skabte Gud mennesket". Tænker man dette udsagn igennem, bliver det klart, at vi her står overfor et grundlæggende paradoks: Menneskelivet er så helligt, at kun morderens død er tilstrækkelig straf. Livet er så helligt, at selve denne hellighed må krænkes for at sone krænkelsen af netop denne hellighed. Moseloven tilhører et religiøst univers, og det er ikke op til mennesket at gå i rette med Gud. Paradokset er der, men det ligger i Guds hånd, og ansvaret for henrettelsen er i den sidste ende hans. Med det religiøse verdensbilledes sammenbrud, placeres ansvaret hos menneskene selv. Den sækulære humanisme, der er de moderne demokratiske staters grundlag, slipper ikke uden om paradokset. Humanismens kerne, den dybe respekt for mennesket, er i sig selv en sækuler form for helliggørelse af menneskelivet, men med tabet af Gud som øverste instans, stilles det påtrængende spørgsmål: **Kan mennesket slå ihjel i menneskets navn og bevare sin menneskelighed? Dødsstraffens historie i de sidste 200 år viser, hvor vanskeligt det har været at finde et tilfredsstillende svar på dette spørgsmål.**

Den store debat om strafferetten i sidste halvdel af 1700'tallet resulterede i omfattende strafferetsreformer, og selv om reformerne ikke umiddelbart kom til at omfatte dødsstraffens afskaffelse, havde debatten dog vist, at det var muligt at tænke et straffesystem uden dødsstraf, når Gud og øvrighed ikke mere gensidigt legitimerede hinanden. Men samtidig havde en rent sækuler fundering af straffesystemet bragt den offentlige henrettelse i krise, fordi det ritual, der var dens legitimering og rationale, kun gav mening i et religiøst rum. En tvivlende øvrighed og en uregerlig folkemængde med formodede farlige instinkter havde erstattet fællesskabet omkring frelsesværk og udstødelse. Hvis dødsstraffen fortsat skulle opretholdes, måtte den undergå forandringer, den måtte moderniseres. En moderne stat måtte også indføre en moderne død.

Den moderne dødsstraf, der blev resultatet, havde som udgangspunkt det humanitære princip at afskaffe torturen. Metoden skulle desuden være hurtig, effektiv, ensartet og sikker, samt indebære mindst mulig fysisk smerte for delinkventen. Dette kunne opnås på forskellig vis. I England bibeholdt man den traditionelle henrettelsesform, hængning, men forfinede i 1783 metoden ved hjælp af det såkaldte *new drop*, en faldlem, der skulle sikre en hurtig og effektiv eksekution. Den engelske reform indeholdt altså en vis grad af mekanisering, men i Frankrig og senere i USA gik man anderledes rationelt til værks, idet man introducerede veritable henrettelsesmaskiner, guillotinen i 1792 og den elektriske stol i 1890. Hermed var der indskudt et upersonligt, ikke-menneskeligt led mellem bøddel og offer, maskinen overtog ansvaret for selve aflivningen. Når ansvaret ikke længere var Guds, var det tilsyneladende magtpåliggende, at det heller ikke var menneskets. Bødlens rolle var nu reduceret til at trække i et håndtag eller trykke på en knap. En udvikling der siden er fortsat med gaskamre og injek-

tionsapparater, som det kendes i dagens USA. Mekaniseringen af dødsstraffen blev efterhånden ledsaget af det, man har kaldt en 'privatisering' af selve henrettelsen. Det skal forstås på den måde, at den offentlige procession og det højtidelige ritual nu blev erstattet af en simpel aflivning inden for fængslets mure, kun overværet af nogle få officielle vidner. Et skuespil, der nu blev opfattet som modbydeligt, blev fjernet fra det offentlige rum. Det skete første gang i Pennsylvania i 1834. I England ophørte de offentlige henrettelser i 1868, i Frankrig først i 1939. Den moderne død blev dermed også den skjulte død.

I samtiden blev 'privatiseringen' set som udtryk for humanitet og civilisation, men som den engelske historiker, V.A.C. Gatrell, har udtrykt det: "En civiliseringsproces kan omfordele, rense og camouflere disciplinær og anden vold uden nødvendigvis at formindske den. Respekt for forbryderens menneskelighed var ikke indeholdt i skiftet, og det er kun fordi folk altid har haft behov for at tro noget andet, at ordene 'humanitet' og 'civilisation' stadig optræder side om side i fortællingen om fremskridtet. Inde i fængslerne vedblev mordere de næste hundrede år at blive kvalt i reb, der enten var for lange eller for korte, de døde mere forfærdeligt i det skjulte end offentligt, underlagt iskolde procedurer uden folkemængdens opbakning".³⁰ Den udvikling dødsstraffen gennemgik indskrives sig klart i den rationaliserings- og bureaukratiseringsproces, som Max Weber betragtede som det karakteristiske for moderniteten: "Det egenartede ved den moderne kultur, og særlig dens tekniske og økonomiske basis, forlanger ... [den bureaukratiske] "forudberegnelighed" af udfaldet. Når bureaukratiet er fuldt udviklet, beherskes det også i særlig forstand af princippet om *sine ira ac studio*. Bureaukratiets egenart ... rendyrkes desto mere, jo mindre "menneskeligt" det bliver, hvilket her vil sige: Jo mere det lykkes bureaukratiet at udvikle den særlige egenskab, der roses som dets dyd, nemlig at kærlighed, had og alle rent personlige følelser og uberegnelige elementer udskilles af embedsførelsen".³¹ Netop sådan fungerer de moderne aflivningsmetoder, og ud fra denne synsvinkel kan man med fuld ret tale om dehumaniseringen af en proces, der i sit anlæg paradoksalt nok var tænkt som et humanitært fremskridt.

I en undersøgelse af de moderne amerikanske henrettelser viser Robert Johnson, hvordan eksekutionerne udføres i overensstemmelse med stramt regulerede bureaukratiske procedurer, som det kommer til udtryk i den såkaldte henrettelsesprotokol, der minutiøst beskriver, hvad hver enkelt fængselsmedarbejder skal foretage sig i henrettelsens sidste dage, timer og minutter. Drab og død er elementære foreteelser, der må indkapsles i sterile, men beroligende bureaukratiske rutiner. "Processen er ritualistisk på grund af dens mekaniske præcision, men

---

³⁰ V.A.C. Gatrell: *The Hanging Tree. Execution and the English People 1770-1868*. Oxford University Press Paperback 1996 (1994), s. 589-590.

³¹ Max Weber: *Makt og byråkrati. Utvalg og innledning ved Egil Fivelsdal. Oversatt af Dag Østerberg*. Gyldendal Norsk Forlag 1979, s. 126.

bureaukratiske henrettelser er ikke ægte ritualer“, hævder Johnson. “Ritualer, såvel som bureaukratiske procedurer, giver folk mulighed for at gøre sig fri af deres normale roller. Men i ægte ritualer sker denne frakobling i en højere sags tjeneste - en eller anden form for renselse eller højtideligholdelse - der har en højere mening for fællesskabet [som det var tilfældet i det klassiske henrettelsesritual]. Den bureaukratiske henrettelse er et mål i sig selv, den kender kun sin egen indre logik“. Eksekutionen foregår indenfor fængslets mure, og offentligheden spiller ingen rolle under selve henrettelsen, men også den dømte er på en mærkelig måde udenfor, han er til stede mere med legemet end sjælen. Han har siddet i årevis på dødsgangen og ventet på sin skæbne og er død en langsom psykisk død, så følelsesløs underkastelse under bøddlen har erstattet den rolige accept af skæbnen. “Langsomt, men uundgåeligt har vi distanceret os fra dødsstraffens realitet“, skriver Johnson. “Vi dræber nu effektivt og frem for alt upersonligt - ‘uden vrede og lidenskab’, som Max Weber udtrykte det - som funktionærer i retfærdighedsbranchen“. Hele hensigten med den moderne bureaukratiske henrettelse er netop at undertrykke alle virkelige menneskelige reaktioner hos fangerne og deres bøddler. Menneskelige reaktioner ville nemlig kollidere med den effektive udførelse af dødsstraffen ved at gøre det endnu sværere for bøddlerne at slå ihjel.³² Men - kunne man tilføje - det er ikke bare bøddlerne, der har svært ved at slå ihjel, det er staten selv, der tøver med at tage ansvaret for sin egen vold.

I USA anvendes *den dødelige indsprøjtning* nu i 36 af de 38 stater, der har dødsstraf, samt under den federale dødsstraf. En eller flere andre metoder er dog stadig gældende i 17 af disse stater, enten for domme afsagt før en bestemt dato eller som valgmulighed, men i løbet af få år vil den dødelige indsprøjtning utvivlsomt blive enerådende. Metoden blev - som alle de foregående metoder - indført, fordi den blev anset for at være mere human. Stephen Trombley fremhæver, at den først og fremmest er blevet så populær, fordi der er tale om en medicinsk procedure. Den giver udseende af at være mere ‘videnskabelig’ end de andre metoder, og den er klinisk. Udstyret er det, man kender fra hospitalsverdenen, intravenøst drop, medikamenter, en bære, medicinsk uddannet personale, desuden får den dømte en beroligende indsprøjtning inden proceduren går i gang. Der sker ingen synlig skade på ‘patienten’, i teorien falder han bare i søvn - for aldrig at vågne mere.³³ Oklahoma var den første stat, der vedtog at indføre den dødelige indsprøjtning som henrettelsesmetode i 1977. Flere stater fulgte hurtigt efter, og den første henrettelse med den ny metode fandt sted i Huntsville fængslet i Texas den 7. december 1982.

---

³² Robert Johnson: *Deathwork. A Study of the Modern Execution Process*. Brooks/Cole Publishing Company 1990, s. 22-28.

³³ Stephen Trombley: *The Execution Protocol*. Arrow 1993, s. 81-91.

Selve henrettelsen finder sted ved hjælp af en særlig doseringsmaskine, og her er modernitetens principper ført ud i sin yderste konsekvens. Formålet med maskinen er, at den skal dræbe hurtigt og effektivt og på en måde, der medfører mindst mulig smerte både for den dømte, for bødlerne og for publikum. De første henrettelser med den nye metode foregik med manuel dosering af giften, men det gav mange problemer med kvælningsanfald, hoste og kramper. Doseringen er nemlig vanskelig, fordi der skal anvendes tre forskellige præparater: natrium pentothal, Pavulon (pancuronium bromid) og kalium klorid. **Maskinen omfatter et indsprøjtningsskema, der består af otte sprøjter, to sæt af de tre medikamenter og to saltvandsopløsninger (otte indgange, én udgang). Hver af giftsprøjterne er anbragt under et stempel, disse stempler presser giften ud af sprøjterne i den angivne rækkefølge, når kontrolmodulet aktiveres. Indsprøjtningsskemaet sidder på væggen i henrettelseskammeret, mens kontrolmodulet befinder sig i et tilstødende rum. Kontrolmodulet, der er en kasse på 2 gange 1½ fod, betjenes af to bødler med hver sit kontrolpanel. Når henrettelsen skal begynde, trykker begge bødler på en knap, en computer i maskinen afgør herefter hvilken af de to bødler, der aktiverer processen, og valget slettes straks efter automatisk fra computerens hukommelse. Ansvarer kan ikke placeres.**

VICTIMISATION AND INEQUALITY

A STUDY OF SELF REPORTED VICTIMISATION IN SWEDEN 1988-1999

Anders Nilsson & Felipe Estrada

Paper presented at the NSFK meeting in Skevik 2002³⁴

At the beginning of the 1990s, there was an economic crisis in Sweden. Increased levels of unemployment and economic cut backs led to a worsening of living conditions and increases in the level of inequality between different social groups. Groups whose position in society was already weak were hit harder than others. The 1990s also witnessed a trend towards an increased level of residential segregation. Against the background of the social and economic developments witnessed in Sweden during the 1990s, the object of our paper is to describe the levels of victimisation; that is exposure to property offences, violence and threatening behaviour that have been experienced by different social groups. The central focus will be directed at the way violence is linked to other forms of welfare problems and inequality. The analysis focuses on the period 1988-1999. We examine both differences in levels of problems experienced, and trends over time, among groups whose levels of well-being and financial situation have developed in different directions.

The data we have used is the so called Annual Survey of Living Conditions. This survey are based on personal interviews with representative samples from the Swedish population between sixteen and eighty-four years of age. The surveys focus on the measurement of individuals' level of well-being in very broad terms. In addition to questions on the respondents' experiences of crime, the interviewers ask a string of questions on a variety of issues relating to levels of well-being, including health, housing, social relations, political participation, financial situation, education and employment.

As regards experiences of violence, the survey include four questions relating to differing degrees of violence. The first refers to the most serious forms of violence that is violence that have lead to injuries requiring the respondent to visit a doctor or nurse. The respondent is then asked about violence which caused visible marks or physical injury, violence that did not lead to visible marks or physical injury and whether he or she has been threatened with violence in such a way as to be seriously frightened. The respondents are also asked where these incidents have taken place.

---

³⁴ A longer and revised version of this paper (Victimisation, Inequality and Welfare during an Economic Recession) has been accepted for publication in the British Journal of Criminology. See also Estrada, F. & Nilsson, A. (2001): Brottslighet som välfärdsproblem – Utsatthet för brott och oro för brott 1988-1999. i SOU 2001:54 Ofärd i välfärden. Fritzes, Stockholm

Our indicator of violence is Threatening or violent behaviour that has taken place in the home, in pubs, clubs, bars etc. or in public places. Violence experienced in the course of one's occupation has been excluded.

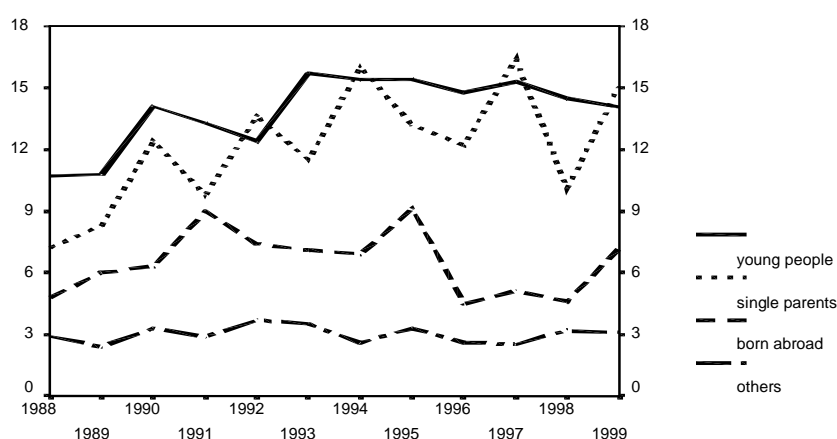
The general picture of violent victimisation that this survey suggests is that the level of victimisation was relatively stable throughout the 1990s.

But even if the problem has not increased in terms of the number of persons being victimised at the societal level, the situation may nonetheless have worsened for certain groups. At the level of the individual, increased inequality and a growing concentration of social problems may mean that weaker groups in society become increasingly vulnerable while the situation for the rest of the population remains unchanged or may even undergo an improvement.

The Losers of the 1990s and the rest

Previous research has identified three groups within the Swedish population whose situation has deteriorated in relation to others during the economic recession of the 1990s. These groups comprise single mothers, young people (aged 16 to 24) and people born outside Sweden. The level of victimisation in violence experienced by these groups is here presented and compared with that of the rest of the population.

Figure 1. The level of victimisation (threatening or violent behaviour outside the practice of one's occupation) experienced by young people, single parents, people born outside Sweden and others. Persons aged 16 to 84, ULF 1988-1998. Proportion in per cent.

As you can see there are substantial differences. At the end of the period, the proportion reporting experience of threatening behaviour or violence among young people and single mothers is four times as high as that of the rest of the population. In addition, the trend over time differs from that of others in one important respect. The group comprising the rest of the population reports a stable level of victimisation, at approximately three per cent,

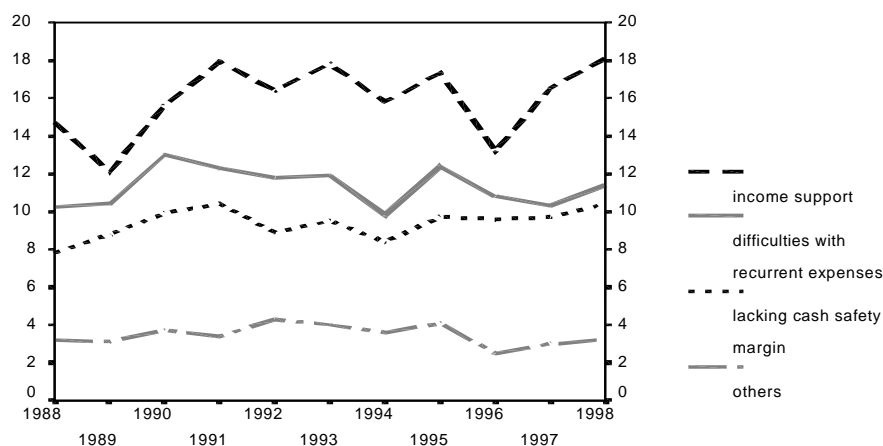
throughout the period, whereas single parents in particular report considerably higher levels towards the end of the period.

Financial problems and criminal victimisation

Another way to study how inequality and welfare problems is connected to violent victimisation is to look at different income groups and groups with or without financial problems.

Indicators of financial problems have been created using the survey questions relating directly to the respondents' financial situation. One such question asks whether the respondent has experienced difficulty keeping up with recurrent expenses for food, rent, bills etc. over the course of the preceding year. Another indicator of financial problems is the absence of a cash safety margin. This question reads as follows: If a situation suddenly arose where you had to find 14,000 kronor (i.e. circa 1,500 euro) within a week, would you manage to do so? Having enough money to cover an unforeseen expense and to keep up with recurrent expenses is undoubtedly regarded by many as vital for their sense of security and well-being, and deficiencies in this area have frequently been demonstrated to be associated with other negative outcomes. In addition to these interview questions, there are register data available on income and benefits. In the context of this study, we have used information relating to whether the household was in receipt of income support payments. The frequency with which a certain type of problem appears can be used as an indicator of its seriousness, i.e. the less commonly a problem appears, the more serious the problem. In terms of the proportion of the population with experience of specific difficulties, the receipt of income support is the most serious problem, followed by difficulties keeping up with recurrent household expenses.

Figure 2. Financial difficulties (households receiving income support, difficulties with recurrent expenses, lacking cash safety margin) and victimisation (threatening or violent behaviour outside the practice of one's occupation). Persons aged 16 to 84, ULF 1988-1998. Proportion in per cent.

The Figure presents levels of victimisation among those with and without experience of these types of financial problem. The levels vary substantially by the seriousness of the financial problems experienced. Over the course of the entire period, sixteen per cent of those from households in receipt of income support, eleven per cent of those experiencing difficulty with recurring household expenses, and ten per cent of those without a cash safety margin have been the victim of threatening or violent behaviour. The corresponding proportion among the rest of the population, i.e. those not experiencing any of these difficulties, lies at 3.5 per cent. At the general level, trends over the course of the period do not suggest the occurrence of any unequivocal changes. The proportion of those with financial problems who have been victims of violent crime or experience fear of violence is somewhat larger at the end of the period than it was at the beginning. This increase takes place at the beginning of the 1990s, however, after which point the levels remain relatively stable. The level of victimisation among those with no experience of financial problems has been more or less stable throughout the period.

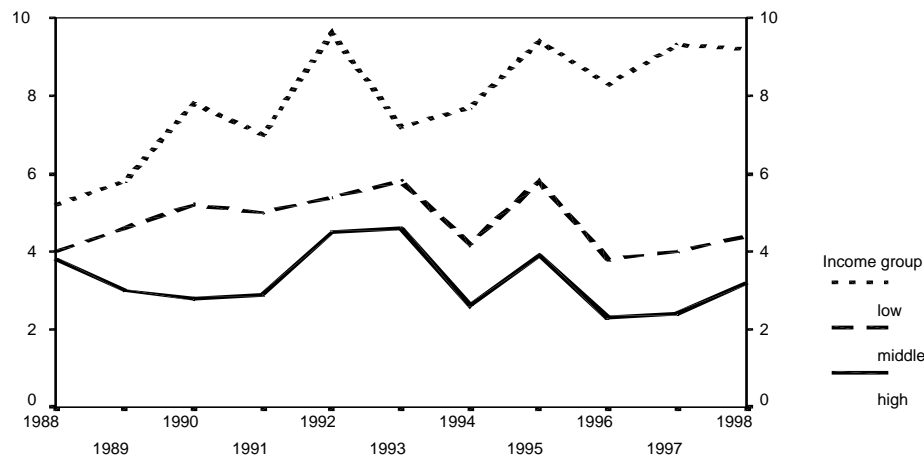
When interpreting differences in both levels and trends, it should be born in mind that the indicators relating to financial problems vary greatly between different groups within the population. Single parents and young people experience much greater problems in this regard than the rest of the population. As we saw before these groups also experience higher levels of victimisation. Interpretations are also complicated by the fact that the proportion experiencing financial difficulties has increased during the 1990s.

Income and criminal victimisation

The indicators of financial problems only identify those vulnerable groups experiencing economic difficulties. By instead using income as an indicator, it becomes possible to examine the situation of better off groups as well. In addition, when using a relative measure of income, the size of the various income groups remains constant over time, which is not the case with groups experiencing financial difficulties, the size of which varies in line with economic and structural changes.

The income variable employed in the study measures the household's disposable income per household consumer. The analysis is limited to people of working age, in this case between 20 and 64 years. The income variable has been coded into three income groups with low, medium and high incomes respectively. The low-income group comprises the 20 percent of the population with the lowest incomes, and the high-income group the 20 percent with the highest incomes. All those lying between these groups are counted among the middle – income group.

Figure 3. *Income group and victimisation (threatening or violent behaviour outside the practice of one's occupation). Persons aged 16 to 84, ULF 1988-1998. Proportion in per cent.*

The results are as expected; the low-income group presents the highest levels of victimisation, whilst the high income group presents the lowest levels. At the end of the period, the proportion with experience of victimisation among the low-income group is approximately three times as high as this same proportion among the high-income group. There is also evidence of a tendency towards polarisation; the difference between the groups become more marked during the period covered by the study.

As has already been mentioned, interpretations of trends in and the relationship between financial difficulties and victimisation are complicated by the fact that the composition of the groups in question has changed over the course of the study period. Therefore we have also done analyses where we control for the variables sex, age, immigrant background (born outside Sweden) and type of family (single parent or cohabiting partners with and without children). These analyses confirm the picture described - differences in the level of exposure to violence as well as a tendency towards polarisation.

The results presented so far indicate substantial differences in levels of victimisation between different social groups. There is also a tendency for these differences to increase over the course of the period examined. One question that arises is how these differences are to be explained.

The relationship between financial difficulties and violent victimisation has previously been attributed to the fact that the group comprising individuals experiencing financial difficulties is made up of precisely those groups within the population that are at greater risk of victimisation, such as single parents and young men. Is this the principle or the explanation?

Our results show that income has an effect even when controls are run for group composition. We have also witnessed a tendency towards increased differences during a

period characterized by increased inequality in other forms. This result is more in line with an emphasis on structural conditions not demographic characteristics.

Table 1 further illustrates the role played by interaction effects.

Table 1. *Single parents exposed to threatening or violent behaviour outside the practice of their occupation, by various financial problems. 1988-1999.³⁵ Proportion in per cent.*

Financial problem	Threatening or violent behaviour	N
Cash safety margin	Yes	7,9
	No	18,5*
Income support	No	7,4
	Yes	25,9*

*p<0,001 (χ^2 -test)

The table presents the proportion of single mothers who have been victims of violence divided up on the basis of two indicators of financial problems: the presence or absence of a cash safety margin and whether or not the person has been in receipt of income support benefits.

There is a very substantial difference in levels of victimisation between single parents experiencing financial difficulties and those not experiencing such problems. Among those in income support households, approximately one quarter has been exposed to violence over the course of the preceding year. The corresponding figure among the others is approximately seven per cent. This means that in terms of their experience of threatening or violent behaviour, single parents with no financial difficulties are more similar to the rest of the population than they are to single parents who are experiencing financial problems. This suggests that it is social position rather than the demographic group to which one belongs that is linked to an increased risk of victimisation.

To sum up: Our study shows that those experiencing higher levels of victimisation tend also to be disadvantaged in other respects. And even though the problems of victimisation have not increased at the aggregate level, there has been a tendency toward a worsening of the situation of more marginalised groups and their distance from the rest of the population has

³⁵ Income support figures relate to the period 1988-98.

increased. When it comes to interpretation it is social position and inequality rather than the demographic group to which one belongs that is linked to an increased risk of victimisation.

The next step in our analyses will be to further explore the relationship between demographic factors and social position, the first case to further elaborate will be single mothers – how can we understand single mothers as a risk group for victimisation? In these analyses we will combine individual level data with data on the neighbourhood level, and look at effects of segregation on victimisation and also on fear of crime.

CRIME PUBLICITY IN THE MEDIA - EXTENT OF CRIME PUBLICITY COMPARED TO EXTENT OF VICTIMIZATION AND FEAR OF CRIME

Sari Kemppi

1. INTRODUCTION

The present study is part of an ongoing research programme at the National Research Institute of Legal Policy in Finland, where the research interest is in crime publicity in the media. While the present study focuses on editorials in the main Finnish newspaper, other research topics focus on the so-called tabloid papers and possibly, later, on television news. The present research is based on my master thesis at the University of Helsinki, Department of Sociology.

The aim of the study is to see how frequently and in which ways crime is represented in the editorials. My data includes all the editorials of Helsingin Sanomat from years 1980, 1988, 1993, 1997 and 2000. The chosen years are the same as those of the National Crime Victims Survey. The aim is to compare crime publicity with the extent of victimisation and fear of crime as measured in the Finnish Nation Crime Victims Survey. The project aims to contrast the level of crime publicity with the level crime, and with the level of fear of crime as reported by citizens in victim surveys.

One hypothesis is that fear of crime may be connected to the amount of crime news and articles in newspapers and television news; the more the press talks about crimes the more people are afraid of being victims of crime.

The basic idea of the present study is to compare the data from crime victim surveys and police statistics with the extent of press crime coverage. I am also interested in how changes in criminality are explained in the media and what kinds of attitudes towards different types of crime there exist. In addition it would be interesting to see if there are (and supposedly there are) differences in crime reporting and ways of talking about crime between the different media.

2. PRIOR RESEARCH AND DISCUSSION

The relationships between media, crime, crime waves and fear of crime are not a new research interests. In Finland, for example, Matti Piispa has studied (four different) newspapers' drug-related articles in a two-month period in 2001. He found out that from all of them (173 articles) over a half concentrated in drug issues in the headline. Over 80 % of all the articles were present in two newspapers, Helsingin Sanomat and Hufvudstadsbladet, which is the major newspaper for Swedish speaking population.

The two main sources, which the articles referred to, were researches and police's crime statistics. In addition, the police and the justice system were strongly presented as counter-measure- doers, as those who arrest and condemn criminals. Most the articles (19 %) concentrated in police's, customs', prosecutors' and courts' activities. The local news presented a more dramatic and colourfully described articles, as the general overview –articles were mainly based on numbers and on giving a more objective picture of the drug problem.

The messages overall were quite dark. Drug use has grown 'explosively' among the youth and spread all over the country; the 'drug hell' can develop in any family; users' threat is everywhere and can develop randomly in to a real and dangerous situation, which no-one is safe from; behind the use of drugs there is always an organised and heartless criminality; and, the means to control and prevent drug use are insufficient. (Piispa 2001, 463-470.)

Felipe Estrada has studied juvenile delinquency in editorials in Sweden. He shows a change in attitude between 1950-1994. Up until the end of the 1960s there was considerable interest in juvenile crime. After that, from the beginning of the 1970s, the following fifteen years witnessed a low interest in the issue. In 1986 juvenile delinquency suddenly became a 'hot topic' and the interest lasted more or less until 1994. Also the way juvenile crime was described changed: in the 1960s the editorials focused on theft offences, mainly on car thefts, whereas in the 1980s the focus was almost exclusively on violent offending. (Estrada 1999, 142.)

The image of the young offender has changed too. The typical one is described as cold, polite and unpredictable. This image is in turn replaced by that of the hardened offender from whom the society needs to protect itself. Young people are increasingly seen as 'choosing' to offend and not to be 'pushed' to do it, as it was before. (Estrada 1999, 142.)

Official statistics are often problematic, because, even though they are important in criminal research and in criminological discussions, they do not reflect a real situation in criminality. Only a small proportion of offences, first of all, comes to light, i.e. is reported to the police. Secondly, even the smallest change in peoples' propensity to report offences change substantially the official statistics (Estrada 1999, 141).

Besides the discussion of criminal statistics representing a real growth in criminality or just the growth of reactions to crime, the intensive release of the numbers in the media and the use of these figures in the criminal policy create a situation, that may have no foundations in reality, or even if it had, it might give a distorted picture of the society. For example the compile statistics of juvenile crime grew explosively in Sweden because the schools turned to report even the slightest batteries and assaults to the police (Estrada 1999, 143; von Hofer 2000, 65.)

Teece and Makkai have studied Australian's largest media's ways of writing about drugs and criminality. In a four-year study they show that there has been a change in the ways

of writing. It has shifted more and more towards 'special reports' –types of articles, which almost doubled between 1995-1998. In the same time ordinary articles declined more or less 10 %. The peak in editorials and other commenting articles writing about drugs and criminality was found to be in the year 1997. (Teece & Makkai 2000.)

The main sources used by the newspapers were the police (35 %) and the courts (28 %). Official sources covered three-quarters of all the used sources; the rest was partly covered by representatives of the political life and various researches. The so-called ordinary articles rested mainly on information given by courts, whereas special articles, editorials and commentaries used mainly statistics and researches as their sources. They also gave much more space to the opinions of politicians than, for example, to the police. In overall the use of police as a source grew about 10 % and the use of researches from 9 % to 16 %, but the use of courts declined a half. (Teece & Makkai 2000.)

3. FINNISH EDITORIALS ON CRIME 1980-2000

Focus on editorials

Why the choice to focus on editorials and not, say, on crime news? First of all there is a major difference between the two kinds of news reporting. It lies in the fact that the editorials represent a commentary type of journalism. They do not merely report individual cases. This difference is an important one, and the kinds of writings in the editorials differ a great deal from other news reporting, which can be called traditional news reporting. The commentaries express opinions and viewpoints, but also reflect how the issue is conceptualised and understood. Editorials reveal what is regarded as 'important' issues by the editors and, perhaps, newspaper owners. In the editorials we can read about 'important' issues, or at least what the paper sees as important (Estrada 1999, 65). Another reason is the ease of sampling. To collect data from all the news present in the newspaper throughout the five years would have been too laborious.

The interest in studying editorials reflects the idea that the media influences the ways we think of a world. That is, media, in writing their opinions and statements about different issues, can influence people's opinions toward that issue. Of course the problem is far more complicated and people are influenced in many ways by many different things, but media have a certain power on conditioning opinions. At least it is inside the media institution that 'important issues of the day' are chosen. At its worst it can lead to a 'cohenian' moral panic. (See Goode & Ben-Yehuda, 1994.)

The data of my research consists, as noted above, in the editorials of the main Finnish newspaper, Helsingin Sanomat (HS), which can be understood as representing the 'serious journalism'. It is a daily newspaper with a circulation of 436 000 copies on weekdays (a half a

million on Sundays) and with almost two million readers, which is almost 40 % of the Finnish population.

In an enquiry to its readers last year, HS found out that about 79 % of the readers read, or at least look at, the double page, consisting on editorials (which my data consists of) and all the other types of commentary writings. The number is quite high and only a little less than for the other main pages, the national news (95 %) and the foreign news (89 %). (Bjugg 7.2.2002.)

Principle of inclusion in content analysis

The data was collected according to a word list which comprised most of the offences of the finish penal code, all the words related to the offences such as ‘victim’ and ‘offender’, all the compounds with ‘crime’ and ‘justice’, and all the words representing the authorities (police, courts and so on).

At first we tried a thematic content analysis. Its reliability was not so good, so we adopted the word list approach. Whenever a word in the checklist was detected in the *headline* or the *first sentence* of the editorial, that editorial was included in the analysis. This because it is assumed that people, even if not reading the whole editorial, at least take a look at the title and, at most, read the first sentence to have an idea of the topic of the editorial. The data obtained was then coded into the SPSS –programme and analysed by the *main theme* discussed in the article. If both a crime case and a criminal law change were mentioned, these were both coded as different variables.

Preliminary results

The data comprises 783 editorials. Most of them (543) are around issues that concern only Finland. In all the editorials around crime issues grew from 40 in 1980 to 90 in 2000. From the editorials concerning Finnish issues, those having a crime or a criminal control subject grew steadily from 1980 (28) to 1997 (74). In the year 2000 there were 54 editorials. These numbers comprise both the articles around different crimes and crime cases and the articles around crime control and criminal policy.

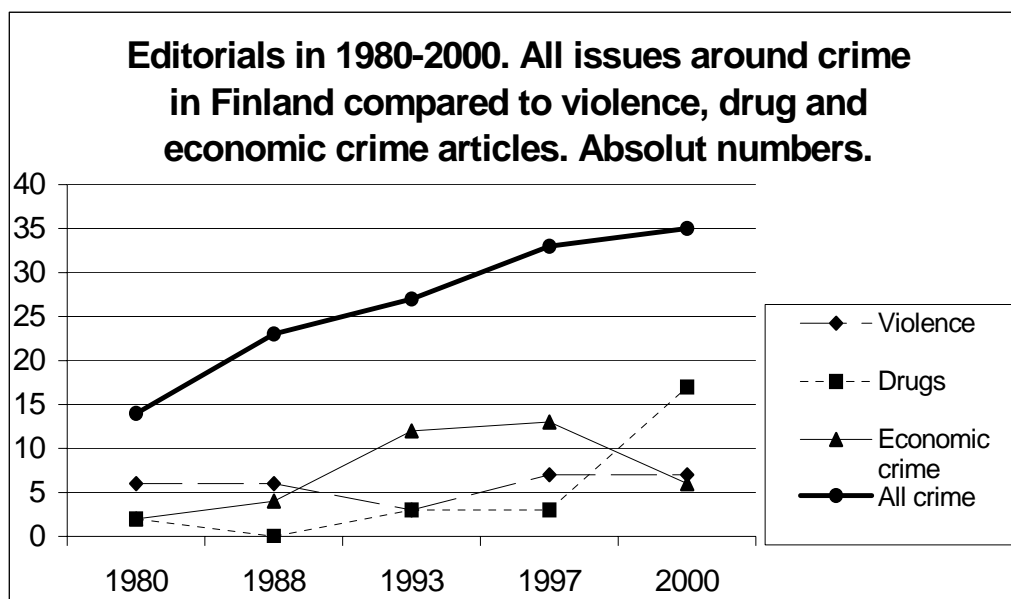
There are about 1000 editorials in a year. The number of issues per year is around 350. The percentage of the editorials with a crime related topic has remained quite small throughout the years, but has doubled from 1980 (1,8 %) to 1997 (3,7 %). Of all issues of 1980, 24 per cent contained an editorial with a crime related topic. The corresponding figure rose to 37 per cent in 1997 and 30 per cent in 2000.

From the 543 articles around crime and legal issues in Finland the majority is about purely legal matters, e.g. without any reference to crime, criminal justice or criminal control agencies. This means that my final data comprises 249 editorials in all, that is about 30 % of

the whole data collected. These editorials comprise all issues having criminality as a main subject. Because of the small quantity of cases, I will analyse the data by using absolute numbers instead of percentages.

There are 207 editorials about crime control in Finland. These comprise both the criminal law and criminal control issues. The year 1997 is an interesting one, because there were more editorials about crime related issues than in the other analysed year. The question of why is still open.

The editorials around at least one criminal subject have grown throughout the years, but in 1993 and 1997 there were much more editorials around economic crime (respectively 12 and 13 articles) than in other years. Especially in 1993 there were very few other subjects. Drug related editorials have grown from a couple per year to 17 articles in the year 2000.

Editorials around economic crime on one hand and drugs on the other are those which have changed in quantity the most. All the other differences between different kinds of crime are quite small in comparison.

The next phase in my analysis will be to study the violence and drug related editorials in a qualitative manner in order to see if there are changes in the way the issues are treated, conceptualised and understood.

4. CONCLUDING DISCUSSION

From the point of view of editorial "elite" journalism, several preliminary conclusions can be drawn. *First*, the editorial interest in crime related topics has increased over the last 20 years in Finland. *Second*, this increase was, as expected, quite modest. I cannot describe as a "moral panic". *Third*, the interest has focussed on different crime types at different times.

Given the relatively small absolute numbers of editorials, crime type specific conclusions are extremely tentative. But we say that interest in economic crime rose in the early 1990s only to wane in the late 1990s. Drugs seem to be the topic of this day.

Moral panics researchers have been keen to note that the press emphasis on crime is "out of proportion" to the "real" seriousness or extent of the problem. This kind of statement cannot be made in this research, at least from the point of view of quantitative analysis. However, in the future I will also take a closer look at the qualitative aspects of editorial representation of violence and drugs. It is possible that the language, the concepts, and the experts who are cited, have changed more radically than the extent of editorial commentary.

In the future, the Finnish crime publicity study project will include more "populistic" media such as tabloid newspapers and television news and "reality tv" type of broadcasting. The full picture of Finnish media interest in crime will be known when these other kinds of media have been examined.

REFERENCES

- Estrada, Felipe** 1999: Juvenile Delinquency as a Social Problem (english summary). In Estrada, Felipe: *Ungdomsbrottslighet som samhällsproblem. Utveckling, uppmärksamhet och reaktion*. Avhandlingsserie Nro 3. Kriminologiska institutionen, Stockholms Universitet.
- Goode, Erich and Ben-Yehuda, Nachman** 1994: *Moral Panics. The Social Construction of Deviance*. Blackwell, Oxford UK & Cambridge USA.
- Piispa, Matti** 2001: Sanomalehtien tarjoamat huumeviestit. *Yhteiskuntapolitiikka* 5/2001. 463-470.
- Teece, Michael & Makkai, Toni** 2000: Print Media Reporting on Drugs and Crime, 1995-1998. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*. July, n. 158. Australian Institute of Criminology. 1-6.
- von Hofer, Hanns** 2000: Criminal Violence and Youth in Sweden: a Long-term Perspective. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 1/2000. 56-69.

Other sources

Sari Bjugg from Helsingin Sanomat on the phone 7.2.2002.

VIOLENCE AMONG ICELANDIC YOUTHS AS SEEN IN POLICE RECORDS

Rannveig Þórisdóttir

In recent years the debate on violence offences and concerns over them has increased considerably (Helgi Gunnlaugsson, 2000; Margrét Lilja Guðmundsdóttir and Rannveig Þórisdóttir, 2001). There have been discussions on violence offences that were previously not in the spotlight, including domestic violence and violence in the mass media, and the phrase itself has been put into a wider context, including verbal and mental violence. This debate has not come out of the blue as the discussions on violence offences have significantly increased in the mass media, the number of manslaughter cases has increased, at least for the time being, as well as the number of reports on other violence offences to the police having increased in recent years (The Chief of Police, Reykjavík, 2001; the National Commissioner of the Icelandic Police, 2001).

Despite a considerable general debate on violence offences, the discussion among scholars or the general public has not focused to any major extent on the meaning of the phrase. It is essential, however, that this debate be ongoing parallel to the general debate on the matter, as the discussion on crime and how we conceive it is constantly changing. Offences that are deemed as serious today may be considered normal behavior tomorrow, and today's law-abiding citizens may be tomorrow's offenders. This is not least important in light of how no behavior is by its nature an offence, instead it is subject to time, the environment and the circumstances surrounding an event and behavior and how they are defined as such. Manslaughter may be deemed as an offence during peace times, whereas it may be considered as necessary, even desirable, during times of military conflict. It is therefore important in the debate to define what is meant by the phrase instead of taking it for granted that an offence is an independent phenomenon in society; i.e., a phenomenon that may be eliminated.

In order to put the research of offences into a clearer perspective, many criminologist focus to a various extent on the legal definitions of crime. Offences are frequently defined as behavior that is in breach of the penal code and deemed as punishable by the state (Conklin, 2001)³⁶. The police's statistics over the rate of violence offences are also based on the legal definition of the phrase. Art. 217 and 218 in the Icelandic penal code no. 19 of 1940 address minor violence offences: Art. 217 states that "Any person who is guilty of physical assault,

---

³⁶ Crime as an act that violates the criminal law and is punishable by the state.

provided its extent is not as extensive as stipulated in Art. 218, shall be subject to fines or [up to six months imprisonment], if the behavior is particularly serious” (**informal translation**). Art. 218 of the same act states, among other things: “A person who intentionally by means of a physical assault has caused another person damage to his body or health, and if the consequences of the assault are found to be intentional or due to negligence, may be subject to up to three years imprisonment or fines, if special reasons exist for his behavior” (**information translation**). This illustrates that even though the legal definition of the offences seem to provide the clearest framework, this is not always the case as the law is not always clear about what behavior falls there under.

Taking this into consideration it is therefore important to look at the general definition of the phrase when assessing police data on the rate and nature of violence offences. It is necessary to consider when the offence took place, what the circumstances were and who committed the offence. The impact of the circumstances becomes particularly clear when violence offences are studied, not least cases that take place inside the home; cases that have often been deemed as the private affair of those involved. It seems, for instance, that people are more likely to define behavior as violence if it takes place outside the home rather than inside its walls (Goode, 1994), and if there are no links between those involved (Rossi et.al, 1974). Intent is also an important factor (Conklin, 2001; Parsons, 1951) both regarding the definition of violence and its formal handling.

It is not enough, however, for behavior being defined as violence for the police’s attention being drawn, because those involved must also regard the matter as being serious enough. Icelandic research has revealed that despite the increasing concern over violence offences in society, only about half of the offences are reported to the police (see among others Margrét Lilja Guðmundsdóttir and Rannveig Þórisdóttir, 2001), and it seems that people’s opinions about the seriousness of an offence are the most significant factor in this regard, yet it also seems quite common that the victims and the offenders settle the matters between themselves (Van Kesteren, Mayhew and Nieuwbeerta, 2000).

This illustrates how difficult it is to categorize which offences fall under the phrase *offence*, i.e., be this in the general debate or in the police data. It is therefore important for the police to cast a light upon the nature of the violence offences that are reported to the police at any given time, and thereby to seek to clarify which offenses are deemed to be so serious offences at any given time that they are indeed reported to the police. Following are statistics about violence offences in Reykjavík in 1999 where the suspect is a child, and we look at them with the objective of assessing what kind of offences are registered and the groups that become involved.

Methods and data

In this study violence offences, other than sexual offences, are addressed, involving children in Reykjavík³⁷, 18 years of age and younger. Considering that the Icelandic law defines an individual as a child until it reaches the age of 18, the focus here is on the age when children may be prosecuted, which is when they reach the age of 15. I look at cases where a child is the suspect in the offence, it is apprehended, or was given the legal status of a defendant. An effort is made to assess the extent of these cases, as well as their nature, with the objective of comprehending what kind of offences constitute the foundations of the public figures on violence offences. I look at the offenders, the events preceding the offences, the circumstances and the consequences. The focus is on the data that was accumulated in connection with a study on the police's intervention with children and adolescents, on the one hand, (Rannveig Thórisdóttir, 2001), and a study conducted by the National Commissioner of the Icelandic Police (2001) on the other hand, on the extent and nature of violence offences. In some instances the offences of children and adults are compared in order to assess whether their nature is different in any way.

There are many pros and cons when using public data. The data may provide information, for example, on a fairly accurate timing of the offenses and their nature, however, it frequently proves difficult to get such information by other means. It can be difficult, for example, to ask about offences over an extended period of time as the offenders frequently find it difficult to remember all the offences they have committed. It can also be difficult for the responders to time an offence with any accuracy, as well as how the police data may provide information about groups that may be otherwise difficult to approach as there are individuals who have no permanent place to stay, they have no work or attend no school, and do not frequent any places where they can be reached (Conklin, 2001; Hagan and McCarthy, 1998). By the same token, some reservation should be made regarding the data here being used. It is important to keep in mind that as the data was registered by many people, the prerequisites of the recording are not always the same, for example, in respect of the category of offences, the decision to register an individual, etc. Additionally, the decision on whether information should be recorded or not rests on the shoulders of many people; hence it is not certain that such a decision is always made on the same grounds (see among others Muncie, 1999). Even though it is important to keep this reservation in mind, here we work with information from only one office, which allows for more stability in the prerequisites of recording as opposed to when information from more than one office is compared.

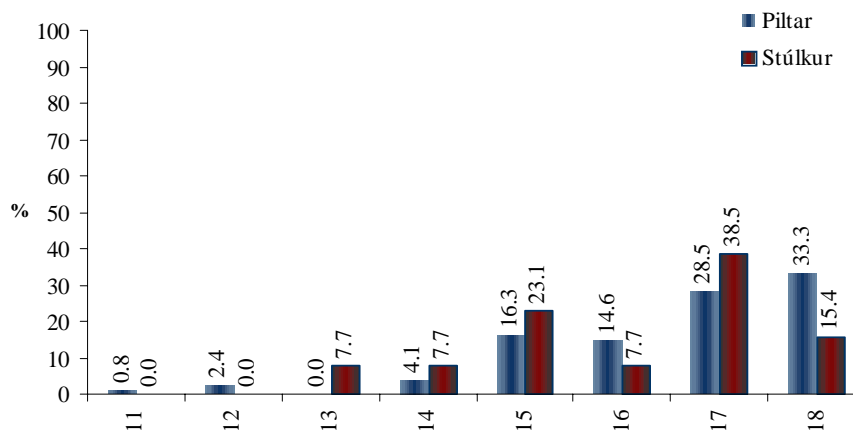
³⁷ Data is being used that was accumulated for the author's Masters thesis. This research was sponsored by Research Study Fund. The author thanks the fund for its support.

The information in the police's database convey the reality of offences as it appears in the police data, not in the society as a whole; but then again all the offences are not reported to the police. There are many factors involved in this regard, for example, the victim believes that the damage is minor, he does not believe that reporting it to the police would be of any help, he does not want the police to investigate his case, or he fears for his own safety (Hinderlang, 1976; Margrét Lilja Gudmundsdóttir and Rannveig Þórisdóttir, 2001; Muncie, 1999).

Despite the reservations that must be made regarding the public data, such data nevertheless provides important information about the nature of offences in society and the reaction to them. Additionally, the research by Huizingas and Elliotts (1986) provides indications to the effect that although public data does not cover all offences, it nevertheless reflects the reality of offences in the society (see Farrington, 1997).

Violence offences as they appear in police reports

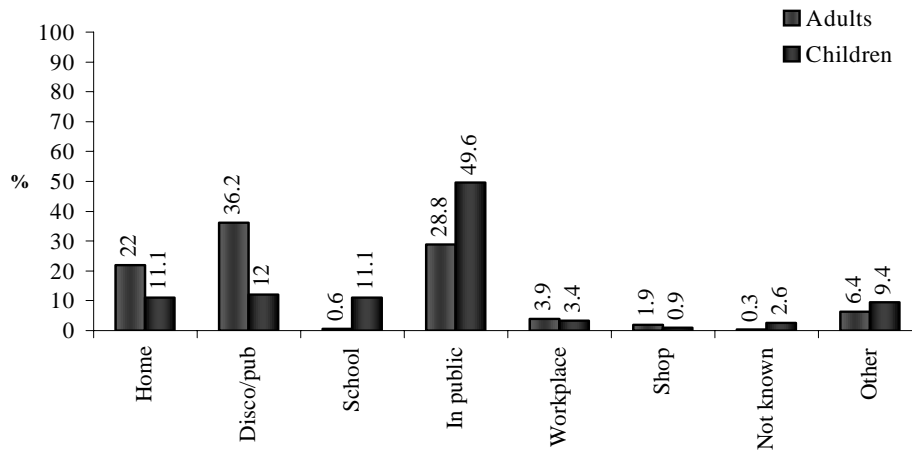
In 1996 a total of 136 children were suspected in 176 instances of violence offences within the jurisdiction of the Reykjavík Chief of Police. In 66% of the instances charges were filed against one suspect, two in close to 19% instances, and three to eight in 15% instances. There was only one victim, however, in nearly 91% of the instances. Looking at the whole, there were an average of two offenders in each instance against one victim. Most of the suspects were boys, or just over 90%. Figure 1 illustrates the age and gender division of the children suspected in these cases. As may be seen by the figure, most of the boys were about 17 of age, whereas the highest ratio of the girls was about 16 years of age. These figures must be viewed with a certain reservation as the number of girls is very low. Looking at the conclusions in Figure 1 one immediately notices that just over 15% of the girls suspected of violence offences are under the age of 15, whereas a comparable percentage of boys is just over 7%.

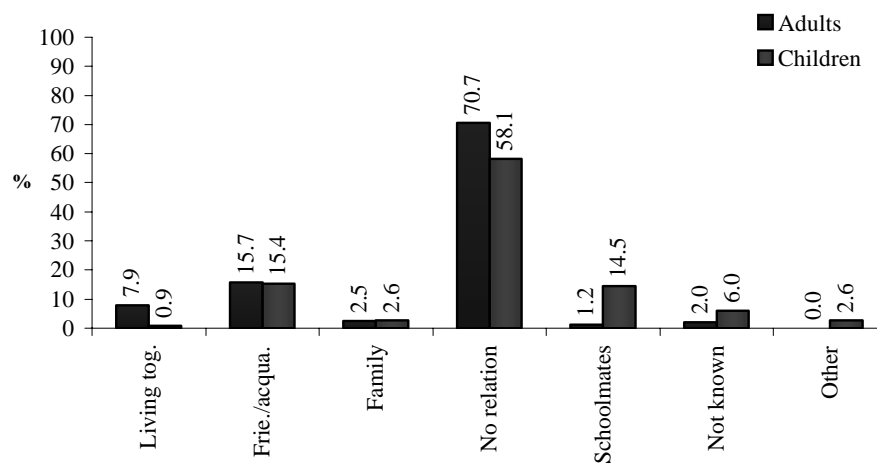
Figure 1. The number of children suspected of violence offences in 1999, according to age and gender.

When studying the records of the children who were suspected of violence offences in 1999, it surfaces that most of the children were first-time suspects with the police, whereas 27% were suspected of involvement for the second or third time. Just over 28% were involved for the fourth to ninth time, and over 25% of those charged with violence offences have been involved with the police 20 times or more. Referring to the children who were suspected of violence offences in 1999, just over 23% had a record of previous involvement with the police over violence offences.

Let us look a bit closer at these matters. When studying the scene of the violence offences for which the children were suspected, it is noteworthy that over 11% of the instances took place in or near school, as well as close to 3% of the cases taking place at the youths' social centers. Most of the offences, 50%, took place in public, however, which is a considerably higher percentage than when looking at the scene of violence offences where the offenders are older than 18 years of age.

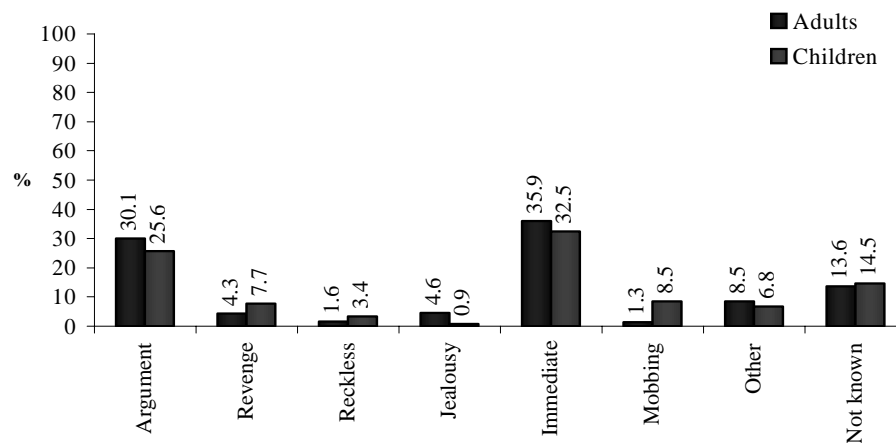
Figure 2. The scene of violence offences in cases that were reported to the police in Reykjavik in 1999, divided according to the age of the suspects.

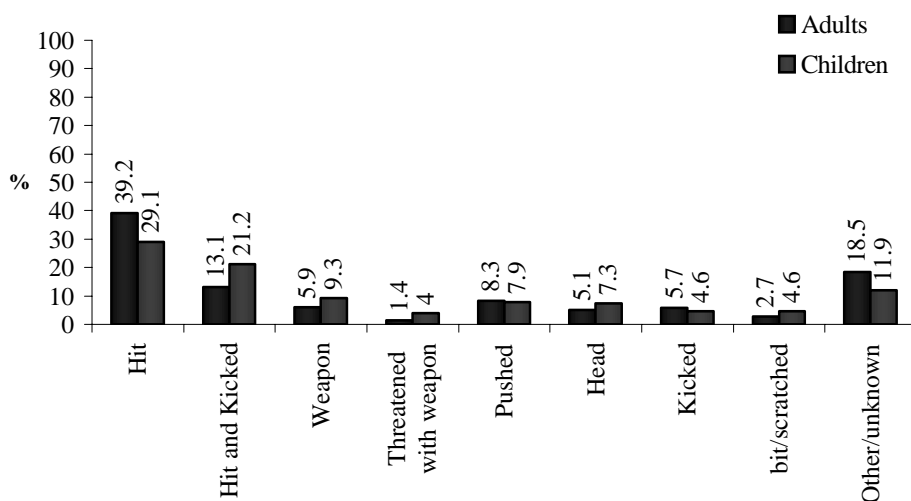
Figure 3. The relations between the victims and the offenders in violence offences that were reported to the police in 1999, divided according to the age of the suspects.

When studying the relations of the children who were suspected of violence offences with their victim, it surfaces that in 58% of the instances the victims and the offenders did not know each other, in 15% instances they were friends or acquaintances, and in 14.5% instances they were school mates. Figure 3 illustrates that when these facts are compared with the offences where the suspects are older than 18, we see that offences are much more likely to occur between strangers than when children are concerned.

What are the events leading to the violence offence? Figure 4 illustrates the events in instances where the suspects are children, on the one hand, and when the suspects are adults, on the other hand. We see that in most instances the attack was immediate or an attack after an argument. Looking at children in particular, it is noteworthy that about 8% of the cases involved revenge and mobbing in 8.5% of the cases.

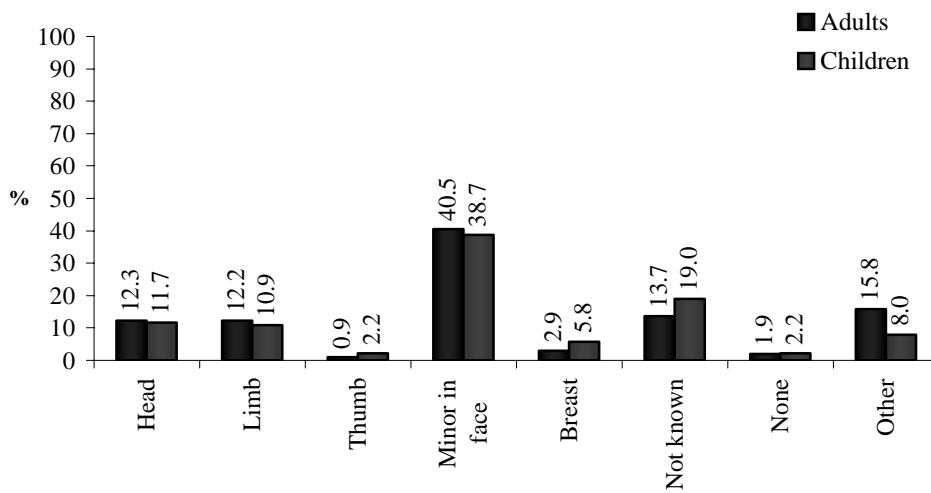
Figure 4. The events leading to the violence offences reported to the police in 1999, divided according to the age of the suspects

Figure 5. The methods used in the violence offences reported to the police in 1999, divided according to the age of the suspects.

Considering the methods used in the act of violence (more than one method registered in each case), as illustrated in Figure 5, it materializes that most of the violence offences that were reported to the police entail the victim being hit, or it being hit and kicked. It is interesting that in 39% of the instances the violence offences among adults entailed the victim being hit compared with 29% instances among the children. In cases where a child is the suspect as opposed to an adult, it turns out to be more likely that the victim was both hit and kicked. It is also interesting to note that it is more likely that a weapon is being used to threaten or even used in cases involving children than among adults.

Figure 6. Registered injuries in violence offences reported to the police in 1999, divided according to the age of the suspects.

Figure 6 illustrates the injuries that were registered in the violence offences here being addressed (more than one injury recorded in each instance). We see that in most instances these were minor injuries in the face, like a bruise, a scratch or a split lip, or in nearly 39% of the instances among children and 41% instances among adults. There were also some head injuries and injuries to limbs.

How were these cases concluded? In most instances the cases were concluded with the police, or close to 78% of the cases. These are mainly cases being cancelled or dropped because the offender could not be charged or because of lack of information for filing a formal complaint. Complaints were issued in 18% of the cases and sentencing was made in just over 12% of the cases.

Discussion

In 1999 charges were made against 136 children in 176 instances of violence offences within the jurisdiction of the Reykjavík Chief of Police. By average there were two offenders against one victim in each case. Of those charged, by far the most were boys, or just over 90%, most of them were about 17 years of age, whereas the highest percentage of girls were

about 16 years of age. A large percentage of the children who were suspected of violence offences had a previous record with the police in various cases, thereof 23% in violence-offence cases. Of the offences in which children were the suspects, 14% took place in or at the school, or the youths' social centers. Half of the offences took place in public, however, which is a significantly higher percentage when compared to offences where the suspects are adults. About 36% of the offences among adults, however, took place in or at a place of entertainment, compared to 12% offences among children. In most of the violence offences that were reported to the police, there were no relations between the victims and the offenders, which is different in cases where the suspects are adults. In instances of relations between the victims and the offenders, most of them were friends or acquaintances, or schoolmates.

Mobbing was felt to be the reason for offences in 8.5% of the instances where a child is the suspect, and revenge in 8% instances, however, there does not seem to be much difference between the events preceding the offence according to the age of the suspect. In most instances the relevant person was suspected of having hit the victim, or of having both hit and kicked the victim. Adults are considered more likely than children to only hit the victim. In cases where a child was the suspect there was more likelihood of a weapon being used to threaten with or literally being used. The injuries recorded in these cases were mostly minor injuries to the face, both among adults and children, as well as injuries to the head and limbs. Considering how minor the injuries are in a majority of the cases, it is not surprising that in 78% instances where a child was the suspect the case was settled with the police, whereas sentencing took place in 12% of the cases.

As illustrated by these findings there is much variety in the violence offences that are reported to the police, as they involve anything from minor pushing about at the school site to serious bodily harm with the use of weapons. In this respect the high percentage of mobbing cases and cases that take place between schoolmates is interesting. It is also noteworthy that among children, as opposed to adults, it is more likely that the victim and the offender know each other, and also that it is more likely that the offence takes place at the children's place of activity, namely at school, whereas the story is totally different among adults. The conclusion to be drawn from this is that the violence offences among children are more linked to their daily lifestyle, whereas they are more linked to the adults' "entertainment lifestyle". Taking this into consideration, it is tempting to conclude that violence offences among children are defined differently than in cases involving adults. It seems that the lower limits of instances that are defined as violence offences among children are in many cases lower than those in cases involving adults, as well as the children who are suspected of violence offence are more likely than adults to know the victim.

It is worth considering whether the context into which the behavior of children is placed is significant in this instance, i.e., that behavior that most people regard as playing,

innocent fighting, etc., is increasingly being defined as violence offences. It is possible that behavior, which is a part of a communications pattern, has changed, or that children regard them differently. An interesting study made among 10th grade primary-school students in 1995 revealed that 15% of the students said they had suffered physical abuse. When focusing on the definitions of the researchers regarding the questions about the students' experience from being punched, kicked, hit, choke-held, but-headed, threatened, or threatened with a weapon, the percentage of those who had suffered violence offences rose significantly (Thórólfur Thórlindsson and Jón Gunnar Bernburg, 1996).

It is therefore clear that it is import to look behind the statistics about violence offences before drawing conclusions about their nature, the increase and the parties involved. It must be ensured that the debate on violence offences is not only characterized by statistics alone, but also by insight into the cases being addressed to facilitate casting a light upon the extent of the seriousness that seems to exist in such cases.

What does this information mean for the police? First, it is important for the police that further explanations be found as to why mobbing cases and other cases that are deemed as minor are increasingly reported to the police now compared to before. There are probably many reasons for this, which undoubtedly are linked, one way or the other, to a changed definition of what are indeed violence offences and how they should be resolved. One could consider whether our threshold regarding harassment by others is getting lower, and perhaps not only by strangers as seems to be the case among adults, but also among our schoolmates and others in our environment. This then probably does not only involve difficulties in solving matters in an informal fashion, as is quite common in smaller communities, but also means less tolerance for the harassment by others.

It is also important for the police to comprehend how large a percentage of violence offences involves children who are minors, and to speculate whether and how to approach them. The low percentage of sentencing indicates that violence offences among children only go as far as to the police, and also that it is not certain that they are always fully resolved there. Considering that in some instances cases are about communication problems rather than being violence offences, the question is whether the police or others should preferably be informally involved in the cases, for example, by suggesting meetings with the victims and the offenders, or to seek other ways of solution.

This is not least important in light of how important it is to treat minor offences in a different manner than serious ones, as the reaction to an offence, for example, apprehension or punishment, could increase the likelihood of continued offences as the response places the individual in such a position that he is more likely to commit offences than abide by the law (Becker, 1991; Lemert, 1967). This refers not only to the impact that formal intervention may

have on the children, but also to the importance of how the youth regards these interactions and how they will affect its attitude towards the police (Tyler, 1990).

References

- Becker, H. S.** (1991). *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. New York: The free press.
- Conklin, J. E.** (2001). *Criminology* (7. útg.). Boston: Allyn and Bacon.
- Farrington, D., P.** (1997). Human Development and Criminal Careers. Í M. Maguire, R. Morgan og R. Reiner (ritstj.) *The Oxford Handbook of Criminology* (2. útg.). Oxford: Clarendon.
- Goode, E.** (1994). Deviant behavior. 4. útg. New Jersey: Prentice Hall.
- Helgi Gunnlaugsson** (2000). Afbrot og Íslendingar. Reykjavík: Háskólaútgáfan.
- Hagan, J. & McCarthy, B.** (1998). *Mean Streets: Youth Crime and Homelessness*. U.S.A: Cambridge University Press.
- Hinderlang, M., J.** (1976). *Criminal Victimization in Eight American Cities: A Descriptive Analysis of Common theft and Assault*. Cambridge, Mass.: Ballinger.
- Lemert, E., M.** (1951). *Social Pathology: A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior*. New York: McGraw-Hill.
- Lögreglustjórinn í Reykjavík** (2001). *Ársskýrsla lögreglustjórans í Reykjavík fyrir árið 2000*. Reykjavík: Forvarna- og fræðsludeild. *Hegningarlög* nr. 19/1940.
- Margrét Lilja Guðmundsdóttir og Rannveig Þórisdóttir** (2001). *Afbrot og öryggi: Viðhorf íbúa umdæmis lögreglustjórans í Reykjavík*. Reykjavík: Lögreglustjórinn í Reykjavík og Borgarfræðasetur.
- Muncie, J.** (1999). *Youth and Crime: A critical Introduction*. London: Sage.
- Parsons, T.** (1951). *The Social system*. Glencoe, Ill.: Free Press.
- Rannveig Þórisdóttir** (2001). Feilspor: Samskipti lögreglu við börn og ungmenni eins og þau birtast í Málaskrá lögreglunnar í Reykjavík. Óbirt MA-ritgerð, Félagsvísindadeild, Háskóli Íslands.
- Ríkislögreglustjórinn** (2001). *Ársskýrsla 2000*. Reykjavík: Höfundur.
- Rossi, P., Waite, E., Bose, C. E., Berk, R. E. og Johns, H.** (1974). The seriousness of crimes: Normative structure and individual differences. *American Journal of Sociology*, 39, 224-237.
- Tyler, T.** (1990). *Why People Obey the Law*. New Haven: Yale University Press.
- Van Kesteren, J., Mayhew, P., Nieuwebeerta, P.** (2000). *Criminal Victimization in Seventeen Industrialised Countries*. Holland: Wetenschappelijk Onderzoek – en Documentatiecentrum
- Þórólfur Þórlindsson og Jón Gunnar Bernburg** (1996). *Ofbeldi meðal íslenskra unglinga*. Æskulýðsrannsóknir nr. 4. Reykjavík: Rannsóknastofnun uppeldis- og menntamála.

FRYGT FOR FORBRYDELSER I REYKJAVIK CENTRUM: ÆNDRINGER I TRYGHED I 2001³⁸

Helgi Gunnlaugsson

In this presentation safety in the downtown area in Reykjavik is examined based on two public surveys placed in the summer and fall of 2001. It appears that safety increased markedly between these two different time periods. In the summer less than one-third of the respondents felt rather or very safe while walking alone late at night in the downtown area, but in the fall this sense of safety had increased to more than forty percent. To help shed light on this change, press reports on the downtown area were analysed during these two time periods. Based on a content analysis of news headlines in the largest local daily, it appears that reports in the fall were much more positive than in the summer. While this explanation of increased safety found in the fall may have many different reasons, it is argued here that the focus of the mass media might at least in some cases influence crime perceptions.

Undersøgelser dels af frygten for forbrydelser og dels vurderingen af ens egen tryghed i området hvor man bor har været fremtrædende i de sidste årtiers kriminologi. Sådanne undersøgelser er af stor vigtighed, da det har vist sig at frygten for forbrydelser findes hos en markant større befolkningsgruppe end den, der er blevet offer for forbrydelser eller vil blive det senere i livet. (Zedner, 1997).

Disse undersøgelser viser, at mange flere faktorer end forbrydelserne selv har indflydelse på den enkeltes tryghedsfølelse (se bl. a. Balvig, 1990), og det er derfor ikke altid tilstrækkeligt at begrænse forbrydelserne for at mindske frygten for forbrydelser. Således kan tilsyneladende også miljøer, der bærer præg af forsømmelighed og social opløsning, øge beboernes frygt (Lewis og Salem, 1986).

Ligeledes kan nyhedsformidling om forbrydelser tilsyneladende have indflydelse på befolkningens frygt for forbrydelser (Rosenbaum og Heath, 1990) og på folks bekymring for kriminalitet (Gunnlaugsson, 1996), og da især hvis der på dramatisk måde fokuseres på enkelte meget grove tilfælde, hvor almindelige borgere indblandes i forbrydelsen uden nogen synlig grund.

Frygten for forbrydelser viser sig at være meget forskellig hos forskellige befolkningsgrupper og danner et tydeligt mønster. Et godt eksempel på dette er at frygten først og fremmest synes at plage beboere i tæt bebyggelse (Ollenburger, 1981) og da ofte i bestemte, meget tæt beboede områder såsom bykerner. Til trods for statistiske resultater, der viser at kvinder og ældre mennesker sjældnere end andre er ofre for forbrydelser, er frygten for forbrydelser tilsyneladende større hos denne befolkningsgruppe (Clemente og Kleiman, 1976).

---

³⁸ Denne undersøgelse er en del af et større forskningsprojekt i samarbejde med Rannveig Thorisdóttir.

Nogle kriminologer har dog sat spørgsmålstegn ved mere udbredt frygt hos ældre (Ferraro, 1995).

Undersøgelser har endvidere vist at de grupper, der erfaringsvis er hyppigere ofre for forbrydelser, såsom fattige og minoritetsgrupper, frygter forbrydelser mere end andre (Skogan og Maxfield, 1981). Hvad disse grupper tilsyneladende har til fælles er følelsen af værgeløshed over for forbrydelser og deres generelt lavere sociale status, der tilsyneladende øger følelsen af frygt og samtidigt mindsker tryghedsfølelsen.

Forbrydelser volder unægtelig skade på den enkelte, men konsekvenserne er dog meget mere vidtgående og viser sig som frygt, der kan indvirke på menneskers livsvilkår og generelle velbefindende i samfundet. Skønt frygten for forbrydelser ikke altid er realistisk, kan den øge angsten for fremmede og det ukendte, afskrække mennesker fra at færdes på offentlige steder og på den måde have indflydelse på vores samfundsfølelse. Frygten for forbrydelser kan endvidere føre til at man vil låse døre og vinduer, købe dyre sikkerhedssystemer, gå til kursus i selvforsvar, udover diverse offentlige foranstaltninger såsom øget gadebelysning på åbne områder og installation af sikkerhedskameraer. Undersøgelser inden for dette område er derfor af stor betydning, ikke kun for at kortlægge fordelingen af frygten men også, og ikke mindst, for at belyse hvad det er, der forårsager frygten og pege på muligheder til at afhjælpe situationen.

Foreliggende undersøgelse som jeg vil tale om her, giver et indblik i en del aspekter omkring frygt for forbrydelser og menneskers tryghedsfølelse i samfundet. Tryghedsfølelsen hos beboere i Reykjavik blev undersøgt to gange i løbet af året 2001 og resultatet sammenholdt med massemediernes omhandling af området i det tidsrum hvor undersøgelsen fandt sted. Vi forsøgte at danne os et billede af om frygt for forbrydelser har indflydelse på beboernes færden i centrum og om massemediernes omhandling kan have indflydelse på menneskers tryghedsfølelse.

Reykjaviks centrum består af et relativt lille og afgrænset område, hvor man finder langt de fleste af hovedstadsområdets værtshuse og restauranter. Hovedstadsområdet rummer ca. to tredjedele af Islands befolkning, og centrum er derfor landets største samlede område for forlystelseslivet. Om weekenderne strømmer mennesker til centrum og da især den yngre generation. Det er ikke ualmindeligt at der dannes køer ved de populære steder, og det sker at der opstår tumulter med resulterende voldshandlinger. Massemediernes overvågning som regel dette område ret intensivt, og deres beskrivelser af hændelser kan til tider være meget dramatiske. Denne overvågning synes dog at finde sted i bølger: i visse perioder er midtbyen i mediernes brændpunkt og i visse perioder ikke. Spørgsmålet er nu om disse vekslende prioriteringer hos massemediernes har indvirkning på tryghedsfølelsen hos mennesker i Reykjavik og på menneskers færden i midtbyen.

Metoder og data

Resultaterne bygger på to telefonundersøgelser foretaget af IM-Gallup, den ene i juni og juli, den anden i oktober og november 2001. Endvidere baseres undersøgelsen på data fra en løselig gennemgang af nyheder og artikler i det islandske dagblad Morgunblaðið, som omhandlede Reykjavíks midtby. Nyhederne blev grupperet efter om de var negative, positive eller neutrale.

Deltagere

I den første af undersøgelserne deltog ca. 1700 personer i alderen 18 til 80 år, der havde bopæl i politimesteren i Reykjavíks distrikt; i den sidste undersøgelse deltog ca. 800. Begge udsnit genspejler på tilfredsstillende måde befolkningen angående køn, alder og erhverv, og det må således formodes at deltagernes svar genspejler befolkningens holdning på tilfredsstillende måde.

Omhandling af massemediernes

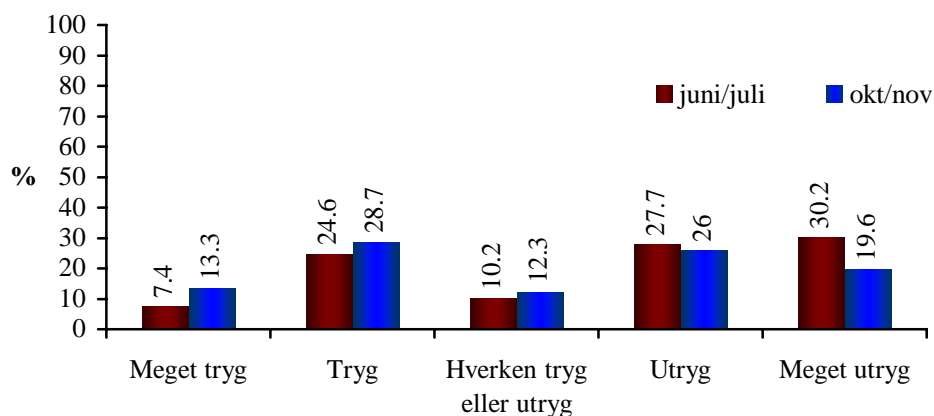
Vi forsøgte at vurdere massemediernes omhandling i perioden da undersøgelsen fandt sted ved at gennemgå omhandlingen af Reykjavíks midtby i Morgunblaðiðs databank. Morgunblaðið er Islands langt største dagblad og bliver sendt til så godt som hvert eneste hjem i landet. Det anvendte ledeord var 'bycentrum', og artiklens omhandling af Reykjavíks centrum blev taget med i undersøgelsen. Vurderingen af om artiklens omhandling var positiv, negativ eller neutral baseredes i de fleste tilfælde på overskriftens ordlyd, men en del artikler blev læst mere grundigt for at vurdere indholdet.

Artiklerne deles op i tre perioder: for det første analyseres omhandlingen fra perioden 25. maj til 25. juli, for det andet omhandlingen fra perioden 26. juli til 12. september og til sidst omhandlingen fra perioden 13. september til 13. november. Analysen må tages med forbehold, da den kun inkluderer ét massemedie. Ligeledes må man huske på at nyhederne er på redaktionens ansvar, der givetvis har foretaget et vist stofvalg, og da er også overskrifterne gerne farvet af redaktionens holdning. Morgunblaðiðs omhandling burde dog genspejle den til enhver tid aktuelle debat i samfundet og således give et fingerpeg om hvad er i brændpunktet og om den generelle holdning til disse emner.

Resultater

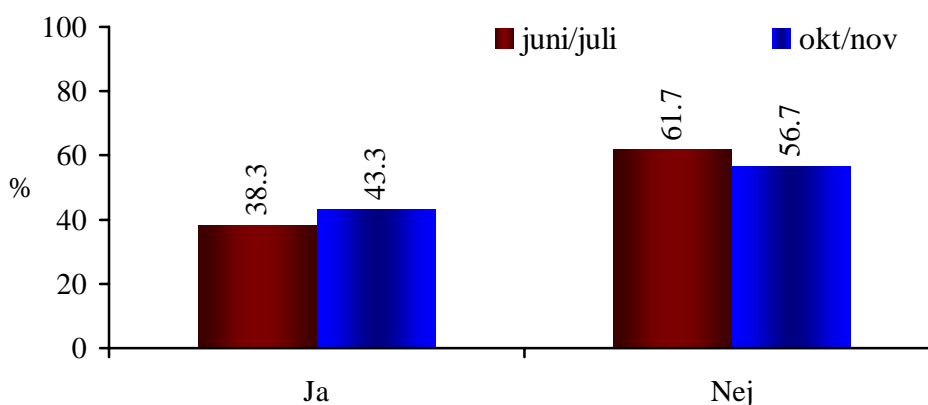
Graf 1 viser deltagernes vurdering af egen tryghed ved at færdes alene om natten i Reykjavíks centrum. Man bemærker i den sidste undersøgelse i oktober en ændring fra holdningen om sommeren, hvor 32% svarede at de følte sig meget eller temmelig trygge ved at færdes alene i centrum om natten. I oktober er denne procentdel steget til

42%. Ligeledes sagde knap 58% om sommeren at de følte sig meget eller temmelig utrygge ved at færdes alene i centrum om natten men i efteråret kun knap 46%. I begge tilfælde er forskellen betydelig. Ser man nærmere på graf 1, er det bemærkelsesværdigt at ændringerne mellem de to perioder er størst hos de grupper, der føler sig meget utrygge eller meget trygge, så forskellen mellem de to perioder er afgørende.

Graf 1. Hvor tryg eller utryg føler du dig ved at færdes alene om natten I Reykjaviks centrum? Sammenligning mellem undersøgelser I juni/juli og okt/nov 2001

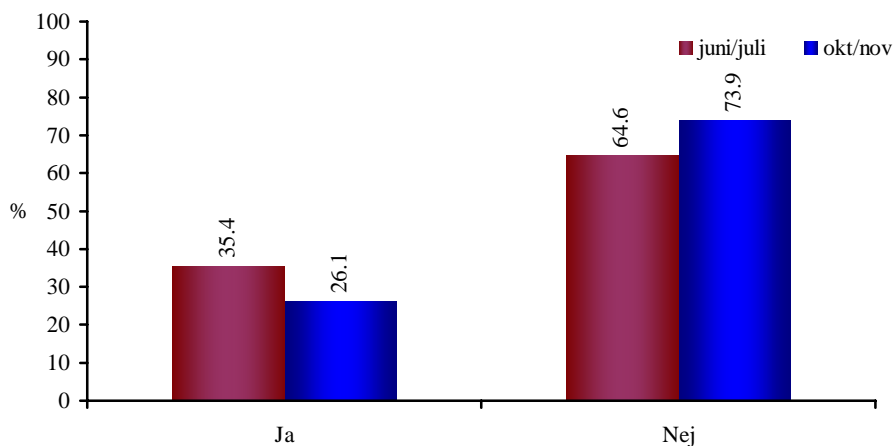
For at se nærmere på frygten for forbrydelser blev deltagerne spurgt om de havde færdedes alene om natten i Reykjaviks centrum inden for de seneste 12 måneder. Det siges nemlig ofte at frygten for forbrydelser er størst hos de mennesker, der sjældent går ud. **Graf 2** viser procentdelen, der svarede dette spørgsmål bekræftende. Det ses, at godt 38% havde færdedes alene i centrum om sommeren, mens det i den sidste periode drejede sig om godt 43%. Vi ser en tydelig forskel på antallet af deltagere, der havde færdedes alene, og de, der ikke havde færdedes alene i Reykjaviks centrum.

Graf 2. Har du færdedes alene om natten i Reykjaviks centrum i løbet af de sidste 12 måneder? Svarene opdelt efter perioder.

Deltagere, der ikke havde færdedes alene, blev spurgt om frygten for forbrydelser havde haft indflydelse på deres beslutning. Resultatet ses på **graf 3**, hvor det viser sig at godt 35% om sommeren havde svaret at frygten havde haft indflydelse, men i oktober kun 26%. Her er der som sagt også tale om en betydelig sænkning.

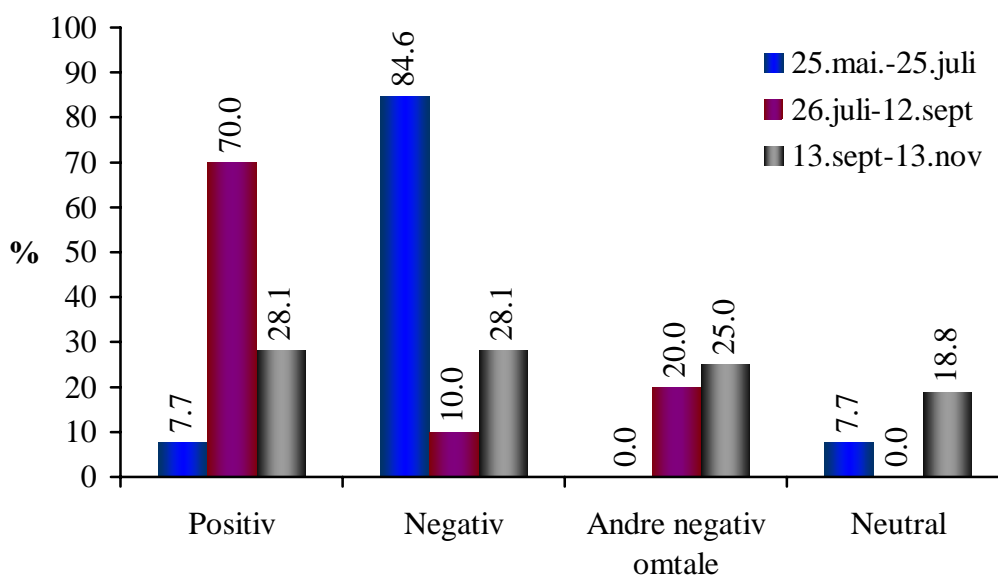

Graf 3. Er det til dels på grund af frygt for forbrydelser at du ikke har færdedes alene i centrum? Svarene opdelt efter perioder

Og hvad er det så, der forårsager de ændringer, der finder sted mellem de to undersøgelser? Som nævnt i begyndelsen analyserede vi Morgunblaðiðs omhandling af Reykjavíks centrum, og resultaterne heraf ses på **tabel 1** og **graf 4**.

Tabel 1. Antal nyheder og artikler der omhandler Reykjavík centrum I perioden

	<i>Positiv</i>	Negativ	Andre negativ	Neutral	Ialt
	omtale				
25.maf.-25.juli	1	11		1	13
26.juli-12.sept	7	1	2		10
13.sept-13.nov	4,5	4,5	4	3	16
Ialt	12,5	16,5	6	4	39

Graf 4. Opdeling af Morgunblaðiðs omhandling efter periode og tendens (ifølge bladets databank)

Tabel 1 viser, at Morgunblaðið i hele perioden bragte 39 nyheder eller artikler om Reykjaviks centrum, 13 i perioden omkring den første undersøgelse, 10 mellem undersøgelse og 16 omkring den sidste undersøgelse. Graf 4 viser bedre fordelingen af positive og negative artikler i hele perioden. Da den første undersøgelse finder sted var således knap 85% af artiklerne forbundet med negativ omtale forbundet med forbrydelser. Denne gruppe udgjorde en meget mindre procentdel mellem undersøgelse eller 10%, og kun 28% omkring den sidste undersøgelse. Hvad angår positive artikler var kun 8% af omhandlingen af Reykjaviks centrum i denne kategori da den første undersøgelse blev foretaget men hele 70% mellem undersøgelse og 28% da den sidste undersøgelse fandt sted. Man kan således se, at da den førsteundersøgelse blev foretaget, karakteriseredes debatten omkring midtbyen for en stor del af negativ opmærksomhed i forbindelse med forbrydelser. Senere har denne debat aftaget og andre emner er kommet i fokus.

Diskussion

Resultaterne viser, at beboernes tryghedsfølelse i midtbyen er steget betydeligt mellem de to undersøgelser, og at flere beboere i Reykjavik havde færdes alene om natten i oktober end i juni/juli. Ligeledes viste undersøgelsen en betydelig sænkning i antallet, der mente at det til dels var af frygt for forbrydelser at de ikke færdes alene i midtbyen om natten. Denne ændring kan ikke forklares med sammensætningen af befolkningsudsnittet for undersøgelsen og ikke i antal brott men må søges andetsteds. Massemediernes omhandling ændredes mærkbart i denne periode, idet antallet af negative nyheder fra midtbyen mindskedes betydeligt, og det er ikke usandsynligt at denne tendensændring har haft indflydelse på beboernes tryghedsfølelse og frygt for forbrydelser. I juni foregik i hele samfundet en heftig debat om volds-

handlinger i midtbyen, og massemedierne fokuserede meget på denne bydel og den påståede midtbyproblematik. Debatten var yderst negativ og drejede sig bl.a. om de enorme menneskemængder, der samledes om natten i weekenderne, om restauranternes lukketider, åbning af de første striptease restauranter og derudover forskellige voldshandlinger, der ofte forekommer ved sådanne omstændigheder. I denne forbindelse kan jeg nævne at et af dagbladene henvendte sig til mig og bad mig som kriminolog om en artikel om denne problematik, som jeg også skrev (Gunnlaugsson, 2001).

Til trods for undersøgelser der viser at beboeres vurdering af sandsynligheden for at blive offer for en forbrydelse generelt er realistisk (Stafford og Galle, 1984), støtter denne undersøgelse tilsyneladende den konklusion at massemediernes omhandling kan have indflydelse på beboeres vurdering af tryghed, på deres færden og på frygten for forbrydelser. Påvirkningerne er ikke lige stærke på alle og sandsynligvis ikke langvarende men efter alt at dømme dog til stede. Alligevel kan man ikke udelukke andre faktorer. Det påpegedes for nyligt i en artikel i Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab at terrorangrebet på USA muligvis havde haft indflydelse på menneskers dagligdags bekymringer, der var trådt noget i baggrunden i forhold til den dramatiske begivenhed i USA (Clausen, 2002). Begivenheden i USA fandt sted netop mellem disse to undersøgelser, og præcis som det også skete i Reykjavik, dalede frygten for forbrydelser hos befolkningen i Danmark efter begivenhederne i USA. Disse resultater kalder således nødvendigvis på flere undersøgelser for bedre at kunne vurdere disse påvirkninger og generelt at vurdere forbindelsen mellem forbrydelser, massemediernes omhandling og beboernes holdning og disses vurdering af tryghed og frygt for forbrydelser.

Litteratur:

- Balvig, Flemming** (1990). Fear of Crime in Scandinavia - New Reality, New Theory? I Annika Snare (ed.) *Criminal Violence in Scandinavia. Scandinavian Studies in Criminology*. Vol. 11. Oslo: Norwegian University Press.
- Clausen, Susanne** (2002). "Terrorangrebet på USA og bekymring for kriminalitet". *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 89, Nr. 1: 16-26.
- Clemente, Frank og Michael Kleiman** (1976). "Fear of Crime Among the Aged". *Gerontologist* 16:207-210.
- Ferraro, Kenneth F.** (1995). *Fear of Crime: Interpreting Victimization Risk*. Albany: State University of New York Press.
- Gunnlaugsson, Helgi** (1996). "Empiri og ideologi: Den objektive og subjektive siden av kriminaliteten i Island". *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 83, Nr. 1: 14-26.
- Gunnlaugsson, Helgi** (2001). "Ólæti í miðborginni". *DV*, 25. júní 2001: 14.
- Lewis, Dana A. og Greta Salem** (1986). *Fear of Crime: Incivility and the Production of a Social Problem*. New Brunswick, N.J.: Transaction Books.
- Ollenberger, Jane C.** (1981). "Criminal Victimization and Fear of Crime". *Research on Aging* 3:101-118.
- Rosenbaum, Dennis P. og Linda Heath** (1990). "The "Psycho-Logic" of Fear-Reduction and Crime-Prevention Programs". In John Edwards et. al., eds., *Social Influence Processes and Prevention*. New York: Plenum pp. 221-247.

- Skogan, Wesley G. og M.G. Maxfield** (1981). *Coping with Crime: Individual and Neighborhood Reactions*. Beverly Hills, Calif.: Sage.
- Stafford, Mark C. og Omar R. Galle** (1984). "Victimization Rates, Exposure to Risk, and Fear of Crime". *Criminology* 22:173-185.
- Zedner, L.** (1997). Victims. I Mike Maguire, Rod Morgan & Robert Reiner (eds.) *The Oxford Handbook of Criminology*, 2nd ed. Oxford: Clarendum Press.

TERRORANGREBET PÅ USA OG DANSKERNES BEKYMRING FOR VOLD OG KRIMINALITET

Susanne Clausen

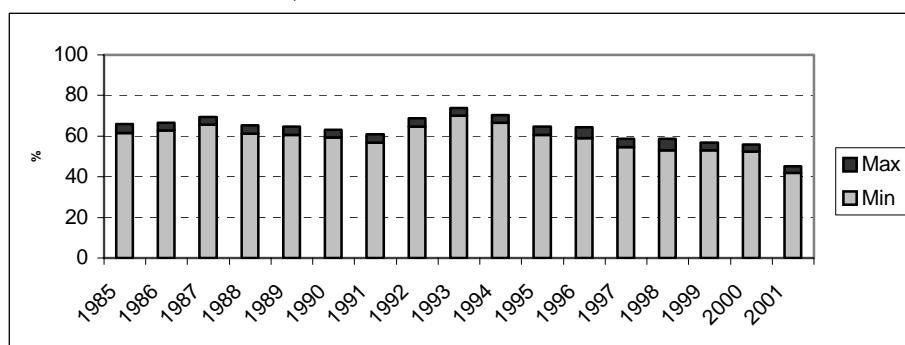
Institut for Konjunktur-Analyse (IFKA) foretager hvert kvartal en undersøgelse, hvor der spørges til danskernes bekymring. I hver undersøgelse indgår 8-10 bekymringsspørgsmål³⁹. Hvilke spørgsmål, der er med afhænger af, hvad der er oppe i tiden politisk eller i medierne. Der er imidlertid nogle spørgsmål, som er med hver gang. Det er fx bekymring for arbejdsløshed, bekymring for indvandrere og flygtninge og bekymring for vold og kriminalitet. Det er det sidstnævnte, som er mest interessant i denne sammenhæng.

Hver undersøgelse omfatter 1100 repræsentativt udvalgte danskere. Udover bekymringsspørgsmålene omfatter undersøgelseerne også nogle andre spørgsmål. Det er spørgsmål om man har tillid til regeringen, hvad man stemmer på, hvilke aviser man læser og diverse baggrundsspørgsmål såsom køn, alder, uddannelse, beskæftigelse og indtægt.

I undersøgelsen bliver der givet følgende svarkategorier på bekymringsspørgsmålene: 'meget', 'en del', 'kun lidt', 'slet ikke' og 'ved ikke'. Det er ikke særlig mange, som ikke kan tage stilling til, om de er bekymret eller ej (mellem 0-1%). I det følgende bliver der primært interesseret sig for den gruppe, som svarer, at de er 'meget bekymret'.

Figur 1 viser, at der er en tendens til, at danskeres bekymring for vold og kriminalitet har været aftagende de senere år (siden 1993). I 2001 var der det laveste antal af 'meget bekymret' danskere, siden IFKA begyndte at foretage disse analyser i 1985.

Figur 1 Andel, der bekymrer sig meget om vold og kriminalitet, 1985 til september 2001 (med statistiske sikkerhedsintervaller).

³⁹ Der spørges fx til bekymring for: arbejdsløshed, vold og kriminalitet, inflation og prisstigninger, forurening, ventelisterne på hospitalet, det høje skattetryk, indvandrere og flygtninge, ældres vilkår i samfundet, fødevarernes kvalitet, børnefamiliernes vilkår, faren for uheld på a-kraft-værker, gælden til udlandet, arbejdsmiljøet, kræftsygdom, faren for trafikulykker, undervisning i folkeskolerne, misbrug af narkotika, krig og terrorangreb (fra december 2001).

I det følgende vil jeg gøre rede for hvordan danskernes bekymringsniveau har været i perioden før og efter terrorangrebet på USA den 11. september. Der er primært bekymringen for vold og kriminalitet, som bliver gennemgået.

Den 25.-30. august foretog IFKA deres ordinære kvartalvise undersøgelsen⁴⁰. Undersøgelsen, som altså blev foretaget et par uge inden terrorangrebet på USA, viser, at 48% af danskerne var 'meget bekymret' for vold og kriminalitet.

For at belyse om terrorangrebet har påvirket danskernes bekymringsniveau, fik vi - dvs. justitsministeriet i Danmark - i oktober IFKA til at lave en ekstra bekymringsundersøgelse. Denne undersøgelse blev foretaget 5.-6. oktober, dvs. et par uger efter terrorangrebet. Undersøgelsen omfatter 1015 respondenter, som er repræsentativt udvalgt.

Undersøgelsen adskiller sig fra de ordinære kvartalsundersøgelser på tre områder. Dels ved kun at inkludere 5 bekymringsspørgsmål. Der spørges til bekymring for *vold og kriminalitet, indvandrere og flygtninge, arbejdsløshed, ventelisterne til hospitaler og faren for krig*. Dels ved ikke at omfatte så mange af de andre spørgsmål (om tillid til regeringen, avislæsningsvaner og diverse baggrundsspørgsmål). Og dels ved at inkludere 10 spørgsmål om man tænker på kriminalitet, om man føler sig utryg ved at færdes i hhv. dagslys og mørke og i hhv. ens eget lokalområde og uden for ens eget lokalområde, og om man er blevet udsat for kriminalitet i de seneste 12 måneder.⁴¹

---

⁴⁰ Undersøgelsen blev offentliggjort i september og optræder derfor i figur 2 som 'septemberundersøgelsen'. IFKAs undersøgelser blive udgivet i hhv. marts, juni, september og december.

⁴¹ Spørgsmålene lyder:

Hvor ofte er dette med risikoen for at blive offer for kriminalitet – dvs. blive overfaldet, udsat for tyveri, hærværk eller lignende – noget De tænker på?

Føler De Dem nu og da utryg ved at færdes alene ude i dagslys i Deres lokalområde?

Føler De Dem nu og da utryg ved at færdes alene ude i Deres lokalområde, når det er mørkt?

Føler De Dem nu og da utryg, når De færdes ude i dagslys uden for Deres lokalområde?

Føler De Dem nu og da utryg, når De færdes i mørke uden for Deres lokalområde?

Er De nervøs for, at Deres bolig skal blive udsat for indbrudstyveri?

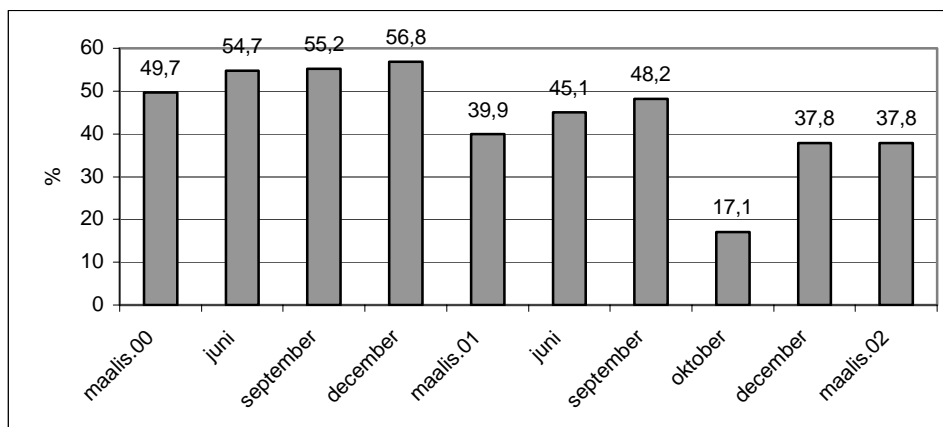
Hvornår er de nervøs (for indbrud)?

Er der – så vidt De ved – nogen der har stjålet eller forsøgt at stjæle noget fra Dem inden for de seneste 12 måneder?

Har de være udsat for hærværk – fx rudeknusning, at Deres bildæk blev skåret i stykker eller at andre ting er blevet ødelagt – inden for de seneste 12 måneder?

Har De været udsat for vold eller trusler om vold, som var så voldelige, at De blev bange, inden for de seneste 12 måneder?

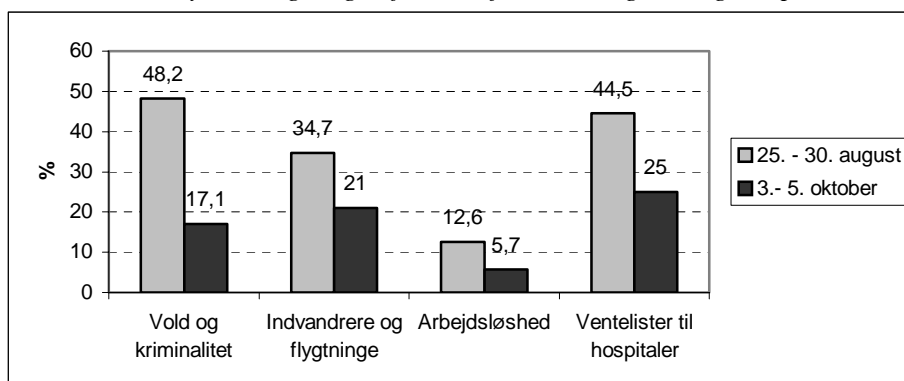
Figur 2 Andel, der bekymret sig meget for vold og kriminalitet, marts 2000 til marts 2002

Som figur 2 viser, falder danskernes bekymring for vold og kriminalitet ganske kraftigt efter terrorangrebet. Hvor der før 11. september er 48% af danskerne, som er 'meget bekymret', er det kun 17% efter terrorangrebet.

Figur 3 viser, at den samme tendens også findes for de andre bekymringsspørgsmål.

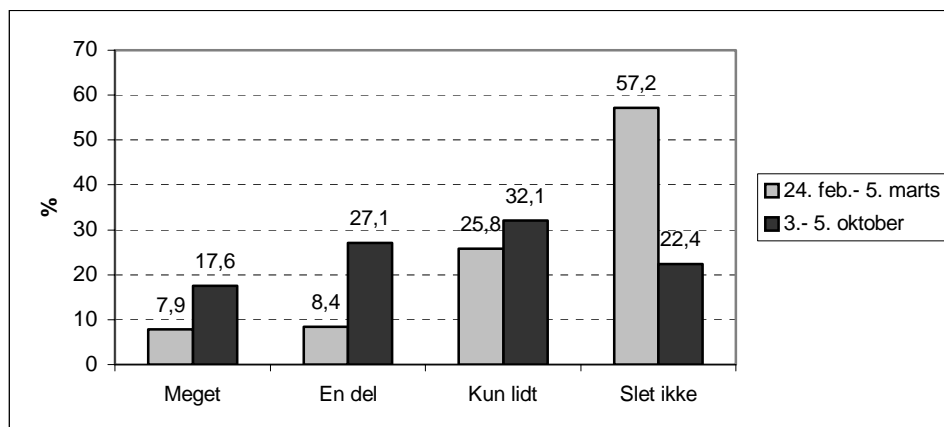
Figur 3 Andel, der bekymrer sig meget, fordelt efter emne og målingstidspunkt

Der er dog en undtagelse for denne tendens. Det gælder for bekymringen for faren for krig, hvor der, som man måske kunne forvente, efter den 11. september er blevet flere danskere, som er 'meget bekymret'. Som figur 4 viser, er der før 11. september kun 8%, som er 'meget bekymret', mens der efter den 11. september er 18%, som er 'meget bekymret'. Den største forskel findes dog i gruppen af 'slet ikke bekymrede', idet 57% af danskerne før 11. september afgav dette svar, mens kun 22% efter 11. september⁴².

⁴² Der er ikke spurgt til bekymringen for faren for krig i september-undersøgelsen. Den seneste undersøgelse, hvori dette spørgsmål indgår er marts-undersøgelsen, som blev foretaget i dagene 24. februar – 5. marts 2001.

Figur 4 Bekymringen for faren for krig, fordelt efter målingstidspunkt

Den umiddelbare tolkning af dette resultat er, at faldet i bekymringerne hos danskerne skyldes en blegningseffekt. Det vil sige, at danskerne fokuserer på faren for krig frem for de sædvanlige bekymringer. Eller med andre ord at terrorangrebet har fået hverdagens bekymringer til at blegne i sammenligning.

Der er imidlertid også en alternativ fortolkningsmåde. Denne hænger sammen med det ændrede spørgeskema. Det vil sige, at det ændrede spørgeskema kan have haft en betydning for udfaldet. Hvis det sædvanlige spørgeskema havde været benyttet til den ekstra undersøgelse, vi fik foretaget, havde man i højere grad kunne argumentere for, at hele faldet i bekymringerne kunne tilskrives en blegningseffekt.

Andre undersøgelser har imidlertid vist, at spørgsmål eller rækkefølgen af spørgsmål kan få indflydelse på de svar, respondenterne afgiver. Sådanne situationer betegnes som 'konteksteffekter'. Et eksempel på en sådan konteksteffekt er Flemming Balvigs nærpoltiundersøgelse fra 2001. I denne bliver spørgsmålet: 'Hvor ofte er dette med risikoen for at blive offer for kriminalitet, dvs. blive overfaldet, udsat for tyveri, hærværk el. lign. noget De tænker på?' stillet til respondenterne som hhv. spørgsmål 5 og 44, dvs. først og sidst i telefoninterviewet. Af dem, som får spørgsmålet først, svarer 10%, at de tænker på at blive offer for kriminalitet 'næsten hele tiden' eller 'ofte', mens der blandt dem, som får spørgsmålet til sidst – og som altså er blevet interviewet om kriminalitet og politi i ca. 15 min – er 15%, som svarer, at de tænker på det 'næsten hele tiden' eller 'ofte'.

Konteksteffekten i den ekstra bekymringsundersøgelse fra oktober, hvor der også indgår de førnævnte tryksspørgsmål, skulle gøre sig gældende, fordi man, når spørger til danskeres tryk, får oplyst, at de generelt er meget trygge, ikke tænker på kriminalitet og ikke er bange for at gå ud om aftenen.⁴³ Eftersom tryksspørgsmålene kommer før bekymrings-

⁴³ Fx svarer 74% af respondenter, at de 'aldrig' eller 'sjældent' tænker på at blive offer for kriminalitet, og 98% føler sig 'aldrig' eller 'sjældent' utryk ved at færdes alene ude i sit lokalområde.

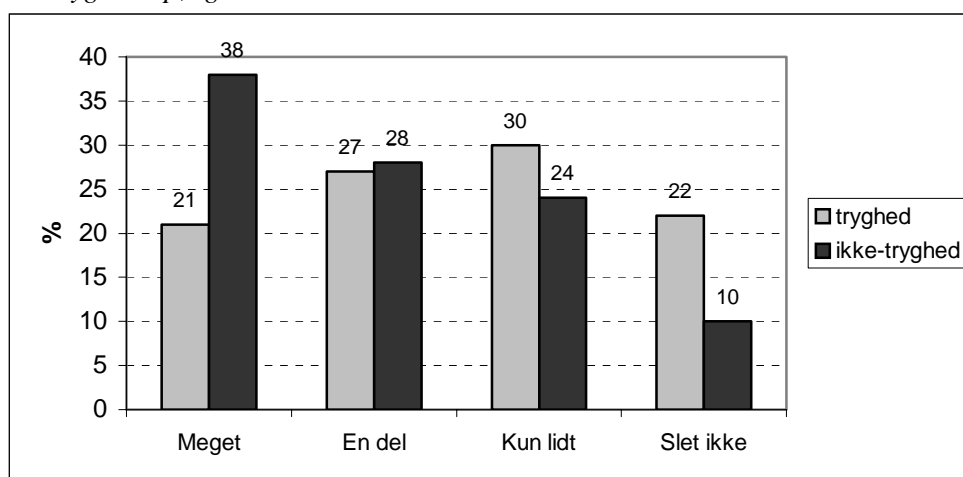

spørgsmålene i spørgerækken, kan man formode, at dét, at respondenterne lige har svaret, at de *ikke* tænker på kriminalitet, og at de *ikke* er bange for at gå ud, også vil få dem til at svare, at de generelt *ikke* er bekymret for vold og kriminalitet.

For at undersøge om faldet i bekymringen for vold og kriminalitet fra august til oktober kunne skyldes en sådan konteksteffekt, fik vi IFKA til i deres ordinære kvartalsvise undersøgelse i december til at stille tryghedsspørgsmålene til halvdelen af respondenterne⁴⁴.

Resultatet af denne undersøgelse viser, at dem, som har fået tryghedsspørgsmålene er mindre bekymret end dem, som ikke har fået stillet tryghedsspørgsmålene. Som figur 5 viser, er det kun 21% af dem, som har fået stillet tryghedsspørgsmålene, som er 'meget bekymret', mens det er hele 38% af dem, som ikke har fået stillet tryghedsspørgsmålene. Denne forskel er statistisk signifikant (ved en chi2-test). Resultatet bekræfter, at tilstedeværelsen af tryghedsspørgsmålene skaber en konteksteffekt, og man må derfor gå ud fra, at en sådan også har været til stede ved oktober-undersøgelsen.

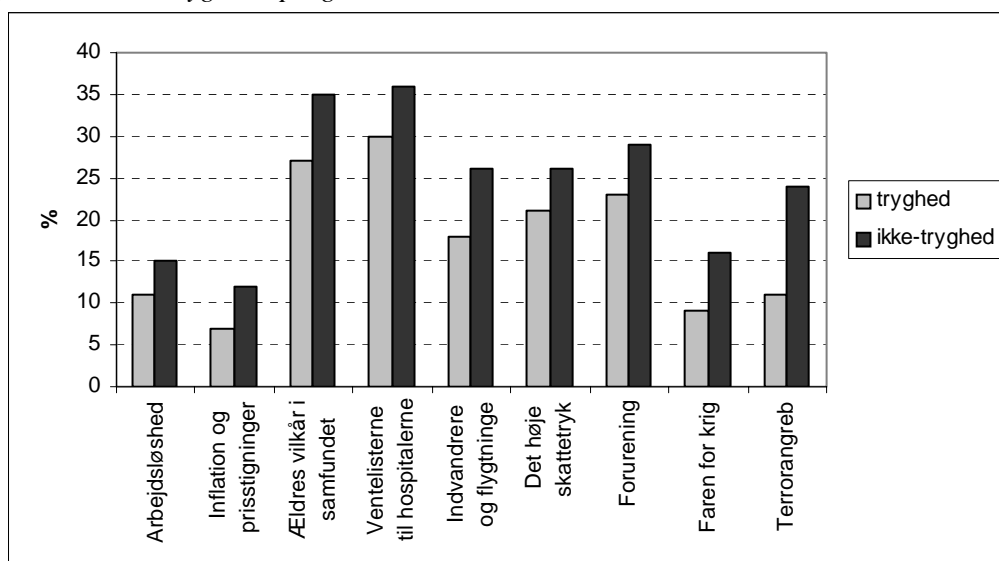
Figur 5 Svarfordeling for Bekymring for vold og kriminalitet, fordelt efter om målingen inkluderer tryghedsspørgsmål

At tryghedsspørgsmålene skaber en konteksteffekt, som påvirker besvarelsen af spørgsmålet om bekymring for vold og kriminalitet synes sandsynligt, eftersom spørgsmålene er tematisk beslægtede. Det mærkværdige er, at konteksteffekten også slår igennem på de andre bekymringsspørgsmål jf. figur 6. Det vil sige, at dét, at man har svaret, at man *ikke* tænker på kriminalitet og *ikke* er bange for at gå ud om aftenen, også betyder, at man er mindre bekymret for fx arbejdsløshed, inflation og forurening.

⁴⁴ 'December-undersøgelsen' er foretaget den 24.-29. november.

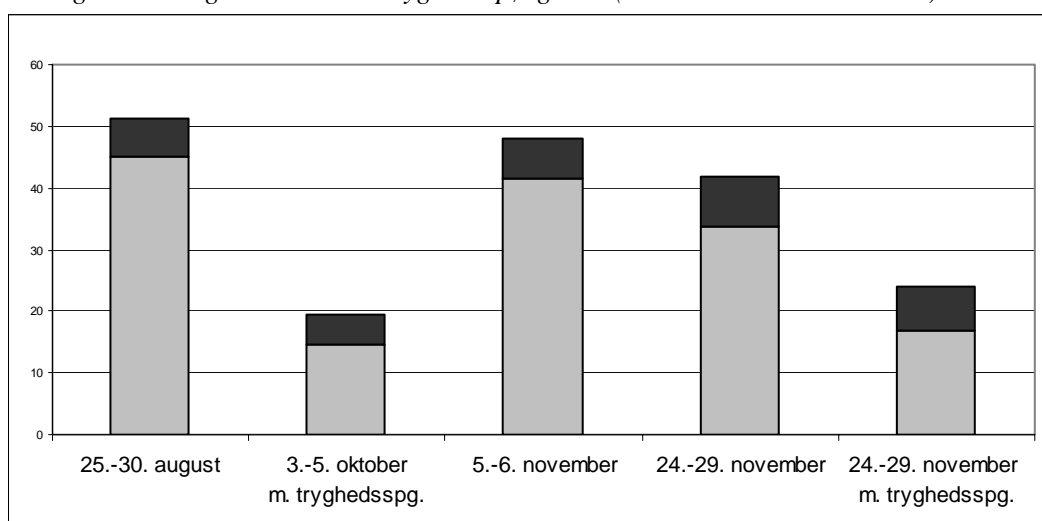
Figur 6 Andel, der er meget bekymret for vold og kriminalitet, fordelt efter emne og om målingen inkluderer tryghedsspørgsmål

At ændringen af spørgeskemaet i oktober 2001 skaber en konteksteffekt, som kan forklare noget af faldet i bekymringen hos danskerne fra august til oktober, udelukker imidlertid ikke, at der også samtidig kan være tale om en blegningseffekt. Det vil den sidste figur vise.

December-undersøgelsen (foretaget i november) påviser en konteksteffekt på 17 procentpoint. Som figur 7 viser, er forskellen fra august til oktober betydelig større, nemlig på 31 procentpoint. Dette indikerer, at hele faldet i bekymringen ikke blot kan tilskrives konteksteffekten, men at der også samtidig er tale om en blegningseffekt.

Figur 7 Andel, der er meget bekymret for vold og kriminalitet, fordelt efter målingstidspunktet og om målingen inkluderer tryghedsspørgsmål (med sikkerhedsintervaller)

Det vil med andre ord betyde, at jeg ender op med en både-og-løsning, når jeg skal forklare faldet i danskernes bekymringer, herunder bekymring for vold og kriminalitet, fra august til oktober. Faldet skyldes både en blegningseffekt og en konteksteffekt.

Min undersøgelse viste sig i øvrigt at komme til at handle om noget andet og mere end først planlagt. Formålet var at undersøge om danskerne blev påvirket af terrorangrebet på USA 11. september 2001, men endte op med også at blive en demonstration af, hvordan andre spørgsmål i et spørgeskema og rækkefølge af spørgsmål får betydning for, hvordan respondenterne besvarer de efterfølgende spørgsmål.

En artikel med samme emne, men hvor der også afprøves andre hypoteser, herunder sammenhængen mellem bekymring for vold og kriminalitet og mediernes fokus på samme, er udgivet i Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, marts 2002.

GENDER DIFFERENCES BETWEEN BOYS' AND GIRLS' EXPLANATORY MODELS OF THEIR VIOLENT CONDUCT

Páll Biering

Abstract

This ethnographic study explored explanatory models of youth violence among violent Icelandic adolescents, their parent and their caregivers. The study took place in a treatment home for violent adolescents and data consisted of interviews, participant observations and focus groups. Four explanatory models were constructed that represented the girls', the boys', the caregivers', and the parents' understanding of youth violence. This paper focuses on the adolescents' models. Anger is the main causal factor in both the adolescents' models. The girls' anger originates from painful experiences. The boys believe that those who stand in their way cause their anger and that violence is a way to survive and gain respect. Consequently, when describing possible treatment for youth violence, the girls emphasized their need for psychological treatment while the boys expressed their need to find new ways to gain respect and survive. These findings support feminist theories that argue that girls' delinquent behavior is determined by their interpersonal relationships, but that boys' delinquency is, determined by the peer group's rules and the norms, and their place in the group's hierarchy. Therefore, it is suggested that violent girls would benefit from psychotherapy and peer-led self-help groups but the boys need opportunities to gain respect by challenging each other in a constructive way. It is also suggested that the girls need to enhance their social competence to succeed in a male-dominant world, and social competence has an emotional aspect that the boys need to learn.

Key Words: Youth violence, explanatory models, gender studies.

In Iceland, where this study was conducted, it is a general belief among practitioners and policymakers that youth violence has increased in the last two decades (Thorlindsson & Bernburg, 1996). Youth violence has also become more severe with the result that it is causing more physical and psychological damage and more adolescents are being institutionalized because of violent conduct. The consequence of this development is that more and more violent adolescents and their families are coming under the care of professional caregivers. Therefore, there is a growing need for development of clinically useful knowledge. The purpose of this study was to contribute to the development of such knowledge.

Research on youth violence has mainly been variable-oriented and has looked for significant relationships between variables of concern for policymakers. The discovery of such relationships, for instance, between risk factors, is important but not sufficient for the development of clinically useful knowledge. Such knowledge ought to be person-oriented rather than variable-oriented. Hence we need to look towards the experiences, views and everyday culture of the violent adolescents, their families and caregivers.

The experiences, the views and the everyday culture crystallize in the concept of explanatory models of youth violence. The concept is drawn from medical anthropology more precisely from Kleinman's concept of explanatory models of illness. The concept applies both to the patient and the caregiver, which is consonant with the development of therapeutically useful knowledge because the core of therapy is the interaction between the therapist and the client. The concept is defined as "the notions about aggressive conduct and its

treatment that are employed by all those engaged in a therapeutic process of violent adolescents.” The concept does not include only the explanation of what causes the violent behavior, but also perceptions of how to avoid and change violent behavior. For the purpose of this research violence is defined as “aggressive conduct that causes physical harm to others.”

The research question asked in the study is formulated in the following way:

What are the explanatory models of violent behavior from the perspective of adolescents who are institutionalized because of their violent behavior, their parents, and their professional caretakers? Violence provokes strong emotional responses and the concept of violence is loaded with cultural meaning and moral value judgments. It is, therefore, of great importance for the treatment of violent youth to seek answers to the question if, and in what way, violent adolescents’, their parents’ and their caregivers’ explanatory models of violence differ. One of the aims of this study was to look for these answers and its findings will hopefully promote mutual understanding between the caregivers and their clients regarding the issue of youth violence.

Critical Review of the Literature

In consistency with the research method the review of the literature has two purposes. First, the traditional one to explore research and theories on youth violence and second to map the investigator's preunderstanding. One of the preunderstandings I began my investigation with was the notion that it has a therapeutic relevance to study and contemplate how patients understand their sickness or how clients understand their problems. This preunderstanding is supported by numerous research mostly in the field of nursing and anthropology that have found discrepancies between caregivers’ and clients’ understandings of the client’s problems is a serious barrier to communications that would otherwise promote healing (Fielding, 1987; Kahn, 1996; Luyas, 1991). These discrepancies can lead to patient's or client's dissatisfaction and that clients do not follow the advises given by the professional caregivers.

Existing knowledge about violent youth can be seen as falling into two categories. First, there is knowledge about risk factors and second, knowledge about the spycosocial processes that lead to youth violence, in other words knowledge that can be referred to as theories on youth violence. As more research is done to identify what causes the violent behavior, the more complex becomes the picture. Saner and Ellickson (1996) demonstrated the multiple nature of risk factors when they found, by analyzing 6-year longitudinal data from 4,500 high school students, that major risk factors for youth violence include gender, non-violent delinquency, low academic orientation, and lack of parental support. Other research has identified other risk factors such as temperament (Loeber & Stouthamer-Loeber, 1998), domestic violence (DuRant, Pendergrast, & Cadenhead, 1994), growing up in

violent neighborhood (Sommers & Baskin, 1994), and alcohol and drug abuse (Dawkins, 1997).

In stead of looking for risk factors we should approach the already identified risk factors for children's and adolescents' violent behavior as cultural constructs. By doing so we would get a more holistic view of youth violence. Gender, which is the greatest risk factor for youth violence, can be viewed as a cultural concept. In the United States arrest of males for violent crimes is nearly 10 times higher than arrest of females (Snyder & Sickmund, 1995). Even though a weak correlation has been found between blood levels of male sex hormones and violence, biological factors can explain only a fraction of this gender difference. A more likely explanation is that cultural norms assign different behaviors to gender roles. It is through gender roles and other cultural roles that risk factors for youth violence work, and it is culture that ties together the numerous risk factors that are found in research and explained by diverse theories. Cultural beliefs give meaning to both socially appropriate and socially delinquent behavior such as violence. They provide us with culturally acceptable causes for behavior problems and with the norms that guide the help-seeking strategies of the parents of the violent adolescents. These cultural beliefs also determine what outcome is desired from professional interventions. By studying the explanatory models of youth violence the aim of this study is to contribute to the mutual understanding, and hence to a more healing communication between the violent adolescent and their caregivers.

Method

The methodology used in the study was interpretive Ethnography (Agar, 1982,1986; Geertz, 1973) which emphasizes the cultural and personal nature of knowledge. According to this approach, human behavior, thoughts, and emotions have cultural meaning that can be understood only within their functional structures. This approach is feasible for the study of explanatory models of youth violence because they develop gradually as a consequence of particular individual and social interactions and, therefore, can be understood only in their cultural and biographical context.

The research methodology is based on Philosophical Hermeneutics (Gadamer, 1960/1998) that argues that understanding is gained through dialogue and furthermore that the investigator cannot discard her or his own culturally determined preunderstanding –there is no such thing as totally objective scientific method in social and human sciences.

It was an Icelandic treatment home for adolescents, that provided the study with a framework in which the cultural dimension of the explanatory models of youth violence were explored. The name of the treatment home is Haholt and it specializes in the treatment of adolescents with sever behavior problems. Eleven adolescents, five girls and six boys, participated in the study. Their ages were between 15 and 17 years. Twelve of their parents, seven

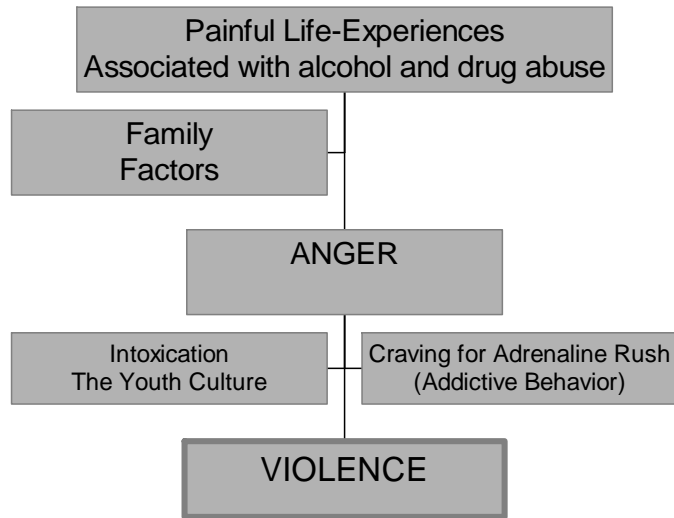
mothers and five fathers and twelve caregivers, seven males and five females, also participated in the study. The age range of the parents was 37 to 53 years and the ages ranges of the caregivers 23 to 58 years. Data was collected with interviews, focus group and participant observations. Data was collected over 6 months, from April to October 2000 and all interviews and focus groups were audio taped. The tape recordings were transformed into one continuous text that was interpreted in order to reveal the meaning of the spoken words and actions described by the text.

Findings and Discussion

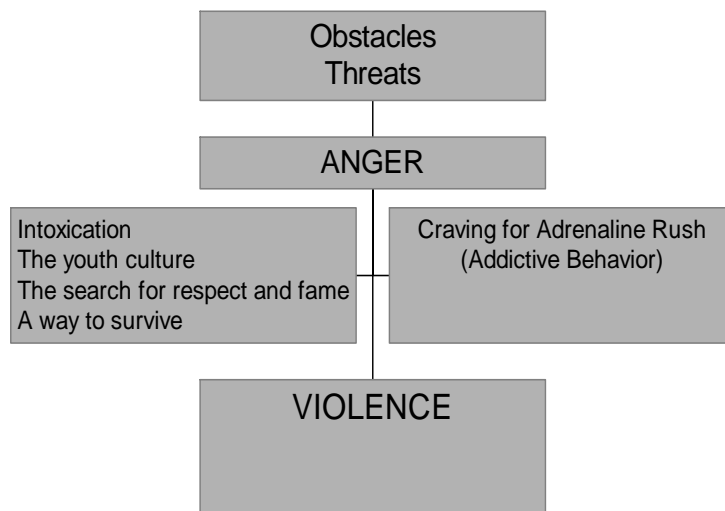
Based on the findings of the study four representative explanatory models of youth violence were constructed. The four groups represented by these models are the caregivers', the parents', the adolescent girls', and the adolescent boys'. Since the focus of this paper is the gender differences between boys' and the girls' explanatory models the explanatory models of the parents and caregivers will not be left out of this discussion. Readers who are interested in the general findings of the study are referred to the dissertation on which this paper is based (Biering, 2001).

The parents and the caregivers believe that an accumulation of risk factors, both inborn and environmental, prevents children from building healthy self-images and sense of self-worth. Hence, when the child becomes an adolescent she or he is left with poor-self image and a sense of worthlessness that may stimulate a sense of anger. The anger is released in violent conduct under certain circumstances, such as intoxication, and when the adolescent's poor self-image is exposed. The adolescents' explanatory models dismiss the inborn causal factors all together and also factors associated with the self, like low self-esteem and lack of self-worth. Anger is the fundamental concept in their models.

The Girls' Explanatory Models

The Boys' Explanatory Models

Both the girls and the boys believed more strongly than the grownups that alcohol and drug abuse was a fundamental causal factor in their violent behavior and some of the adolescents also understood their violence as a kind of pleasure seeking behavior. They got an adrenaline kick out of fighting and out of beating up others. In the girls' explanatory models, the anger originates from painful experiences. These painful experiences refer both to experiences in childhood and to experiences associated with the risky life style in the violent youth culture. Painful experiences in childhood referred both to family dysfunction and to problems with the peer group, most often harassment. The girls' painful experiences as adolescents are associated with their hazardous life style and are either related to intoxication or physical assault or rape.

Different from the girls, the boys do not see their anger as caused by something that has happened to them in the past. Instead, they see it as created in the situation in which the violence takes place, as when someone stands in their way or threatens them. In the boys' explanatory models violence or fighting is also a way to survive in the warrior-like culture of delinquent boys. Violent conduct gives them respect and fame.

The adolescence approach to treatment also reflected gender differences. The girls emphasized their need to work in therapy and/or self-help groups with the issues they believed had created the anger inside them. The boys did not express such a need. They believed that taking rational decisions was most important for them, to stop using drugs and alcohol and get back to school or get a well-paid job. Both the girls and the boys believed that alcohol and drug treatment was the key to help them stop their violent behavior. The boys wanted to stop using substances because the substances had made their life unmanageable. The girls, on the other hand, wanted to stop their drug use to gain a sense of well-being and self-worth.

This gender differences between the boy's and the girl's explanatory models of youth violence found in this study questions the basic assumption of most developmental theories that the course of healthy development, and therefore also the course that leads to youth violence and other behavior problems, is the same for both genders. In other words most of the contemporary literature on youth violence does not recognize gender differences in the psychosocial development that leads to youth violence. An exception from this are Chesney-Lind and Brown(1999) who found that violence displayed by females is driven by strong negative emotions and interpersonal conflict but that violence displayed by males is more likely to be premeditated.

As mentioned before most developmental theories assume that the course of healthy development is the same for both genders and, therefore, there is little guidance to be gained from these theories in the search for new treatment approaches that take gender differences into consideration. To find such guidance we turn to the feminist sociologists, Bjerrum-Nilsen and Rundberg (1994), found when studying Norwegian adolescents with behavior problems that girls' delinquent behavior, such as drug use and violence, is determined by their relationships with others, both parents and peers, but that boys' delinquency is, at least in their own view, a result of their own choices. These Norwegian sociologists have come to a conclusions regarding children's social development that is consistent with the theories of the feminist psychologist. They state that in the peer group it is the close friendships and intimate relationships that are most meaningful for the girls, but for the boys it is the rules and the norms of the peer group, and their place in the hierarchy of the group.

The explanatory models of youth violence found in the study support these feminist theories. In the girls' models the anger was rooted in painful experiences that most often were associated with their personal relationships in the family or the peer group. In their view,

healing therapy was associated with close personal relationships with therapists or peers in self-help groups. In the boys' explanatory models the rage was fueled in the circumstances in which the violent deeds took place, as when someone broke the rules of the warrior culture, or hindered the boy from moving up or securing his place in the group's hierarchy. The violent conduct gives them respect and fame, independence and triumph. Consequently, the boys took rational approach to treatment. They believed that their violent conduct had been irrational or plainly stupid and in treatment they wished to gain independence and respect by taking rational decisions. The girls, on the other hand, were searching for self-worth and emotional wellbeing.

The consistency between the adolescents' explanatory models found in the study and the feminist theories have several important clinical implications and need to be studied further. The girls have a need for intimate relations. Therefore, they would benefit from peer-led self-help groups, particularly when working with the painful experiences they believe are at the roots of their anger. The boys need opportunity to gain respect by challenging each other in a socially responsible manner. The genders would also benefit from crossing the gender line. The girls need to enhance their social competence to succeed in a male-dominant world, and social competence has an emotional aspect that the violent boys need to learn.

References

- Agar MH** (1982). Toward an ethnographic language. *American Anthropologist* 84: 779-795.
- Agar MH** (1986). *Speaking of ethnography*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Biering P** (2001). Explanatory models of youth violence. University of Texas at Austin, doctoral dissertation.
- Bjerrum Nilsen H, Rundberg M** (1994). *Psychological gender and modernity*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Bronfenbrenner U** (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist* 32: 513-531.
- Dawkins M P** (1997). Drug use and violent crime among adolescents. *Adolescence* 32: 395-405.
- Chesney-Lind M, Brown M** (1999). Girls and violence: An overview. In D. J. Flannery & C. R. Huff (Eds.), *Youth violence: Prevention, intervention and social policy* (pp. 171-200). Washington, DC: American Psychiatric Press.
- DuRant R H, Pendergrast R A, Cadenhead C** (1994). Exposure to violence and victimization and fighting behavior by urban black adolescents. *Journal of Adolescent Health* 15: 311-318.
- Fielding R** (1987). Patient's beliefs regarding the cause of myocardial infarction: Implication for information giving and compliance. *Patient Education and Counseling* 9: 121-134.
- Gadamer HG** (1976). *Philosophical hermeneutics* (D. E. Linge, Trans.). Berkeley, CA: University of California Press.
- Gadamer HG** (1998). *Truth and method* (2nd ed.) (J. Weinsheimer & D. G. Marshall, Trans.). New York: Seabury. (Original work published 1960).
- Geertz C** (1973). *The interpretation of cultures: Selected essays*. New York: Basic Books.
- Gilligan C** (1982). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Gottlieb G** (1996). Developmental psychobiological theory. In R. B. Cairns, G. H. Elder, & E. J. Costello (Eds.), *Developmental science*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Kahn DL** (1996). Illness narratives of African American women with heart disease. Unpublished manuscript.
- Jordan JV, Kaplan AG, Miller JB, Stiver JL** (1991). *Women's growth in connection: Writing from the stone center*. New York: Guilford Press.
- Loeber R** (1990). Development and risk factors of juvenile antisocial behavior and delinquency. *Clinical Psychology Review* 10: 1-42.
- Luyas GT** (1991). An explanatory model of diabetes. *Western Journal of Nursing Research* 13: 689-701.
- Saner H, Ellickson P** (1996). Concurrent Risk Factors for Adolescent Violence. *Journal of Adolescent Health* 19: 94-103.
- Snyder H, Sickmund M** (1995). *Juvenile offenders and victims: A national report*. Washington, DC: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Sommers I, Baskin DR** (1994). Factors related to female adolescent initiation into violent street crime. *Youth And Society* 25: 468-489.
- Thorlindsson T, Bernburg JG** (1996). *Violence among Icelandic adolescents (Ofbeli medal íslenskra unglinga)*. Reykjavik, Iceland: Institute of Education Research.

'VOLD SOM ERFARING... - OG DEFINITIONENS PROBLEM I STUDIET AF VOLD'

Camilla Kvist

Abstrakt

Dette paper tager udgangspunkt i et eksistentiaalistisk fænomenologisk studie af parforholdsvoldsofres oplevelser af og med vold. På denne baggrund rejses spørgsmål til hvad indsigter omkring vold som 'levet erfaring' betyder for studiet og definitionen af vold. Definitionen af vold såvel som voldsbegrebets kulturelle konnotationer og den vestlige teoretiserings reificering af fænomenet 'vold' problematiseres.

Argumentationens omdrejningspunkt er at man i studiet af vold mister blikket for nogle ganske afgørende dimensioner i hvad der konstituerer oplevelsen af vold for dens ofre hvis man tager udgangspunkt i faste eller eksisterende definitioner af vold hvorfor de bliver problematiske som udgangspunkt for forskning. Der ligger også en fare for at man ved at fastholde de eksisterende definitioner i virkeligheden også begår vold. Epistemologien (måden vi taler om vold og forstår vold) og ontologien (måden vi lever og oplever volden) bør ikke skilles i studiet af vold hvis man vil forstå det fænomenalt. Definitionen af vold tager derfor i dette paper udgangspunkt i studiet af vold som levet erfaring. Det defineres derfor ud fra en fænomenologisk betragtning som specifikke objektiverende processer i det intersubjektive liv. Argumentet er at det voldelige er forbundet med processer omkring konstitueringen af 'selv' og at det er denne evne til at skabe forskelle, distancer og nedbryde individers adgang til den sociale virkelighed og oplevelsen af egen subjektivitet, der bør være udgangspunktet for voldens definition. Denne måde at konstruere forståelsen af vold udgør en udfordring for måden vi tænker på vold og det opløser til dels voldsbegrebet i sine eksisterende betydninger, samtidig med at det åbner muligheder for at skabe nye forståelser af fænomenet vold i det mellem menneskelige liv.

INDLEDNING

Pointerne og diskussionerne som jeg vil rejse med dette oplæg har udgangspunkt i et antropologisk feltarbejde blandt kvinder på et krisecenter og i deres erfaringer med vold som de har oplevet den i deres parforhold, og selvfølgelig i de konklusioner om vold som fænomen som jeg har draget på denne baggrund i mit speciale. Mit ærinde er at understrege at vold som den opleves af ofrene, dvs. vold som 'levet erfaring' ligger langt fra den måde vi oftest definerer vold som specifikke handlinger og handlingsmønstre. Det gælder såvel teoretisk som i vores kulturelle forståelse af fænomenet vold. At der er så stor afstand mellem levet erfaring – 'oplevelsen af vold' – og vores definitioner mener jeg bør mane til teoretisk eftertanke, for måden vi definerer vold i vores forskning og studier af det, har konsekvenser for hvad der tæller som vold for hvem, hvornår og hvordan – men hvad der er ligeså vigtigt er at vi risikerer at udelukke vigtige nuancer i vores forståelse af vold som socialt fænomen, hvis vi holder os til for afgrænsede og faste definitioner. Jeg mener det er afgørende ikke at skille måden vi taler om og forstår vold, fra måden vold leves og opleves.

I dette oplæg vil jeg indikere forskellige problemer som jeg ser forbundet med begrebet 'vold'. Særligt problemer forbundet med overhovedet at definere vold. Samtidig vil jeg prøve at gøre rede for nogle af de erfaringer jeg har gjort i forhold til studiet af vold og de

konklusioner jeg har draget og som er årsagen til at jeg rejser spørgsmål til brugen af faste definitioner i forskningsøjemed.⁴⁵

VOLDENS DEFINITION

At definere vold

Når jeg har præsenteret mit studie som fokuseret på ”*vold i parforhold...*” er jeg uundgåeligt blevet mødt med spørgsmål fra såvel akademikere som lægmænd der kort kan opsummeres til dette ene: ”*Hvordan definerer du vold. Er det kvinder der bliver slået – kun fysisk vold – eller mener du også mere psykisk vold og hvordan afgrænser du studiet af volden? Hvornår er det vold – er det vold bare der er faldet en lussing??*”⁴⁶. Der ligger mere i spørgsmålet end bare det skolestiske krav om, at ethvert studie bør have orden i sine definitioner, kunne afgrænse sit studieobjekt fra andre studieobjekter – og karakterisere fænomenet der skal undersøges. Spørgsmålet afslører også noget om vores kulturelle forståelse og begrebsliggørelse af fænomenet vold. Ikke mindst fordi det netop stilles pga. den kontekst volden ses i forhold til her – nemlig parforholdet. Det er nemlig sjældent at der stilles spørgsmål til voldsbegrebet som sådan. Fordi det har hvad man kunne kalde en *essentielt defineret kvalitet*. Det er en del af vores kulturelle epistemologi – eller som Carolyn Nordstrom udtrykker det: Det er med vold som med begrebet magt. Alle syntes allerede at vide hvad det, og det er en viden som har en sådan naturlighed at der ikke stilles spørgsmål til den eller spørges til definitioner af den (Nordstrom 1997:115-117).

Vold i parforhold udfordrer disse essentielle vanemæssige forståelser af vold, hvilket er årsagen til at spørgsmålet stilles og til at det er et udmærket redskab til at få problematiseret disse forståelser og den mangel det medfører på egentlig definering og diskussioner heraf.

Den kulturelle forståelse

Netop parforholdsvold er et felt hvor nogle vil argumentere for at det ikke er vold, som fx gadevold, bandevold, voldtægt, tortur og krigshandlinger er vold. Og som det indledende spørgsmål indikerer, så er man ikke altid helt klar på hvad det så er der karakteriserer denne

---

⁴⁵ Et lille men. Chancen for at jeg med så få ord som dette paper tillader succesfuldt får gjort rede for mit speciales konklusioner omkring fænomenet vold er ret små, fordi det er opbygget som en udforskning af forskellige dimensioner af oplevelsen af vold. Argumentationen og forståelsen for hvad vold er findes i disse fremmanede beskrivelser gennem hele specialet og ikke i faste konklusioner.

⁴⁶ Konglomerat af ofte stillede spørgsmål under mit feltarbejde, nogle gange har ordlyden været næsten fuldstændig som gengivet, andre har stillet dele af spørgsmålet og atter andre, andre dele. Men samlet repræsenterer det spørgsmål som omhandler det samme og som jeg har mødt gentagne gange i løbet af mit feltarbejde og min specialeskrivningsproces.

'vold' i parforhold modsat anden vold. Problemet med at forstå og definere vold i en parforholdskontekst som de nævnte spørgsmål rejser, hænger sammen med to ting. Det ene er voldsbegrebets implicite kulturelle konnotationer af fysiske handlinger, brutalitet, tvang og konkret offergørelse hvor dén volden udøves imod er chanceløs modtager af en andens illegitime uproportionale aggression (se fx Riches 1986). Hvilket bl.a. straffelovens fokus på vold som et legemsangreb understreger. Det andet er parforholdets konnotationer af det modsatte. I vores kultur handler det om frivillighed, eget ansvar, intimitet, private regler, gensidige forhandlinger og valg. Voldsbegrebet bliver akavet i denne kontekst og i studiet af parforholdsvold fordi vi ser parforholdet som en særlig sfære for interaktion som følger alternative regler og hvor interaktionen er benign og består af parter. Parforholdet som kontekst for vold leder tanken mere i retning af konflikt. En konflikt har parter – det har vold ikke i vores kulturelle forståelse af den.

Vold er i en kulturel forståelse forbundet med begreber som overmagt, fysisk magt, forsvarsløshed og fokus er på den ene parts totale magt over den anden – vold har kun én deltager: udøveren, om man så må sige. Det kræver blot en aktør at udøve vold – det kræver to at tale om konflikt. I vold er der i en kulturel forståelse én stemme og én magt synlig, i konflikt er der to. Konfliktbegrebet gør os anderledes ubehageligt til mode i forhold til brugen af begrebet vold. Det fremhæver voldens konnotationer af uskyldige og handlingsberøvede ofre, fordi det bliver sværere at udpege dem hvis volden sættes ind i en kontekst af konflikt.

Derfor understreger konfliktbegrebet og dets akavede forhold til voldsbegrebet også en iboende politiske dimension forbundet med begrebet vold. Politisk her forstået i den generelle betydning at mennesket i det sociale liv søger indflydelse på og kontrol over andres handlinger i sit stadige forsøg på at tilpasse sig verden og andre og finde sin plads i denne og i forhold til disse (Riches 1986, Jackson 1998). Det dukker ofte op i forbindelse med vold, særligt når den der påberåber sig gjort vold imod betvivles. Derfor understreger det at voldsbegrebet har en iboende politisk dimension. Det at kalde noget for vold er noget ofre eller vidner gør for at kunne sanktionere udøveren. At kalde noget vold er i en vestlig kulturel kontekst forbundet med at gøre det ultimativt illegitimt og forkasteligt i forhold til den sociale orden. Det er at kategoriserer handlingerne som liggende udenfor den sociale orden og det udtrykker at udøveren på denne måde handler i modsætning til og stiller sig udenfor denne sociale orden (Riches 1986:3). Men den endelige sanktionering og definering af handlinger som eventuelt voldelige er en social og kulturel forhandling. En forhandling som også afsløres i spørgsmålet til voldens definition i mit studie; for hvor holder almindelige parforholdskonflikter op og bliver til vold – billederne er ikke helt klare længere på spørgerens nethinde. Hvem bestemmer hvornår det er vold; for det er vel ikke 'bare en lussing'... og hvem bestemmer hvornår det er vold i parforholdet – er det fx 'også mere psykisk vold', underforstået når den ene føler sig mentalt terroriseret og hvordan definerer man det??

Pointen er her er at disse problemer gælder voldsbegrebet som sådan, ikke bare voldsbegrebet i forbindelse med parforhold. Parforholdsvold som kontekst, gør bare problematikkerne mere synlige!

Begrebsligørelsens fælde

At der spørges til en definition viser at vi har en tendens til at betragte vold som en ting, som konkrete udbrud af fysisk brutalitet eller legemlige overgreb og angreb. Og det understreges yderligere af en tradition og historie for, indenfor vestlig teoretisering, at forholde os til det som et begreb og derved som et 'afgrænset fænomen'. Vi 'tingsliggør' det. Vi har gjort det til 'noget' som er tilstrækkeligt håndgribeligt til at vi via vores teoretisering over det kan definere det som 'et fænomen' og indfange det i et begreb (Taussig i Robben & Nordstrom 1995:138)..

Det mener jeg på baggrund af mit studie af erfaringer af vold er problematisk. De erfaringer af vold og af at være blevet gjort til ofre for vold som kvinderne i mit studie afslører mener jeg ikke at eksisterende voldsbegreber er i stand til at indkredse, uanset hvor stor en dedikation der er lagt i forsøget på at finde en favnende definition. Bl.a. fordi "vold" er en abstraheret kategori, hvis realitet per definition er fundamentalt forskellig fra "virkeligheden" som den leves. Et begreb er åbent for politisering, poetisering og forskelligheder i opfattelsen af det, på måder som erfaringer aldrig er det (Nordstrom 1997:118). Jeg mener vi bør gøre et bedre forsøg på at forstå vold som subjektiv erfaring og at det er i denne 'erfaring' at vi kan opnå en forståelse af den og begynde at lede efter en form for definition. Selvom det bliver en 'definition' som ikke nødvendigvis er særlig definatorisk.

VOLD SOM ERFARING

Mellem erfaring og teori

At jeg beskæftiger mig med det a-definitoriske ved volden udspringer i høj grad af mine informanternes forhold til voldsbegrebet og deres beskrivelser af volden som sådan. Ofrenes tale om volden handler kun i ringe grad om de konkrete voldshandlinger. Flere informanter ekspliciterede endog hvor lille en del af volden og det at forholde sig til vold, der rent faktisk havde med voldshandlingerne som sådan at gøre. Som en af kvinderne udtrykte det i et fokusgruppe interview, mens resten af gruppen nikkede samstemmende: "*Det er ikke slagene, det er det mindste – det går over, det er bare her og nu – det er mere det indeni, ... hvordan han kunne gøre det?*". Men det mest karakteristiske, og det der mest af alt har initieret disse overvejelser i forhold til begrebet, er dog den generelle tøven blandt stort set alle mine informanter omkring det at skulle bruge ordet vold, at skulle benævne deres oplevelser – vold. Jeg

lagde som udgangspunkt feltarbejdet an på at det var mine informanternes brug og forståelse af ordet vold, der skulle være det bærende⁴⁷, hvilket i høj grad afslørede den modvilje de fleste havde ved at kalde volden ved navn. Alle informanterne har de før eller siden benævnt deres oplevelse som 'vold', men med varierende grad af sikkerhed og med en god portion forhandling. Lige så ofte som jeg har spurgt dem: "Hvad er vold?" eller bad dem beskrive hvori 'volden' består, lige så ofte har de bedt mig definere hvad jeg mente med vold, dels for at overbevise sig selv om, at de nu også kvalificerede til undersøgelsen, dels fordi det at udføre den afgørende politiske handling det er at påkalde begrebet om sine oplevelser, medfører en hel række forventninger og krav til dem, herunder om forklaringer, samt en rubricering af dem, som de fleste af mine informanter har udvist en instinktiv modstand imod. En modstand som ikke er ekspliciteret, men som afsløres i interviewene som en tilbagevendende og gennemgående intern forhandling i de enkelte historier, og en helt tydelig mangel på optræden af ordet 'vold' i dem, udover som den indledende passus. Denne modstand mener jeg bedre kan forstås når man sætter fokus netop på oplevelsen og den levede erfaring af vold. Jeg vil derfor

---

⁴⁷ Udgangspunktet for udvælgelsen af mine informanter til dette projekt, var David Riches tilgang til vold, som han udfoldede den i introduktionsartiklen *The phenomenon of violence* til artikelsamlingen *The Anthropology of Violence* (1986). Riches opstiller heri en analytisk model som han betegner 'voldstrekanten'. Voldstrekanten består i en trebenet dynamisk konstellation mellem offer, udøver og 'vidne', vidne her forstået både konkret som direkte vidner eller aftagere af viden om volden, og mere abstrakt som samfundet og dets normer (ibid:8). Riches opstiller voldstrekanten med det ene formål at nærme sig en definition af vold, som gør det muligt at studere den tværkulturelt. Dette gør han ved at fokusere på processerne omkring vold, dynamikken mellem offer, udøver og vidne, nærmere end på dens kulturelt definerede essens. Netop gennem opstillingen af trekanten indikerer han det problematiske i overhovedet at definere vold, fordi den afslører det politiske og kontesterede i hvornår en handling regnes som voldelig. Vold defineres oftest af tredjepart eller af offeret og ikke nødvendigvis som sådan af udøveren eller andre, der har en mulig interesse i sagen. At påberåbe vold, er noget ofre eller vidner gør – for at få mulighed for at sanktionere udøveren, ved gennem stemplingen af hans handlinger som voldelige, at gøre dem illegitime i forhold til gældende social adfærd. Derudover varierer definitioner af vold tværkulturelt (Riches 1986:2). Dette fokus på kontestation tegner ikke engang hele billedet, for i afgørelsen om hvad der definerer vold og kvalificere som vold, er investeret personlige interesser og historie, ideologiske loyaliteter, forhandling af kulturelle værdier, omfanget og arten af personlig erfaring, diskursive forhold etc. Hvilket i sidste ende også har betydet at eksisterende definitioner, publicerede og fungerende, blot er halve sandheder og magtfulde forestillinger (Nordstrom 1997:6-7). Grundlæggende var det dog Riches fokus på voldens kontekst og politisering, nærmere end den definition på vold han udleder af den (at vold er "*an act of physical hurt deemed legitimate by the performer and illegitimate by (some) witnesses*" (1986:8)), der var befordrende for mit forsøg på at definere uden dermed på forhånd at have udstukket hvad jeg ville finde, d.v.s. definere volden på en måde som lod plads til at kulturelle og individuelle variable definitioner på vold kunne afsløres i materialet, men som samtidig muliggjorde en form for afgrænsning af feltet. Jeg lænede mig op af det karakteristika Riches m.fl. fremhævede som centrale ved volden, det at ofre og/eller andre genkender og definerer handlinger som 'voldelige', i afgrænsningen af felten. Herved undgik jeg at definere volden på forhånd, andet end som den trådte frem allerede kulturelt defineret på en eller anden form. D.v.s. jeg søgte adgang til informanternes egne definitioner af vold og informanterne selv, ved det at de via deres påberåbelse af at vold var begået mod dem – definerede, eller gav adgang til at definere den. Som udgangspunkt tænkte jeg i henhold til mit analytiske fokus i projektet på vold som: *handlinger, vi generelt forstår som anti-sociale og maligne, idet de overskrider individuelle kropslige og psykiske grænser, og udfordrer offerets personlige integritet* (Synopsis 1999), selve det egentligt at definere den, tænkte jeg, at jeg ville overlade til informanterne og empirien selv.

prøve at opsummere hvad det er for indsigter kvindernes oplevelse af vold bidrager med og som gør at jeg mener vi må problematisere den konventionelle brug af ordet når vi vil studere vold og at vi må være mere villige til at bibeholde en mere a-definitiv tilgang når vi vil studere vold.

Den erfaringsbaserede forståelse af vold

Skal jeg opsummere den forståelse af vold og af hvori det voldelige ved vold består som mit feltarbejde har bibragt mig, vil den kunne indeholdes i en enkelt sætning formuleret af Michael Jackson. "[it is] *not the torments themselves that destroy a persons humanity ... violence consist[s] in being reduced to the status of an isolated and insignificant object*" (Jackson unpublished).

Kvindernes følelse af at være blevet begået vold imod er bundet til oplevelsen af deres egen subjektivitet eller til manglen på samme ikke til specifikke handlinger, situationer eller overgreb. Vold er for dem oplevet som et vilkår ikke en ting. Det er en oplevelse som indgår i og forhandles i relation til den enkeltes oplevelse af selv, verden og andre ikke en tids-, rum- og kontekstuel afgrænset begivenhed. Og de forholder sig derfor også til den som en del af deres sociale liv og ikke som noget udenfor, der blot skal identificeres som sådan. Vold bliver en del af deres virkelighed og den forandrer deres virkelighed på en måde som jeg mener også gælder andre former for vold end den der udøves i parforhold.

Kvinderne i mit studie beskriver vold, forholder sig til vold og udtrykker voldens konsekvenser med deres kroppe i relation til forskellige erfaringer af smerte. Den oplevelse af vold som de formidler den kan opsummeres som centreret omkring tre former for 'smerte' som jeg mener bør ses som et erfaringsmæssigt hele og som udtryk for hvad vold er. Disse tre former er den fysiske smerte, som handlingslammer dem i specifikke situationer, den følelsesmæssige smerte som de føler i kraft af at de kontrolleres mentalt og kommunikativt, hvilket også fører til en oplevelse af at være objekt og som skaber tvivl i forhold til oplevelsen og opretholdelsen af deres egen subjektivitet og en grundlæggende eksistentiel smerte, som handler om manglen på agens og subjektivitet og som er forbundet med en oplevelse af 'ikke-væren'. Den eksistentielle smerte kan forstås som en erfaringsmæssig helhed af de to første. Idet både den fysiske smerte (den fysiske vold) og den følelsesmæssige smerte, som de beskriver i relation til det de betegner 'psykisk vold' refererer til en oplevelse af at være nullificeret for 'den anden' og ikke at kunne gøre en forskel i den sociale virkelighed. Denne oplevelse af 'ikke-væren' er derfor dels en konkret situationel oplevelse, dvs. en oplevelse som er specifikt tilstede i situationer af voldelige overgreb, fysiske som kommunikative, dels en oplevelse som kropsliggøres og som de bærer med sig og som har effekter der rækker langt udover konkrete situationer af deciderede overgreb (Kvist 2002). Denne del af volden bliver en del af deres relation til verden og andre og afslører sig som en grundlæggende ontologisk

usikkerhed, som gør dem angste, usikre, følelsesmæssigt udsatte og den gør dem til individer der har svært ved at forholde sig til andre mennesker og den kulturelle virkelighed, fordi de er blevet frarøvet deres vanemæssige oplevelse af sig selv som handlende kompetente sociale agenter, med evnen til at skelne og fortolke verden og andre (Laing 1979, Giddens 1996). Det er en oplevelse som frarøver individet den grundlæggende tillid til verden der gør at det kan handle nogenlunde ureflekteret og fortroligt i den og mellem andre mennesker.

Vold er som jeg ser det et eksistentielt fænomen. Det at være nullificeret og føle sig objektgjort i ekstrem grad som kvinderne gør gennem deres partners vold mod dem, hvad enten den er fysisk eller handler om at han kontrollerer og definerer deres refleksive oplevelse af sig selv, kan som eksistentielt erfaret fænomen måske bedst billedliggøres af William James når han siger: *"If no one turned around when we entered, answered when we spoke, or minded what we did, but if every person we met 'cut us dead', and acted as if we were non-existing things, a kind of rage and impotent despair would ere long well up in us, from which the cruellest bodily tortures would be a relief; for these would make us feel that, however bad might be our plight, we had not sunk to such a depth as to be un-worthy of attention at all"* (James cit. I Dalsgård 2000:106).

Pointen er fænomenologisk og bygger på en forståelse af subjektiviteten og oplevelsen af selv som afhængig af andre og af en 'anerkendende anden'. Vold er det modsatte for kvinderne, det er den objektstatus de hensættes i. Kvinderne i mit studie har oplevet sig reduceret til ting eller er blevet påtvunget en andens billede af dem som mennesker som er fundamentalt forskelligt fra måden de ser sig selv, og som derved gør at verden opleves som døv for deres egen subjektive handlinger og projektioner af 'selv'. Det er dette der er det smertefulde ved vold og som karakteriserer deres oplevelse af hvad vold er. Vold opleves som det modsatte af det der konstituerer vores oplevelse af selv og egen subjektivitet og identitet. Defineret med baggrund i en erfaringsmæssig forståelse af vold er vold at forstå som processer der retter sig mod selvets destruktion. Volden består *også* i og er oplevelsen af 'at dø indeni' eller 'ikke at kunne holde ud at leve', eller ikke at kunne gennemføre en almindelig hverdag og interaktion med andre uden store anstrengelser og det er en grundlæggende fornemmelse af at ens ord og handlinger ikke har nogen betydning i den sociale verden. Det er også at forstå som den tabte kontrol over tilværelsen som den medfører hos dens ofre.

Det liv kvinderne fører efter at de har forladt voldelige forhold er præget af fundamentale ændringer i deres forhold til deres krop og selv, ændringer i deres sociale adfærd og deres relationer til andre mennesker. Livet efter vold er præget af følelser af kropslig splittelse, af stor eksistentiel smerte, af angstanfald og utryghed i omgangen med andre mennesker og i særdeleshed – hvilket måske nærmest er opsummerende for erfaringen – af et nedbrud i de mekanismer som støtter oplevelsen af selv og et nedbrud i oplevelsen af dem selv som hele, sammenhængende, meningsfulde Selver og som kompetente sociale agenter.

Vold som kropsliggjort erfaring er et fænomen der viser sig i alle dele af ofrenes liv og i måden de er i verden og oplever denne væren-i-verden. Det er m.a.o. hele den intersubjektive relation til verden der rystes. Subjektet angribes og rammes på det der konstituerer det – dets intersubjektive relation til verden og andre (Jackson 1998:17).

Min konklusion på forsøget på at kvalificere det voldelige ved 'vold' er den, at vold *som overordnet begreb* for offeret synes at handle om oplevelsen af 'selvets destruktion' og at vold *som ontologisk erfaring* synes at være en lammende form for væren – en erfaring der afgrænser, splitter og objektiggør subjektet i sin væren.

De situationer og handlinger som kvinderne har karakteriseret som voldelige er situationer hvor subjektet findes mest ekstremt for sig selv (Kvist 2002).

VOLD SOM 'DET VOLDELIGE'

Nødvendigheden af en ny forståelse af vold?

De nuancer som jeg har fremstillet ovenfor i relation til kvindernes oplevelse af hvad vold er og hvori det voldelige består, findes og forklares ikke med et fokus på den rene fysiske vold og en definition af vold, som værende bestemte fysiske handlinger. Vi risikerer også at vi slet ikke indfanger disse nuancer og deres centralitet i oplevelsen af vold begået mod en, hvis vi beholder fokus på vold som specifikke overgreb og handlinger. Det er kritisk fordi det er nuancer som måske i virkeligheden kan være med til at belyse og afsløre noget afgørende om de ontologiske dynamikker forbundet med vold. Det er også nuancer som bedre kan være med til at forklare hvordan og hvorfor voldsoplevelser giver genlyd og dønninger i sociale og personlige landskaber på måder der langt overstiger den rene fysiske voldshandling. Ofre for vold fortæller alle om hvordan volden griber ind i deres liv på fundamentale måder, og dette gælder på tværs af forskellige kontekster som vold udøves i.

Noget definatorisk ved voldshandlinger er altså deres magt til at omgøre måden de implicerede oplever og definerer deres identitet, livet, de daglige realiteter og deres grundlæggende væren i verden. Hvis vi i studiet af vold definerer det for entydigt som udgangspunkt og fokuserer specifikt på fysiske voldshandlinger eller på anden måde indkredser erfaringerne til noget vi mener kan opsummeres i et begreb, så mister vi måske chancen for at forstå hvorfor vold er en effektiv magt – giver magt – og har magt til at "indskrive" sig selv på mennesker og "omskrive"⁴⁸ gældende kulturelle sandheder og hele liv (Nordstrom 1998:124-

---

⁴⁸ Med brugen af ordet omskrive mener jeg her ikke i tekstuel men metaforisk forstand. Jeg ønsker m.a.o. ikke at associere til den del af antropologien og filosofien som sætter lighedstegn mellem identitet og narrativ. Jeg vil blot illustrere at volden fundamentalt ændrer på eksisterende

125, Kvist 2002). Vi må derfor ikke fokusere for blindt på 'voldens form'. For selvom vold *er* alle de sette og endnu usete handlinger der skaber intens menneskelig smerte og lidelse, så er det ikke handlingerne alene der kan eller bør definere den.

Substantivet 'vold' er et konglomerat, det er et 'after the fact' begreb på en måde som distancerer det voldsomt fra oplevelsernes rum, bl.a. i kraft af dets immanente politiske kvalitet (jf. Riches 1986, Nordstrom 1998, Baumann 2000, m.fl), og som grundlæggende ikke betegner det 'flow of events', som konstituerer det vi efterfølgende prædikerer som 'vold'. Zygmunt Bauman opsummerer problematikken i *The Individualized Society* (2001) ved at opstille en kiastisk formulering af begrebet: "*Terrorists do violence; more correctly, we call violence what the terrorists do*" (ibid.:207). Vores århundrede lange historie med et skriftsprog og en tekstuel filosofisk tradition prædisponerer os til at tænke på social erfaring i sekventielle og lineære termer, hvilket isolerer os og vores ideer fra den levede verden af social erfaring (Jackson 1989:10). Vold som levet social erfaring besidder ingen af disse karakteristika som det tilskrives via begrebets bias – den opleves ikke lineært, logisk og kronologisk, som de akademiske narrativer om den skaber, via dets begrebsliggørelse for et fremmed publikum.

'Definitionen' af vold genetableret

Den modstand mod at bruge begrebet vold om deres erfaringer som mine informanter har udvist synes netop også at handle om at det på et udefinerligt niveau, ikke kan matche deres erfaring og oplevelse. Det syntes ikke at kunne beskrive det essentielle i det de føler og har været udsat for. Men de må anvende det for at kunne ændre deres virkelighed, få øre for deres følelser og oplevelser og dermed chancen for at sætte dem på ord og give det en mening. Pointen er er den samme: "*Lived experience overflows the boundaries of any one concept*" (Jackson 1989:2). Samtidig er anvendelsen af begrebet vold stigmatiserende. Med de konnotationer af offergørelse som det i den kulturelle forståelse indebærer fratages de endnu engang deres egen oplevelse af agens – de defineres som manglende agens, hvilket var det der definerede volden for dem og var det smertefulde forbundet med den. Meget få af mine informanter ville i en rundspørge på det tidspunkt de levede i voldelige forhold svare ja til at de var udsat for vold. For dem alle er det en stadig forhandling at komme tilbage til en følelse af at have 'magt' i verden og over sig selv, og stigmatiseringen som ligger i begrebet intervenserer denne. De sættes i en position hvor verden og andre betragter dem kritisk og mistroisk med det underforståede tema at 'noget må være galt med dem siden de fandt sig i

---

konstellationer i forholdet mellem individ/subjekt og verden, herunder på hvilke "virkeligheder" (kulturelle sandheder; læs selvfølgeligheder i perceptionen og livsfortællingen) individet har.

det' – eller 'var de måske selv skyld i det' osv. Begge dele fremmedgør offeret på en voldelig måde fra andre hvilket er en forlængelse af og en indbygget del af den vold de allerede har mødt.

Denne kulturelle logik udfordrer ofrene, og de fleste af dem går direkte ind i overvejelser om netop de ikke havde skyld og var en del af volden, samtidig med at de føler og oplever sig destruerede. For eksistentielt set er det bedre at handle og have fejlet end ikke at kunne handle og dermed blot være et objekt i verden. Derfor er det nogen gange at vælge pest frem for kolera at påtage sig skyld og se på volden som konfliktuel, for herved har de part, de er en del af verden og deres handlinger ses i verden.

Pointen vi kan drage på baggrund af dette er vel at vil man forstå vold og dermed gøre sig håb om at kunne tale om den, om ikke nødvendigvis definatorisk, må man udforske *det eksistentielle hele* – alle lagene, konteksterne og niveauerne i det der udgør oplevelsen med vold, fra de aktuelle til de symbolske – intet mindre. Det er ikke handlingerne som sådan der kan definere volden, for vold er et komplekst og flerdimensionalt fænomen som består af mange lag, typer og kontinuiteter af kropslige og mentale overgreb med det fælles at de aktivere en følelse af ikke-væren og af at være objekt i den sociale verden. Mit argument er at vold må forstås processuelt. Definitionen kan nødvendigvis kun udledes retrospektivt på baggrund af processer af noget 'voldeligt'. Mine informanter giver 'definitionen' på vold gennem at dele deres erfaring af på forskellige måder og på en destruktiv facon at være handlet 'imod'. De *viser* os retrospekt hvad vold er. 'Vold' er hele denne subjektive erfaring. Men kan vi definere i forhold til en sådan erfaring?

Jeg mener ikke at vi kan behandle vold som et afgrænset veldefineret socialt fænomen. Set i lyset af kvindernes erfaringer med vold som de beskriver den gennem deres fortællinger, deres adfærd og deres reaktioner på volden er vold nærmere at betragte som en særlig dekonstruerende dimension af det sociale liv, der optræder på forskellige måder til forskellige tider og i forskellige dimensioner af menneskets liv og inter-eksistens. Jeg mener derimod at man i studier af vold i højere grad bør arbejde ud fra en bred definition af 'det voldelige', for herigennem at få adgang til at beskrive fænomenet vold, at vi bør opbygge hypoteser på baggrund af erfaring, frem for at teste hypoteser i den kulturelle virkelighed. For hypoteserne er allerede en del af den.

Bibliografi

- Bauman, Zygmunt** 2001. *The individualized society*, Polity Press/Blackwell Publishers Ltd., Cambridge, Oxford and Malden.
- Dalsgård, Anne Line** 2000. *Matters of life and longing: female sterilization in north eastern brazil*. Ph.d.-thesis, Institute of Anthropology.
- Giddens, Anthony** 1996. *Modernitet og selvidentitet: Selvet og samfundet under senmoderniteten*. Hans Reitzels Forlag, København.

- Jackson, Michael** 1998. *Minima Ethnographica: Intersubjectivity and the Anthropological Project*. The University of Chicago Press, Chicago and London.
- Jackson, Michael** 1989. *Paths Toward a Clearing: Radical Empiricism and Ethnographic Inquiry*. Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis.
- * *The Politics of Storytelling: Variations on a Theme by Hannah Arendt*. Typescript, Unpublished.
- Kvist, Camilla** 2002. *Jeg er! – Er jeg?: En fortælling om vold og væren*. Specialeafhandling, Institut for Antropologi, København.
- Kvist, Camilla** 1999. *Bag lukkede døre: et studie af vold i parforhold i Danmark*. Synopsis, (ikke publiceret).
- Laing, R. D.** 1979. *Det spaltede selv: Et eksistentielistisk studie af tilregnelighed og galskab*. Jørgen Paludans Forlag, København.
- Nordstrom, Carolyn** 1997. *A Different Kind of Warstory*. PENN, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Riches, David** 1986. The Phenomenon of Violence. I: Riches, David (ed.): *The Anthropology of Violence*. Oxford: Basil Blackwell.
- Robben, Antonius C.G.M. & Nordstrom, Carolyn** 1995. Introduction: The Anthropology and Ethnography of Violence and Sociopolitical Conflict, I: Nordstrom, Carolyn & Robben, Antonius C.G.M.(ed.): *Fieldwork under fire: contemporary studies of violence and survival*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London

ETABLERINGEN AV FAMILIEVOLDSKOORDINATORER I NORSK POLITI

Ole Johan Strømman og Paul Larsson

Fra midten av 1970- tallet ble kvinnemishandling et begrep i Norge. De første kriesenter ble opprettet i 1976 og tok i bruk begrepet for å betegne den private vold som skjedde mot kvinner (Skjørten 1988). I løpet av de siste 25 år har etter hvert en rekke ulike former for vold begått i nære relasjoner, som overgrep mot kvinner, barn, søsken, eldre, seksuelle overgrep for å nevne de mest sentrale, nådd offentlighetens lys og blitt satt på den politiske dagsorden. Med tiden har det også vokst frem flere offerbevegelser og organisasjoner som har fungert som pressgrupper som etter hvert i større grad har krevd tiltak og hjelp mot overgrepene fra det offentlige (Nielsen og Snare 1998). Konsekvensene av disse gruppenes aktiviteter har også politiet måtte forholde seg til i sitt virke. Politiet forventes nå å håndtere voldsofre og pårørende på en annen, mer profesjonell måte enn tidligere (Skjølberg 2000).

Sentrale myndigheter har ved flere anledninger de siste 20 år understreket betydningen av at politiet og rettsvesenet tar familievoldssaker alvorlig (Rundskriv fra Riksadvokaten Del II – nr. 2 1982). Riksadvokaten skriver eksempelvis i 1986 at:

”På denne bakgrunn vil man innskjerpe at når politiet får kunnskap om alvorlig eller langvarig voldsutøvelse i familiesammenheng, bør det umiddelbart søkes foretatt politiavhør av fornærmede, mistenkte og andre familiemedlemmer.” (Rundskriv Del II nr. 3/ 1986)

Mot denne bakgrunn kan en spørre hvordan politiet har håndtert kvinnemishandling og familievoldssaker. Mange i politiet opplever av flere grunner denne type saker, som ofte skjuler seg bak betegnelsen husbråk, som vanskelige. Etter hvert har både nasjonal og internasjonal forskning belyst disse spørsmål (Skodvin 2002, Lundberg 2002 og Lindgren, Petterson og Hägglund 2001). Det er ikke alltid møtet mellom politi og offer faller like godt ut. Mange føler at politiet ikke tar sakene alvorlig nok, at de har en for tøff tone eller ikke gir god nok informasjon. Ofte møter politiet offer som ikke er ”ideelle offer”(Christie 1986). Mange offer passer ikke med allmenne forestillinger om hvordan de skal opptre og føre seg. Det er ikke uvanlig at offeret er beruset, aggressivt og lite samarbeidsvillig. Det er heller ikke uvanlig at offeret er en som gjentatte ganger har kontaktet politiet i forbindelse med vold. Dette kan lett medføre at politiet føler seg oppgitt i forhold til problematikken og at det er lite de kan gjøre.

Generallisten har i stor grad vært idealet innen norsk politi. Politimannen skal kunne takle mange ulike typer utfordringer. En av de som har vært vanskelig er arbeidet med familievold. Politimannen som tilkalles i en husbråksituasjon kjenner ofte ikke forhistorien, han vet ikke om dette er en enkelthandling eller om det har skjedd tidligere, kjenner ikke til relasjonene mellom gjerningsmann og offer. Han ser bare bruddstykker og ikke hele bildet. Med å opprette en koordinator vil man kunne oppnå større muligheter for å fange opp hele bildet og følge forholdene i sitt distrikt over lenger tid. Koordinatoren vil kunne fungere som en kompetanseressurs overfor andre polititjenestemenn i deres arbeid med denne type saker.

Dypere sett kan den økte fokus på familievold tolkes som del av en utvikling hvor en rekke konflikter og problemer omdefineres fra å være et privatproblem til å bli et offentlig anliggende. Økningen i anmeldelser av denne type saker de senere år reflekterer at flere offer nå oppfatter de handlinger de utsettes for som ”noe” for politiet. Den kraftige økning i antall anmeldte trusselsaker på hele 46% i perioden 1997 – 2001⁴⁹ viser at vi tar dette mer alvorlig enn før, samtidig som vi nå i større grad oppfatter dette som ”noe som bør anmeldes”.

Mot denne bakgrunn vil vi nå beskrive arbeidet med å utvikle familievoldskoordinatorer i det norske politiet. Hvilken effekt disse koordinatorene vil få på politiets håndtering av familievoldssaker er ennå for tidlig å spekulere i, dette vil være et egnet forskningsprosjekt i nær fremtid.

Veien frem

Det har de senere årene vært rettet stor fokus mot familievold og i særdeleshet vold og trusler mot kvinner. Dette kommer klart til uttrykk i regjeringens handlingsplan ”Vold mot kvinner” 2000 – 2003 hvor det blir redegjort for en rekke tiltak og prosjekter innen området av betydning for ulike departement, sektorer, etater organisasjoner og forskningsinstitusjoner. I planen er politiets sentrale rolle understreket. Dette gjelder blant annet i etterforskning og retteføring av pågående saker og i det voldsforebyggende arbeidet.

Selv om det ved flere tjenestesteder har blitt gjort en god innsats mot denne type saker, finnes det et klart potensiale til forbedringer. Dette kommer frem i kommunikasjonen med politidistriktene og i tilbakemeldinger direktoratet har mottatt fra institusjoner, organisasjoner og andre som er engasjert i voldsproblematikk. Den nye leverkårsundersøkelsen bekrefter dette bildet (Hjemdal 2002).

Vinteren 2002 besluttet Politidirektoratet å utarbeide ulike nasjonale tiltak for å bedre politiets behandling av familievoldssaker. Det ble nedsatt en arbeidsgruppe bestående av tjenestemenn og politijurister fra flere politidistrikter med erfaring innen feltet. Av sentral

---

⁴⁹ Kilde ”Politiets kriminalitetstall 2001”

betydning for arbeidet var de erfaringer man hadde høstet fra prøveprosjektene i Bergen og Oslo politidistrikter hvor faste personer var utpekt til å håndtere og koordinere saksfeltet. I prosjektarbeidene ble det eksempelvis utarbeidet et instruksverk, handlingsplaner samt rutiner for samarbeid mellom avdelinger internt i politiet og med eksterne samarbeidspartnere. I Oslo politidistrikt var det også lagt stor vekt på ordensstyrkens behandling av familievolds-sakene. Dette er spesielt viktig idet politipatruljene ofte er de som først kommer i befatning med volds- og trusselutsatte familier.

Arbeidet munnet ut i en instruks for politiets behandling av denne type saker, etableringen av en familievoldskoordinator i alle politidistrikter, opplæring ved Politihøgskolen og håndbok (guide) for politiets behandling av familievoldssaker. Samlet sett vil initiativene bidra til at norsk politi står bedre rustet i fremtiden til å møte disse former for kriminalitet, iverksette nødvendige beskyttelsestiltak for å skjerme ofre og bedre rutiner på å sette volds- og trusselutsatte i kontakt med grupper og institusjoner, som krisesentre, som kan tilby hjelp.

Instruks for politiets behandling av voldssaker i nære relasjoner

En arbeidsgruppe bestående av representanter fra Justisdepartementet, Politidirektoratet, Krisesentersekretariatet og Likestillingscenteret har utarbeidet forslag til retningslinjer for politiets behandling av familievoldssaker (vold, trusler og sjikane). Etter ytterligere gjennomgang av Riksadvokaten og Politidirektoratet ble den implementert i etaten fra og med våren 2002.

Selv om det i retningslinjene er spesifisert at familievold i hovedsak rammer kvinner, gjelder instruksjonen for alle volds- og trusselsaker mellom personer som står i nære relasjoner til hverandre. I instruksjonen henvises det til de relasjoner som er nevnt i Straffelovens §228, fjerde ledd bokstav b) – d):

- ”Offentlig påtale finner ikke sted uten fornærmedes begjæring med mindre
- b) forbrytelsen er forøvd mot den skyldiges tidligere eller nåværende ektefelle eller samboer, eller
- c) forbrytelsen er forøvd mot den skyldiges barn eller barn til den skyldiges ektefelle eller samboer, eller
- d) forbrytelsen er forøvd mot den skyldiges slektninger i rett oppstigende linje
...”

Når forholdene tilsier det skal politiets behandling av saksfeltet også anvendes i voldstilfeller med andre familierelasjoner.

I retningslinjene pålegges politiet bl a å vurdere bruk av nødvendige beskyttelsestiltak for å skjerme de voldsutsatte. Ut fra det gjeldende trusselbildet pålegges politiet et ansvar for fortløpende å vurdere de iverksatte tiltak for å endre bruken av disse. Beskyttelsestiltakene

skal ikke utelukkende iverksettes ved anmeldelse om vold eller trusler, men også når politiet mottar melding eller på annen måte gjøres kjent med familievold. Politiet er også gitt et ansvar for å gi anbefalinger til de truede med tanke på egenoppføringen. I alle politidistrikter skal det forefinnes en oppdatert tiltaksoversikt til bruk innen saksfeltet og som inngår i instruks- og planverket.

For å få en bedre oversikt og kunnskap over ofre utsatt for gjentatte voldshandlinger skal politiet registrere meldinger og anmeldelser om voldshandlinger i sine vaktjournalssystemer. Informasjonen i disse systemene vil kunne være til nytte når trusselutsatte familier flytter og politiet kommuniserer over distriktsgrenser.

I volds- og trusselsaker skal politiet bestrebe seg på å gjennomføre en rask og effektiv taktisk og teknisk etterforskning, bruke tvangsmidler målrettet, foreta en planmessig avgjørelse og bidra til en hurtig irtteføring. Dette innebærer at politiet i disse sakene skal avhøre fornærmede og vitner ved hjelp av såkalte hjemmvoldsmeldinger (det vil si oppta forklaringer eller anmeldelser på åstedet) og benytte fotoapparat eller videokamra for å sikre gode tekniske bevis. Dette kan gjelde skader på ofre eller i husværet som underbygger sakens omfang. Pålegget om en hurtig irtteføring innebærer særlig at man har kort saksbehandlingstid.

For ofrene er det av vesentlig betydning at de får kvalifisert hjelp og oppfølging. I instruksen er det derfor presisert at politiet må tilegne seg slik kunnskap om karakteristiske trekk ved vold i nære relasjoner, at etaten kan sørge for at ofrene settes i kontakt med helse- og sosialetaten, familievernkontor, barnevern, krisesentre, rådgivningskontor for kriminalitetsofre eller andre som kan yte hjelp eller bidra det voldsforebyggende arbeidet.

Funksjonen som familievoldskoordinatorer

For å sikre en enhetlig og god behandling av familievoldssaker er det fra 1. juli 2002 etablert en ordning med familievoldskoordinatorer i alle politidistrikter. Koordinatorene er tjenestemenn som har kompetanse i etterforskning av voldssaker, kunnskap om ulike beskyttelsestiltak samt god innsikt i andre instansers mulighet til å bistå ofre med passende oppfølging.

De er tillagt distriktsovergripende koordinerende ansvarsoppgaver innen feltet. Politidistriktene er pålagt å utarbeide lokale funksjonsbeskrivelser som reflekterer omfanget av familievold og tilpasset organisatoriske forhold⁵⁰. I tillegg til etablering av ordningen med

---

⁵⁰ Norsk politi er i ferd med å gjennomføre en politireform hvor antall politidistrikter er redusert fra 54 til 27. Innen hvert distrikt har den enkelte politimester ansvaret for å finne de best egnede organisatoriske løsninger).

familievoldsskordinator skal politimesteren i det enkelte distrikt også analysere behovet for ressurser som settes inn for å redusere familievolden⁵¹. I den anledning skal det foretas en vurdering av behovet for å utpeke egne påtalejurister og etterforskere for behandling av saks-typen, samt kontaktpersoner ved tjenestestedene (politistasjoner og lensmannskontorer).

Politidirektoratet gitt følgende føringer. Familievoldskoordinatorene skal:

- tillegges koordinerende ansvarsoppgaver for politidistriktets samlede innsats for å redusere familievold.
- Være en ressursperson for driftsenhetene og aktuelle avdelinger ved å bidra til en helhetlig, ensartet og god kvalitativ behandling.
- Være oppdatert på distriktets satsning på området og fremme forslag om rutiner og metodeutvikling.
- Bistå i kompetanseoppbyggende arbeid ved driftsenhetene og aktuelle avdelinger samt utgjøre en støtte for kontaktpersoner og etterforskere.
- Ha god kunnskap om andre etaters, institusjoners og organisasjoners mulighet til å bidra med adekvat oppfølging og være en ressursperson i kontakten mellom politi og voldsofre.
- Være initierende i arbeidet med etablering av gode samarbeidsrutiner med andre etater, institusjoner og organisasjoner med tilknytning til voldsproblematikk.

Opplæring

Utpekte familievoldskoordinatorer gjennomgikk våren 2002 ett ukes kurs ved Politi-høgskolen i Oslo. En representant fra ledergruppen i alle distrikter ble innkalt for å gjennom-gå samme opplæring, dette for å sikre forståelse og forankring av dette arbeidet i ledelsen i politiet.

Kurset ble åpnet ved at en volds- og trusselutsatt kvinne, som lever på flukt, rede-gjorde for sine erfaringer med hjelpe- og støtteapparatet, sitt møte med politiet og hvilke tanker et sårbart offer har om problematikken. Dette ble fulgt av et faglig innlegg, ”Møtet med voldsutsatte personer”, i et psykologisk perspektiv.

De følgende kursdagene ble det holdt forelesninger relatert til politiets behandling av familievoldssaker med forelesere fra ulike fagmiljøer. På timeplanen stod blant annet tema

---

⁵¹ I plan- og rammeforutsetningene for politiet er det et hovedmål for etaten å bidra til redusert kriminalitet (herunder redusert familievold) i Norge. For å oppnå dette følges to likeverdige hovedstrategier: Generelle forebyggende tiltak og en effektiv straffesaksbehandling.

om voldens konsekvenser, gjentatt viktimisering, vold mot eldre og i familier med innvandrerbakgrunn, behandling av ofre og pårørende, taushetsreglene og lovbestemmelser.

Institusjoner og organisasjoner engasjert i voldsproblematikken informerte om deres arbeid og sine erfaringer med samarbeide med politiet. Tverretatlig samarbeid stod sentralt under store deler av kurset. Bergen og Oslo politidistrikt informerte om deres erfaringer med sin innsats mot familievoldssaker.

Utarbeidelsen av en håndbok for politiets behandling av familievoldssaker

I forbindelse med etableringen av ordningen med familievoldsskoordinatorer utarbeidet Politidirektoratet en håndbok, som er ment å være et hjelpemiddel og oppslagsverk for politiets behandling av familievoldssaker. Håndboken er en materialsamling bestående av flere typer informasjon. Den inneholder fakta om familievold (definisjoner og forekomst), overordnede retningslinjer samt sentrale straffebestemmelser og straffeprosessuelle forhold. I boken er det også samlet informasjon som omhandler forebyggende politiarbeid (herunder tverretatlig samarbeid) samt arbeidsmetoder og rutiner for etterforskning av familievoldssaker. Oversikten over praktiske og rettslige beskyttelsestiltak er i det vesentligste hentet fra en arbeidsgruppe som blant annet har utredet vitnebeskyttelse. Informasjonen er bearbeidet og tilpasset familievoldssituasjoner. Til bruk i forbindelse med rådgivning av volds- og trusselutsatte personer er det lagt ved informasjon om reglene for tilbud om bistandsadvokat og statlig erstatning til voldsofre.

Bergen politidistrikt og Stovner politistasjon i Oslo har igangsatt særskilte prosjekter rettet mot familievold. Eksempler på årsplan, skjema til bruk innen saksfeltet og tiltaksplaner fra prosjektarbeidene er tatt med. Et politidistrikt har bidratt med eksempel på lokal handlingsplan for familievold.

Et eget kapittel omhandler hjelpeapparatet hvor det er fokusert på hvilke skader og konsekvenser vold medfører for de som rammes og deres behov for hjelp. Det gis også kunnskap om hvilke statlige, kommunale og frivillige tilbud som finnes.

Instruksjonsprogrammet i håndboken presenteres som et eksempel på hvordan en instruksjon for politiet over emnet familievold kan fremlegges. Programmet er ment som et ideskapende hjelpemiddel for familievoldsskoordinatorer og andre i politiet med ansvar for veiledning av polititjenestemenn og -kvinner. Permen, som ikke er ment å være uttømmende, er bygget opp på et løssbladsystem hvor politidistriktene etter behov har mulighet til å foreta en fortløpende ajourføring og supplere med lokal informasjon.

Det systematiske arbeidet med familievoldsproblematikken er ennå i en relativ tidlig fase i Norge. Hvilke konsekvenser denne innsatsen vil medføre for offerene, for kriminalitetsutviklingen, for politiets rolle og deres forhold til hjelpeapparatet er som nevnt tidlig å uttale seg om. Det videre arbeid innen dette problemfeltet er avhengig av at det følges opp med

forskning, evaluering og analyse av politiets innsats. Det er lov å uttrykke en forsiktig optimisme på bakgrunn av at det tidligere har vært gjort så lite systematisk innsats mot familievold. Opprettelsen av familievoldskoordinatorer, økt opplæring og informasjon til politiet synes å være en farbar vei, sammen med andre tiltak både innen politi, hjelpe- og støtteapparatet fremover i retning av en bedre håndtering av disse vanskelige problemene.

Referanser:

Christie, Nils: "The Ideal Victim", i Fattah (ed): *From Crime Policy to Victim Policy*, MacMillan Press, London, 1986.

Hjelmdal, Ole Kristian: "Holder politiets arbeid mål?" kommer i: *Akademiker eller polititjenestemann?*, Rapport fra forskningskonferanse ved PHS, Oslo, 2002.

Lindgren, Magnus, Karl-Åke Petterson og Bo Hägglund: "Brottsoffer. Från teori til praktik.", Jure, Stockholm, 2001.

Lundberg, Magnus: "Politiets behandling av familievold", kommer i: *Akademiker eller polititjenestemann?*, Rapport fra forskningskonferanse ved PHS, Oslo, 2002.

Nielsen, Beth Grothe og Annika Snare: "Viktimologi. Om forbrydelsens ofre: teori og praksis", Aarhus universitetsforlag, 1998.

Politiets behandling av familievoldssaker, Håndbok, Politidirektoratet, 2002.

Politiets kriminalitetstall 2001, Politidirektoratet, 2002.

Rundskriv fra Riksadvokaten Del II – nr. 2 1982.

Rundskriv fra Riksadvokaten Del II nr. 3/ 1986.

Skjølberg, Katja H-W: "Voldsalarm – en evaluering av et forebyggende tiltak mot gjentatt kvinnemishandling", PHS Forskning, Oslo, 2000.

Skjørten, Kristin: "Når makt blir vold", Institutt for kriminologi og strafferett, KS – serien nr. 4, 1988.

Skodvin, Arne: "Voldsofres møte med politiet", foredrag ved Nsfk konferanse i Stockholm 2002 (i trykk).

NÄR BROTTSOFFRET BLIR MÅLSÄGARE. OM POLISEN SOM LÄNKEN MELLAN DET SOCIALA OCH DET RÄTTSLIGA

Anders Green

Inledning

Polisens uppdrag är, enligt regleringsbrevet, att öka tryggheten och minska brottsligheten. En del av detta uppdrag handlar också om att bemöta de människor på ett bra och professionellt vis som, trots intentionerna, blir utsatta för brott. Särskilt känsligt kan det vara att som polis komma i kontakt med personer som blivit utsatta för våld, och om gärningsmannen är en närstående kompliceras ofta ärendet. Såväl för de inblandade som för rättsväsendet. Vanligen handlar inte det inträffade om en enstaka händelse som leder till en polisanmälan, utan det är ofta dåligt fungerande livsförhållanden som kommer till ytan vid kontakten med polisen. De brottsliga gärningarna utgör endast en mindre del av problemen, för det är en generell social problematik som måste åtgärdas. Det straffrättsliga området når inte de verkliga orsakerna, utan kan även inverka försvarande på problemlösningarna om exempelvis den huvudsakliga familjeförsörjaren döms till ett fängelsestraff. En separation eller skilsmässa kan, ytligt sett, vara den enda lösningen, men likväl kan missförhållandena fortsätta med traskasserier och förföljelser. Vidare kanske de inblandade parternas intresse av att inleda en rättslig process är tämligen lågt, men de önskar att den akuta och bråkiga situationen lugnar ned sig. Åtminstone för stunden, för problematiken brukar återkomma, men hoppet om en bättre morgondag kan vara väldigt starkt.

Dessa problematiska förhållanden kan en polisman i yttre tjänst snabbt ställas inför, närhelst på dygnet, och vara tvungen att fatta ett i alla avseenden välgrundat och riktigt beslut. Det kan gälla såväl att avgöra om gripandeskäl föreligger eller om närvarande minderåriga barn bör omhändertas. Detta första möte mellan den privata sfären och rättssamhället, representerat av polisen, kan inte sällan bli avgörande för hur det rent rättsliga ärendet utvecklas. Av betydelse för detta första möte är vilka förväntningar som läggs på polisen och rättsväsendet, vilket till viss del grundar sig på om de inblandade har eller saknar tidigare polisiära och rättsliga erfarenheter. Just detta möte är intressant ur flera aspekter, för det är inte bara polisen som får en uppfattning om de inblandade, utan det motsatta är väl så viktigt. Hur uppfattar egentligen de personer som är brottsoffer sina kontakter med polisen och rättsväsendet efter det att de noterats som målsägare på en anmälan?

Om studien vid Polismyndigheten i Uppsala.

Det var den ovannämnda frågeställningen Polismyndigheten i Uppsala önskade en ökad kunskap kring, för att på sikt kunna förbättra sitt arbete med personer utsatta för våldsbrott av en närstående. Under sommaren år 2001 genomfördes intervjustudien med 12 personer utsatta för våldsbrott av närstående. Urvalet grundade sig på att de fanns med som målsägare i en anmälan som var upprättad under perioden oktober till december år 2000. Med ämnesområdet i åtanke kom urvalet starkt att domineras av kvinnor, som åldersmässigt var mellan ungefär 20 och 45 år gamla. I studien fokuseras hur respondenterna uppfattar kontakten med polisen och hur deras liv gestaltar sig efter anmälan. Vad anmälan ledde till, rent rättsligt, varierade. Några utredningar lades ned, vilket för vissa var en stor besvikelse, medan andra ledde till rättegång och fällande domar. Vissa ärenden var fortfarande pågående vid intervjutillfället. Utgången av anmälan var inte det centrala utan hur respondenterna uppfattade sin kontakt med polisen samt om, och i så fall hur, anmälan påverkat deras liv.

Sedan tidigare fanns ett insamlat intervjumaterial med åklagare och poliser som arbetade med våld mot kvinnor i samband med Brottsförebyggande rådets utvärdering av lagen om grov kvinnofridskränkning som infördes den 1:e juli 1998 (BRÅ, 2000). Dessa intervjuer har på flera vis tagit upp likartade frågeställningar och detta material kompletterar därmed studien med aspekter tagna från några av rättsväsendets aktörer.

Vardagsvåldet och lagstiftningen

Omfattningen av det våld som sker inom familjen, eller andra närmare relationer, är svårt att ge en entydig bild av. En betydande del av all våldsbrottslighet begås av personer som på olika vis är bekanta med varandra, vilket därmed ofta starkt inverkar på anmälningsbenägenheten. Steget till att anmäla en närstående är ofta stort och de rationaliseringar för att inte anmäla grundar sig i regel på att man ser det inträffade som en oturlig tillfällighet som går att förklara. Eller snarare kanske bortförklara. Flera respondenter i studien framhöll även att de underlåtit att vidta åtgärder vid de första tillfällena, för problemen hade pågått under kortare eller längre perioder. Lundgren m.fl. (2001) framhåller i sin studie att mörkertalet för våldet mot kvinnor i Sverige är enormt och uppemot hälften av de medverkande i enkätundersökningen uppgav att de någon gång efter 15 års ålder utsatts för våld av en närstående man. Vidare bekräftas den låga anmälningsbenägenheten av att endast 15 procent polisanmälde den senaste händelsen. I en utveckling av detta diskuteras också begreppet 'våldets normaliseringsprocess', som syftar på förhållanden där våldet snarast blivit en så naturlig del av vardagen att det inte längre leder till några reaktioner. Denna problematik fokuseras särskilt i samband med att en rättslig process pågår, i vilken det gäller att med stor exakthet i såväl tid som rum ge gärningsbeskrivningar. Ur åtalssynpunkt är detta ofta ett krav, för att med en

rättspraxis att hellre fria än fälla, måste gärningsbeskrivningarna vara väl underbyggda och helst stärkta med god bevisning.

Ur lagstiftningssynpunkt har statsmakterna försökt att överbrygga denna problematik, vilket ledde till införandet av lagen om grov kvinnofridskränkning från den 1:e juli 1998. Syftet med lagen vara att kunna fälla "hustruplågare" för brott som begås upprepat och under längre perioder, men där det är svårt att exakt beskriva varje enskilda gärning. Lagstiftaren önskade sålunda lyfta fram hela den problematiska helheten och nå en ökad anmälningsbenägenhet. Inför införandet av denna lag framfördes skeptiska röster avseende att det skulle leda till betydande problem med praxis och hur lagen egentligen skulle tolkas. Bland åklagarna välkomnades inte lagen, utan de ansåg snarast att en straffskärpning för misshandelsbrotten vore mer motiverad. Däremot fanns en mer välvillig inställning bland poliserna som menade att de mer kunde se den helhet som åsyftades, men som det saknades en lag mot (BRÅ, 2000). Både poliser och åklagare menade också att överlag var det samma grupper av människor som tidigare också fanns med i anmälningarna. Lagens syften att öka anmälningsbenägenheten generellt, och därmed "komma åt" tidigare okända gärningsmän, ansågs inte uppnås.

Knappt ett år efter lagens införande föll en dom i Högsta Domstolen, den 19:e mars 1999, som tydliggjorde lagens otillräcklighet då åtalet för grov kvinnofridskränkning ogillades. Däremot blev det en åttamånaders fängelsedom ändå, då alternativstämningen för upprepad misshandel gillades. Åklagarna såg överlag detta som ett "tvärstopp" för lagen och valde allt oftare att åter arbeta utifrån ett perspektiv av upprepad misshandel. Lagen om grov kvinnofridskränkning kom senare också att omformuleras på vissa punkter för att eliminera de uppkomna tveksamheterna. Noterbart är att inget av respondenternas åtal i denna studie var väckt för grov kvinnofridskränkning, men väl för upprepad misshandel.

Arbetet med ett kvinnofridsperspektiv har fortsatt i Sverige. Ett lagförslag om ett interimistiskt besöksförbud håller på att utformas, som omgående skall förbjuda den våldsverkande att vara kvar på platsen för brotten (JuDep, Ds 2001:73). Syftet är att den utsatta inte skall behöva fly, vilket annars ofta är fallet, medan gärningsmannen sitter kvar i den gemensamma bostaden. Den möjlighet till besöksförbud som finns idag uppfattades av respondenterna som otillräcklig, liksom sanktionerna vid överträdelse av detsamma.

En utveckling inom svensk polis är att vid flera myndigheter inrätta familjevårdsenheter, där personalen enbart arbetar med dessa brott. Respondenterna som hade haft kontakt med familjevårdsenheten i Uppsala uttryckte också överlag en mer positiv bild av polisens arbete och det bemötande de fick.

Opinionen och rättssäkerheten

Överlag skapar frågor rörande könsrelationer i samhället mycket debatt och ges mass-medialt utrymme. Det har skapats en märkbar opinion kring könsrelationerna och på den svenska politiska agendan märks också tydliga genomslag.

Våld inom nära relationer väcker emellanåt starka reaktioner, särskilt då det generellt rör problematiska könsrelationer. Lundberg (2001) och Hydén (1995) diskuterar också hur ofta detta område ges övertydliga problembeskrivningar, där fakta förs fram blandat med ett påtagligt tyckande som "sanningen", då den uttalas av en "expert" på området. Expertisen representeras av någon som träffar dessa brottoffer "i verkligheten" i sitt arbete inom exempelvis en kvinnojour. Budskapet kan tyvärr bli så ideologiskt i sin framtoning att det snarast motverkar mottagligheten hos folk, särskilt då utsatta kvinnor. Endast en kvinna i studien hade haft kontakt med en kvinnojour, men hon tyckte att mansfientligheten var så frapperande att hon inte återkom. I flertalet fall önskade ju respondenterna mer praktiska problemlösningar, för att åter kunna ha en fungerande relation, än föreläsningar om hur illa tillståndet är mellan könen.

Diskussionen ovan bygger på ganska stereotypa bilder av könsrelationerna i samhället. Hydén (1995) lyfter fram aspekterna av att våld inom nära relationer i regel också är parets, eller familjens, problem och inte endast bör ses som mannens. Polisier som arbetar med att utreda dessa ärenden pekar också ofta på en svårarbetad och mångfacetterad problematik (BRÅ, 2000). En intressant aspekt är att kvinnorna som figurerar som målsägare i polisanmälningarna inte givet är desamma som besöker kvinnojouren. Därför kan det finnas olika, men lika "sanna", bilder av de våldsutsatta, som kan behöva sina egna förklaringar. Våld inom nära relationer är ofta mer komplext än att bara definiera mannen som gärningsman och kvinnan som offer, även om dessa renodlade förhållanden också går att finna. Det är lätt att uppfattningar bildas om hur ett ärende borde utfalla, men samtidigt ställs det höga krav på rättssäkerhet. Att påverkas av det man exponeras för i sitt arbete kan ibland vara ofrånkomligt, men som professionell yrkesman måste man vara klar över sin roll. Att exempelvis inte låta sig påverkas av medier eller lobbyverksamhet, i synnerhet när området riktas stor uppmärksamhet.

Brottsoffret som idealtyp

För arbetet inom rättsväsendet är det viktigt med klara roller – vem är gärningsmannen och vem är offret? Det ideala förhållandet har beskrivits av Nils Christie (Lundberg, 2001) och avser när en person som är lätt att klä i negativa och onda termer helt skrupelfritt begår ett brott mot en vördnadsvärd och på alla sätt svagare person. I sin förädlade form rör det sig om en känd kriminell och missbrukande yngre man som i ett drogpåverkat tillstånd rånar och misshandlar en obekant äldre dam som är på väg att göra ett sjukbesök. I denna beskrivning

finns en tydlighet, utöver en rent rättslig, avseende en ond gärningsman och ett direkt oskyldigt offer, som också ger beskrivningen en moralisk dimension. Även om dessa typer av brott sker inte så särdeles ofta, har de ett starkt symbolvärde och etsar sig gärna fast i folks (rätts)medvetande, då de vanligen också ges massmedialt utrymme.

Den inledande frågeställningen ovan åligger det ofta polisen att reda ut, vilket inte sällan kan ske hemma hos de inblandade parterna. Vanligen kommer polisen till platsen efter det mest akuta skedet och får till uppgift att just reda ut vad som egentligen skett och hur rollerna skall fördelas. Särskilt viktigt blir det när en anmälan skall upprättas, för sedan 1982 lyder våld på enskild plats under allmänt åtal och är således inte längre ett angivelsebrott. Ur polisiärt perspektiv är ett bra ärende det med en uppenbar gärningsman och ett brottsoffer som har tydliga, och färska, skador. Om det utöver detta finns kringbevisning, och helst av allt vittnen, är möjligheterna goda att ärendet kan nå domstol. Lundberg (2001) ger en mer krass beskrivning av dessa ärenden som präglade av, utöver våldsamheterna i sig, betydande alkoholkonsumtion och en ovilja hos de inblandade att ha någon kontakt med polisen. Om en anmälan, detta till trots, upprättas önskas den ofta bli återtagen efter tillnyktrandet, vilket är en bild som även bekräftades av de intervjuade poliserna (BRÅ, 2000).

Att arbeta med dessa ärenden förenklas, naturligt nog, om de inblandade är villiga att medverka i utredningen. Särskilt gäller detta att brottsoffret, nu som målsägare, visar sig tillmötesgående och medgörlig, och kanske även visar något slags tacksamhet gentemot polisen. Bilden av dessa brottsoffer blir inte sällan lite av idealtyper, som emellanåt är svåra att finna. Istället är dessa ärenden snarare präglade av personer som även kanske själva har problem eller tvekar inför anmälan. De är offer för, möjligen upprepade, brottsliga gärningar, men när de övergår till att vara målsägare i specifika anmälningar är det hela deras livssituation som påverkas utifrån att konsekvenserna av rättsprocessen kan bli omfattande. Det handlar inte endast om en fällande dom eller inte, utan konsekvenserna kan likaväl röra sig om boende, inkomster eller delad vårdnad av barnen. Som målsägare handlar det om ett specifikt ärende, men som brottsoffer berörs hela livssituationen och frågorna och lösningarna är många gånger mer komplexa och befinner sig ofta utanför rättsväsendets arbetsområde.

I den viktimologiska forskningen (bl.a. Lindgren m.fl., 2001) diskuteras ofta ett perspektiv av sekundär viktimisering, som framhåller hur utsattheten för brott inte endast gäller det ögonblick som brottet begicks. En viktig del i detta gäller hur följderna påverkar hela livssituationen, med alltifrån ett direkt dåligt bemötande av rättsväsendet till hur ens trygghetsupplevelse förändrats. En del i detta som ibland lyfts fram är att de som vill anmäla inte känner att de blir trodda, eller att de ombeds att berätta mer om en svår livssituation som leder till att fler gärningar blir anmälda, vilka därefter läggs ned av åklagaren. I regel med motiveringen 'brist på bevis'. Just dessa dubbla signaler från rättsväsendet kan menligt inverka på dels ett förtroende för rättsväsendet, dels inställningen till att anmäla nya gärningar i framtiden.

den eftersom det ändå inte är lönt. Dessa tvivel framkom hos flera av respondenterna i studien.

Ett ärende för polisen

”Varje misshandlad kvinna, som polisanmält sin man för misshandel, vet att privat maktutövning svårligen låter sig dokumenteras i det offentliga rummet.”
(Hydén, 1995, s.57)

Det gemensamma för respondenterna i studien är att de står som målsägare i en anmälan avseende våld av bekant. I övrigt är det emellanåt inte så lätt att beskriva dem som en homogen grupp, för deras anmälningar och livssituationer var på flera sätt tämligen olika. Redan vid den inledande kontakten med polisen finns betydande skillnader, exempelvis om kontakten sker under akuta former eller om anmälan görs i samband med en beställd tid hos en utredare med en särskild inriktning mot familjerelaterat våld. I studien ges exempel olika möten med polisen och rättsväsendet, med alltifrån ”mönsterärenden” till situationer som snart bekräftar den bild av våld i nära relationer som ett slags polisiärt lågstatusärenden (Lundberg, 2001 o Granér & Knutsson, 2000).

Hur den initiala kontakten än skett gäller det för polisen att bemöta personen, som ett brottsoffer som nu också skall bli målsägare. I detta möte får polisen uppgiften att ur ett socialt scenario finna de brottsliga gärningarna - lagstödet. Den dåliga och bråkiga relationen i sig räcker inte, för det gäller att med en hög grad av exakthet lämna gärningsbeskrivningar som man med lagstöd kan upprätta en anmälan kring. Denna situation kan vara svårarbetad för såväl anmälaren som anmälsupptagaren, där den förra beskriver ett dysfunktionellt förhållande medan den senare bara fokuserar på brotten. Följaktligen uppfattar anmälaren polisen som ointresserad och anmälsupptagaren uppfattar anmälaren som ovidkommande och ofokuserad. Inledningsvis är den förtroendeskapande processen av särskild vikt, för alla former av tveksamheter påverkar i synnerhet anmälaren. I många ärenden kanske det krävs en längre process att förmå målsägaren att berätta mer, vilket kan leda till fler anmälningar, och detta förutsätter att anmälaren känner ett förtroende för motparten och särskilt att hon/han blir trodd och tagen på allvar. När anmälan görs i efterhand, kanske efter en längre tids övervägande, är förtroendeprocessen nästan viktigare. Den sociala problematiken har nått en gräns och nu vill den våldsutsatta anmäla detta till polisen, men det finns inga synliga skador kvar eller annan kringbevisning och frågan som ofrånkomligen ställs är varför inte anmälan gjorts tidigare. De personliga skälen som talar emot att göra en anmälan kan många gånger vara avsevärt fler än de som talar för, även om det får anmälaren att framstå som irrationell och tveksam. Hydén (1995) diskuterar just svårigheten angående att det dåliga förhållandet kanske inte ständigt är dåligt och våldsamt, utan det kan mycket väl bestå av harmoniska och välfungerande perio-

der. Samhället har ofta lika lite inblick i såväl det dåliga som det goda förhållandet, vilket gör att det är svårt att belägga vare sig det ena eller det andra.

En annan typ av scenario med våld inom nära relationer är nästan av motsatt slag. Det avser situationer när polisen kommer till en bostad där det varit stökigt, och kanske är det någon granne som kontaktat polisen. Intresset av att dra in polisen är inte alltid givet, för det kan i vissa kretsar finnas ett slags hederskodex att alltid hålla polisen på distans. Även om personer blivit skadade. Polisen förväntas vanligen då agera medlare, i syfte att för stunden mest lugna ner situationen⁵². Makten som utövas kan också innefatta möjligheter till diskretion, att helt enkelt inte utöva makten man har tillgång till. I detta scenario konkretiseras de viktiga delarna av polisens roll och funktion i ett samhälle, vilket formuleras i termer av att polisen är socialarbetare med vapen (Brown, 1988). De sociala inslagen i polisyrket är omfattande, men samtidigt finns möjligheterna att lösa olika situationer med hjälp av våld, där vapnet är ett slags yttersta hot eller lösning.

Dessa båda beskrivningar av brottsoffers möte med rättsväsendet genom polisen har dock det gemensamma att det finns försvårande omständigheter för utredningen; bevisvärigheter eller ovilja att ens medverka i utredningen. Ur polisiärt perspektiv är behovet stort av både bevis och medgörliga aktörer. Däremot ställs även krav på polisen att kunna hantera båda dessa typer ärenden, där brottsoffren skall bli målsägare på en anmälan.

Den utredning som initieras kan ofta ta flera månader. Särskilt om den misstänkte gärningsmannen inte sitter frihetsberövad. Efter de inledande förhören med målsägaren, och möjligen en rättsläkarundersökning, sker i regel inte så mycket under en längre tid. Kontakten mellan målsägare och polis består kanske av något kompletterande telefonsamtal, för utredningssynpunkt finns inga direkta behov av att träffa målsägaren. När väl utredningen är färdig tar åklagaren, som är förundersökningsledare, över och gör den rättsliga prövningen. Detta sker i regel på distans från målsägaren, för att upprätthålla en objektivitet inför ärendet.

För respondenterna upplevdes detta som abstrakt. Att efter att ha haft kontakt med polisen så sänds ärendet vidare till en, mestadels, helt anonym åklagare som tar över och fattar beslut i åtalsfrågan ”över huvudet” på målsägaren.

Straffrätten är kanske det minsta behovet?

En fråga som ställdes av några av respondenterna var vart man egentligen tar vägen efter det att man har gjort sin polisanmälan. De uttryckte överlag också att det är ett privat kontaktnät som är mest betydelsefullt i dessa lägen, för någon bra, och mer långvarig, lösning

---

⁵² Sedan 1982 lyder brott på enskild plats under allmänt åtal och det åligger polisen att upprätta en anmälan.

erbjöds inte. Det viktiga var heller inte kanske anmälan i sig, utan att den står för ett försök till uppbrott för på sikt kommer det inte gå att hålla ihop relationen. På väg ut från polisstationen fanns för några en ny vardag att anpassa sig till, men de visste inte vart de egentligen skulle gå.

Långt ifrån alla som blir utsatta för brott av en närstående och därefter målsägare på en polisanmälan önskar fullfölja sin anmälan och än mindre att nå en fällande dom vid en rättegång. Syftet med anmälan kan även ha varit att försöka nå motparten som ett slags sista rop på hjälp när man känt att all egen kraft försvunnit och det inte finns några alternativ längre. Önskan om att bli en målsägare är sålunda inte så stark, men väl önskan om att upphöra att vara ett brottsoffer. Polisanmälan kan bli ett slags bekräftelse på den dysfunktionella relationen, inte bara för parterna själva utan även i vissa fall vid kontakten med socialtjänsten. Även om ett straff utdöms kan effekterna av detta upplevas som värre än om straffet uteblivit. En viktig ingång i denna diskussion avser om de inblandade önskar fortsätta leva ihop eller inte. Finns även gemensamma barn med i bilden är behoven av att få en välfungerande vardag vanligtvis det absolut viktigaste. Eller så kan en slitsam vårdnadstvist inledas, som ofta uppfattas som mer angelägen än själva polisanmälan och den därpå följande rättsprocessen.

Det är sålunda i regel andra, mer vardagliga, behov som är de mest angelägna för brottsoffret, och ju mer av gemensam bakgrund parterna har desto fler områden som kräver lösningar uppkommer. Ett särskilt problem som flera respondenter nämnde var att ordna ett nytt boende. Då dessa frågor uppenbart är av mer social karaktär riktas kraven mot andra av samhällets aktörer än polisen, där respondenterna i synnerhet framhöll socialtjänsten.

Anpassningen till det som för flera var en ny vardag löpte parallellt med att brottsutredningen pågick. Att det hann gå lång tid mellan anmälan och beslut i åtalsfrågan upplevdes som förvånande av många och, inte minst, som mycket påfrestande. I synnerhet nämndes ovissheten som den kanske värsta biten. Om utredningstiden blir lång kan också mycket hinna hända, och i några fall hann parterna återförenas. När det sedan kom ett beslut i åtalsfrågan var reaktionerna mycket olika, från glädje till besvikelse och starka känslor av övergivenhet. Det berodde helt på den sociala situationen och bilden av en gemensam framtid eller inte.

Av de ärenden som gick till rättegång beskrev dessa respondenter märkbart ofta det obehag de kände inför att deras privatliv gavs sådan offentlighet i en rättssal med åhörare. I denna situation är de åter den juridiska målsägaren som tvingas komma ihåg detaljer ur en dysfunktionell relation, där de även ifrågasätts av den åtalades försvarare. Dessa minnen var överlag inte så positiva och kan säkert inverka på inställningen till att göra framtida anmälningar.

Avslutande sammanfattning

Utvecklingen inom polisen går mot att allt fler myndigheter inrättar särskilda enheter för utredningsarbete av våld inom nära relationer, ofta också kallat familjevåldsenheter. Utifrån denna studie är erfarenheterna överlag goda av att särskilt erfaren personal håller i dessa ofta svåra utredningar när dysfunktionella relationer skall kläs i rättsliga termer, där man klarar av att hantera de båda begreppen brottsoffer och målsägare. Men ganska ofta sker det första mötet mellan polisen och brottsoffret i den privata bostaden under akuta former. Ett möte som mycket väl kan påverka hur ärendet utvecklas, avseende såväl förtroende som faktiska handlingar. En viktig del i mötet med polisen är vilka erfarenheter man själv har sedan tidigare, och därmed också vilka förväntningar som man har på polisen och rättsväsendet.

Att anmäla en närstående person kan också ha föregåtts av ett långt övervägande, för skälen att undvika en polisanmälan kan vara otaliga. En anmälan initierar för många inte endast en rättslig process, utan det blir återverkningar i hela livssituationen och man måste anpassa sig till en ny vardagssituation. För den enskilde kan de vardagsnära lösningarna vara viktigare än den rättsliga processen. Och efter att polisanmälan gjorts har målsägaren mestadels ganska begränsad kontakt med polisen, och än mindre med åklagaren. Det är i den rättsliga processen den anmälande är målsägare och processen fortgår i hög utsträckning utan målsägarens faktiska deltagande. Utanför rättsprocessen ger begreppet brottsoffer en bättre beskrivning av den anmälandes situation, då det innefattar flera dimensioner som inte bara är straffrättsligt betingade.

Det framkom med jämna mellanrum kritik mot polisen, men överlag riktades mer kritik mot andra av samhällets instanser. De problem som önskas bli lösta ligger också mestadels utanför polisens arbetsområde och är inte målsägarbetingade, utan mer brottsofferbetingade där lösningarna rör hjälp att komma vidare i sin tillvaro och känna en daglig trygghet. Dessa frågor har nått politiken, vilket understryker att våldet i nära relationer, och dess effekter, inte bara är en straffrättslig fråga.

Refererad rapport:

Green, Anders (2002) 'Vad händer efter min polisanmälan? En intervjustudie med personer utsatta för våld av närstående', Polismyndigheten i Uppsala län.

Övriga referenser:

Brown, Michael K. (1988) 'Working the street. Police discretion and the dilemmas of reform', Russel Sage Foundation, New York

BRÅ-rapport 2000:11 'Grov kvinnofridskränkning. En kartläggning', Fritzes, Stockholm

Granér, Rolf & Maria Knutsson (2000) 'Etik i polisarbete', Studentlitteratur, Lund

Hydén, Margareta (1995) 'Kvinnomisshandel inom äktenskapet. Mellan det omöjliga och det möjliga', Liber Utbildning, Stockholm

- Justitiedepartementet** (2001) 'Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer',
Ds 2001:73
- Lindgren, Magnus, Karl-Åke Pettersson & Bo Hägglund** (2001) 'Brottsoffer. Från teori till praktik', Jure, Stockholm
- Lundberg, Magnus** (2001) 'Vilja med förhinder. Polisens samtal om kvinnomisshandel',
Symposion, Eslöv
- Lundgren, Eva, Gun Heimer, Jenny Westerstrand & Anne-Marie Kalliokoski** (2001)
'Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning',
Fritzes, Stockholm

SEFO-REFORM: EN NY TILNÆRMING TIL KLAGER OG ANMELDELSER MOT POLITIET?

Gunnar Thomassen

Innledning

Tema for denne presentasjonen er behandlingen av klager og anmeldelser mot politiet i Norge. I de senere år har dagens ordning, og da særlig grad de særskilte etterforskningsorgan (SEFO) som forestår den strafferettslige behandlingen, blitt gjenstand for økende kritikk fra ulike hold. En kan nevne forskning som har avdekket til dels store sprik i etterforskningsinnsats og saksbehandlingstid (se bl.a. Thomassen, 1999), medias søkelys på den høye henleggelsesraten, høyt profilerte enkeltsaker, og ikke minst Europarådets Torturovervåkingsskomite som i mars 2000 reiste en rekke kritiske spørsmål vedrørende regelverket for SEFO. Mot denne bakgrunn nedsatte Riksadvokaten en arbeidsgruppe høsten 2000 for å vurdere kvaliteten på de særskilte etterforskningsorganenes (SEFO) etterforskning, samt forholdet til publikum og publikums tillit til ordningen. Endelig rapport forelå i desember 2001 og der ble det foreslått en rekke endringer i forhold til dagens ordning.

I det følgende skal jeg se nærmere på noen av disse forslagene, og drøfte hvilke implikasjoner de vil kunne få for den fremtidige behandlingen av anmeldelser og klager mot politiet. Et sentralt spørsmål i denne sammenhengen er om forslagene innebærer noe vesentlig nytt, og i så fall, på hvilken måte. I den videre presentasjonen vil jeg først gi en kort beskrivelse av dagens ordning og plassere denne innenfor en internasjonal kontekst, før jeg presenterer og diskutere de viktigste forslagene fra arbeidsgruppen. Det vil i all hovedsak si forslaget om et nytt klage- og tilsynsorgan.

Dagens ordning

Innenfor dagens ordning er det tre måter å behandle en klage/anmeldelse på avhengig om det gjelder et straffbart forhold eller er en ”ren” klage- eller disiplinærsak. I førstnevnte tilfelle er det de særskilte etterforskningsorgan (SEFO) som forestår behandlingen eller etterforskningen, dvs. ”når det som følge av anmeldelse eller andre omstendigheter er rimelig grunn til å undersøke om en ansatt i politi- og påtaleetaten har begått en straffbar handling i tjenesten”. Er det snakk om en ren klagesak mot personale eller organisasjon er det den lokale politimester eller Politidirektoratet som skal forestå behandling, mens det i de fleste disiplinærsaker er politimester sammen med tilsettingsrådet som forestår behandlingen.

Før 1988 ble alle typer saker etterforsket internt, også potensielt straffbare forhold, enten ved gjeldende politikammer eller, i alvorlige voldssaker, ved et settepolitikammer. Men

så i 1988, i kjølvannet av de såkalte "Bergenssakene", ble det opprettet særskilte etterforskningsorgan organisert utenfor politi- og påtaleetaten, hver bestående av en dommer, en advokat, og en erfaren politietterforsker (se ellers Påtaleinstruksens kap. 34 for nærmere beskrivelse av sammensetning og mandat). Formålet var å forestå en mer uhildet og tillitvekkende etterforskning av ansatte i politi- og påtaleetaten.

Ekstern behandling av klager eller anmeldelser mot politiet er for øvrig ikke noe som er unikt for Norge, og opprettelsen av SEFO må følgelig også ses i sammenheng med en internasjonal trend de siste tyve årene. I løpet av denne perioden er det nemlig en rekke vestlige demokratiske land som har implementert en eller annen form for ekstern etterforskning og/eller oppsyn med politiet (Goldsmith, 1991), spesielt blant engelskspråklige land. Det er imidlertid betydelig variasjon mellom de ulike ordningene både innad i og mellom land. Walker og Bumphus (1991), for eksempel, fant under en sammenlikning av 32 amerikanske politidistrikt at ingen hadde identiske prosedyrer. Ekstern etterforskning/oppsyn synes i det hele tatt å variere betydelig mht både formål, fullmakter og formell struktur (Walker og Kreisel, 1997). Den tradisjonelle dikotomien – ekstern/intern – er derfor langt fra tilstrekkelig når en skal sammenlikne og analysere ulike ordninger. De ulike ordninger kan og bør analyseres ut fra flere forhold.

En ordning kan bl.a. analyseres i forhold til grad av ekstern innflytelse/input, hvorvidt den har et individ- eller systemfokus, hvorvidt den har et juridisk perspektiv eller rutine/policy perspektiv, og hvorvidt den kun har fokus på politiet eller også andre grupper (Walker og Kreisel, 1997). Et par andre aspekt som ikke er inkludert, men som likevel kan være interessante, er graden av formalitet samt graden av legmannsinnflytelse versus profesjonisme. Sett i forhold til Walker og Kreisels (1997) utvalg bestående av 65 forskjellige eksterne ordninger i USA, synes den norske ordningen, for det første, å inneha en relativ stor grad av ekstern input/innflytelse, i alle fall formelt. Videre så er den norske ordningen i stor grad rettet inn mot individ og jus, i stedet for system og policy som er vanlig i USA og andre engelskspråklige land. Når det gjelder jurisdiksjon så har SEFO i likhet med det som ellers er vanlig, utelukkende fokus på politiet, og ikke som for eksempel Sivilombudsmannen, på hele statsforvaltningen. SEFOs saksbehandling er ellers veldig formell, noe som ikke er overraskende ettersom SEFO kun har til oppgave å behandle mulige straffbare forhold, og ikke den type saker som gir rom for en mer uformell tilnærming. Til slutt må en si at den norske ordningen er preget av en sterk grad av profesjonisme. Dette i motsetning til de anglo-saksiske ordningene som ofte inkluderer representanter fra ulike grupper i samfunnet. Til gjengjeld har disse "organene" ofte langt færre formelle fullmakter, og fokuserer i større grad på oppsyn enn etterforskning.

Arbeidsgruppens forslag til endringer

Arbeidsgruppen nedsatt av Riksadvokaten foreslår en rekke endringer i forhold til dagens ordning, deriblant:

- Opprettelse av et eget klage- og tilsynsorgan for behandling av klager på kritikkverdige, men ikke straffbare, forhold.
- Avhør av fornærmede i alle saker, samt av mistenkte i alle saker som etterforskes.
- SEFOs innstilling begrunnes, og skal kunne offentliggjøres etter at påtaleavgjørelse er tatt.
- Statsadvokatens påtalekompetanse overføres til SEFO.
- Karantenetid på minst fem år for advokat- og dommermedlemmer med politi- og påtalebakgrunn.
- Mål for saksbehandlingstid.
- Diverse tiltak til styrking av medlemmenes kompetanse (opplæringsprogram), samt bedre tilrettelegging av arbeidssituasjon (eget sekretariat, vaktordning i helg/ferier m.m.).
- Diverse tiltak med sikte på forenkling av saksbehandling (registrering, bedre skjerming av SEFO-saker m.m.).

I det følgende vil jeg i hovedsak konsentrere meg om det førstnevnte forslag, dvs. et eget klage- og tilsynsorgan for behandling av klager på kritikkverdige, men ikke straffbare, forhold. Dette er utvilsomt det mest dyptgripende og spennende forslaget fra arbeidsutvalget, og det eneste som synes å innføre noe vesentlig nytt mht. behandlingen av klager og anmeldelser mot politiet.

Bakgrunnen for forslaget om et særskilt klage- og tilsynsorgan er at en betydelig del av sakene som kommer inn til SEFO, 30% i følge arbeidsgruppen, i realiteten ikke hører hjemme innenfor straffesakssystemet. Alminnelige klagesaker som ikke omhandler straffbare forhold skal i følge dagens ordning primært behandles av politimester, men de fleste sakene ender likevel opp hos SEFO ettersom de fleste klagene, i følge arbeidsgruppen, pretenderer et straffbart forhold. Pretensjonen er per i dag avgjørende for hvordan en klage/anmeldelse blir behandlet (jfr. Rundskriv fra Riksadvokaten, 1997). Resultatet er at en rekke saker som ikke oppfyller kravene til straffbarhet, men som likevel avdekker høyst kritikkverdige forhold, risikerer å forbli ubehandlet. Ved å opprette et klage- og tilsynsorgan vil en i følge arbeidsgruppen kunne kanalisere disse sakene over fra ”straffesporet” til ”klagesporet”, og på den måten få en behandlingsmåte som er mer dekkende for sakens realitet.

Klage- og tilsynsorganet slik det er foreslått av arbeidsgruppen, vil bestå av representanter fra de ansatte, fra ledelsen, og fra allmennheten. Organene er videre foreslått lagt på lokalt nivå, dvs. sammenfallende med SEFO-distriktene. Organets mandat vil være å

undersøke sakene og komme med en uttalelse. Politimester (evt. ansettelsesråd) vil fortsatt ha det endelige disiplinæransvaret og ikke være formelt forpliktet til å følge organets råd.

Forslaget fra arbeidsutvalget introduserer flere nye elementer i forhold til behandlingen av klager og anmeldelser mot politiet. For det første, ved siden av å introdusere et eksternt element i den ordinære klagebehandlingen, så foreslås det også et innslag av lekmannsinnflytelse. Dette har tidligere vært fraværende i klagebehandlingen til tross for at lekmannelementet ellers har en lang tradisjon innenfor norsk rettspleie.

For det andre åpner forslaget for en noe mindre formell og dermed mer fleksibel behandling av klagen. Som det pekes på i rapporten, så kan det i en del tilfeller være mer praktisk å arrangere et uformelt møte mellom de ulike aktørene, hvorpå det prøves å finne en løsning på konflikten, i stedet for å igangsette en langdryg og kanskje resultatløs etterforskning/undersøkelse. Forslaget synes ellers å ha flere likheter med den engelske ordningen med uformelle forlik (*Informal Resolution*) der mindre alvorlige saker tilbys løst på en mindre formell måte i form av en personlig beklagelse, forklaring, eller lignende. Det er i den sammenheng verdt å merke seg at ordningen med uformelle forlik synes å produsere flere tilfredse "kunder" enn formell etterforskning.

For det tredje legger forslaget opp til et mer systemorientert fokus. Dagens ordning, enten det gjelder behandling av anmeldelser eller ordinære klager, er i stor grad fokusert på å avklare enkeltindividers ansvar og ikke evt. systemsvikt. Et eget klage- og tilsynsorgan vil derimot søke å avklare både individuelle tjenestefeil og evt. rutinesvikt. På den måten kan et klage- og tilsynsorgan også bidra til å utvikle "normer for god politiskikk" (JD-rapport, 2001: 92).

Når det gjelder de øvrige forslagene fra arbeidsgruppen så er nok disse av en mindre dyptgripende karakter enn forslaget om et nytt klage- og tilsynsorgan. Det er ikke dermed sagt at de er uvesentlige. Flere av forslagene kan tenkes å bidra til så vel heving av kvaliteten som til å øke tiltroen til SEFO. Spesielt er det grunn til å anta at forslaget om avhør av fornærmede i alle saker vil kunne bidra i positiv retning. I det minste vil det kunne bidra til større grad av likebehandling mellom de ulike SEFO-distrikt.

Konklusjon

Alt i alt er det grunn til å anta at de foreslåtte endringene fra arbeidsgruppen, hvis implementert som beskrevet i rapporten, vil kunne bidra til en betydelig forbedring i behandlingen av klager og anmeldelser mot politiet. Spesielt er det grunn til å tro at et nytt Klage- og tilsynsorgan, slik det er beskrevet i arbeidsutvalgets rapport, vil utgjøre en betydelig forbedring i forhold til dagens ordning. Under dagens ordning blir en rekke klager henlagt uten noen videre gjennomgang selv om de inneholder både rettferdig og betimelig kritikk av politiet. Med den nye ordningen vil i prinsippet alle "klagesaker" bli behandlet av Klage- og

tilsynsorganet, med mindre klager/anmelder selv krever en formell etterforskning av SEFO. Dette vil sannsynligvis bidra til å øke ”forbrukernes” tilfredshet med og publikums tillit til behandlingen av klager/anmeldelser mot politiet. For politiet vil det også være nyttig å få en full gjennomgang, ikke bare for å fastslå om en eller flere ansatte i politiet har opptrådt klanderverdig, men også for å kunne bedre eventuelle rutiner.

Referanser

- Goldsmith, A. J.** (1991) *Complaints against the Police: The Trend to External Review*. Oxford: Clarendon Press.
- JD-rapport** (2001) *SEFOs etterforskning – en undersøkelse av kvaliteten*. Justis- og politidepartementet.
- Thomassen, G.** (1999) *SEFO: Det saerskilte etterforskningsorgan: En empirisk belysning*. Oslo: PHS-forskning.
- Walker, S. & V. W. Bumphus** (1991) *Civilian Review of the Police: A National Survey of the 50 Largest Cities*. Omaha, NE: Center for Public Affairs Research.
- Walker, S. & B. W. Kreisel** (1997) 'Varieties of Citizen Review: The Relationship of Mission, Structure, and Procedures to Police Accountability', in R. G. Dunham & G. P. Alpert (ed.) *Critical Issues in Policing*. Prospect Heights: Waveland Press.

VOLDSOFRES MØTE MED POLITIET

NOEN SYNSPUNKTER PÅ VOLDSOFRES SITUASJON OG HVORDAN POLITIET KAN LETTE DENNE.

Arne Skodvin

Abstrakt

En kriminell handling skjer i møtet mellom en gjerningsperson, et egnet mål eller offer, og en situasjon der målet eller offeret ikke er beskyttet. Tradisjonelt har politiets oppgave først og fremst vært å gripe gjerningsmannen. Et nyere perspektiv er situasjonell forbygging av kriminalitet. Men for politi og strafferett spiller offeret fortsatt en mer perifer rolle.

Situasjonen for et voldsoffer kan endre seg over tid etter overgrepet (sjokk, reaksjon, nyorientering, langtidsvirkninger). Parallelt med dette må voldsofferet forholde seg til stadig nye representanter for politiet (åsted, anmeldelse, etterforskning, rettsapparat). Det kan også være store individuelle variasjoner i etterreaksjoner som følge av tilnærmet samme overgrep. Slike forhold gjør det vanskelig for politiet å forutsi voldsofres reaksjoner og ivareta deres behov. Politiet kan iverksette tiltak for å hjelpe voldsofre (offentlig anmeldelse, besøksforbud, voldsalarm). Voldsofre ønsker også støtte fra politiet (sympati, informasjon, beskyttelse). Holdningen til voldsofre er viktig, politiet kan være ivaretagende overfor voldsofre ved å vise forståelse for deres reaksjoner, forberede dem på eventuelle reaksjoner, og informere om mulige hjelpeinstanser.

Innledning

Først vil jeg få takke denne muligheten til å møte voldsforskere fra de nordiske landene. Selv har jeg ikke kriminologi i fagkretsen, jeg har studert språk og pedagogikk og arbeidet mest med førskolelærerutdanning. For noen få år siden blitt ansatt på forskningsavdelingen ved Politihøgskolen i Oslo, denne skal blant annet medvirke til å gjøre politiutdanningen mer forskningsbasert. Ett av prosjektene jeg nå jobber med nå, er en litteraturgjennomgang for å belyse offerets møte med politiet. Hensikten er å gi fremtidige polititjenestekvinner og -menn råd om hvordan de kan lette offerets situasjon. Jeg ville derfor være svært takknemlig for innspill med hensyn til undersøkelser dere kjenner til og mener jeg bør sette meg inn i.

Offerets situasjon

I skyggen av gjerningsmann og åsted.

En kriminell handling finner sted i et møte mellom en *gjerningsmann* som er motivert til å begå lovbrudd, et *egnet mål eller offer*, og en *situasjon* der målet eller offeret ikke er beskyttet av fysiske hindringer eller andre personer. (*Forebyggende polititjeneste 1998-2001*: 18.) Dette innebærer en tredeling mellom et *subjekt* (overgriperen som utfører forbrytelsen), en *situasjon* (åstedet for forbrytelsen) og et *objekt* (offeret for forbrytelsen). Tradisjonelt har politiets oppgave først og fremst vært å gripe *gjerningsmannen*. Et nyere perspektiv er

situasjonell kriminalitetsforebygging. (Clarke, 1994.) Men fortsatt synes *offeret* å komme i skyggen av gjerningsmannen og åstedet.

I norsk strafferett og straffeprosessrett står ofte lovbryteren i sentrum. Fornærmede spiller som regel en mer perifer rolle. Hans eller hennes oppgave er først og fremst å vitne i saken for å få gjerningsmannen dømt. Utover dette blir fornærmede i mange tilfeller overlatt til seg selv. (NOU 1992, 16:7.) Også internasjonalt beskrives politiets forhold til ofre som motsetningsfylt. Politiets primære oppgave er å oppklare saker. Dermed kan det være viktigere for politiet at man har vært *vitne* til en forbrytelse, enn at man faktisk også har vært *offer* for den.

Definisjon av offer

I prosjektet legges den offerdefinisjonen til grunn som ble vedtatt av generalforsamlingen for de Forente Nasjoner i 1985. En person anses som et offer, ikke bare på grunn av fysisk, psykisk eller økonomisk skade som følge av en kriminell handling, men også som følge av maktmisbruk. Ofre er i videste forstand personer som, individuelt eller kollektivt, har fått svekket sine grunnleggende menneskerettigheter, enten gjennom handlinger eller unnlatelser av handlinger. Offerbegrepet kan også inkludere nærmeste familie eller pårørende og personer som har pådratt seg skade ved å forsøke å hjelpe offeret.

På dette seminaret skulle jeg gjerne begynt med en fruktbar avgrensning av begrepet "voldsoffer". Etter å ha studert ulike kategoriseringer og spesifisering av voldsfeltet som trekker inn variabler som *voldsformer*, *voldshandlinger*, *voldsarenaer*, *voldsrelasjoner*, *voldsmotiver*, *voldsaktører* og *voldsreaksjoner* (e.g. Sætre, 1997) ber jeg om forståelse for at jeg i dette forum har lite å bidra med. Ettersom mitt prosjekt først og fremst skal dreie seg om hvordan politiet kan lette voldsofres situasjon, vil jeg avgrense meg til synspunkter på ofres reaksjoner på vold.

Offerreaksjoner i ulike faser

Voldsofres behov vil være forskjellige til ulike tider etter overgrepet. Den første umiddelbare *sjokkfasen* kan vare fra timer til dager. Offeret kan ha en følelse av tomhet, panikk eller uvirkelighet som kan virke så overveldende og lammende at vedkommende får vanskeligheter med å opptre rasjonelt. I en påfølgende *reaksjonsfase* på opptil seks uker, går det mer og mer opp for offeret hva det har vært utsatt for. Men vonde hendelser gjenopplevs, og offeret kan isolere seg og beskytte seg med fortrenghninger eller intellektualiseringer. En følelsesmessig *bearbeidingsfase* kan vare ytterligere ett år. Nå er det lettere for offeret å akseptere problemer og ta i mot hjelp. Forhåpentlig avløses denne av en *nyorienteringsfase* der følelsene av smerte og tap avtar. Men enkelte kan få langtidsvirkninger som *post traumatic stress disorder* eller PTSD-syndrom. I slike tilfeller kan offeret i lang tid etter overgrepet

være preget av angst, rastløshet, fortrenninger eller gjenopplevelinger av hendelsen ("flash-backs"). Det er viktig at politiet har kjennskap til slike faser, ettersom tjenestemenn kan møte voldsofre til forskjellige tider etter overgrepet.

Ulike representanter for politi og rettsapparat

Politiet kommer ofte først i kontakt med voldsofre ved at en patrulje rykker ut til et åsted hvor vold er begått. Men voldsofre møter også politiet når voldshandlingen skal anmeldes, etterforskes og eventuelt straffefølgjes.

Første polititjenestemann *på åstedet* har en rekke oppgaver. Vedkommende skal hjelpe eller besørge hjelp, sikre åsted og eventuelle bevis, skaffe signalement på eventuell gjerningsperson, notere personalia på eventuelle vitner, eventuelt også opprettholde vakthold og holde publikum unna. Alt dette skjer gjerne på en ugunstig tid av døgnet med lite personell. Politiet kan ikke være lavspent, men må være forberedt på mye som kan skje. Samtidig skal man utstråle trygghet og ro, og ta seg av et offer som kan være i sjokk og ikke fungere rasjonelt.

Å gå til *anmeldelse* kan være en vanskelig avgjørelse å ta for mange. Av voldtektsanmeldelser ender for eksempel bare en brøkdel med tiltale. Voldsofferet møter en ny representant for politiet og må kanskje utlevere seg om intime detaljer og et vondt hendelsesforløp. Samtidig kan offeret i denne fasen slite med skyldfølelse og spørre seg hva vedkommende selv eventuelt kunne ha gjort annerledes.

Når voldsforbrytelser skal *etterforskes*, møter offeret nok en tjenestemann. En kilde skal selvfølgelig vurderes nøkternt og med en kritisk distanse. Men for offeret kan kontrollspørsmål og motforestillinger gi en opplevelse av ikke nå fram. I denne fasen er det heller ikke uvanlig at et voldsoffer fortsatt kan fungere dårlig til daglig og ha problemer med konsentrasjon.

Møtet med *domstolen* kan også bli en nedtur for voldsofferet, som må møte overgriper og bli invadert på nytt. Dersom det står ord mot ord, kan saken bli henlagt etter bevisets stilling. Voldsofre har også opplevd injuriersøksmål fra påstått gjerningsmann.

Faktorer som kan påvirke etterreaksjoner

En rekke faktorer kan virke inn på offerets situasjon. Elklit (1993) opererer med fem grupper av variabler plassert i en tidsrekkefølge, henholdsvis *demografiske forhold, livshistorie, sosialt nettverk, selve overgrepet, etterreaksjon og mestring*.

Forskning om etterreaksjoner hos voldsofre er sammenfattet i en rekke oversiktsartikler (e.g. Weinstein, 1989; Hanson, 1990; Lurigio & Resick, 1990.) Elklit (*op. cit.*) har vurdert etterreaksjoner ved voldelig overfall. Denne studien baserer seg på 61 undersøkelser som omfatter voldtektsforsøk, voldtekter, innbrudd, ran og overfall. Ofre for slike typer kriminalitet kan få alvorlige kognitive, fysiske og følelsesmessige etterreaksjoner. Likevel er det

påfallende store *individuelle variasjoner* blant ofre som har vært utsatt for tilnærmet samme overgrep. Mellom en tredel og en firedel av voldsofrene i studien klarte seg så dårlig at de fikk sin livsutfoldelse og livskvalitet permanent forringet. Men en tilsvarende andel av voldsofrene kunne klare seg godt eller faktisk til og med komme styrket ut på visse områder. (*Ibid.*: 74-104). Det er altså vanskelig å forutsi hva som kan bli offerets situasjon. Politiet har meget god innsikt i ulike typer av forbrytelser og deres alvorlighetsgrad. Men om de baserer seg på denne innsikten når de vurderer hvorvidt en offerreaksjon er adekvat eller ikke, kan de altså gjøre feil.

Noen verktøy politiet kan bruke

Offentlig anmeldelse

Fra 1988 er norsk lov endret slik at alle voldssaker forøvet mot nåværende eller tidligere ektefelle/samboer er undergitt offentlig påtale. Det betyr at politiet på eget initiativ skal forfølge saker de får kjennskap til, slik at voldsofferet fritas for å inngi påtalebegjæring. Dette kan innebære at offeret "mister" sin egen konflikt (jf Christie, 1977), men forhåpentligvis også føre til at offeret unngår straff eller press fra overgriper for å trekke anmeldelsen tilbake.

Besøksforbud

Den norske påtalemyndigheten har etter en bestemmelse fra 1995 også mulighet til å forby en person adgang til å oppholde seg et bestemt sted, eller kontakte en person, eller på annet vis krenke personens fred. Besøksforbud kan iverksettes på begjæring av den som ønsker beskyttelse, men også dersom det er påkrevet utfra allmenne hensyn. Det kreves ikke at eventuell voldsperson er anmeldt eller domfelt.

Rådgivningskontor

Fra 1996 er det også opprettet rådgivningskontor for kriminalitetsofre. Dette ligner på brottsofferjouren i Sverige og Finland, men er ikke utviklet i på langt nær samme omfang. I Norge finnes det slike kontor i byene Drammen, Fredrikstad, Haugesund, Kristiansand, Trondheim og Tromsø, og kontorene blir ofte ledet av pensjonerte polititjenestemann. I den neste treårsperiode skal ordningen videreføres og utvides med fire nye kontorer. Kanskje er det realistisk å få ett kontor i hvert politidistrikt (27 i alt).

Voldsalarm

Fra 1997 har kvinner som er utsatt for vold eller alvorlige trusler kunnet få utlevert voldsalarm. Disse kunne først bare benyttes innenfor hjemmet, men hadde positiv effekt.

Gjerningsmannen forsøkte seg gjerne én gang og erfarte at politiet virkelig rykket ut. Deretter fikk kvinnen stort sett være i fred.

Fra og med 2002 er voldstruede kvinner også tilbudt mobil trygghetsalarm med GSM (felles system for mobil kommunikasjon i Europa) og GPS (global positioning system). Dermed kan kvinnen bevege seg fritt også utenfor hjemmet. Så lenge hun befinner seg innenfor et dekningsområde når alarmen utløses, vil politiet i Oslo ganske raskt få hennes nøyaktige posisjon på et digitalisert satelittkart og alarmere nærmeste politienhet.

Familievoldkoordinatorer

I enkelte politidistrikt (i Bergen og ved Stovner i Oslo) har det også vært særskilte prosjekt rettet mot familievold. Innen juli i år skal det utdannes og etableres egne familievoldkoordinatorer i alle politidistrikt. (Dette arbeidet vil det bli redegjort nærmere for i en annen presentasjon.)

Hva ønsker ofre av politiet?

Ofre ønsker at politiet bryr seg

Umiddelbart etter en forbrytelse er ofrene gjennomgående fornøyd med politiet. Men kriminalitet som politiet oppfatter som mindre alvorlig, kan ha sterk virkning på enkelte ofre. Noen kan dermed reagere på det de opplever som nonchalanse fra politiet. Mange setter pris på at politiet tar bilder eller leter etter fingeravtrykk.⁵³ Dersom utsiktene til å oppklare en forbrytelse er små, kan det diskuteres om ikke dette kan være å gi ofre falske forhåpninger.

Også det at politiet opptrer profesjonelt ”nøytralt” i møtet med offeret, kan imidlertid redusere offerets forventninger om å få omsorg, og dermed offerets motivasjonen for å samarbeide. Dette gjelder blant annet i etterforskningsfasen. Det behøver ikke være noen motsetning mellom å være ivaretagende overfor voldsofre og samtidig bedrive god etterforskning. Tvert i mot ble det tidlig påvist at en slik fremgangsmåte førte til markant økning i oppklaringsprosenten for voldtekter. (Keefe & O’Reilly, 1976.)

Etterforskere kan imidlertid også fortelle om uheldige erfaringer med å slippe ofre for mye inn på seg. Voldsofre kan ha et stort meddelelsesbehov, og i møtet med etterforskeren får de vanligvis gå gjennom hele hendelseforløpet. Det å bli møtt av en oppmerksom lytter kan vekke behovet for noen å betro seg til. Det har forekommet at voldsofre har notert seg tjenestemannens identitet og oppsøkt vedkommende privat eller over telefoner utenom tjenestetid.

---

⁵³ Jeg har også hørt enkelte tjenestemenn omtale dette som ”trøstepulver”.

Ofre ønsker sympati og hjelpsomhet

Lindgren & Christianson (1994) undersøkte kriminalitetsofre i Stockholm som hadde vært utsatt for mishandling, ran, innbrudd eller biltyveri. Ofrenes opplevelse av politiet kunne markeres gjennom alternativene brysk, uinteressert, rutinemessig, hjelpsom, og sympatisk. Politiet skårer høyest hos innbruddsofre, hele 61 % av denne gruppen synes politiet opptrådte sympatisk. Men blant ofre utsatt for mishandling var det 17 % som opplevde politiet som uinteresserte ved første møte.

Ofre ønsker informasjon

Etter hvert som tiden går, klager imidlertid ofre over manglende informasjon, særlig om utviklingen i saken. Voldsofre vil vite om gjerningsmannen er pågrepet, hva tiltalen lyder på, når rettssaken skal finne sted, om de skal vitne, om gjerningsmannen er dømt, og hva straffen eventuelt ble. (Elklit, *op. cit.* : 32.) Informasjonsbrosjyrer om voldsofres rettigheter skal ligge på alle politistasjoner og deles ut til alle som rammes. I den nevnte undersøkelsen (Lindgren & Christianson *op. cit.*) oppga imidlertid 79% av ofrene at de ikke hadde mottatt noen slik brosjyre. Politiet har informasjonsplikt om gangen i en eventuell straffesak og den påtalemessige behandlingen av saken. Men at politiet gir slike opplysninger behøver altså ikke være ensbetydende med at voldsofre har oppfattet dem.

Ofre trenger å skjermes

Grov vold avstedkommer gjerne en vanvittig grafing i media. Men politiet kan for eksempel la være å offentliggjøre avdødes navn, de kan parkere en uniformert politibil utenfor hjemmet til de pårørende slik at disse blir skjermet mot uønsket besøk. Politiet i England utdanner egne liasonoffiserer som utelukkende har til oppgave å bistå familier i slike situasjoner. Samtidig kan disse være et bindeledd til politiet og ha informasjon om familien uten å være påvirket ("biased") av den pågående etterforskningen.

Politiets syn på offerstøtte

Ahlberg & Knutsson (1996) har undersøkt i hvilken grad svensk ordenspoliti mener offerstøtte er noe de selv bør prioritere. Om lag 1/3 av polititjenestemennene svarer benektende på dette, mens 2/3 mener offerstøtte bør være en sak for dem. Denne holdningen er mest typisk for kvinner i politiet og for menn med mer enn femten års tjenestetid. Blant yngre mannlige polititjenestemenn mener bare halvparten så mange at offerstøtte er en oppgave for ordenspolitiets. (*Ibid.*: 45-47.) Kvinner i politiet synes dermed i større utstrekning å oppfatte offerstøtte som viktig, mens det tar om lag femten år før mennene innser betydningen i samme grad.

Politiet må skille mellom "årsak" og "skyld"

Forbrytere vil i statistisk sammenheng ikke utgjøre et tilfeldig utvalg av befolkningen. Omfanget av kriminell viktimisering er heller ikke tilfeldig fordelt over tid og sted. Politifolk har rikelig erfaring med at personer gjennom sin livsstil og væremåte øker sannsynligheten for å bli utsatt for vold. Denne innsikten er imidlertid også blitt brukt mot voldsofre i møtet med politi og domstol. Skjønte ikke den mishandlede kvinnen at hun burde ha flyttet fra den voldelige samboeren sin for lenge siden? Hadde ikke den voldtatt kvinnen tidligere på kvelden gitt signal om at hun kunne være tilgjengelig for seksuell kontakt?

Fra egen virksomhet vet politiet at en forbryter ikke kan tiltales for en handling som politiet selv har provosert fram, da et slikt forhold vil være exculporisk (frita for skyld). Men politiet må ikke dermed anta at en kvinnes provoserende oppførsel kan frita overgriperen fra skyld. Livsstil kan gi økt utsatthet for viktimisering, men livsstil gir ikke rett til overgrep. Man må skille mellom *årsak* i samfunnsvitenskapelig forstand, og *skyld* i juridisk forstand.⁵⁴ Når disse begrepene forveksles, kan det resultere i "the art of victim blaming" (Clark & Lewis, 1977).

Ofre merker først og fremst politiets holdning til dem.

Uansett hvilke kunnskaper og verktøy politiet måtte ha, kan det likevel se ut som politiets holdning er det viktigste for voldsofre. Politiet har muligheten til å reagere umiddelbart på et menneskelig plan overfor folk som er i trøbbel. Ofte vil det være "a considerate attitude" - det å vise at en bryr seg - som gjør utslaget, uansett hvor gode utsiktene kan være til at forbrytelsen oppklares. Det gode forholdet mellom voldsoffer og politi kan kanskje sammenfattes på følgende måte:

The relationship that can develop between an individual victim and the individual responding officer is a personal tie between one who is suffering and one who understands suffering. The officer's calm helps the victim to recover some measure of calm; the officer's concern gives emotional and psychological support.

(Guyot, 1991: 133.)

Dette skulle politiet i så fall kunne tilby offeret samtidig med at andre oppgaver ivaretas - på åstedet, under anmeldelsen, i løpet av etterforskning og helt fram til eventuell rettssak.

---

⁵⁴ Voldsofferets opptreden kan imidlertid føre til nedsatt straff for overgriperen.

Avslutning

Voldsofferets møte med politiet rommer mange paradokser, og det er vanskelig å trekke entydige konklusjoner av forskningslitteraturen. Det mest kompliserende forholdet er kanskje de store individuelle variasjonene i offerreaksjoner. Men det avgjørende for volds- ofres tilfredshet med politiet synes å være *kontakten*, og ikke effektiviteten med hensyn til *oppklaring*. (Elklit, *op.cit.*: 33.) Ofre ønsker først og fremst en følelsesmessig støtte fra poli- tiet, og en akseptering av sine egne følelsesmessige reaksjoner. En ting er at politiet kan opp- leves som ineffektive, men det er verre dersom de oppleves som likeglade. (Cohn, 1974.)

I det norske samfunnet må politiet ofte ta på seg et koordinerende ansvar mellom ulike profesjoner, for eksempel ved naturkatastrofer eller redningsoperasjoner. For et voldsoffer kan overgrepet også være en total katastrofe. Offeret møter et fleretatlig og splittet hjelpeap- parat. Trolig kan få bedre enn politiet koordinere tiltak som kan lette voldsofferets situasjon.

Det er ikke politiets oppgave å drive terapi. Tvert i mot er en profesjonell holdning å vite når en nærmer seg grensene for sin egen kompetanse, og en annen profesjon bør kontak- tes. Men politiet kan fortelle voldsofre at ulike etterreaksjoner er helt normale, de kan forbere- de voldsofre på at ulike reaksjoner kan dukke opp, og de kan gi råd om hvor voldsofre kan henvende seg for å få bistand. Den reparative funksjonen vis a vis voldsofre kan vise seg å bli en stadig viktigere side ved kriminalitetsarbeid. Her ligger i så fall store utfordringer og muligheter for politiet.

Litteratur

(Denne presentasjonen er en forkortet og noe omarbeidet utgave av et tidligere arbeid, og det er derfor bare referert til en del av referansene nedenfor.)

- Ahlberg, J. & Knutsson, J.** (1996) *En utvärdering av Södermalmsmodellen*. PHS Forsk- ningsrapport 1996 : 2, Sörentorp, Solna: Polishögskolan.
- Amir, M.** (1971) *Patterns in Forcible Rape*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bergersen Lind, B.** (1969) Skadede for ofre for vold i Oslo. *Nordisk Tidsskrift for Kriminal- videnskap*, 57 : 207-222.
- Christie, N.** (1977) Conflicts as Property. *British Journal of Criminology*, 17 : 1-15.
- Clark, L. M. G. & Lewis, D. J.** (1977) *Rape: the Price of Coercive Sexuality*. Toronto: The Women's Press.
- Clarke, R. V.** (red.) (1994) *Crime Prevention Studies*, 3, New York: Willow Tree Press, Inc.
- Elklit, A.** (1993) *Offer for vold. En psykologisk analyse av sagesløse voldsofres situation, opplevelser og etterreaksjoner*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Fattah, E. A.** (1991) *Understanding Criminal Victimization*. Scarborough: Prentice Hall.
- Fattah, E. A.** (1994) The Interchangeable Roles of Victim and Victimizer. *HEUNI Papers* 3, Helsinki: The European Institute of Crime Prevention and Control.
- Forebyggende polititjeneste 1998 – 2001. Strategiplan**. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Guyot, D.** (1991) *Policing as though People Matter*. Philadelphia: Temple University Press.
- Haaland, T.** (1997) *Hjelp til voldsofre i Oslo. En brukerrettet evaluering*. NIBR-Prosjektrap- port 1997: 29. Oslo: Norsk institutt for by og regionsforskning.

- Handbook on Justice for Victims: On the use and application of the United Nations Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power.* (1998)
- Hanson, R. K.** (1990) The psychological impact of sexual assault on women and children: A review. *Annals of Sex Research*, 3 : 187-232.
- Haugli, W.** (1995) *Tøffe år*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nyggard.)
- Hurwitz, S. & Christiansen, K. O.** (1968) *Kriminologi I*. København: Gyldendal.
- Keefe, M. & O'Reilly, H.** (1976) The police and the rape victim in New York. *Victimology*, 1: 272-283.
- Lindgren, M. & Christianson, S.-Å.** (1994) *Relationen mellan polis och brottsoffer i Stockholms Polismyndighet*. PHS-Rapport 1994 : 2, Sörentorp, Solna: Polishögskolan.
- Lurigio, A. J. & Resick, P. A.** (1990) Healing the Psychological Wounds of Criminal Victimization: Predicting Postcrime Distress and Recovery. I: Lurigio, A. J., Skogan, W. G. & Davis, R. C. (red.) *Victims of Crime. Problems, Policies, and Programs*. Newbury Park, California: SAGE Publications, 50-68.
- Mendelsohn, B.** (1963) The Origin of the Doctrine of Victimology. *Exerpta Criminologica*, 3: 239-244.
- Mayhew, P. & van Dijk, J. J.** (1997) *Criminal Victimization in Eleven Industrialised Countries. Key Findings from the 1996 International Crime Victims Study*. The Hague: Ministry of Justice. Research and Documentation Centre.
- Melhus, K. & Sørensen, K.** (1997) Vold 1994 - Oslo legevakt. *Tidsskrift for Den norske Lægeforening*, 117, 2 : 230-235.
- Nielsen, B. G. & Snare, A.** (1998) *Viktimologi. Om forbrydelsens ofre: teori og praksis*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- NOU 1992 : 16.** *Sterkere vern og økt støtte til kriminalitetsofre*. Utredning fra et utvalg oppnevnt av Justisdepartementet i juni 1988.
- NOU 1997 : 11.** *Lov om kriminalitetsofferfond*. Utredning avgitt til Justis- og politidepartementet fra arbeidsgruppe opprettet i mai 1996.
- Roberts, A. R.** (1990) *Helping Crime Victims. Research, Policy, and Practice*. Newbury Park, California: SAGE Publications, Inc.
- Steinmetz, C. H. D.** (1984) Coping with serious crime: Selfhelp and outside help. *Victimology*, 9, 324-343.
- Stene, K. & Hunskår, S.** (1997) Vold i Bergen. Et ettårsmateriale fra Bergen legevakt. *Tidsskrift for Den norske Lægeforening*, 117, 2 : 226-229.
- Sætre, M.** (1997) *Kategorisering og spesifisering av voldsfeltet*. HiO-notat nr. 30 1997. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- UN Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power* (1985).
- Waller, I.** (1990) The Police: First in Aid? I Lurigio, A. J., Skogan, W. G. & Davis, R. C. (red.) *Victims of Crime. Problems, Policies, and Programs*. Newbury Park, California: SAGE Publications, 139-156.
- Weinstein, N. D.** (1989) Effects of Personal Experience on Self-Protective Behavior. *Psychological Bulletin*, 105 : 31-50.
- Wolfgang, M.** (1958) *Patterns in Criminal Homicide*. Philadelphia: University of Pennsylvania.

JUSTISDEPARTEMENTETS SATSNING MOT "FAMILIEVOLD"/"VOLD MOT KVINNER"

Ellen S. Kittelsbye

NSfK – forskerseminar 2002

JUSTISDEPARTEMENTETS SATSNING MOT "FAMILIEVOLD"/"VOLD MOT KVINNER"

av Ellen S. Kittelsbye

Det er en grunnleggende menneskerett å leve et liv uten frykt for eller erfaring med vold. Det er samfunnets ansvar å bidra til å forebygge vold og overgrep både på gaten, arbeidsplassen og i hjemmet. Bruk av vold mellom menn og kvinner som lever sammen, er på mange måter annerledes enn annen vold. Slik familievold rokker ved vår oppfatning av hjemmet som et sted å søke trygghet, og samliv som et uttrykk for respekt, omsorg og kjærlighet.

Kriminalitet skal bekjempes slik at alle kan føle seg trygge – også i egne hjem. En effektiv voldsbekjempelse forutsetter målrettet og samordnet innsats fra samfunnets side. Justisdepartementet har det koordinerende ansvaret for regjeringens arbeid med å bekjempe og forebygge familievold/vold mot kvinner. Tre ulike løp er igangsatt og vil bli presentert under innlegget: Regjeringens handlingsplan "Vold mot kvinner" 2000-2002, Kvinnevoldsforum og Kvinnevoldsutvalget.

NSfK – forskerseminar 2002

JUSTISDEPARTEMENTETS SATSNING MOT "FAMILIEVOLD"/"VOLD MOT KVINNER"

- **Regjeringens handlingsplan "Vold mot kvinner" 2000-2002**
- **Kvinnevoldsforum**
- **Kvinnevoldsutvalget**

Justisdepartementets satsning mot "Familievold" og "Vold mot kvinner"

MÅLSETNING

- Synliggjøre problemet med familievold - gi feltet en høyere prioritet enn tilfelle har vært tidligere.
- Styrke det forebyggende arbeidet
- Forbedre og samordne tilbudene til voldsutsatte
- Styrke behandlingstilbudene til voldsutøver

Regjeringens handlingsplan "Vold mot kvinner" 2000 - 2002

- 20 tiltak gjennomføres i perioden 2000 - 2002
- Kostnadsramme 35 mill. kroner
- Samarbeidsprosjekt mellom:
  - Sosialdepartementet
  - Helsedepartementet
  - Barne- og familiedepartementet
  - Justis- og politidepartementet

Regjeringens handlingsplan "Vold mot kvinner" 2000 - 2002

TILTAK

1. Justisdepartementet tillegges det koordinerende ansvar for statens arbeid mot vold og overgrep.
2. Det skal etableres tre lokale prosjekter, der målsettingen er å utvikle modeller for hvordan kommunen/fylket mer effektivt kan styrke innsatsen mot vold og overgrep og yte hjelp og bistand til ofrene.
3. Politiet skal oppfordres til å videreutvikle sitt forebyggende voldsarbeid.
4. Straffesaksjeden skal effektiviseres for å oppnå høy oppklaringsprosent og rask reaksjonsfastssettelse.
5. Rådgivningskontorene for kriminalitetsofre skal videreføres og utbygges med fire nye kontorer.
6. Ordningen med voldsalarmer videreføres og muligheten for å utvide alarmenes geografiske rekkevidde utredes.
7. Spørsmålet om bedre vern av personopplysninger skal utredes nærmere, herunder mulighet for å bytte personnummer for personer utsatt for alvorlig vold og trusler.
8. Registreringsrutiner for vold gjennomgås for å utvikle bedre og mer samordnede rutiner i ulike instanser/etater.
9. Erfaringene fra Oslo kommunes opplæringsprogram om volds ofre, overgripere og prostituerte skal videreformidles.
10. Det skal gjennomføres seminar for fylkeshelsetjenesten om vold mot kvinner.

Regjeringens handlingsplan "Vold mot kvinner" 2000 - 2002

TILTAK forts.

11. Behovet for å utvikle undervisningsmateriell knyttet til vold og voldsofferproblematikk utredes nærmere.
12. Prosjektperioden ved Kompetansesenter for voldsofferarbeid videreføres i tre år fra 2000 til og med 2002.
13. Det skal bevilges midler til Forskningsrådets satsning på vold.
14. Det skal etableres et prosjekt for å systematisere og formidle den kunnskap som er utviklet ved de ulike behandlingstilbudene til menn med voldsproblemer.
15. Kompetansesenter for voldsofferarbeid skal gis i oppdrag å utarbeide et kursopplegg for ansatte ved krisesentrene.
16. Medarbeiderne på krisesentrene skal gis tilbud om regelmessig veiledning fra personell med særlig kompetanse på voldsofferproblematikk.
17. Krisesentrene skal skal utarbeide en rapport om tilgjengeligheten for personer med funksjonshemming.
18. Krisesentrene skal sikres finansiering til drift. Det vil bli fremmet forslag til endringer i tilskuddsordningen.
19. Det vil bli oppfordret til kommunal representasjon, politisk eller faglig til krisesentrenes styrer. Det vil på noe sikt bli vurdert om det skal stilles krav til slik representasjon.
20. De økonomiske støtteordningen for selvhjelpsgrupper som bistår ofre for vold skal utredes nærmere.

Kvinnevoldsforum

- Ledes av statssekretæren i Justisdepartementet med politisk deltagelse fra Sosial- og helsedepartementet og Barne- og familiedepartementet.
- Målsetningen er å synliggjøre vold mot kvinner og stimulere til debatt om hvordan omfanget av volden kan reduseres.
- Fire møter:
  - Politiets møte med voldsutsatte kvinner
  - Helsevesenets møte med voldsutsatte kvinner
  - Situasjonen for voldsutsatte kvinner med minoritetsbakgrunn
  - Trafficking – kvinner og barn
- Ca. 30 deltakere

Kvinnevoldsforum

MANDAT

- Forumet skal bidra til å videreutvikle og styrke det faglige nettverk på saksområdet både mellom statlige myndigheter og mellom ulike fagmiljøer.
- Forumet skal stimulere de involverte instansene til å utveksle informasjon og oppdatert kunnskap om saksfeltet i og mellom gruppemøtene.
- Forumet skal gjøre det enklere å formidle råd og initiativ både til statlige myndigheter og i forhold til andre deltakere i gruppa.
- Forumet skal bidra til koordinering og stimulering av offentlige myndigheters innsats på saksfeltet.
- Tema for møtene vil være spørsmål knyttet til vold mot kvinner, herunder forhold knyttet til behandling av overgrepere, og voldens konsekvenser for barna som vokser opp i familier der det utøves vold.
- Problemstillinger som deltakere ønsker drøftet under neste møte bør som hovedregel annonseres på forhånd. Dette gjelder ikke kortfattet informasjon til andre møtedeltakere
- Forumet skal generelt sett fungere som et supplement til andre initiativ og møter mellom statlige myndigheter og fagmiljøer på dette saksfeltet. Detaljerte drøftinger om enkeltspørsmål bør derfor som hovedregel føres andre steder enn under forumsmøtene. Et unntak fra hovedregelen kan være spesielle temamøter.
- Møtehyppigheten vil anslagsvis være 2 til 3 ganger pr. år. Justisdepartementet vil også vurdere hyppigheten etter hva som er ønskelig i forhold til aktuelle problemstillinger og saker.

Kvinnevoldsutvalget

- Utvalget nedsatt ved Kgl. Res. 29. august 2001
- NOU leveres innen 1. september 2003
- 12 medlemmer + sekretariat

Kvinnevoldsutvalget

MANDAT

- Utrede stillingen for kvinner som utsettes for fysisk og psykisk vold, trusler og overgrep av nåværende eller tidligere samlivspartner.
- Se på situasjonen for barn som vokser opp i voldsfamilier.
- Foreslå forbedringer og innskjerpinger av lovverket.
- Iverksette forbedrede forebyggende tiltak.
- Utvikle tiltak for at ofre kan bli møtt av offentlige instanser på en bedre måte.

Kvinnevoldsutvalget

FOKUSOMRÅDER

- Vold mot kvinner i et helhetlig perspektiv
- Kvinner med særskilte behov - bl.a. eldre, minoritetsbakgrunn, lesbiske, kvinner med funksjonshemming, kvinner på flukt
- Barn utsatt for/vitne til vold
- Mannlige overgripere
- Tradisjon, religion, etikk og ideologi

Kvinnevoldsutvalget

FOKUSOMRÅDER forts.

- Krisesentrene - tilbud, lovfesting, finansiering
- Politi, rettsvesen og fengselsvesen
- Helsevesen og rettsmedisin
- Sosialetat og trygderettigheter
- Organisering av familievoldsarbeidet i Norge
- Samfunnsøkonomiske kostnader

Kvinnevoldsutvalget

PROGRESJON OG PLANER

- Syv utvalgsmøter hos ulike fagmiljøer
- Ytterligere fire møter berammet i løpet av 2002
- Åtte arbeidsgrupper
- Arrangerer tre konferanser i 2002
  - "Akuttberedskap innen helsevesenet overfor voldsutsatte kvinner og barn"
  - "Når pappa slår mamma - en synliggjøring av barn i familier med vold"
  - "Krisesentre i fremtiden"

Justisdepartementets satsning mot "Familievold"/"Vold mot kvinner"

HVA SÅ?

- **Erfaringer så langt viser at det er behov for:**
  - følge opp de kompetansehevende tiltakene ytterligere
  - styrke hjelpetilbudet til kvinner utsatt for vold ytterligere
  - styrke tilbudet til voldsutøvende menn ytterligere
  - rette større oppmerksomhet mot situasjon for voldsutsatte kvinner med minoritetsbakgrunn
- **Arbeidet krever et videre tett samarbeid med de berørte departementene**

**TVÅ MISSHANDELSBROTT AV KVINNOR MEDFÖRDE OLIKA
STRAFFRÄTTSLIGA REAKTIONER I SVERIGE OCH NORGE TROTS
ATT DE BEDÖMDES SOM LIKA STRAFFVÄRDA. FINNS DET ETT
RÄTTVIST STRAFF ELLER ÄR FÖRESTÄLLNINGEN OM DET RÄTTVISA
STRAFFET EN ILLUSION?**

Eva Stenborre

I dag tänkte jag diskutera begreppet "rättvist straff" utifrån ett svenskt och ett norskt rättsfall om kvinnomisshandel som medförde olika straffrättsliga reaktioner trots att de ansågs som lika straffvärda, domstolarna bedömde straffvärdena till fängelse 1 månad i båda fallen.

I både Sverige och Norge anser man att den straffrättsliga reaktion som skall bestämmas för ett brott skall förebygga dels allmänheten från brott, dels den enskilde lagöverträdaren. Den påföljd som bestäms måste dock dessutom uppfattas som rättvis, i annat fall fungerar den inte förebyggande på allmänheten.

Den frågan man därför kan ställa sig är, vilket av rättsfallens straff är det rättvisa straffet?

Om jag först ger en kortfattad sammanfattning av rättsfallen, kan vi därefter diskutera om det finns ett rättvist straff för rättsfallen eller om det är så att föreställningen om det rättvisa straffet är en illusion.

Rättsfallet NJA 2000 s. 17 III

I det svenska rättsfallet NJA 2000 s. 17 III hade följande inträffat vid gärningstillfället. Den tilltalade, vi kan kalla honom Roger, och hans sambo Johanna hade varit ute på krogen. Johanna hade träffat en vän, Ola, som hon och Roger pratade med. Roger blev irriterad och lämnade krogen varför Johanna sprang efter. Utanför krogen förklarade Roger för Johanna att han tänkte övernatta på sin arbetsplats varför de skiljdes åt.

På en bussterminal träffade Johanna åter Ola. Eftersom Johanna saknade nycklarna hem till hennes och Rogers gemensamma bostad, bestämde hon och Ola att hon skulle övernatta hos honom varför de satte sig på samma buss. Innan bussen lämnade terminalen steg dock Roger också på. Före bussen avgick överlämnade Roger lägenhetsnycklarna till Johanna och klev därefter av bussen.

När Johanna och Ola kom in i lägenheten, såg Johanna att Roger anlände i en taxi och eftersom hon blev rädd sa hon till Ola att han skulle lämna lägenheten, vilket han också gjorde. En kort stund därefter hörde hon hur Roger jagade Ola i trappuppgången.

När Roger därefter kom in i lägenheten började han slita i Johannas kläder, han knuffade runt henne i lägenheten och skrek könsord åt henne. Han knuffade henne så hårt att hon föll ner i en soffa och slog bakhuvudet i väggen. Det hon därefter kom ihåg var att Roger satt grensle över hennes bröstorg och tog struhtag på henne med båda händerna. Därefter slog han henne i ansiktet och skakade henne i axlarna så att hon slog huvudet i golvet flera gånger.

De skador som Johanna fick av misshandeln bestod av en blånad över vänster öga, svullnad i ansiktet på vänster sida samt en bula i bakhuvudet och en i pannan. Dessa skador

bedömde Högsta domstolen (HD) som "måttliga", misshandeln ansågs inte vara av "alltför allvarlig beskaffenhet", man menade därför att förutsättningar förelåg att bestämma påföljden till villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst.

I domskälen kan man också läsa att HD tog hänsyn till att den tilltalade hade utfört brottet i "ett upprört tillstånd". Domstolen nämnde inte att detta skulle påverka påföljdsbestämningen, men det troliga är väl att HD ansåg just detta, annars hade det ju inte funnits någon anledning att nämna denna omständighet. Domstolen ansåg också att det saknades risk för återfall, vilket talade för villkorlig dom. Roger hade även samtyckt till samhällstjänst så påföljden bestämdes därför till villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst i 50 timmar. Det subsidiära fängelsestraffet bestämdes till fängelse 1 månad.

Jag kan också nämna att HD uppgav i domskälen att när det är fråga om vissa former av misshandel, " däribland sådan misshandel som riktar sig mot en gärningsmannen närstående kvinna" är utrymmet för att inte döma ut ett fängelsestraff mindre än annars.

Jag vill poängtera att påföljdsvalet i första hand avgjordes av att skadorna bedömdes som "måttliga" och inte av "alltför allvarlig beskaffenhet" och i andra hand av Rogers upprörda tillstånd.

Rt. 2001 s..(2001-00875)

Det norska rättsfallet Rt. 2001 s...(2001-00875) är inte helt identiskt med det svenska rättsfallet, men man kan se vissa likheter mellan domarna, framför allt att det var fråga om kvinnomisshandel i en nära relation och att straffvärdena bedömdes lika svåra. Båda domstolarna ansåg också att det hade förekommit provokation före brotten, även om HD inte använde sig av detta begrepp i domskälen.

Den tilltalade i det norska rättsfallet, vi kan kalla honom för Hans, dömdes för två fall av legemsfornaermelse, det vill säga misshandel. Han hade varit gift i 36 år med Marianne. Vid det första misshandelstillfället hade Hans gripit tag om Mariannes arm, vilket hade medfört att hon hade fått stark smärta i armen och handen. Smärtan hade varat i två veckor och Marianne hade fått smärtstillande medel. Vid det andra tillfället hade Roger kastat omkull Marianne så att hon hade skadat en tand.

Utgångspunkten var enligt Høyesterett (HR) ubetinget fengsel för den karaktär som den tilltalades gärningar hade haft. Domstolen uppgav att "Samfunnstjeneste kan ikke anses som en egnet reaksjon i denne sammenhengen. Familievold er et betydelig samfunnsproblem". Allmänpreventiva skäl motiverade därför att ubetinget fengsel bestämdes varför Hans dömdes till ubetinget fengsel i 30 dagar. Jag kan också nämna att båda underrätterna hade bestämt samma straff

I sin överklagan till HR hade Hans anført att han hade blivit provocerad av Marianne. I lagmannsretten (hovrätten) hade hustrun medgett att hon ibland kunde använda sig av

kränkande ord när hon blev irriterad på Hans. HR ansåg att hustruns aggressiva verbala uppträdande utan tvekan hade haft en sårande och provocerande effekt på Hans. Han hade därför haft svårt att behärska sig och tagit till våld vid de båda tillfällena. Men HR ansåg trots detta att som man uttryckte det ”En utfordrende ordbruk kan ikke møtes med voldsbruk”.

Illusionen om det rättvisa straffet

Här har vi alltså två lika straffvärda misshandelsbrott av kvinnor i vilka domstolarna ansåg att båda tilltalade hade blivit provocerade. I det svenska rättsfallet beaktades provokationen, men i det norska rättsfallet ansåg HR att man inte skulle ta hänsyn till att den tilltalade hade blivit provocerad. Frågan är, vilken domstol bestämde det rättvist straffet?

Eller är det på det viset att ingen av domstolarna dömde ”mer rättvist” än den andra? Att man helt enkelt inte kan besvara frågan på grund av att det egentligen inte finns några rättvisa straff eftersom det alltid rör sig om bedömningar som görs utifrån de förutsättningar som finns i respektive straffsystem när straff bestäms. Det straff som anses som ett rättvist straff i ett land, kan uppfattas som ett orättvist straff i ett annat land om man har olika bestämmelser som utgångspunkter för domstolarna och tidigare praxis som vägledning.

I exempelvis USA kan man döma dels till dödsstraff, dels till flera hundra år långa fängelsestraff, medan dessa straff är otänkbara i de nordiska länderna. I såväl USA som i Norden anser man emellertid att det egna landets, eller delstatens, straff är rättvisa. Om man emellertid hävdar att det bara finns ett rättvist straff för varje brott betyder detta att det bara kan finnas ett land som bestämmer ett straff rättvist. Det innebär också att om straffen har ändrats i detta land, måste man antingen ha dömt till orättvisa straff tidigare eller så är de straff som man bestämmer nu orättvisa.

Å andra sidan kan det också vara så, och det är väl snarare så, att det inte finns några rättvisa straff, eller med andra ord att det helt enkelt är en illusion att det finns rättvisa straff. Att det i stället rör sig om korrekta straff som domstolarna bestämmer med utgångspunkt från respektive lands lagstiftning och praxis.

När ett mål är uppe i en underinstans kan ju denna domstol inte bestämma vilket straff som helst, domstolen är bunden av dels den lagstiftning, dels de rättsfall från den högsta instansen som finns vid domstillfället. Om domstolen skulle få för sig att inte tillämpa den praxis som finns när målet avgörs, kan ju både den tilltalade och åklagaren överklaga och få domen prövad och ändrad i högre instans. Den högsta instansen kan visserligen ändra praxis men inte på ett sådant sätt att det strider mot lagstiftningen.

Om föreställningen om rättvisa straff är en illusion kan man i så fall inte jämföra äldre straff med dagens straff om de bestämts med stöd av olika lagstiftningar och praxis. Man kan inte heller jämföra olika länders straff med varandra och påstå att något av länderna dömer till rättvisa straff eftersom det aldrig har funnits eller någonsin kommer att finnas

rättvisa straff, bara korrekta straff som bestäms med utgångspunkt från lagstiftning och tidigare praxis.

AGA, STRAFF OCH VÅLD - NÅGRA UTDRAG FRÅN HISTORIEN AV BARNS AGAN

Timo Harrikari

Aga⁵⁵ förbjöds i Finland år 1983. Enligt *lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt*:

*Barn bör uppfostras så att det får förståelse, trygghet och ömhet. Barnet får inte undertryckas, agas eller utsättas för annan kränkande behandling. Barnet bör stödas och uppmuntras i sin utveckling till självständighet, ansvarfullhet och vuxenhet*⁵⁶

Nuförtiden finns det inte någon oklarhet angående barns agan i den finska rättspraxisen. Aga betyder misshandel och våld. Det finns ett prejudikat av högsta domstolen från år 1993⁵⁷, var en styvfader dömdes till böter, eftersom han hade agat sin styvdotter.

Aga som medel att kontrollera barn har en historia som är många sekel gammal. Först i början av 1900-talet började attityderna mot aga förändras. Man avstod från att använda aga som straffrättslig påföljd år 1943 och ända fram till 1960-talet var aga tillåten i uppfostringsanstalterna i Finland, tills socialministeriet förbjöd aga i ett cirkulär 1965⁵⁸.

I den här artikeln presenterar jag ändå den äldre lagstiftningen som gäller aga, bestraffning och våld. Jag börjar från 1400-talet och slutar omkring slutet av 1800-talet. Min åsikt är att diskussionen angående barns agan förändras fast densamma kroppsliga praxisen upprepas. Naturligtvis är det omöjligt att uttala allt om fem århundraden på några sidor men jag tar emellertid upp några utdrag från den finska lagstiftningen och försöker illustrera, hur man konstruerade barns aga under de nämnda århundradena.

Gamla svenska landskaplagar och barns aga

Ett centralt medel att avgöra konflikter bland tidiga svenska landskapslagar var böter och det var vanligt att unga personer dömdes att betala hälften av böter i förhållande till vuxna⁵⁹. Det reglerades att så länge som en pojke bodde i samma hushåll som sin far, betraktades han som barn och hans far blev tvungen att ansvara för sin pojkes förbrytelser⁶⁰.

---

⁵⁵ Nuförtiden kroppslig bestraffning

⁵⁶ Lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt 1983/361, 1§.

⁵⁷ KKO 1993:151.

⁵⁸ KomBet 1966: B 2, 96.

⁵⁹ t.e.x. Hälsingelagen, Manhelgdsbalken 8 §. Dräper övermage, som är mindre än tolv år, en man eller sårar honom, gälde halv bot.

⁶⁰ t.e.x. Södermanslagen, Manhelgdsbalken 2 §: Om en övermage sårar en man. Slår en övermage en man blodigt sår, skall han böta tre örar, för fullt sår sex örar, vare sig det är i huvudet eller på kroppen,

Konung Kristofers landslag⁶¹, som har räknats med bland de yngre landskapslagarna, publicerades år 1442. Kungadömet blev starkare i lagen och det märktes att målsägares valfriheter inskränktes och bestraffningar blev strängare⁶². Praxisen, som gällde barn, förändrades i Kristofers landslagen; barn blev tvungna att ansvara för sina gärningar. Olika versioner av landslagar är motstridiga angående barns aga⁶³, men i huvudsak dömdes barn till böter:

Dråper ofwermaghi medh wilia: Dråper ofwermaghi mera ån siu aara, och minne, ån fåmpton aara, man dråpa medh wilia, wari s:va ofwermagha wilia gård, som moghande mans wadha gård: Böte han ater medh tiughu Markom. Uf them tiughu markom taghi Malsåghanden fiort-han marker, coh thre marker konunger, och samuledhis hårade⁶⁴

Dråper Ofwermaghi medh Wadha: År han siu aara eller minnan, och dråper med wilia: Böte half fåmpte marker. Dråper han med Wadha: Böte tre marker, eensak Malsåghandens. Kommer saar och en draav i: Wari saar ogillt⁶⁵

1500-1700-talet - Den ökade legitimiteten av barns aga

Det har sagts att 1600- och 1700-talet utmärks av sträng straffrätt. Förändringen var allmän i Europa och den växlade kronologiskt i olika länder. Man har ansett att en anledning till förändringen var en tilltagande social olikvärdighet.⁶⁶ Djupare klyftor mellan olika stånd var baksidan av konungarnas och kyrkans ökade makt. Allmogen utarmades och straffrätten blev det centrala medlet att härska över lägre socialklasser⁶⁷. I stället för den dominerande påföljden, böter, ökade användningen olika slags kropps- och skamstraff⁶⁸.

I fråga om den ökade kontrollen var barn inte undantagna. Redan år 1541 hade Gustav Vasa proklamerat på Distinges marknad att föräldrar skall uppfostra sina egenmäktiga,

---

gjort av våda eller med vilja, under fridstid eller mella friderna. Då skall övermagens målsman skaffa läkare åt den som fick skadan eller böta sex örar för lagbrottet. Jmf. Anttila 1952, 36.

⁶¹ Swerikes Rijkens Lands-Lag 1442/1726.

⁶² Ylikangas 1983, 114; 1988, 101

⁶³ Det finns en motstridighet t.e.x. mellan år 1726 versionen och den finska översättningen av Herr Mårtens (1580/1987). Enligt 1726 versionen finns det inte förordningar som gäller barns aga, men enligt Herr Mårtens-översättningen finns det dylika. Enligt Herr Mårten "Tappa woimatoin miehen tapaturmast, maxakan 9. mrka, ia ei kuningan eli kihlacunnan. On hän seitzemän wuotinen eli nuorembi, ia tappa tahdollans, maxakan 4 ½ mrka, Tappa se tapaturmast, maxakan 3mrka, syynsanoian oma sacko. Tule sihen haaua ia ei tappo, olkan haaua tyhiäsä, Sille että lapsi teke lapsen työn. Mutta curitettakan se witzalla syynsä tähden. Sen pitä Isän eli Äitin tekemän eli sen ionga hallusa se ombi, ia opetettakan sijtte waroiman sen caldaisia töitä" (Kristoferin maanlaki 1580/1987, XII luku)

⁶⁴ Swerikes Rijkens Lands-Lag 1442/1726, XI Cap.

⁶⁵ Swerikes Rijkens Lands-Lag 1442/1726, XII Cap.

⁶⁶ Foucault 1980; Kekkonen 1999, 19; Lappi-Seppälä 2000, 90-92; Myhrberg 1978; 25-31; Pajuoja 1991, 16-17; Ylikangas 1978, 137; 1983, 163-164; 1988, 97-104.

⁶⁷ Pajuoja 1986, 8-9; 1991, 16.

⁶⁸ Ylikangas 2000, 30-32.

vanartade och brottsliga barn till guds-, myndighets- och föräldrafuktan.⁶⁹ Denna kontroll förde med sig ökningen av juridiska normer som berättigade till barns aga. Man tog berättigandet från Mose lag, som man satt som den centrala rättskällan och som påverkade starkt både kyrkans och den riksomfattande lagstiftningen under slutet av 1600-talet och början av 1700-talet. Kyrkans första omfattande lagstiftning efter reformationen blev färdig 1686⁷⁰. Där reglerades det bl.a.:

Emedan ofta händer, at barn, i fåfangan och af oförstånd härutinnan fela, få skola the plikta med Ris ellerannan tuktan, som thes ålder likmätig är, och tjenligaft til bättring. The barn, som af fådan aga intet bättra sig, utan spörjas til Swordom mycket benägne, och oftare ther med beträdas, skola sig til resa, coh ardrom til Barnagel, sättas i stocken wid Kyrke-dören: Men the som öfwer femton år äro, skola när the uppå föregångne förmaningar och åtwarningar intet wända igen, få anses och straffas, hwar efter sit brott, som i föregående puncter förmäles; och ware med Tjänstefolk lag samma.⁷¹

Om föräldrarna icke gifwa ackt uppå, coh låta sig wårda thesom, at thes Barn, när the til then ålder komne äro, gå i kyrkan, få skola the sjelfwe, få ofta Barnen anträffas utanföre, i stim, spel och skwaller, wara förpliktade, at gifwa ut böterna för them, coh låta them sedan med ryggen hemma umgälla sin fel⁷²

Vi kan tydligt upptäcka hur den kyrkliga och nationella lagstiftningen närmade sig varandra och förenade sig. För att förbereda en ny riksomfattande lag installerade man år 1686 en kommission, som bestod av de samma personer som hade skrivit kyrkolagen⁷³. Den riksomfattande lagen, som även den utmärktes av den stränga straffrätten, godkändes 1734. Man strävade till att upprätthålla de underdånigas respekt genom brutala straff. B.la. reglerade man om barn dräper:

Om dråp och annan missgierning af öfvermaga: Dräper öfvermage, som äldre än siu åhr, och yngre än femton åhr, någon med vilja; tå bötes af gods hans tretijo daler. Orkar han ej böta; varde med ris agad hemma i huset, eller vid Tings eller Rådstufvu dör, alt som ondskan eller åldren är till. Nu fyller han snart femton åhr, och pröfves hans ondska och arghet vara större, än emot thes ålder svarar; straffes tå som mogande man. Sker dråpet ej med viloja, dock af grof förseelse; varde då risad af fader, eller moder, eller om the ej til äro, af nästa fränder; och skal ther någor Lands eller stadsbetient när vara.⁷⁴

---

⁶⁹ Betänkande och förslag...1898, 72-75.

⁷⁰ Kyrko-Lag och Ordning 1686/1833.

⁷¹ Kyrko-Lag och Ordning 1686/1833, Om Eder och Swordom VII

⁷² Kyrko-Lag och Ordning 1686/1833, Om Sabbatsbrott VIII.

⁷³ Inger 1997, 74.

Antalet kriminaliserande handlingar hos barn utvidgades i lagen 1734. Man kriminaliserade barskt alla fysiska och verbala anfall som barn riktade mot sina föräldrar. I detta sammanhang tillämpade man inte några funktionella åldersgränser. Eftersom kriteriet av granskningen endast var relationen barn - äldre kunde i princip ett barn av vilken ålder som helst, t.ex. en 3- eller 30-årig person, bestraffas enligt lagen. Man kan inte underskatta betydelsen av Mose lag⁷⁵. I reglerna kan man utläsa en avgrund mellan generationer; om barnen för över avgrunden skulle det innebära döden:

*Slår barn sin egen fader, eller moder; miste lifvet, eller straffes med fyratijo par spö, tretijo par ris, eller månads fängelse vid vatn och bröd, efter omständigheterna. Slår någor sin stiu ffader, eller stiu fmoder; svärfader, eller svärmöder; stiu fvärfader, eller stiu fvärmöder; böte hundrade daler.*⁷⁶

*Fäller barn smädeord emot fader, eller moder; straffes med tiugu try par spö, aderton par ris, eller tiugu dahgars fängelse vid vatn och bröd. Sker thet emot stiu fföräldrar, eller svärföräldrar; böte femtijo daler. Giöre ock i alla thessa mål offentlig afbön.*⁷⁷

Finska strafflagsreformen 1889 och barns aga

Det allmänna mildrandet av bestraffningarna började i slutet av 1700-talet. Användningen av dödsstraffet minskade och man utvidgade möjligheterna att tillämpa olika former av fångenskap.⁷⁸ År 1772 förbjöd Gustav III tortyren och år 1779 accepterade stånden förändringen av strafflagen som gällde avlägsnandet av dödsstraff för några brott⁷⁹. Förändringen återspeglar att man så småningom avstod från den teokratiska sonaläran och man började gynna fångenskapen. Borgerskapets position förstärktes och liberaliseringen medförde humaniska principer.⁸⁰

Finland blev en del av Ryssland år 1808 men den gamla Svenska lagstiftningen blev kvar. I början av 1800-talet var det ganska få lagreformer. Den mest betydelsefulla reformen

---

⁷⁴ Sveriges Rikeslag 1734/1894, 31 Cap.

⁷⁵ Visa aktning för din far och din mor, så att du får leva länge i det land som Herren, din Gud, ger dig. (2. Mos. 20:12) Den som slår sin far eller mor skall straffas med döden (2. Mos. 21:15); Den som förbannar sin far eller mor skall straffas med döden. (2. Mos. 21:17); Var och en som förbannar sin far och mor skall straffas med döden. Han har ju förbannat sin far och mor, skulden för hans död är hans egen (3. Mos. 20:9); Förbannelse över den som visar förakt för sin far eller mor. — Hela folket skall svara: Amen (5. Mos. 27:16); Gud har sagt: Visa aktning för din far och din mor och: Den som smädar sin far eller sin mor skall dö. (Matt. 15:4)

⁷⁶ Sveriges Rikeslag 1734/1894, 14. Cap 2 §.

⁷⁷ Sveriges Rikeslag 1734/1894, 14. Cap 3 §.

⁷⁸ Pajuoja 1991, 24.

⁷⁹ Kuning:sen Maj:tin armollinen asetus muutoksesta yhteisen lain säätämisesä usiammisa paikoisa 20.1.1779.

⁸⁰ Myhrberg 1978, 50-53

var en förordning som avgränsade bruket av dödstraffet i ännu större omfattning⁸¹. Sedan dess var det inte längre ens i princip möjligt att döma barn till dödstraff om barnet hade gjort anfall mot sina föräldrar.

När Alexander II blev Rysslands tsar på 1850-talet, började man reformera den finska strafflagen⁸². En av reformeringens utgångspunkter var att avskaffa alla kropps- och skambestrafningar från strafflagen⁸³. I detta sammanhang var barnen den avvikande gruppen⁸⁴. Redan i sin proposition föreslog Kejserliga Majestät att man skulle äga med ris ett barn som är över tio år:

*För barn öfver tio, men under femton år vare straff antingen: Äga med ris af målsman i executors närvaro, eller af executor, om målsman tredskas eller å ortyen ej finnes; eller ock Insättande i godkänd uppfostringsanstalt för brottsliga eller vårdlösade barn, om tillfälle dertill finnes*⁸⁵

Den första Strafflagkommittén⁸⁶ tillsattes år 1865 och den fortsatte den samma linjen som Kejserliga Majestät hade påbörjat; barn som är under tio år skulle inte bestraffas. Om brottet var tillräckligt grovt⁸⁷ och det ansågs att barnet förstod sitt dåd⁸⁸, skulle det dock vara möjligt att bestraffa barnet som var under tio år⁸⁹. Angående barn från 10 till 14 år föreslog kommittén:

*Barnets förmyndare måste utföra agan med ris slående högst tjugo gånger i två vittnes närvaro och i rummet. Den verkställande myndigheten ska vaka över att agan inte utföras slarvigt eller med obehövlig hårdhet. Om förmyndaren envisar; eller det finns inte någon närvarande, måste Stads- eller Landsbetjanten faderligt utföra agan i vittnes närvarande.*⁹⁰

---

⁸¹ Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Kungörelse, angående till döden dömde, men af unft och Nåd till lifwet förskonade Brottlingsars förfändande till allmänt arbete i de aflägsnare Siberiske Gouvernemen-terne 21.4.1826 1831

⁸² Protokoll förda i det Utskott af Finlands fyra stånd, som till följd af hans Kejserliga Majestäts Nådiga Manifest af den 29 (10 April) 1861 sammanträdde i Helsingfors, den 20 januari – 6 mars 1862.

⁸³ Motiv till Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Proposition till Finlands Ständer, beträffande allmänna grunder för en ny brottmålslag; affattande af den Komité som haft sig uppdraget att utarbeta förslag till berörda proposition 1864, 237-238.

⁸⁴ Förslag till allmänna grunder för en ny strafflag för Storfurstendömet Finland 1864, 224-225.

⁸⁵ Förslag till allmänna grunder för en ny strafflag för Storfurstendömet Finland 1864, 215 (4 §).

⁸⁶ Alamaiset ehdotukset...1884a

⁸⁷ "Malies supplies age" var en ganska vanlig rättsprincip t.e.x. in England

⁸⁸ "Discernement" -principen togs från början från den franska lagstiftningen.

⁸⁹ Alamaiset ehdotukset...1884a, 19.

⁹⁰ Alamaiset ehdotukset... 1884a, 7.

Man förkastade den första kommitténs förslag till strafflag. Den andra strafflagkommittén⁹¹ ersatte de olika åldersgränserna men aga som påföljd blev kvar. Efter den andra kommitténs förslag angående den nya strafflagen, förde man ett grundläggande samtal i riksdagen. Åsikter som hänförde sig till aga gick i sär. Några riksdagsmän ansåg att aga fortfarande borde vara en *privatsak* eftersom *minderårigas brottsliga dåd kan nog bli föremål för utredning, men barnen kan inte åtalas eller dömas*. För att beskydda barns sedliga vård, borde barn *regelmässigt och i ensamhet agas utan utomstående människors närvaro*. Man trodde ändå att *den offentliga agan skulle öka*.⁹²

Strafflagsutskottet ansåg att det fanns två motiv till varför aga är olämplig för barn. För det första, om någon utomstående agade barn eller kontrollerade genomförandet av aga skulle det betyda att aga blev *den straffrättsliga bestraffningen*. För det andra beräknade man att *den offentliga agan skulle vara ineffektiv, eftersom barn utmärkt förstår aga som hans vårdare har givit*. Dock ansågs det att man inte kan vara utan "agaregler", eftersom *en fattig och sorglös förälder* kan lämna aga utförd.⁹³

Alltså borde barn agas för att man inte ville straffa barn i straffrättsligt syfte. Å andra sidan borde barn agas för att de inte skulle behöva bestraffas senare. I riksdagen ledde det till den uppfattningen att aga fortsättningsvis skulle vara föräldrarnas och förmyndarnas uppgift, men myndigheterna borde kontrollera att aga verkställs. Stånden höll med att barn borde agas i enskilt rum eftersom barn på det sättet skulle undgå offentligt ogillande. Frågan om agarätt preciseras i frågan om rättsäkerhet. Å andra sidan fanns också möjligheten att placera barn till uppfostringanstalt⁹⁴. Den här möjligheten innebar en intensifierad social kontroll av minderåriga. Det betydde att i stället för aga som domstol beordrade, skulle antalet aga mångdubbla sig i anstalten.

Slutord

Aga som medel att kontrollera barn har varit ett ganska vanligt fenomen. Aga kan ha varit en självklarhet under den premoderna perioden, även om inte praxisen var officiell och dessa gamla utdrag inte med säkerhet kan bevisa förekomsten av aga före tiden med den stränga straffrätten. Under tiden med den stränga straffrätten förstärktes legitimiteten av barns aga. Först i slutet av 1800-talet när den kyrkliga och nationella lagstiftningen avskiljdes från varandra och när både den tyska idealismen och liberalismen i stället för kristendomen blev

---

⁹¹ Alamaiset ehdotukset.. 1884b.

⁹² Rikoslakikomitean mietintö 1/1889, I-IV.

⁹³ Rikoslakikomitean mietintö 1/1889, 20-22.

⁹⁴ Keisarillisen majesteetin armollinen asetus rangaistusten täytäntöönpanosta 39/1889.

starkare, började man berätta historier om det civiliserade finländska folket. Man ansåg att avstående från barns aga var en del av civiliseringsprocessen.

Referenser:

Alamaiset ehdotukset Suomen Suuriruhtinaanmaan Rikoslaiaksi, asetukseksi rangaistusten täytäntöönpanosta sekä asetukseksi Suomen Suuriruhtinaanmaalle annetun uuden rikoslain voimaanpanemisesta ynnä perussyitä näihin ehdotuksiin (1884a) Kommittébetänkande 1875: 9. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seuran kirjapaino.

Alamaiset ehdotukset Suomen Suuriruhtinaanmaan Rikoslaiaksi, asetukseksi rangaistusten täytäntöönpanosta sekä asetukseksi Suomen Suuriruhtinaanmaalle annetun uuden rikoslain voimaanpanemisesta ja siitä mitä sen johdosta on vaarinotettavaa, ynnä perussyitä näihin ehdotuksiin. (1884b) Kommittébetänkande 1884:12. Helsinki: Keisarillisen Senaatin kirjapaino.

Anttila, I. (1952) Nuori lainrikkoja. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja. N:o 53. Helsinki: WSOY.

Betänkande och förslag angående minderåriga förbrytares behandling (1898) Betänkande och förslag afgifna af den af Kongl. Maj:t den 16 Oktober 1896 tillsatta komiten för utredning af frågan om åtgärder för beredande af lämplig uppfostran dels åt minderåriga förbrytare dels ock åt vanartade ock i sedligt afseende försummade barn. Stockholm: Beckmans boktryckeri.

Foucault, M. (1980) Tarkkailla ja rangaista. Helsinki: Otava.

Förslag till allmänna grunder för en ny strafflag för Storfurstendömet Finland (1864) Hans Kejsarliga Majestäts Nådiga Proposition till Finlands Ständer, beträffande allmänna grunder för en ny brottmålslag. 12. Hans Kejsarliga Majestäts Nådiga Propositioner till Storfurstendömet Finlands ständer å landtdagen i Helsingfors åren 1863-1864, äfvensom vederbörande utskotts betänkanden och ständernes underdåniga svar i anledning af sagde propositioner. Särskildt tryckte såsom bilagor till ståndens vid berörde landtdag förda protokoll. I. Pag. 1-616. Wiborg: N. A. Zilliacus

Hans Kejsarliga Majestäts Nådiga Kungörelse, angående till döden dömde, men af unft och Nåd till lifwet förskonade Brottlingsars förfändande till allmänt arbete i de aflägsnare Siberiske Gouvenementerne 21.4.1826 (1831) Samling af Placater, Förordningar, Manifester och Pådud, samt andre Allmänna handlingar, hvilka i Stor-Furdstendömet Finland sedan 1808 års början ifrån trycket utkommit. Femte Delen. 1825-1829. Helsingfors: G. O. Wasenius.

Motiver till Hans Kejsarliga Majestäts Nådiga Proposition till Finlands Ständer, beträffande allmänna grunder för en ny brottmålslag; affattande af den Komité som haft sig uppdraget att utarbeta förslag till berörde proposition (1864) Hans Kejsarliga Majestäts Nådiga Proposition till Finlands Ständer, beträffande allmänna grunder för en ny brottmålslag. 12. Hans Kejsarliga Majestäts Nådiga Propositioner till Storfurstendömet Finlands ständer å landtdagen i Helsingfors åren 1863-1864, äfvensom vederbörande utskotts betänkanden och ständernes underdåniga svar i anledning af sagde propositioner. Särskildt tryckte såsom bilagor till ståndens vid berörde landtdag förda protokoll. I. Pag. 1-616. Wiborg: N. A. Zilliacus, s. 237-238.

Inger, G. (1997). Svensk rättshistoria. Malmö: Liber ekonom.

Keisarillisen majesteetin armollinen asetus rangaistusten täytäntöönpanosta 1889/39. Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetus-Kokous 1889. Helsinki: Keisarillisen Senaatin Kirjapaino.

Kekkonen, J. (1999). Suomen oikeuden historiallisia kehityslinjoja. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisu. Helsinki: Hakapaino Oy.

KKO 1993:151 (1994) I verket Takkunen E. (red.) Korkeimman oikeuden ratkaisuja 1993. Heinä-joulukuu 93-170. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

- Kuningas Kristoferin maanlaki Herra Martinin suomentamana (1580/1987) Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Kuning:sen Maj:tin armollinen asetus muutoxesta yhteisen lain säätämisesä usiammisa pai-koisa. Annettu Stokkholmin linnasa waldakunnan salisa sinä 20 päiwänä Tammi kuuta 1779 (1826) På verket Ruotsin Waldakunnan Laki. Hywäxi luettu ja wastan otettu herrainpäiwillä vuonna 1734. J. C. Frendell & Poika: Turku.
- Kyrko-Lag och Ordning, som then stormågtigste konung och herre, herr Carls the Gloste Sweriges, Gåthes och Bändes konung. Åhr 1686 hafwer låtit försatta, och åhr 1687 af trycke utgå och publicera (1833) Femte ther til hörege stadgar. Örebro: K. R. Lindh.
- Lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt 1983/361. Suomen säädöskokoelma N:o 361-370. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Lappi-Seppälä, T.** (2000) Rikosten seuraamukset. Porvoo: WSLT Oy.
- Myhrberg, P.** (1978) Rikos- ja prosessioikeuden kehitys Suomessa. Helsinki: Suomen lakimiesliiton kustannus.
- Nuorisolaitostoimikunnan mietintö (1966) Kommittébetänkande 1966: B 2. Helsinki: Valtio-neuvoston kirjapaino.
- Pajuoja, J.** (1986) Katsaus rangaistuksen historiaan. Helsinki: Vankeinhoidon koulutuskeskus.
- Pajuoja, J.** (1991) Varhaiset rikokset ja niiden rankaiseminen. I verket Letto-Vanamo P. (red.) Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Sukuvallasta moderniin oikeuteen. Helsinki: Gaudeamus.
- Protokoller förda i det Utskott af Finlands fyra stånd, som till följd af hans Kejsersliga Majestäts Nådiga Manifest af den 29 (10 April) 1861 sammanträdde i Helsingfors, den 20 januari – 6 mars 1862 (1862) Helsingfors: Kejsersliga Senatens Tryckeri. 1862.
- Rikoslakikomitean mietintö 1/1889. (1889) Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1888. Ensimmäinen osa. Helsinki: J. Simeliuksen perillisten kirjapaino-osakeyhtiö.
- Suomen Suuriruhtinaanmaan Rikoslaki 1889/39. Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetus-Kokous 1889. Helsinki: Keisarillisen Senaatin Kirjapaino.
- Swerikes Rijkens Lands-Lag, som af Rijkens Råd blef öfwersedd och förbättrat: och af k. Christofer, Swerikes, Danmarks, Norikes, Wendes och Gåtha konung, Grefwe widh Reen, och hertigh af Beijern, Årom efter C. B. 1442 stadfäst: Så ock af meninge Swerikes Roijkes Ständer samtjekt gillat och wedertagen (1726) Nu å nyo andra gången med anmärckningar uplagd. Stockholm: Johan Henrich Werner.
- Sveriges Rikes lag, gillad och antagen på Riksdagen åhr 1734, med tillägg, förändringar och förklaringar, gällande i storfurstendömet Finland (1894) Sjette upplagan. Helsingfors: Lindstedts antiqvariska bokhandels förlag.
- Södermannanslagen. (1377/1940) Svenska landskaplagar. Tolkade och förklarade för nutidens svenskar av Åke Holmbäck och Elias Wessén. Stockholm: Hugo Gebers Förlag.
- Ylikangas, H.** (1978) Oikeus historiallisena ilmiönä. Helsinki: Suomen lakimiesliiton kustannus Oy.
- Ylikangas, H.** (1983) Miksi oikeus muuttuu. Laki ja oikeus historiallisen kehityksen osana. Juva: WSOY.
- Ylikangas, H.** (1988) Valta ja väkivalta keski- ja uudenajan taitteen Suomessa. Juva: WSOY.
- Ylikangas, H.** (2000) Aikansa rikos historiallisen kehityksen valaisijana. Helsinki: WSOY.

SYMBOLSK VOLD – OM BEHANDLINGA AV DE NORSKE KRIGSBARNA ETTER 2. VERDENSKRIG

Kjersti Ericsson

En problemkategori blir skapt.

I løpet av de siste årene av 2. verdenskrig og de første fredsårene ble det skapt en ny problemkategori i Norge. Det dreier seg om de såkalte ”tyskerbarna”, født under okkupasjonen eller rett etterpå, med norske mødre og menn fra den tyske okkupasjonsstyrken til fedre. I alt dreide det seg om 8 – 10 000 barn. Da de ble skilt ut og definert som samfunnsproblem, var de ganske små, de yngste var bare spedbarn, de eldste hadde ennå ikke nådd skolealder.

Hva var så problematisk med noen tusen småbarn?

For det første, den biologiske arven. ”Av de mange synspunkter som gjør seg gjeldende synes folk flest å legge stor vekt på den påstand at det tyske arvestoff er så dominerende at disse barna vil komme til å representere et lite ønskelig marsjerende og kommanderende innslag i folket,” heter det for eksempel i et samtidig dokument (Krigsbarnutvalgets innstilling, En hvitbok s. 276). Forestillingen om den ”tyske” arven ble imidlertid tilbakevist av fagfolk. Da vakte en annen type arv mer bekymring, nemlig ”den lettferdige mors kromosomer” som en lege uttrykte det. I en utredning som Krigsbarnutvalget (et utvalg nedsatt av regjeringa i 1945 for å utrede hva som skulle gjøres med barn av norske kvinner og tyske soldater) bestilte fra en toneangivende psykiater ble det antatt at det blant tyskerpikene var ”uforholdsmessig mange svakt begavede, og også en del asociale psykopater – delvis endog likefrem sinnssyke. Det dreier seg her om sjelelige defekter som for en stor del er arvelig betinget, og det er en viss risiko for at dette arvelige anlegg skal gi seg utslag hos avkommet.” (Ødegårds utredning, En hvitbok s. 159).

For det andre, den politiske arven. En var bekymret for at barna skulle vokse opp til en femtekolonne med lojalitet til Tyskland, nazismens trojanske hest i det demokratiske Norge. Bekymringene for dette var delvis knyttet til forestillingen om at det ”tyske” arvestoffet ville gi seg utslag i marsjering og kommandering, delvis var det knyttet til bekymring for nazistisk påvirkning fra mødrene dersom barna skulle vokse opp sammen med dem (sjøl om lite tyder på at det var spesielt mange nazister blant mødrene). Og endelig var en bekymret for at barna ville bli utsatt for hat og trakassering i oppveksten, og dermed bli nazister av bitterhet mot det norske samfunnet.

For det tredje var en bekymret for hvordan disse barna skulle få det i oppveksten, om de ville komme til å lide på grunn av sin forhatte opprinnelse.

For det fjerde var en bekymret for at barna ville bli liggende samfunnet til byrde rent økonomisk, siden mødrene i all hovedsak var ugifte.

To hovedløsninger var aktuelle: deportasjon eller assimilasjon. Det ble seriøst diskutert å deportere alle barna til Tyskland (det offentlig oppnevnte Krigsbarnutvalget hadde i sitt mandat å ta stilling til dette). Andre muligheter som også ble luftet, var masseadopsjon til andre land, blant annet Sverige og Australia. Krigsbarnutvalget gikk imot løsningen med å sende barna til Tyskland. Her argumenterte de med hensynet til barna sjøl. I stedet gikk de inn for en assimilering som skulle gjøre barna usynlige i det norske samfunnet. Barn med tyske for- og slektsnavn burde få navnene sine endret til norskklingende navn, og all kontakt med Tyskland ble sett på som uheldig og burde forhindres. Barnas opprinnelse burde omgis med taushet. Også her ble det argumentert med hensynet til barna sjøl.

Problemkategorien ”tyskerbarn” (eller ”krigsbarn” som var den offisielle betegnelsen) ble formet av tenkemåter og forestillinger fra flere forskjellige diskurser:

En politisk diskurs, som handlet om faren for at disse barna skulle vokse opp til en femtekolonne, og om behovet for å fjerne dem fra nazistiske foreldre og lære dem demokratisk sinnelag. En nasjonal diskurs, som handlet om barna som nasjonens eiendom: Var de norske eller tyske? Her var det enten – eller, det var umulig å tenke seg at barna skulle kunne være både – og. En sosialpolitisk diskurs som handlet om krigsbarna (og delvis mødrene deres) som barnevernsproblem og samfunnsmessig forsørgelsesbyrde. En kjønns-politisk diskurs, som handlet om forakt for ”usedelige” og ”lettferdige” kvinner, der det stereotype bildet av barnas mødre, de såkalte ”tyskertøsene”, passet inn. Og endelig, en medisinsk diskurs, som handlet om åndssvakhet og dårlig arv.

Forestillingene om hvem krigsbarna var og hvilket problem de utgjorde, hentet næring fra alle disse diskursene. Ordet ”tyskerbarn” som (i hvert fall tilsynelatende) henviste til deres biologiske opphav – den tyske faren – bidro til at kategorien framsto som ”naturlig” og selvfølgelig.

Barna var bare noen få år da de ble innlemmet i denne problemkategorien. Kategorisering fikk høyst virkelige følger for mange av barna i form av sosial utstøting, mobbing og plaging. De fikk ikke anledning til å glemme at de var ”tyskerbarn”.

Nå er ”barna” i 60-årsalderen, og har levd med denne definisjonen av seg sjøl i et langt liv. I dag har krigsbarna igjen blitt et offentlig diskusjonstema, men denne gangen som ofre for det norske samfunnets forfølgelse og overgrep. I den forbindelse er det satt i gang et tverrfaglig forskningsprosjekt om krigsbarns oppvekstvilkår, finansiert av Sosialdepartementet. Ei forskergruppe på fire personer skal, gjennom ulike faglige og metodiske innfallsvinkler, belyse krigsbarnas oppvekst og de samfunnsmessige betingelsene som gjorde at den ble som den ble. Som ledd i dette forskningsprosjektet arbeider jeg sammen med forsker Eva

Simonsen med livshistoriske intervjuer med krigsbarn. Vi er nå midt i intervjufasen, og dette foredraget er basert på inntrykk fra de første intervjuene jeg sjøl gjennomførte.

Symbolisk vold.

Oppveksten til en del av disse barna har vært preget av høyst konkret vold. Har den også vært preget av symbolisk vold, i Bourdieus forstand?

I følge Bourdieu (2000, s. 43) innebærer symbolisk vold at

”de som domineres tar i bruk kategorier som er konstruert ut fra de dominerendes synspunkt på dominansrelasjonene, og får således disse kategoriene til å fremstå som naturlige. Dette kan lede til en slags systematisk selvkritikk, for ikke å si selvforakt/.../ Den symbolske volden institueres ved hjelp av den tilslutning den dominerte ikke kan unngå å gi den dominerende (altså dominansen). Dette skjer når den dominerte, for å kunne forestille seg den dominerende, eller seg selv, eller snarere for å tenke seg selv i relasjon til den dominerende, kun disponerer over forståelsesmåter som er felles for dem begge.”

Har krigsbarnas oppvekst vært preget av symbolisk vold i den forstand at barna tok de dominerendes kategori for gitt (”tyskerunge”) og forsto seg sjøl gjennom den? I etterkrigstidas Norge vokste det raskt fram en sterk og mytepreget kollektivtradisjon om okkupasjonen og motstanden mot den. Denne kollektivtradisjonen fungerte som en ”selvfølgelig sannhet” og verdimåler. Anne Eriksen sier dette om kollektivtradisjonens funksjon (1995, s. 173):

”Nasjonalt har fortellingen om krigen fungert byggende og integrerende, den har skapt en nasjonal konsensus og et verdigrunnlag for gjenreisningen, og dermed for det moderne norske samfunnet. Samtidig har den plassert Norge i det internasjonale samfunnet og bidratt til å skape bildet av det lille, men tapre og frihetselskende folk, med moralsk integritet og høyt utviklet rettferdighetssans. Endelig fungerer tradisjonen som mytisk tematisering av den universelle fortellingen om kampen mellom godt og ondt. På alle disse feltene fungerer fortellingen samtidig forklarende og mønstergyldig. Den gir kategorier, grenser, symboler som stadig kan trekkes frem for å forklare eller formane.

Mytens mørke side har vært stigmatiseringen av tidligere NS-folk langt utover sonet dom. Den har i noen tilfelle også videreført stigmatiseringen til deres barn. Samtidig er myten med på å forenkle virkeligheten. Den gir påstander for forklaringer, følelser for tanker, den gjør politikk til natur. Myten gir ikke kunnskap, den stjeler historien.”

Ikke bare NS-folks barn, men også krigsbarna, har måttet leve med en slags tilhørighet til ”det onde” i denne fortellingen. En informant forteller at da hun var barn og gikk på skolen, lukket hun ørene for det de lærte om 2. verdenskrig. Det var fordi hun hadde skyldfølelse. Dette ligger på mange – at de sjøl er skyld i det forferdelige som hendte, mener hun. Denne informanten ble ikke mobbet som barn, for ingen visste at hun hadde tysk far. Det forhindrer ikke at hun plasserte seg sjøl blant de uverdige. Den mytiske fortellingen om krigen var selvfølgelig sannhet og verdimåler også for henne. Dette eksemplifiserer den symbolske volden.

I de livshistoriske intervjuene forteller krigsbarna om begivenheter og opplevelser som dels ligger langt tilbake i tid. Men måten (de nå middelaldrende) barna forstår og tolker livene sine på i dag, kan kanskje si oss noe om den eventuelle symbolske volden de ble utsatt for. En viktig problemstilling for prosjektet som helhet er å studere de samfunnsmessige betingelsene, prosessene og aktørene som bidro til å skape og opprettholde ”krigsbarn” som en samfunnsmessig betydningsfull kategori. Å se på informantenes livshistoriske fortellinger i lys av begrepet symbolsk vold gir slik et viktig bindeledd mellom samfunn og enkeltskjebne – mellom den ”store” og ”lille” historien.

Trakassering i dagliglivet.

Hva slags reaksjoner møtte krigsbarna fra omgivelsene i oppveksten? Flere forteller at de fikk slengt ord som ”lausunge” og ”tyskerunge” etter seg som barn og ungdommer. Det kunne være karakteristikk av typen »han stikker seg fram fordi han er tyskavlet». Når det kom tyske biler med turister til hjemstedet, fikk barna høre at «der er dine folk”, eller ”der er tanta, onkelen, broren din!” Én forteller at da han kom i kjærestealderen, fikk jenter han var interessert i reaksjoner fra andre ungdommer: «Nei, er du i lag med han tyskerungen». Da han havnet i kongens garde under avtjening av militærtjenesten, var det noen i hjembygda som sa: «Skjønner ikke hvorfor tyskerunger blir tatt inn i Garden.» En annen forteller at han ganske nylig har hørt at en hyttenabo har kalt ham ”tyskerunge” bak ryggen hans.

Det var både voksne og barn som sto for denne verbale trakasseringen. Men for noen begrenset ikke trakasseringen seg til skjellsord. Én forteller for eksempel at han ikke fikk være med på laget når det skulle drives idrett, verken på skolen eller i idrettslaget, for han var ikke ”ren rase”. De andre spilte heller med 10 på laget enn å ta inn den ellefte. En kvinne forteller at noen av de andre barna jaktet på henne for å banke henne opp, og det var mye slenging med ord som ”nazist” og ”tyskerunge”. Hun ble et nervøst barn som sprang og gjemte seg når hun møtte folk. I ungdomstida ble det enda verre. Noen av plageåndene kunne følge etter henne på veien hjem og banke henne da hun var så gammel som 17 år. De satte også ut rykter om at jenta var blitt stengt inne på toalettet i en militærleirleir, og at hun hadde sex med soldater inni ei fiskekasse.

Flere har også minner om den behandlingen mødrene ble utsatt for. En forteller at moren hans var den siste i bygda som kom seg ut av brakketilværelsen og over i en ordentlig bolig etter krigen. De kommunale makthaverne ville ikke hjelpe henne, og hun var utstøtt av familien. Moren sjøl tok skammen inn over seg, hun våget ikke å påberope seg noen rett.

En kvinne husker at hun våknet ei natt av at det satt en fremmed mann i kjøkkenet, han var sendt av folk i bygda for å skremme moren hennes. Moren til en tredje reiste fra bygda for alltid i 1945. Hun flyttet til en annen del av landet, mens barnet hennes ble igjen hos besteforeldrene. Sønnen så henne bare sjelden i oppveksten. Hele resten av livet sitt bar

moren preg av at hun hadde forlatt barnet sitt, og av alt det vonde hun hadde vært utsatt for rett etter krigen (hun ble blant annet skamklistet som "tyskertøs"). Som voksen flyttet sønnen til samme sted som moren. Da var hun psykisk nedbrutt, og i en forferdelig situasjon. Sønnen måtte sørge for innleggelse på psykiatrisk avdeling.

Flere forteller at de fikk støtte, hjelp og forståelse i familien. For noen betydde dette at de hadde et tilfluktssted i en ellers hard hverdag. For andre innebar denne støtten en så kraftfull beskyttelse at oppveksten deres ikke ble preget av trakassering og forfølgelse, sjøl om episoder forekom. Én sier for eksempel at han ikke kjenner seg igjen i beskrivelsene av krigsbarnas vonde barndom. Han ble nok mobbet litt, men det var ikke så farlig, han hadde familien rundt seg både på skolen og hjemme, til beskyttelse og trøst. På skolen tok gutten igjen med hjelp av de store fetterne sine. Mobberne fikk juling, og da ble det slutt.

Men ikke alle opplevde støtte fra familie og slekt. For én var det aller bitreste nettopp at slekt og familie vendte seg mot ham og moren, de ble utstøtt av sine egne. En annen forteller at den store halvsøsteren hennes begynte å plage henne da hun var 15-16 år. Når jenta kom hjem etter at hun hadde vært borte litt, ble hun møtt av søsteren med: "Ut tyskerunge, du har ikke noe her å gjøre!"

Noen beskriver barndommen sin som god og lite preget av plaging og utstøting. De kunne likevel oppleve tap og problemer i livet fordi de var "tyskerunger". En kvinne forteller at da hun giftet seg, kunne ikke svigerforeldrene akseptere at hun hadde tysk far. En bror av mannen hennes døde under evakueringa av Finnmark, og svigerforeldrene mente det var tyskernes skyld at gutten deres døde. Svigerforeldrene kom ikke til bryllupet, enda de bodde i nærheten. Dette har slitt på mannen hennes. Svigerforeldrene ville ikke ha kontakt med barnebarna sine heller, ungene kjenner ikke farens foreldre. Mannen brøt kontakten med foreldrene sine, han måtte velge mellom dem og henne.

En mann som også beskriver barndommen sin som god, måtte likevel oppleve å vokse opp morløs, fordi moren dro fra bygda rett etter krigen og aldri flyttet tilbake. Han så henne bare rent sporadisk mens han var barn.

Mange (men ikke alle) krigsbarn opplever at de ble tolket inn i "tyskerunge"-kategorien av folk i sitt eget nærmiljø, enten det var naboer, slektninger, skolekamerater eller andre. Dette preget oppveksten deres på vesentlige måter. Det de forteller om formene trakasseringen tok, viser også hvordan "tyskerunge"-kategorien hentet næring fra de ulike diskursene jeg har nevnt. "Lausunge" og "tyskerunge" var nært beslektet, blant annet gjennom forestillingen om mødrene ("tyskertøsene") som usedelige og løsaktige kvinner. Jenta som ble utsatt for rykter om at hun hadde seksuell omgang med soldater i en fiskekasse er et eksempel på hvordan et slikt stigma kunne gå i arv fra mor til datter. Forargelsen over at en "tyskerunge" skulle tjenestegjøre i Kongens garde hentet næring fra krigstidas nasjonale patos.

Flere av de hendelsene som det fortelles om, likner ting som mange andre barn uten tysk far kan ha opplevd i oppveksten, for eksempel det å aldri bli valgt til å være med på laget når det skulle spilles fotball. For mine informanter blir imidlertid slike episoder en del av det å bli sett som ”tyskerunge”. ”Tyskerunge” er en tolkningsramme som blir brukt for å forstå det de ble utsatt for.

Men ikke alle opplever seg fanget inn av ”tysker-unge”-kategorien. En kvinne som bodde de første etterkrigsårene i Tyskland, kom tilbake til Norge 7 år gammel. Da hun begynte i 1. klasse kunne hun ikke ett ord norsk. Hun forteller at det var spesielt å være på en skole der en ikke forsto alt og ikke kunne språket. Men hun opplevde aldri mobbing. Hun var liksom en utlending som hadde flyttet til Norge, det ble helt annerledes enn en »tyskerunge» som var vokst opp i bygda. Hun ble ikke utestengt fra kameratflokket. Det var heller slik at mange ville være sammen med henne, det var interessant med en som kom utenfra. Hun hadde hull i øret, mufte, lange fletter og en slags rull på hodet som var satt opp med spenner – en veldig spesiell hårfrisyrer – hun skilte seg ut. Her i Norge gikk barna i strekkbukser, mens hun hadde kåpe, kjole og underkjole. Av og til lurte de andre på om jenta var sigøyner siden hun hadde flere kjoler og kåpe, men dette var ikke mobbing, mener hun. Da hun gikk på ski med kjole og kåpe, ertet de halvstore guttene henne og kalte henne »Dronning Maud». På skolen ble det litt mer problemer når hun skulle lese. Men tysk-norsken hennes ble også sett på som sjarmerende.

I tilbakeblikk ser denne kvinnen seg som en eksotisk og interessant utlending som kommer til den vesle bygda, ikke som en foraktet ”tyskerunge”. Episoder og omstendigheter som kunne fått en negativ valør i en annen tolkningsramme (annerledeshet i klær og frisyrer, erting som sigøyner og ”Dronning Maud”, språkproblemer) blir ikke opplevd som noen belastning, snarere som eksempler på det eksotiske.

Taushet.

Også barn som ikke opplevde mobbing og trakassering kunne bli berørt av en annen, vanlig erfaring for krigsbarn: Tabu og taushet. Dette gjelder for eksempel en kvinne som dro til Tyskland sammen med moren sin rett etter krigen (dette er en annen en hun som er beskrevet over). Da hun var fem-seks år, ble foreldrene skilt, og moren tok jenta med seg og flyttet tilbake til Norge. Jenta hadde tysk etternavn, men ble ved ankomsten til Norge adoptert av besteforeldrene sine, så hun skulle få norsk etternavn i stedet for det tyske. Kvinnen forteller at det verste har vært alt hun måtte fortrenge og ikke snakke om. Hun skulle ikke si at faren var tysk, men at han var død. Jenta snakket tysk, for hele familien bortsett fra moren hadde snakket tysk til henne. Men nå skulle hun lære norsk i en fei. Og det gjorde hun, men det ble jo ikke helt bra. Da hun begynte på skolen, fikk hun norskundervisning i all hemmelighet utenom skoletid, etter at moren hadde snakket med lærerinnen. Men ingen måtte vite, og

ingen visste, at hun var krigsbarn. Kvinnen sier at hun føler at hun er blitt frarøvet barndommen sin gjennom denne pålagte tausheten. Hun måtte leve med løgn hele tida.

Men også de som ble mobbet og plaget, måtte samtidig leve med den skammens taushet som omga opprinnelsen deres. Flere forteller at mødre nektet å snakke om faren deres. En mann sier at han mange ganger hadde tenkt å spørre moren for å få vite mer om faren sin, men han gjorde det ikke, han måtte skåne henne. Han stilte noen spørsmål om faren en gang da han var 8-10 år, men ble avspist: Moren freste at dette skulle han ikke snakke om. Han lovt aldri å spørre mer. En kvinne sier at da hun satt ved morens dødsleie, ”hadde hun det på tunga”: Kan du ikke fortelle meg om faren min. Men kvinnen tenkte at moren skulle få dø i fred. I ettertid vet hun ikke hvor mye hun ville ha ødelagt om hun hadde spurt. En tredje fikk problemer når noen spurte hvem faren hans var. Hva skulle han svare? Flere forteller også at mødre ikke ville snakke om vonde ting de hadde opplevd i etterkant av krigen, som internering og skamklipping. Den trakasseringen som barna ble utsatt for, kunne også bli tabupreget. En kvinne som ble kraftig plaget i ungdomstida, sa til å begynne ingenting om dette hjemme, ”det skulle være sånn hysj-hysj”. Da hun var 16 år spurte hun moren om det var sant at hun hadde tysk far. Moren verken bekreftet eller avkreftet, jenta skjønnte at hun ikke skulle snakke om det. Til slutt fortalte jenta moren om trakasseringa, men ikke om *hvorfor* hun ble trakassert.

Taushet og hemmelighold kunne vare til langt opp i voksen alder. En mann forteller at da klassen hans på barneskolen nylig hadde 40-årsjubileum, betrodde en av de tidligere klassekameratene ham for første gang at også han hadde tysk far.

Kanskje er det nettopp i tausheten at vi kommer den symbolske volden tettest inn på livet. Tausheten knytter skammen til den som blir utsatt for krenkelsen, ikke til den som krenker. En ”er” noe så skammelig at det ikke går an å snakke om det. Den vage følelsen av at det ”er noe med meg”, noe det er knyttet skam til, kom for mange av barna *før* de hadde noen klar forståelse av at de var ”tyskerunger”. Forsøk på å bringe klarhet ved å spørre mor ble ofte møtt med unnvikelser eller sinne. For flere var det også vanskelig å fortelle moren om plagingen de var utsatt for, fordi dette innebar å nærme seg det tabuiserte. Tausheten gjorde det vanskelig å forsvare seg mot kategoriseringen, både fordi den ble umulig å konfrontere, og fordi tausheten signaliserte det dypt skammelige ved ens eget vesen.

Følger for livet.

Mange mener de er blitt preget for livet av oppveksten sin. En kvinne som ikke ble mobbet, men som ble pålagt taushet om sin tyske bakgrunn i hele barndommen, forteller at hun alltid skulle være så takknemlig. Moren hennes giftet seg på nytt, og stefaren adopterte jenta. Men hun måtte ikke si at hun ønsket å treffe den biologiske faren sin, for da kunne hun såre stefaren. Hun hadde jo vært så heldig å få en snill stefar, fikk hun høre, og tenkte sjøl på

hvor heldig hun var. Denne kvinnen mener at plikten til å være takknemlig, og trangen til å gjøre alle til lags, ble en del av væremåten hennes. Under pålegget om å være takknemlig, og de stadige påminningene om hvor "heldig" hun hadde vært, kan en lese følgende budskap: Det "normale" (kanskje til og med fortjente) hadde vært at hun, som "tyskerunge", fikk en vond oppvekst. Siden hun var så "heldig" å få det bedre enn fortjent, havnet hun i evig takknemlighetsgjeld. Dette kan ses som et utslag av den symbolske volden, av å forstå seg sjøl gjennom kategorien "tyskerunge".

En mann mener at det han opplevde i oppveksten har gjort ham hard og kompromissløs. Hvis han ikke var et så hardt menneske, hadde han ikke sittet her i dag, sier han. Dersom han hadde vært en svak sjel tror han at han hadde bukket under. En annen mann sier han at han synes han er blitt kynisk, bitter og full av mistillit til folk, og mener dette har preget forholdet til hans egne sønner. En kvinne forteller at hun pendler mellom dyp mindreverdighetsfølelse ("jeg unner ikke min verste fiende å leve opp med dårlig sjølbilde, det er tortur"), en stadig dårlig samvittighet overfor alt og alle og trang til å "stille opp" langt utover det kreftene rekker på den ene sida, og aggressivitet og fanatisk rettferdstrang ("ikke trakk på meg!") på den andre. Dette har også gitt henne omfattende kroppslige plager.

To kvinner som har vært ofre for overgrep fra menn, tolker også dette inn i krigsbarn-erfaringen. Den ene ble utsatt seksuelle overgrep fra et familiemedlem som barn, den andre ble mishandlet i ekteskapet. Slik kvinnene ser det, bidro problemene deres med å stille krav på egne vegne til at overgrepene ble mulige.

Slik disse informantene tolker livene sine, har oppveksterfaringene som "tyskerbarn" nedfelt seg i varige disposisjoner, forankret i kropp og følelsesliv. Dermed er det ikke bare å forkaste kategorien "tyskerbarn" på det bevisste plan, den vil likevel fortsette å være virksom i livene deres ved at de forholder seg til verden på måter som krigsbarn-erfaringen har vært med på å forme.

Forskningens dilemma.

Kategorien "krigsbarn", som er en eufemisme for "tyskerbarn", er selve utgangspunktet for vårt forskningsprosjekt. I dette ligger både et metodisk og et etisk dilemma.

Først til det metodiske: Som forskere forstører vi det vi er interessert i. På et visst nivå påtvinger vi intervjupersonene en identitet, i vårt tilfelle som krigsbarn, fordi det er dette prosjektet handler om. Vi vet ikke hvilken plass identiteten som krigsbarn ville fått i en livshistorie der informantene sjøl fikk velge fokus fritt. På ett nivå må vi imidlertid gå ut fra at informantene godtar den identiteten vi "påtvinger" dem, ellers avslår de vel å snakke med oss, fordi dette ikke angår dem, de plasserer seg overhodet ikke i den kategorien vi er interessert i.

Men det er viktig å huske på at identiteten ligger i forskningsprosjektet like mye som i informanten.

Så til det etiske: Ved å be informantene fortelle livshistoriene sine som ledd i et forskningsprosjekt om "Krigsbarns oppvekst" inviterer vi dem til å forstå og tolke livene sine nettopp i lys av den kategorien de ble innlemmet i som småbarn. Står forskningen slik i fare for å bli en fortsettelse av den symbolske volden? For meg reiser dette spørsmålet om hvilke motstandsstrategier som er tilgjengelige for ofre for symbolsk vold. Er det å gå inn i den kategorien en ble innlemmet i, og fortelle livet sitt gjennom den, bare en måte å befeste de dominerendes definisjoner (og dermed seg sjøl som dominert) på, eller kan det også være en vei til å overskride kategoriseringen?

Bourdieu har et temmelig pessimistisk syn på mulighetene for å yte motstand mot den symbolske volden:

"Den symbolske volden befinner seg ikke i villedede bevisstheter som kun trenger opplysning, men i disposisjoner som er tilpasset de dominansstrukturene de selv er resultat av. Derfor kan man ikke forvente et brudd med den deltakende relasjon som ofrene for den symbolske vold har med de dominerende – uten en radikal forvandling av de sosiale produksjonsbetingelsene for de disposisjonene som leder de dominerte til å anlegge de dominerendes synspunkt på de dominerende, så vel som på seg selv,"

sier han (2000, s. 50), riktignok i forbindelse med ett av de eldste og mest innarbeidede dominansforholdene i de aller fleste samfunn, nemlig det mellom kjønnene. Men også de dominerte i dette maktforholdet, kvinnene, har vist seg å kunne yte atskillig motstand mot mannsmaktas definisjoner. Mange feminister er imidlertid svært kritiske til å snakke om likheter eller felles interesser mellom kvinner, og til å organisere seg på et slikt grunnlag. I stedet for å virke frigjørende, mener de at dette nettopp innebærer å befeste det en egentlig vil bekjempe, nemlig den trange og stereotype kategorien "kvinne". I denne artikkelens terminologi: Det blir å videreføre den symbolske volden.

Men er det mulig å oppheve de dominerendes kategorier (og ikke minst de sosiale og materielle virkningene av dem) bare ved å nekte å bruke dem? Andre feminister vil si at kvinner har mange felles interesser, ikke fordi vi *er* like, men fordi vi blir utsatt for de samme *konsekvensene* av denne kategoriseringen: lavere lønn enn menn, mer omsorgsansvar, den dobbelte standarden på seksualitetens område (og de fleste andre områder), utsatthet for seksualisert vold osv. For mange kvinner har det vært en befrielse å tolke livene sine i lys av den sosiale kategorien "kvinner", fordi det har synliggjort at problemer og krenkelser de har opplevd, kan tilbakeføres til samfunnsmessige forhold og ikke til feil og mangler hos dem sjøl som enkeltpersoner.

Det blir slik noe tvetydig i å tolke seg inn i kategorien "kvinne". På den ene sida er det alltid en fare for at en ubevisst fortsetter å se seg sjøl med de dominerendes blikk, at kategorien ikke blir utfordret, men naturalisert (kanskje til og med romantisert). På den andre sida

åpner det muligheten for å se felles skjebne, se hvordan samfunnet produserer og reproducerer kategorien ”kvinne”, og dermed motsette seg den symbolske volden i fellesskap.

Kan et liknende resonnement anvendes på krigsbarna? Hvis den samme tvetydigheten er til stede når det gjelder å tolke livet sitt i lys av kategorien ”krigsbarn”, blir det viktig å bidra til at forskningen ikke blir en videreføring av den symbolske volden, men en hjelp til å motsette seg den. Dette er den etiske utfordringen, og den gjelder forskningsprosjektet som helhet så vel som de enkelte intervjuene.

Informantene har ulike syn på betydningen av å fortelle historiene sine i en krigsbarn-ramme, alt fra ”Kan det være noen vits i å rippe opp i dette?” til ”Jeg drømmer om å stå på scenen i samfunnshuset og fortelle hele bygda hvordan det har vært å vokse opp som ’tyskerunge’.” For mange er det en stor personlig påkjenning å gjenoppleve tidligere krenkelser ved å fortelle om dem i intervjuet. Når de likevel velger å ta denne belastningen, er det som ledd i et synliggjørings-, verdighets- og rettferdighets-prosjekt for krigsbarna som gruppe. Om vi som forskere skulle finne på å ”oppløse” hele krigsbarn-kategorien i (den symbolske) frigjørings navn, ville dette være å fornekte informantenes smertelige erfaringer.

Når det gjelder prosjektet som helhet, ligger kanskje løsningen på det etiske dilemmaet i på den ene sida å beskrive hvordan krigsbarnkategorien ble sosialt skapt gjennom sentrale og lokale maktrelasjoner, og på den andre sida å vise de høyst virkelige konsekvensene dette fikk for høyst virkelige barn. I forhold til de enkelte intervjuene gjelder det å være lydhør, både for å unngå å presse prosjektets krigsbarn-identitet på informanter som ikke på forhånd ser den som særlig viktig i tolkningen av sitt eget liv, og for å kunne ta imot de lidelseshistoriene som for mange er forbundet med identiteten som krigsbarn. Samtidig må samtalen være åpen for styrken, verdigheten og det informantene har oppnådd i livet, som en viktig del av en historie det er verdt å fortelle. Det å få fram, og gi betydning til informantenes egne motstandsstrategier, er vesentlig for å bidra til at intervjuene plasserer seg på den rette sida av tvetydigheten: som et ledd i frigjøringen fra, og ikke i videreføringen av, den symbolske volden.

Litteratur:

Bourdieu, Pierre (2000) *Den maskuline dominans*. Oslo: Pax forlag

Eriksen, Anne (1995) *Det var noe annet under krigen. 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon*. Oslo: Pax forlag

En hvitbok. Utvalgte offentlige dokumenter om krigsbarnsaken. Norges forskningsråd. 1999

VOLD I HISTORISK PERSPEKTIV - VERBAL VOLD OG TRADITIONEL KONFLIKTLØSNING I GRØNLAND

Mariekathrine Poppel

Resumé.

Mænds vold mod kvinder har haft forskellig betydning og fortolkning i forskellige perioder.

I det før-kristne samfund f.eks. var magten i fællesskaberne hos husherren. Husherren brugte vold som middel til at opnå eller opretholde sin magt i familien. I blandt volds kategoriseringer af historisk materiale findes verbal vold som kan karakteriseres som psykisk vold.

For at undgå vold var der konfliktløsning ved sangkampe med trommedans. Formålet med sangkamp var at komme af med sine følelsesmæssige smerter for at få genoprejsning. Sangkampene har forskellige former med tilhørende procedurer, der er bestemt efter formålet.

Ved kristendommens indførelse i Vestgrønland forbødes trommedans og dermed også den tilhørende konfliktløsnings system, mens konflikterne i familierne fortsatte.

Introduktion.

Traditionelt har konflikter inden for familien været tabueret, og konflikter i familierne er stadig ikke velsete. Derimod var/er konflikter mellem familier ikke noget særsyn, og der eksisterede da også et system for konfliktløsning i det traditionelle Grønland.

I takt med moderniseringen af det grønlandske samfund opstod nye fællesskaber og dermed nye interesseområder, som bl.a. ledte til ændrede relationer mellem generationer og køn. Og den traditionelle offentlige konfliktløsning blev afløst af et nyt retssystem.

Definitioner.

Konflikt.

Uoverensstemmelse eller sammenstød mellem personer eller grupper i et socialt system. (Hansens m.fl. p. 182)

Tabu.

Taboos are not based upon a principle of reasonable accountability, but rather upon magical ideas, such as the idea of appeasing the powers of fate. (Popper, K.R. 1957)

Imidlertid finder man værdier og moraler, som er regler folk stadigvæk bruger. Tabuer var praktiseret i familierne, specielt af kvinder og børn. Tabuer fungerede som beskyttelse mod de magtfulde.

Tabuer består bl.a. af :

- Beskyttelse af ufødte børn, da de er afhængige af deres forældre.
- Beskyttelse imod kvinder i deres menstruation, da de er under måne åndens indflydelse (som gør dem magtfulde)
- Beskyttelse af de svage mod de magtfulde.
- Mental beskyttelse af folk der er i sorg. (Rasmussen, K. 1925-1926)

Voldsbegrebet.

Mænds vold mod kvinder har haft forskellig betydning og fortolkning i forskellige perioder.

Tolkningen af voldsbegrebet er forskellig i generationer og i tid og skal ses i tilknytning til forhold i omgivelserne.

I det før-kristne samfund f.eks. var magten i fællesskaberne hos husherren. Husherren brugte vold som middel til at opnå eller opretholde sin magt i familien. Vold i familien - mænds vold mod kvinder, afspejler de to køns roller i familien og udenfor familien, og betydningen af tilgangen til materiel og ikke materiel ressourcer. Endvidere ses hvordan mangel på ressourcer blev tacklet, for at klare dagliglivet, og hvilke normbrud der resulterede i sanktioner.

I mit foreløbige arbejde med vold i familien - mænds vold mod kvinder har jeg udvalgt 10 cases fra Arons fortællinger fra både den førkoloniale og koloniale periode (Thisted, 1999) og foretaget følgende kategoriseringer af de beskrevne voldssituationer:

Fysisk vold - som reaktion på afmagt, hævn, jalousi;

kulturel dødsdom - som reaktion på forsørgelsestab;

isolering - som følge af integritets krænkelse, psykisk vold/verbal vold.

Samfundsstrukturen.

I det gamle grønlandske samfund før kristendommen var samfundene enkle. De enkelte samfund består af fællesskaber af familier, der lever af deres fangst. og *har et samfundssystem med faste og indiskutable regler for at undgå muligheder for tvistigheder. Tvistigheder skaber problemer og uenighed. Reglerne hedder illeqquvut (vore sædvaner).*

Fællesskabsnormen kendte alle og måtte acceptere for at klare sig, man undgik så vidt muligt diskussioner og personlige fortolkninger. Hensigten med denne samværsform var klar: Man prøvede at undgå splittelse.

(H.C. Petersen. Det grønlandske, Inuit's hemmelige samfundssystem, paper.)

De gældende sociale normer og netværkssystemer gjorde, at der var "konsensus" i det sociale rum, kommunikationen var fra menneske til menneske, der var ingen skriftlig kommunikation. De sociale regler blev varetaget af kvinder og piger, og fordi der ikke var skriftlig hukommelse samledes regler og normer i procedure for sange, som Dalager skrev - *Pigebørnene, fra deres barndom og indtil fremvæksten af tolv til fjorden år, øves almindelig ikke i synderlig andet, end at danse, synge viser og at sladre.* (Dalager, Lars. 1752. P. 5).

Pigerne oplæres i at danse og synge viser (trommedanse/trommesange), sangene indeholdt sociale regler og normer. Pigerne var familiernes "hukommelse" for regler og normer, derfor var det yderst vigtigt at en søn i familien få en god kone, som skal videreføre familiens sociale normer.

Verbal vold.

Ordet er menneskets største magt. Med ord kan man såre eller glæde et menneske – for livet.

Såres man ved et våben, og det læges, kan det stadig ses, men det smerter ikke længere som det ord, der én gang er udtalt. Derfor er ordets menneskets største magt.

Vi tror på ordets magt – kimilik. En forunderlig kraft. Ordet er trolddom, sagde Asîneq i Kûngmîn. (Rosing, 1970. P. 11).

Psykisk vold/verbal vold.

Fortællingen om Salik.

(qivittoq (fjeldgænger) med navn Salik fortæller til sin navnefælle Salik)

Da vi kom ind, var lampen ikke tændt endnu, og vi så at den lå væltet om på gulvet. Vi kunne straks mærke på vores forældre, at de slet ikke var som de plejede at være. Da vi opdagede det, tav vi og listede os hen og satte os lige så stille på sidebriksen under vinduet.

- "Jeg (faderen, MP) skal ikke følge eksemplet fra min morbror, der gik sin vej fra menneskene (isolerede sig fra menneskene, MP), fordi hans kone gav ham anledning til dårlige tanker".

Da nu hendes mand sagde således til hende, varede det noget inden vores mor foretog sig noget, og da hun så begyndte at gøre tingene i orden, sagde hun:

"Hvis han havde en smule forstand, så sagde han ikke sådan noget".

Jeg rugede over de ord som min mor havde sagt, selv om de ikke var møntet på mig. - Hele vinteren gik jeg og tænkte over hvad min mor havde sagt, og ordene voksede sig større og større i mig. (Thisted, 1999 p. 299)

Tolkning.

Salik gik fra sin familie - han isolerede sig, på grund af forældrenes verbale vold. Selvom forældrenes ordveksling ikke var beregnet på ham, tog han dette så nært, at moderens ord voksede og voksede og blev til vrede. Det verbale vold sårede Salik så meget, at han måtte flygte fra menneskene og klare sig selv i naturen.

Traditionel konfliktløsning.

Iverneq- sangkamp.

Når to mennesker, eller to grupper, blev uenige om et eller andet, var der flere muligheder. Det kunne udvikle sig til en konflikt mellem to parter, som i værste fald endte med vold, som kunne føre til drab.

Sangkampen var Inuit's traditionelle mulighed for konflikt løsning. *Sangkamp til løsning af konflikter – iverneq – havde bestemte procedurer, og måtte stå fast som "sandhed", hvor den skulle være en udvej, som alle implicerede og iagttagere kunne godtage. (Petersen, H.C. Paper)*

Sangkampen udtrykkes med trommedans ved brug af sansernes udtryksformer, som var sammensat i en bestemt procedure. *Ved trommedansen er alt traditionelt; de ældre lærer de yngre at synge, og hver Mine, hver Tone, hver Lyd, hver Bevægelse i Sangen fra de gamle til de unge. (Holm G. og Garde V. 1887. P. 311)*

I sangkampen udtrykkes al den smerte, krænkelse, nedrigelse man var blevet udsat for offentligt. Samtidig var sangen komponeret således, at man stræbte efter tilhørernes mishag til modparten og behag for sig selv. For at tydeliggøre følelserne bruges dansens, mimikkens og tonens udtryksmåder. Trommedans var en total forestilling ved brug af sanserne og en tromme.

Formål.

Formålet med sangkamp var at komme af med sine følelsesmæssige smerter for at få genoprejsning, ikke kun for de berørte, men også for tilhørerne.

Ikke blot sangkæmperne befriedes for et indre pres; også tilhørerne, som havde været stærkt engageret, forlod sangkampsstævnet lette i sind. Man kunne igen en tid trække vejret frit. (Rosing, 1970. P. 88)

Der er forskellige former for viser, her nævnes nidviser og stemningsviser.

Iverneq- nidvise.

Østgrønlandernes juridiske digtning, idet rettergang foregik ved afsyngelse af nidvise i sangkamp.

(Rosing 1970. P. 81)

Procedure for sangkamp

På Østgrønland er der 2 måder at udfordre til sangkamp på.

1: ved at en ven som udsending under udfoldelse af stor diplomati, i indpakkede vendinger gjorde rede for den krænkedes hensigter, eller

2: ved at den krænkede fremkom med sin anklage under sang og dans, hvor mange mennesker var forsamlede til fest. Var den udfordrede tilfældigvis ikke til stede, ville så mange af hans nære venner og bopladsfæller være der, at de ved hjemkomsten simpelt hen ved fælles hjælp fik visens ordlyd sat sammen, så de kunne aflevere den i dens helhed til rette vedkommende. (Rosing, 1970. P 83)

Her skal bemærkes, at udfordringen til sangkamp ikke blev givet direkte, men nærmest blev pakket ind, eller gik igennem en anden person.

Udfordringen til sangkamp blev givet i god tid, sådan at man kunne nå at forberede sine sange og få syet nyt tøj til alle dem der skal deltage i sangkampen, sangkæmperen og tilhørerne.

Når man var færdig, ikklædte man sig sine nye skinddragter og drog af sted til sangkampsstævnet. Flere konebåde ifølge, hele bopladsens befolkning begav sig på vej, alle uden undtagelse drog afsted. (Rosing, 1970. P 84)

En vise startede med de ting, man følte sig krænket over; ingen tog hensyn til, om modparten skulle blive stødt. Den, der i øjeblikket stod som sanger, tænkte ikke på, hvad modparten kunne have at sige ham på, kun littede det hans sind at kunne give sin modpart et ord med på vejen. (Rosing, 1970, P.85)

I en sangkamp var der ingen vinder eller taber. *Takket være, at hver af parterne på sin side har en massiv mur af venner og bopladsfæller til at bakke ham op, bliver udfaldet en ligevægt. (Rosing, 1970, P. 88)*

Anersautin – stemningsviser

Hvorned man simpelt hen gav udtryk for sin sindsstemning. Anersautin kan give luft for glæde og lette sorg. Personer der på grund af for nært slægtskab eller hus – eller bopladsfællesskab kan ikke udfordre hinanden til sangkamp, kan få udløsning for deres harme ved anersaun.

(Rosing, 1970. P. 50)

Stemningsviser havde ofte været praktiseret som *irrettesættende* viser. (Rosing, 1970. P. 91)

Fortolkning

Iverneq var udledt af iverpa som betyd gennemtrænge og dermed menes, at man lader sine ord eller tanker gennemtrænge modparten og rent åndeligt inddrager ham i sin magtsfære. (Rosing, 1970 P. 82)

En udfordring til sangkamp blev afleveret til krænkeren pakket ind eller gennem en tredje person. **Ordet** blev betragtet som et magtmiddel og derfor ikke kunne gives direkte til en person, fordi mennesker var beskyttede mod det magtfulde ved regler (tabu).

Mens ved sangkamp undgås ordets magt – *sang er ikke tale, derfor skal man ikke vredes over den* (Rosing, 1970. P. 85) – og den krænkede kan fremkomme med sine følelsesmæssige smerter direkte til krænkeren, ved at komponere digtning, musik og dans uden at være bange for konsekvenserne.

Sangkamp kræver digteriske og musikalske evner, som kombineres med dans, for dans er velegnet til at vise følelser.

Ved sangkamp renses luften i tilhørernes påhør og de kan bevidne at proceduren har været fulgt og har godkendt fremlæggelserne i sangen.

Som bekendt blev sangkampe forbudt ved koloniseringen. Den sociale adfærd omkring konflikter fortsatte, mens sangkampens formål – at rense luften – blev forbudt.

Den sociale adfærd omkring konflikter

Blandt den grønlandske befolkning eksisterer den adfærd, der udfoldedes i forbindelse med sangkampe og i tilknytning til konflikter stadig. Det er således stadigvæk ikke velset, at have konflikter, og direkte henvendelse til en person med fornærmelser eller med fakta om forhold, som er problematiske er heller ikke velsete. Ofte høres udtalelser som :

- at en person har henvendt sig **direkte om et problem (toqqaannartumik)**, uden at man er forberedt på dette.
- mellem ældre venner af samme køn som regel kvinder, hører man ofte, at den ene ellers har villet bruge vennen som et **sendebud af udtalelser til en krænker (oqariartortitaq)**.
- mellem to, der kender hinanden godt, hvor den ene vil fremlægge den andens ”fej”, bliver utilfredsheden **pakket så meget ind eller forvandles (toqqorterineq)**, at det er svært at forstå kernen i problemet, medmindre man som tredje person er blevet sat inde i dette.
- at når man har fornærmet en person uden at vide det, og vedkommende derefter prøver at undgå én. Hvis man så spørger vedkommendes familiemedlem og får fortalt om fornærmelsen, bliver man omtalt i tredje person (**toqqorterineq**).

Efterskrift

Af ovennævnte eksempler fremgår det, at det stadig er meget problematisk at afdække konflikter og endnu sværere at rense luften, som man før havde praktiseret det ved sangkampe.

Den manglende konfliktløsning i det sociale liv har den konsekvens, at der i dag anvendes selvmord, drab, vold og misbrug som udvej.

Referencer

- Dalager, Lars.** 1752. Grønlandernes liv og levnet. København i Kommission hos G.E. C. Gad. MCMXV
- Hansen m. fl.** 1971, 1989. Psykologisk-pædagogisk ordbog. Nordisk Forlag 1989.
- Hauser, Michael and Petersen H.C.** *Meddelser om Grønland.* Man & Society 7. 1985.

- Holm G. og Garde V.** 1887. Den danske konebaads – expedition til Grønlands Østkyst. Forlagsbureauet i Kjøbenhavn.
- Petersen H.C.** *Det grønlandske, Inuit's hemmelige samfundssystem, paper.*)
- Popper, K.R.** *The open society and its enemies.* (London 1957, Routledge and Kegan Paul LTD)
- Rasmussen, K.** *Fra Groenland til Stillehavet.* Bd. 1-2. Koebenhavn, 1925-1926
- Rosing, Jens.** 1970. Kimilik. Digte fra Angmagssalik. Gyldendal.
- Thisted, Kirsten.** Således skriver jeg, Aron. Samlede fortællinger og illustrationer af Aron fra Kangeq. Atuakkiorfik 1999.

VIOLENCE AND SOCIAL CONTROL AMONG DRUG-USERS IN OSLO

Nicolay B. Johansen

In this presentation I will focus on the casual attitude towards violence that I found among drug-users in the "lumpen proletariat".

One important source of bias in victimization studies of violence, is the lack of respondents from the lumpen proletariat. These people are rarely answering questionnaires, if they receive them at all, since they have irregular housing, or live on the streets. People familiar with the lumpen proletariat, often tell that violence is a commonplace compared to the "straight" society. It is not controversial to assume that a lot of violent incidents are lost from a realistic picture, through this bias. But how much violence is there in these groups? And how do the members of the group handle it?

In 2001 I conducted a study of "Trust and betrayal among drug-users". The starting point of the study was an observation of frequent betrayal in the group of homeless drug-addicts. How then, do they make themselves trustworthy in the day-to-day activities involving their peers? And how do they figure who to trust themselves?

To explore these questions, trust was separated into "vulnerability" and "expectations". To trust is to decide to be vulnerable to another persons betrayal, in the expectation of the opposite. This was my analytical starting point. The source of expectations, is the norms other people are thought to practise. Thus the study came to focus on vulnerability and norms.

One basic finding was that people in this environment reluctantly shows vulnerability.

Secondly, there are a lot of norms commonly accepted, that make future behaviour predictable. These norms are both negative, in the sense that they set a limit to the forms of vulnerability drug-users display, and positive in the meaning that they allow for some particular forms of vulnerability.

When one decides to trust or not to trust another person in this environment, one can look at the other persons (short-run) interests, the general behaviour in the group, the moral status of the particular person (based on his or her "history"), or visible traits of trustworthiness (i.e. dress code or ability to hold eyecontact).

Violence is always looming in the background, as a possible sanction for break of trust. One way to make other people trust oneself, is to give away biographical data, thus making oneself vulnerable for this kind of sanctions. Violence is in many cases an accepted way to counterweigh violations of norms. Violence is in itself a source of trust.

Even if the violence among drug-users has many "faces", it may also be seen as a means of social control.

A casual attitude to violence.

Per was not a particularly big man. Athletically built, visibly strong, but not more than average in height. He had obviously been bigger before. But life on the streets, and the labor for heroin had taken its toll on his appearance. Lastly he had had an OD on a public toilet, sitting on the seat. The circulation had stopped to his butt, and when they found him, the muscles had to be removed. He spent many months in hospital, half of them in coma. He used to be feared by many, also in the criminal environment. His reputation had been built on many assignments as "torpedo". Still one could sense an aura of terror around him. If one didn't know about his poor condition, or that he was developing AIDS.

One night we were sitting together, by some reason talking about violence. He was telling me that he got sick from it. "It makes me vomit", he said. He had been cutting people's fingers himself, beating people thoroughly many times. He had threatened others with guns. Many times. Once, only once had he been victimized the same way himself. The whole thing was based in a misunderstanding. They thought he had been seeing a girl, the girlfriend of someone, who had contacts with a particular motorcycle club. They beat him, cut him in the face and broke his arm on purpose. "Violence makes me sick", he said. Repeatedly. "Normal people get sick from violence". "So do I."

I kept thinking about this incident. I realized that I didn't believe him. Here was a man, famous for his lack of obstacles to the use of violence, talking about bodily harm to others and himself, in a casual manner. And he was repeating the sentences as if he thought I didn't hear him. I concluded after a while, that he was not talking to me at all. Per was trying to convince himself. As far as I saw it, he tried to define himself according to a characteristic of "normal" people. (Which probably had been brought to his attention by some psychologists or social worker in prison.) He didn't feel sick, but tried to feel sick by the thought of violence.

Whether this interpretation is true or not, is not really important for my general point. It gives a framework for understanding the casual attitude to violence I found among some of the respondents in my project about drug addicts. The topic of the research was originally not violence. The question circled around the problem of how people can trust each other in their daily routines, when they continually cheat each other as well.

To investigate this, I made interviews with persons in treatment for drug addiction. During these interviews, I was also struck by their casual attitude towards violence.

Maya for instance, told me that she employed a couple of musclemen to retrieve 700 nok that a pair of guys had taken from her. She got the money back, but when I asked how, she said she didn't know. Implicitly too, that she didn't care. She could also tell about other people being exposed to bodily harm, like cutting of fingers, threats with guns, and severe beating. One was even killed, she claimed. I asked what one guy did after such a threat. She said he bought himself another gun, and became even more paranoid, partly laughing.

Now it has to be said that Maya was more or less a rookie on the drugscene. She might have been bragging about these stories, to some extent. It is also easier to be casual about other people's victimization, than being exposed oneself.

Birger is a man who has been in the different drugscenes for more than 20 years (alcohol, amphetamines and heroin). He is not big, on the contrary, rather a small person. To the question of how he assures himself not to be betrayed, he said that he could never be sure. After all he said, "I'm too small to be beating people". When he talked about his own experiences, he mentioned several instances where he could have been given a beating. However, this was never phrased in any bitter ways.

Birger's experience might be a reminder that although violence is more widespread in the lumpen proletariat, it is not everywhere all the time. It is easy to exaggerate the prevalence of violence in this environment. Birger seems to have been circulating in this for more than 20 years without serious violent victimization.

Linda received a beating once. Her reaction was to ask why, she said. She didn't want to attract attention, so she just walked away. She said she would never resort to violence herself, as she is a girl. Another pragmatic reason.

Helle thought violence was quite common. But couldn't refer to any experiences herself.

Eskil told me about a robbery he had experienced. A lynchmob caught him and took his money and drugs. He had nightmares about this incident still. Even as it was many years back in time. He dreamt about killing those people who beat him, but claimed that it was not his intention to actually do it. He said violence made him feel bad, and that he was no good at it. Had he had more evidence, he said, he would have got a friend of his beaten up though. The friend is suspected of having taken some of his drugs once, and two witnesses say that the friend did. He is reluctant to do anything about it. He confronted the friend, but he denied. He gave the benefit of the doubt. He realizes though, that had he not known him that well, he would have made sure of some physical response. Eskil is a tall and statute figure, he could probably harm a lot of people.

Eskil had as long a career on the drugscene as Birger. Eskil on his part, mentioned a separate reason for wanting out. The reason he gave was not condemning against the violence, it centered on his own lack of success as a junkie and pusher. "I'm not a good drug-addict" he said. He couldn't cope.

Eric too claims that violence is a commonplace on the drugscene. He had never experienced it himself, but said it was something regular among the drug addicts.

All this corresponds well with my experience at a low threshold shelter for homeless drug addicts in Oslo. Here 40 drug addicts live actively taking drugs. Days go by, with threats of violence as a recurring element. Sometimes people move out because they are afraid of

other people living there, sometimes they don't dare to go out of their rooms. Sometimes people have visible marks from violence, and we even experienced an instance of attempted murder. To conclude, I claim there is a significant prevalence of violence among drug addicts.

If I had been interviewing the girls (and boys) about their experiences in prostitution, the amount of violence would have been more dominant. The reason I didn't, was that I focused on the internal relations in the milieu of junkies. The same could be said about relations to public officials like police officers, private guards and managers in department stores. The prevalence of violence is underestimated in this respect.

At the same time, some of the stories told seem to disclose a reality far from dominated by violent incidents. Many respondents managed quite well without being victimized. At the same time most of them claimed violence was a way of life on the drug scene. It is very likely that we are witnessing an instance of the "fallacy of majority": Everybody thinks violence is more widespread than it really is, and reports as if the others' imagined experiences are more real than their own. On the other hand again, to live with the possibility of violence, is also to live with violence.

I want to emphasize that I consider violence to be an underestimated problem for drug addicts. My point is more moderate. I claim that violence seems not to dominate their lives in a way that could have been expected, the prevalence, mental presence and seriousness taken into consideration.

Predictable violence.

One reason for this, might be the predictability of the violence. In their stories where violence is an element, it is not only described in a "understanding" mode of speech, it is also presented as an accepted response to earlier incidents. It is always linked to some earlier incident where the victim, even if it was themselves, did something unacceptable, or was suspected of doing such a thing, as in the case of Per. Per was severely beaten, when he was thought to have broken a rule of leaving the girls of the "leaders" alone.

Eskil was robbed after he had, he admitted, cheated another guy by selling him cocoa instead of heroin. The other one wanted his money back, and the lynchmob did the job. Eskil was bitter about the amount of violence used though.

Birger said he was liable for severe violence by a friend who suspected him to have been stealing from his drugs. Not least, he said he would have been killed had he told the police about whom had supplied the drugs when he was busted as a pusher.

Maya's story about the musclemen, referred to an incident where they had stolen her money. The man who was killed, had been cheating "too many". Her friend exposed to threats with weapons, had been "ratting" (to the police).

If Linda would have used violence, it would have been after having been cheated. The girl who beat her, had been taking amphetamine for such a long period, that she had lost her sense of the situations, she said. A temporary form of madness, Linda claimed.

All of the violent incidents that were mentioned in my interviews, except the last one, was placed in a setting where earlier violations of norms was seen as the triggering fact. Lindas experience with the speedfreak, reminds us that all violence is not predictable, but generally, that seems to be the case.

Some was asked "who is it that becomes victimized?".

"-The cheats", Helle responded. But she also added, that not all cheats are punished.

Eskil too points to violation of norms:

NBJ: You were talking about violence. Who is it that experience violence?

Eskil: That is something that hasnt changed a lot, usually it is people who are in debt, or has done some violation to another junkie.

NBJ: Could you be more spesific?

Eskil: For instance people who steal drugs from each other, money from each other, or things – common thefts. It is obvious that if someone steal the "morning shot" from another junkie, well thats a taboo, even if people are sick, they think twice before they steal a "morning shot". Then you can risk a lot of trouble,

To be in debt, steal drugs or money from each other, these are central norms among drugaddicts (even if they are not allways heeded). To disregard them means to make oneself liable for prosecution from other members of the group: the victim him/herself, or somebody who is paid to do it. (However, there is plenty of evidence that it is possible to pull this quite far, as not all are ready to punish violations with violence. They choose retire from the relationship.)

Eric connects cheating with violence as well. But Linda is more explicit:

NBJ: You said that you dont threaten people with a beating. Still, some people recieve this kind og treatment. Who is this?

Linda: It is those who cheat the others. Mostly among the boys, those who cheat too much. If you do that, you cant show your face on the street. They dont get old, to put it like that. If one wants to be selling on the street, it is not smart to be cheating. Those who do that are often the sick ones, those who do not run a serious business. They just do it because they need a dose. They dont have a scheme. Those who do, cant afford to lose costumers.

Even if Linda herself has experienced more or less "blind violence", if you will excuse the use of this term, she considers violence to be predictable to such an extent, that she readily explains the relationship with violation of norms.

To conclude this section, I will pose the proposition that one reason why the assumed higher prevalence of violence in the environment of drugaddicts, is not followed by a similarly high occupation with it, can be found in the predictability of its occurrence. Predictability makes it more understandable that the interviewees display such a casual attitude to violent behaviour.

As is commonly stated in victimization studies, fear of crime, and violence specifically, is sometimes inversely related to actual victimization. Why this might be so, is not so evident. We find one possibility in the symbolic meaning of "violence". The general term "violence" might be representing a breakdown of society. All the vulnerable social relations could dissolve into purely instrumental encounters. "Society" would be a place where man is at war with man, and life is "nasty, brutish and short", to use Hobbes famous phrase (here taken from Cooney 1998, page 48). In a "state of natural affairs", there is no state, or sovereign, to impair interpersonal violence. At all times, difference of interest is dealt with referring to the physically strongest part.

Maybe this is what Giddens is referring to, when he speaks about "ontological insecurity" and "existential fear"? (Here taken from Kvist 2002.)

Perhaps general references to the term "violence", awakens pictures of these states of affairs, for people who has less direct experience with it?

Furthermore we must not forget that Heroin "works wonders" with anxiety and nervous problems. Continual use of Heroin can ease traumas for victims of violence to quite a significant extent. After all, Heroin must be one of the most wonderful medicines ever invented, the popularity considered. However, this study suggest another explanation, that one can avoid the violence by behaving according to the norms in the group.

It seems reasonable to propose that the environment of drugaddicts is a kind of stateless society. The state may be very much present in their lives, but the police is rarely there for them to solve internal conflicts. Following Cooney I claim that it is possible for some groups to have stateless communities within societies with a state (1998: 40), and that this is the case for the drugaddicts we see in the streets of the big cities. But still, violence is not arbitrary. On the contrary, it looks predictable, and related to the norms operating in their environment.

Now if these reflections on violence in the part of the lumpen proletariat taking drugs, have some truth in them, we seem to be witnessing what Cooney calls "violence as social control" (Cooney 1998). Cooney analyzes violence according to a distinction between violence as morality and predatory violence. Predatory violence is characteristic for its instrumen-

tal meaning relating to some gain for the perpetrator. Typical for predatory violence is robberies. Moralistic violence on the other hand, refers to some earlier incident or conflict between the parties. This does not mean, says Cooney, that the violence is justified. It means that the violence is based in "former conflict between parties, disputes over right and wrong" (Cooney 1998: 5).

On the other hand, it would be an exaggeration to claim that there is no such thing as predatory violence among drugaddicts. What is what, might also turn out to be difficult to decide. Everybody seems to have something in their history, to accuse each other of. So it is largely a question of interpretation, whether an incidence of violence refers to some earlier conflict. The situations easily lends itself to neutralization for any kind of offence.

Litteratur:

Cooney, Mark: Warriors and peacemakers. How third parties shape violence. New York University Press, 1998.

Johansen, Nicolay B: Tillit og svik blant gatenarkomane i Oslo. SIRUS, 2002.

Kvist, Camilla: Jeg er! - Er jeg? ... en fortelling om vold og væren. Speciale til kandidateksamen i antropologi forår 2002. Institut for Antropologi, Det samfundsvidenskabelige Fakultet, Københavns Universitet.

UNGDOMSGJENGER OG VOLD

Elisabeth Næss

DU MÅ IKKE VÆRE INNVANDRER FOR AT NOEN SKAL TRO AT DU ER MEDLEM AV EN KRIMINELL UNGDOMSGJENG. MEN DET HJELPER.

Vi har forestillinger om så mangt. Også om ungdom. Mange skjærer alle over en kam og tenker at all ungdom er pøbler. Men noen pøbler ender som advokater og leger, andre går det ikke like greit for. Noen tror at det er spesielle kjennetegn som gjør noen mer kriminelle enn andre. Kanskje ikke så langt fra sannheten, enkelte ganger. Men andre ganger dømmer vi etter myter eller stereotyper, og antar at virkeligheten er en helt annen enn den er.

En samling ungdom kan virke truende bare ved å henge i flokk på et hjørne. De er ikke kriminell ungdom av den grunn. At ungdom begår lovbrudd i felleskap er en kjent sak, men det gjør dem heller ikke til en kriminell gjeng, slik det defineres i faglitteraturen. Denne artikkelen handler om kriminelle ungdomsgjenger. Gjenger i en forstand som har fått en annen betydning enn den dagligdagse forståelsen av at en gjeng er en vennegruppe som møtes jevnlig. Søkelyset har vært rettet mot grupper som eksplisitt har stått fram som navngitte gjenger med egne uttrykte normer og regler.

Hvite og svarte

Flertallet av ungdommene som bor og vokser opp i Norge i dag er langt ifra kriminelle, selv om ungdom av og til tester grenser og bryter loven i sin søken etter identitet og "om-å-gjøre-å-være-kul"- hverdag. Et mindretall begår lovbrudd i større stil, og de slutter ikke etter å ha blitt tatt. De er hva vi kaller ungdomskriminelle. En del av disse igjen identifiseres med eller kan knyttes til det som kalles kriminelle gjengmiljøer. Eksempler på gjenger i Oslo er den tidligere "Tveitagjengen", som var "hvite" unge menn i motsetning til "Young Guns" som var "svarte" unge menn.

Siden midten av nittitallet har søkelyset vært rettet mot Oslo-gjenger med såkalt innvandrerbakgrunn. Avisene har hatt store oppslag om oppgjør og slåsskamper mellom rivaliserende gjenger. Gjengmedlemmenes flotte BMW'er og tjukke gullenker har også fått første-sideoppslag. Ungdommer påberoper seg å tjene store penger, men kan ikke redegjøre for hvordan de kan ha et slikt forbruk.

Lenge har det vært vanlig å koble ordet "vold" med "ungdom". I dag er ordparet utvidet med "gjeng" og "innvandrer", slik at vi har fått en ny kjede: ungdom – vold – gjeng –

innvandrere. På åttitallet eksisterte knapt denne ordkombinasjon. I 1995 ble gjeng koblet til innvandrere mer enn to ganger daglig i gjennomsnitt i norske aviser (Lien og Haaland, 1998).

Både slåsskampene og statussymbolene bidrar til å øke mistenksomhet overfor mørkhudede lovlydig ungdom, som bruker all sin fritid til å jobbe, og som i tillegg går med avisa om morgenen for å skaffe penger til et kjede med en viss gulltyngde. Når "hvite" ungdommer går med kostbare jakker og klokker som de færreste foreldre har råd, ser vi ikke noe mistenkelig ved det.

Slåss for kameratene

For et par år siden intervjuet jeg gutter i slutten av tenårene fra både mørkhudede og "hvite" gjenger. De fleste i gjengen, som jeg fiktivt valgte å kalle "K-gjengen", hadde pakistanske foreldre. Ungdommene med norske foreldre, har jeg bare kalt norskinger. Hensikten med å studere de to gjengene var å lage en sammenlignende studie av ungdomskriminelle gutter.

"K-gjengen" hadde et eget navn på gjengen sin, mens guttene i den norske gjengen ikke en ville vedkjenne seg at de var en gjeng. De var mer bevisst på det negative stempelet som ordet gjeng har.

Ofte er det slik at det fokuseres på ulikheter når noe skal sammenlignes. Men å lete etter forskjeller kan lett bli en felle: Man blir blind for det som er felles. Studiene mine viste at det var flere likhetstrekk enn forskjeller mellom de to gjengene. Når vi leser om slåsskamper, som har startet fordi en gjeng har fornærmet en annen, synes kanskje noen at dette hører ikke hjemme i norsk kultur. En i "K-gjengen" sier:

"Jeg stiller alltid opp for vennene mine. Det er den viktigste regelen, kan du si. Og om jeg ringer fordi jeg har kommet i bråk, og jeg har stilt opp for dem tidligere, så kommer de om jeg trenger det."

Gjengen og gjengens venner gir styrke:

*"Hvis vi kommer i bråk hadde vi fått støtte av alle de vi kjenner. De ville stilt opp for oss, det garanterer jeg deg."
"Det er i hvert fall ikke noe problem å få tak i tjue-tretti stykker med en gang, om jeg trenger det. Når jeg henter vennene mine kan jeg regne med at det i hvert fall kommer det dobbelte til."*

De som tør å slåss, tåler juling og ikke stikker av, viser i praksis at de stiller opp for kameratene sine. Guttene har en sterk "oss og dem" tankegang, og det snakkes mye om lojalitet med kamerater. Evnen og viljen til å slåss for sine kamerater er måten å vise denne lojaliteten på. Kampfelleskap og kameratskap er to sider av samme sak.

Hvordan står det til i de norske gjengene? Min studie konkluderer med at norske gjenger er like kampvillige og voldelige som gjenger med innvandrerungdom, men de opererer mer i det skjulte. En norsking sier det sånn:

“På short-no-time så får vi kanskje med en tjue stykker max. Det kan vi skaffe på en time, hvis det er akutt bråk og du trenger hjelp. For det er ingen som lar en kamerat av seg stå alene når det kommer tjue stykker for å banke han, ikke sant. Det er bare å ringe de du kjenner og så ringer de til dem de kjenner igjen.”

Ypper til bråk

En stor bekjentskapskrets er noe guttene fra begge miljøene kunne skilte med. Ikke alle kjenner hverandre like godt, men de som utgjør kjernen i gjengen benytter seg av et forholdsvis stort antall sympatisører eller andre som føler seg presset til å være med. Å stille opp vil si å velge side i en konflikt, utløst av *”vi slenger dritt til andre, så kommer de og spør hva vi sa, ikke sant, så blir det bare bråk. Eller omvendt, at noen slenger dritt til oss”*. Dette sier en i K-gjengen. Norskingenes representant sier: *”En slenger dritt, kaller deg forskjellige ting, drittkasting. Da er det lett å dra med folk på å ta igjen”*.

Begge gruppene hadde en overdreven tro på egen evne til å ”skaffe raske penger”, hvilket vil si begå kriminelle handlinger som gir økonomisk utbytte. Påstander om hvor enkelt det er å forsyne seg med merkevarer i myk kvalitet, og elektroniske dubbedingser i hardplast, florerte blant de norske. K-gjengen var ikke like ivrige i butikkenes åpningstider. Innvandrerungdom blir i større grad enn norske ungdommer fulgt med falkeblikk av betjening og vektere. For K-gjengen var det en langt enklere affære å nøytralisere alarmer og forsere dører.

Ifølge guttene betyr ”raske penger”, status og posisjon i miljøet mye. Ønsket om ”å være noe spesielt” er viktig, og reglene innad i vennekretsen har stor betydning, Det er opplest og vedtatt hva som oppfattes som feigt eller lojalt og hva som aksepteres og ikke aksepteres. I begge gruppene kan det være ganske nådeløse premisser som stilles. Betydningen av handlinger virker altså ganske lik i disse gjengene. I en del sammenhenger bruker de imidlertid forskjellige ord. ”K”-gjengen kunne til tider bruke mer intense følelsesuttrykk, som for eksempel å tillegge ordet ”brødre” en betydning utover biologisk slektskap. Dette behøver ikke være kulturelt betinget, siden det er noe vi finner igjen i andre miljøer som for eksempel MC-gjenger.

Ære og respekt

Gjengforskning viser at gjenger ser ut til å fremprovosere sin egen eksistensberettigelse, ved å svare på en reell eller innbilt fornærmelse slik at motparten tar hevn. Enhver gjeng opplever sin egen deltagelse i gjengoppgjør som en forsvarskrig, enten det nå er overfor andre nabolag eller etniske minoriteter.

Vi hører ofte snakk om begrepet *ære* i forbindelse med gjengoppgjør. Ære er for mange et litt høytidelig begrep, og når dette kobles til lange tradisjoner og blodhevn får det en kraftig klang. Men kriminelle gutter med minoritetsforeldre misbruker æresbegrepet fordi de bruker det som påskudd eller forklaring på deres kriminelle handlinger. Det handler heller om

kriminell ære og respekt i gangstermiljøene. I kriminelle miljøer er respekt av stor betydning (Johansen 1996). MC-gjenger, skinheads og høyreekstreme gjenger er også ganske opptatt av ære. Og de påberoper seg prinsippet om "en for alle, alle for en" (Bjørge 1998).

Gjengkriminalitet knyttes i mange sammenhenger til kulturbakgrunn. Men hvis kultur blir hovedfokus i forsøket på å forklare gjengatferd, står vi i fare for å overse andre årsaksforklaringer som livssituasjon, kjønnskamp og oppfatninger om maskulinitet, makt og dominans, status og strukturelle forhold. Det kan også handle om egen ungdomskultur, uavhengig av kulturell bakgrunn. (Prieur, 1999).

Hvorfor det har gått så fryktelig galt i noen av feidene blant guttene med minoritetsbakgrunn er vanskelig å si. Svaret på det er kanskje like sammensatt som årsaker til gjengdannelser.

Litteratur:

Bjørge, Tore: Hvorfor går ungdom inn i rasistiske grupper - og hvordan kommer de seg ut igjen? PHS Forskning 1998:2

Johansen, Per Ole: Nettverk i gråsonen. Et perspektiv på organisert kriminalitet, Ad Notam Gyldendal AS, Oslo 1996

Lien, Inger Lise og Thomas Haaland: Vold og Gjengatferd. En pilotstudie av et ungdomsmiljø, Samarbeidsrapport NIBR/Ungdom mot vold, Oslo 1998

Næss, Elisabeth: Vold er ære, kriminalitet er penger. "K"-gjengen om seg selv, Kriminalitetsforebyggende råd, Oslo 1999

Næss, Elisabeth: Raske penger og rykter om bråk - Norske gutter forteller, Kriminalitetsforebyggende råd, Oslo 2000

Prieur, Annick: "Respekt og samhold. Unge innvandrer menn, kriminalitet og maskulinitet" i Jensen, An-Magritt m.fl. Oppvekst i barnets århundre Historier om tvetydighet, Ad notam Gyldendal, Oslo 1999

PAST AND PRESENT IMAGES OF FEMALE KILLING

Annika Snare

Introduction

How women who kill are perceived in society at large, in fiction and in the academic literature continues to fascinate me. A few years ago, in an article "Kvinder, der dræber - et pinakotek" (Women, who kill - a picture gallery) (Snare, 1998), I dealt with the subject and some themes will reappear here.

Although there is no real need to justify an interest in images of murderous women, I am reminded of a gathering of colleagues twenty years ago, where a Norwegian author introduced her latest book by saying that she had written it simply because the topic fascinated her. The title was *Alternativ konfliktløsning* (Alternative conflict resolution), and Kjersti Ericsson (1982) brings together ideas and experiences from an amazing broad scope of life, ranging from Icelandic sagas, the gypsy or Roma culture, Greenland, China, the United States, historical Rotterdam and resident associations in today's Norway.

The social construction of female murderers is similarly conveyed in numerous different types of contexts. We know of them through massmedia presentations, crime detective stories, films, (auto)biographies, other books of more or less serious quality and many other sources. Personally I am much intrigued by the conceptions of women who kill in the opera world through female personalities like Medea, Tosca and Turandot.

The overall issue about women's violent potential seems to have been largely neglected or avoided in recent years, as noted by several researchers. The reason for this reluctance to deal with women's violence in part reflects the fact that men have, and still are, primarily responsible for most violence.

However, also the very legitimate concern with violence *against* women and the need to make society aware of its extent and seriousness have played a role in focusing attention elsewhere than on women as violent perpetrators. In particular from a feminist point of view, the issue of women's violence appears to have been difficult to come to terms with, perhaps out of fear of risking a backlash.

When we at the same time take into account that especially the act of murder tends to catch public and academic attention, it is hardly surprising that over the last two decades women's use of violence especially has come into focus in the context of women in abusive relationships who kill their abusers.

However, violent acts by women - including fatal killing - may also take place in other frames than being a battered woman, and if we leave out alternative discourses, we risk not being able to move away from the traditional "mad or bad" categorization.

The mad-or-bad trap

A major problem in understanding women's (deadly) violence lies in the difficulty which society and academic disciplines as well have in seeing violence or aggression, even anger, as part of the female character. Conventional wisdom rules that women are nurturing, gentle, passive and submissive; stereotypes that deny any possibility of aggression or violent behavior as a natural female response.

Women who do commit deadly violence are consequently perceived as beyond the grasp of normality; because they are either mad or bad. The stronghold of this notion is striking:

Throughout history women who kill have been portrayed as 'mad' - they did not know what they were doing - or 'bad', their evilness making them an aberration and setting them apart from 'true' feminine behaviour (Ballinger, 2000:6).

Legal and medical discourses have fostered this understanding of abnormality embedded in criminal women. The same holds true for our criminological heritage.

I will start by reminding us about how "the female offender" was depicted in the end of the 19th C and then move 100 years ahead in order to literally review a couple of recent feminist attempts "to restore a sense of rationality to the actions of female murderers" (ibid.).

A Criminal Monster

The work *The Female Offender*, published in 1895, is the English version of the first part of *La donna delinquente, la prostituta e la donna normale* (1893) by Cesare Lombroso (and in translation co-authored by his son-in-law William Ferrero).

A main point for Lombroso is that women are more cruel than men, once they do become criminal:

As a double exception, the criminal woman is consequently a monster. Her normal sister is kept in the paths of virtue by many causes, such as maternity, piety, weakness, and when these counter influences fail, and a woman commit a crime, we may conclude that her wickedness must have been enormous before it could triumph over so many obstacles (Lombroso & Ferrero, 1895:152).

Lombroso did not particularly concern himself with female killers, and in the chapter on passion crimes he even shows empathy in his account of infanticide. Primarily he sees the prostitute as the female counterpart to the male offender. However, he very strongly exposes on the one hand the perception of "natural womanhood" and on the other hand the devilish forces inherent in every woman, which when they surface create a criminal monster. The born female criminal appears as simply an extension of her normal sister:

In short, we may assert that if female born criminals are fewer in number than the males, they are often more ferocious.

What is the explanation? We have seen that the normal woman is naturally less sensitive to pain than a man, and compassion is the offspring of sensitiveness. If the one be wanting, so will the other be.

We also saw that women have many traits in common with children; that their moral sense is deficient; that they are revengeful, jealous, inclined to vengeance of a refined cruelty.

In ordinary cases these defects are neutralised by piety, maternity, want of passion, sexual coldness, by weakness and an undeveloped intelligence. But when a morbid activity of the psychical centres intensifies the bad qualities of women, and induces them to seek relief in evil deeds; when piety and maternal sentiments are wanting, and in their place are strong passions and intensely erotic tendencies, much muscular strength and a superior intelligence for the conception and execution of evil, it is clear that the innocuous semi-criminal present in the normal woman must be transformed into a born criminal more terrible than any man" (ibid.: 150-151).

Although criminologists of today are quite indifferent to Lombroso's etiology of crime, it is evident that his thesis on the "dangerous sex" had a great impact on his male intellectual contemporaries, be that men of literature, medicine or other fields. They were all united in a common interest in pathology since this condition was against "true nature", and in many ways the work *The Female Offender* represents a long-lasting image of women as being evil deep inside and pervers; bad as well as mad.

The categories mad or bad are of course not solely applied to female violent offending but also to violence by men, not least in relation to serial killers. Nonetheless, the understanding of women's clandestine character is apparently deeply rooted in the progress of science.

The Dark Continent

Let me draw your attention to a highly recommendable book that deals with, as the subtitle says, *Kvinnan, medicinen och fin-de-siècle* (Woman, medicine and fin-de-siècle. In *Den mörka kontinenten* (The Dark Continent), historian of ideas, Karin Johannisson (1995) traces the intensiv medicalization of women's bodies towards the end of the 19th C. She further explores the continuation to present day of this paradigmatic construction of women's health and sickness.

In discussing the "female evil", Karin Johannisson observes that the fin-de-siècle medical literature on women lacks any connotation of the fair wife and mother. Instead the woman is portrayed in terms of darkness, and in the culture of the time darkness was again and again used as the metaphor for degeneration, chaos, instinct, savages and femininity - in contrast to light, progress, order, rationality, civilization and masculinity (Johannisson,

1995:206). Noting that this metaphorical conception tightly and insidiously encompassed all cultural ambitions around the turn of the century, she refers to that

while the male authors of the time described the colonial discoveries into the heart of darkness as the penetration into a dark female body, male doctors described the scientific penetration into the female body as expeditions into a dark continent (ibid.; my translation).

Immediately thereafter Johannisson addresses Lombroso's "effective" studies on criminal women and prostitutes, which "at the same time created pictures of the woman as latent carrier of an atavistic darkness: deceitful, insensitive, dangerous" (ibid.).

Under scientific legitimacy women who deviated from male-defined normality, for example in showing open anger or by not adhering to established sexual norms, came to be regarded as alien. They were accordingly transformed into "'the third sex', a manwoman, a treacherous Medusa" (ibid.:271; referring to the Greek mythological "mistress", whose hair was made out of snakes and whose look could petrify any human creature).

In a way it looks like our forefathers' culturally threatening image of womanhood and the offending woman in particular manages to combine the either-or discourse into a symbiosis. She is both sick and evil.

Present-day Discourses

As mentioned before, since the early 1980s there has been a considerable increase in studies of homicide by women, most of them from United States. And a great majority of these accounts situate killing by women in the context of their histories of abuse within the family and as acts of self-defense.

When female murderers are not portrayed as victimized individuals responding to a particular set of abusive experiences, another option from a feminist perspective is to see them as resisting and challenging dominating ideologies around female behavior.

Murder and Liberation Struggles

Literary historian, Ann Jones (1980) approaches the subject of woman and murder by recounting some prominent individual - but very public - cases or clusters of cases which denote a single hotly debated concern in society during a specific time-period, e.g. infanticide in the past and women's self-defense at present.

Her conclusion is that murder by women both historically and in our modern days hits what she calls a social nerve in society: More specifically, in particular the judicial reaction to these murders reveal something profound about women's oppressed position in the patriarchy of American society.

Time only allows one brief illustration of her reasoning. When jury after jury in the 19th C acquitted women charged with poisoning their husbands, the reason was that the domestic female poisoner was a too threatening image to the patriarchic order, while at the same time also an incomprehensible image.

that ordinary men could feel safe in their homes and did not have to fear the unthinkable crime.

In Ann Jones' lens the ideology behind this dismissal of motive was the need to uphold the illusion in society that women have no grounds for hating their husbands or marriage as such. Granting them an incentive would imply an unwanted recognition of female rationality, ability of planning and capability of acting.

She also argues that in general in many publically famous trials ending in execution, the real concern was not the female killing as such, but rather the woman's sexual conduct. Women had to be deterred from acquiring sexual liberties.

A connection is made between women's demand for gender equality and the prominence given to some female murderers: Being deprived of social and legal rights lead some women to feminism and political activism, meanwhile the same oppressive conditions bring other women to commit murder, according to her reasoning.

Although it makes sense to me to portray both feminist activists and female murderers in the light of confronting an established (male) order and thus creating unrest in society, Ann Jones, in my opinion, stretches the analogy between women's liberation and their murders to the very limit.

The Alternative "Truth"

Criminologist Anette Ballinger in her recent, well-received, book *Dead Woman Walking* (2000) is more searching in trying to understand the violent behavior of women who kill and in addressing how difficult it can be to discuss female killers without placing them in the "mad or bad" category. Her case-material is the 15 women, who were executed in England and Wales in the 20th C, that is, in the period 1900-1955.

A core question in the analysis is why these 15 women were not worthy of reprieve, when 91% of women sentenced to death in the first half of the century had their sentence commuted - albeit mainly as a result of having committed infanticide.

Still, how were these cases selected in order to depict the 15 "worst" female criminals during this time period. Anette Ballinger argues that what became known about the 15 defendants as individual women played a considerable role in determining how their crimes were perceived and constructed. Their personal conduct mobilized the discourses of dangerous womanhood because of their transgressions in the crucial areas of sexuality, respectability, domesticity and motherhood. They were casted as abnormal types of women.

In other words, they failed to conform to traditional expectations, to conventional models of femininity, and were punished accordingly. The list of what she calls knowledge claims encompasses such transgressions as prostitution, abortions, having illegitimate children, sexual affairs while being married, living with a man who is not one's husband, having children placed in outside care, being in a relationship with a much younger man, promiscuity, previous criminal records and being heavy drinkers or alcoholics. In conclusion:

those who step furthest beyond the boundary of acceptable female conduct and behaviour also receive the harshest form of punishment ... [since they] fail to regulate their behaviour and impose appropriate disciplinary practices upon their bodies (and indeed their minds)" (Ballinger, 2000:330).

She stresses the point that the case-studies demonstrate that these women were not put on trial only for murder but in addition for their failures in the gendered role as mothers, caretakers or respectable women. In some instances, these gender transgressions even overrode the privileges associated with higher social classes.

Second, her discourse challenges the portrayal of criminal women as automatically "mad or bad" by allowing for an alternative truth about these female murderers; a "truth" which neither relies on biological destiny (that is, pathological personality traits) nor on them being "evil" deviations set apart from "normal" women. Instead their murderous actions are firmly placed within their social circumstances, as often a "desperate but rational" response to the prevailing conditions of domination and subordination: At times as a matter of survival (ibid.).

In sum, Anette Ballinger carries out a reinterpretation of the 15 cases of executed woman murderers, which relates to today's discourse on gender-specific "self-preservation".

The Self-defense Issue

In recent years the notion of "self-preservation" has increasingly challenged the discourses of the mad/bad woman. It is argued for a new language to understand women who kill and for the recognition of a partial defense for their actions.

Concerning battered women who have killed their abusive partners, there are now in several countries legal precedents which recognize such acts as self-defense. However, other current cases show that the argument that violent men have "precipitated" their own death by using violence against their female partners in no way guarantees leniency when a woman is tried for having killed her abuser.

Yet, as pointed out by Ballinger, a new discourse around women who kill has emerged in comparison to the past when the abuse that women suffered was largely ignored. In her case-studies "even when commented upon it did not count as a mitigating circumstance and failed to impact on the execution process in any way" (ibid.:205).

In "the politics of naming", a new understanding of women's experiences as victims and subsequent offenders has been put forward. From a sociological perspective a discourse on self-preservation is rather unproblematic in its support of agency and rationality in viewing women's violence. This is, for example, well illustrated in an analysis of women's violent crime in Uganda, with the telling title *More Sinned Against than Sinning* (Tibatemwa-Ekiri-kubinza, 1995).

A strategy of self-preservation, however, does not easily square with presettled legal and medical notions of violent female actions. As is wellknown, until recently the legal defense of provocation has been saturated by an understanding of how the so-called reasonable man would act in a given situation. It has been argued that in particular

the acceptance of 'heat of the moment' retaliation is based on the perceived credibility of the impulsive side of men, who, presented with certain stimuli can do no other than act (cited in Ballinger, 2000:276).

The gender-specific implication is a justification of the "heat of the moment" reaction to violence while "planned killing, even after cumulative provocation, is seen as heinous and unjustified and the actor as scheming, cunning and wicked" (ibid.). The rationality behind the female killing is emphasized:

the fact female murderers mainly fall within the latter category [of planning] does not indicate that they are any less provoked or less eager to retaliate immediately, but is a reflection of the fact that it is the only time time when self-defensive action is likely to succeed (ibid.).

Criminal courts in some countries are beginning to consider the realities of domestic violence. But simultaneously the snaring trap of the mad categorization continues to operate, although in the form of a victimization discourse. This is evident in the frame of "diminished capacity" and blatantly so in the reliance on "the battered woman syndrome".

Syndrome defenses

Political scientist Donald Alexander Downs has written a very thoughtprovoking book: *More Than Victims. Battered Women, the Syndrome Society, and the Law* (1996). It should be made clear that he fully supports the plight of battered women and is concerned about how justice can be brought to "battered women who use lethal force without falling into the trap of the present legal approach that portrays them as presumptively mentally incapable" (Downs, 1996:IX).

Down's critical stance is not restricted to what is labelled the battered woman syndrome (BWS), but also applies to a number of different forms of victimization syndrome defenses (e.g. PMS and BCS, which respectively reads premenstrual syndrome and battered child syndrome). His main focus, however, is the battered woman syndrome, which is the

most readily adopted one in the legal discourse.

relevance of situational factors and women's accurate perceptions of danger. He underscores that trauma and reason are not always opposites but can co-exist. The syndrome connection, however, relies on the notion of psychological incapacity.

Consequently, according to Downs, the main problem is that the syndrome logic stands in opposition to the logic of defense, which is the logic of reason. Instead of relying on a "syndrome" that signals mental weakness and incapacity to employ reason, he maintains that the key to justice lies in applying the standards of self-defense in the light of the special circumstances and pressures that battered women encounter.

An attempt to move away from syndromization (which also includes the psychologization of provocation) towards a survivor logic supports a discourse on female killing as adaptive strategies to cope with the extreme.

Conclusion

Pervasive gendered stereotypes construct violent female offenders as lacking agency and rationality, as being incapable, unreasoning and irrational women. Both the old images of them, demons or abnormal, and the present image of the battered woman who kill her abuser as a passive victim of her own dysfunctional personality obscures the reality of these women's lives. In that way the images also have a silencing effect.

Literature

- Ballinger, Anette** (2000): *Dead Woman Walking. Executed women in England and Wales 1900-1955*. Aldershot: Ashgate/Dartmouth.
- Downs, Donald Alexander** (1996): *More Than Victims. Battered Women, the Syndrome Society, and the Law*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Ericsson, Kjersti** (1982): *Alternativ konfliktløsning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johannisson, Karin** (1995): *Den mörka kontinenten*. Stockholm: Norstedts.
- Jones, Ann** (1980): *Women Who Kill*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Lombroso, Cesare & William Ferrero** (1895): *The Female Offender*. London: Fisher Unwin.
- Snare, Annika** (1998): Kvinder, der dræber - et pinakotek. I *Kvinder på randen*. A. Kongstad, B. Kyvsgaard & A. Storgaard (red.). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, s. 32-55.
- Titatemwa-Ekirikubinza, Lillian** (1995): *More Sinned Against than Sinning: Women's Violent Crime in Uganda*. Kriminalistisk Instituts skriftserie, Nr. 10, Københavns Universitet.

EMBODYING MASCULINITIES, EMBODYING VIOLENCES

James W. Messerschmidt

If one empirical observation is unquestionable, it is that those who engage in crime do so with, and through, their bodies. Whenever individuals engage in the harms sociological criminologists label crime--from the street to the suite--they use and rely on their bodies to carry out such acts. Despite this primacy of the body to crime, however, sociological criminologists historically have eschewed an examination of how the body actually relates to crime. This exclusion of the body from sociological criminology is partially rooted in a rejection of nineteenth- and early twentieth-century biological and multifactor perspectives. Sociological criminology emerged by exclusively embracing the social causes of crime as the principal object of theoretical focus--emphasis on the social provided a secure challenge against attempts to explain crime as simply epiphenomena of biology. Thus, sociological criminologists adopted a disembodied approach to crime that was distinct from and irreducible to biology. In proclaiming criminology as exclusively a sociological discipline—as, for example, Sutherland did in the late 1920s and early 1930s (Laub and Sampson, 1991)--sociological criminologists historically have followed the Cartesian dichotomization of mind and body that developed in sociology generally during this time period (Turner, 1996). The focus of sociological criminology was to examine the social processes affecting the mind; it was left to biology to scrutinize the body. Accordingly, in sociological criminology the body--biologically or phenomenologically--was denied any place in the formation of identity and crime.

Although sociological criminologists generally have not envisioned a phenomenology of embodiment, Sutherland uniquely discussed (albeit briefly) how criminal acts are practiced by embodied people in copresent interactions. For example, Sutherland (1924: 180, 1947: 93) consistently argued in his textbook that certain youth with “physiological defects”--such as crossed eyes and an unusually small or large body--may be ridiculed at school, eventually ostracized by law-abiding groups, and thereby “forced into” association with “anti-social groups.” Thus, Sutherland not only rejected any notion of criminal acts as preprogrammed in the bodies of individual offenders, he also hints at some youthful offenders being motivated to engage in crime through experiences with their bodies and through the way their bodies are received and treated by peers. Indeed, Sutherland’s work opens up the space for the theoretical development of agency as embodied interaction.

Nevertheless, the “lived body” as object/agent of practice in the commission of crime was ignored by Sutherland: he never formally included such a conception of the body in differential association theory. This should not be surprising as the social and historical con-

text in which Sutherland (and other sociological criminologists of the 1940s) wrote manifested a relative absence of theorizing about the importance of the body to the construction of everyday life. Such a conception of the body did not emerge until some ten to fifteen years later in the work of Sartre (1956) and Merleau-Ponty (1962).⁹⁵ Thus, when sociological criminology emerged, the intellectual environment did not distinguish the “biological body” from the “lived body.” So the capabilities required for agency and, therefore, crime grew to be equated exclusively with the mind, rather than with the management of the mind/body as a whole.

Subsequent contemporary social process and social structural theories in criminology similarly exclude the body from theoretical enquiry.⁹⁶ Conceptualizing a relationship between social processes and crime and/or social structures and crime--*although both important and essential theoretical developments within sociological criminology*--have had a disadvantageous aftereffect that has caused criminological scholars to ignore how those who engage in crime interact with and through their bodies. Sociological criminology established and continues to maintain a specific type of perspective on crime in which the body is untheorized completely. Consequently, there has developed an inevitable reluctance by sociological criminologists to incorporate in their theories aspects of human embodiment.⁹⁷

Nevertheless, Sutherland’s and contemporary sociological criminologists’ rejection of the body has a logical appeal that most likely is based on the theorists’ own experiences with their bodies. As becomes explicit later, those experiences are found in the phenomenological “absence” of the body in our various practices, an absence that can make it seem the mind operates independent of the body. As Leder (1990: 149) pointed out, humans are “mentalized embodiment, now with an accent on transcendence or immanence, on self-forgetfulness or self-consciousness, or projectivity or limitation.” The body is always present in experience--including crime--but at the very same time is often absent from our awareness. Thus, any

---

⁹⁵ These phenomenological conceptions of the body have been revisited recently in some of the new social scientific scholarship on the body (see Shilling, 1993; Turner, 1996; and Nettleton and Watson, 1998).

⁹⁶ All social process theories completely ignore the “lived body,” yet some integrate biology into their theoretical framework. For example, for both social control (Hirschi, 1969) and self-control (Gottfredson and Hirschi, 1990) theories, there is a built-in assumption that antisocial tendencies are naturalized in the body and actualized only if various sorts of social control are relaxed or the individual does not learn self-control. These “control” ideas appear rooted in Christian notions that view the body as sinful and in need of strict regulation by the mind. Moreover, all structural theories likewise ignore the “lived body,” yet some Marxist work has followed Foucault (1979). For example, Melossi and Pavarini (1981) argue that the emergence of the prison corresponded to the development of industrial capitalism. With the growth of the factory system, they argue, the prison provided the mechanism for disciplining the bodies of recalcitrant members of the working class.

⁹⁷ All contemporary attempts to integrate various combinations of theories likewise ignore the body. See Barak, 1998 and Vold, Bernard, and Snipes, 1999.

mind/body divide is untenable. Before turning to this intriguing notion of bodily absence-presence and its relation to crime, I first briefly examine certain recent attempts to incorporate the body into sociological criminology.

Feminism, Postmodernism, and the Body

Although sociological criminology rejected the body as a domain for theoretical and empirical enquiry, from the very beginning of second-wave feminism the body became a political issue as women struggled to gain control over their bodies. In the academy, feminist empirical and theoretical work has addressed, for example, how women experience their bodies, how women's bodies are implicated in various social and cultural practices, and symbolic representations of the female body (Morgan and Scott, 1993; Davis, 1997). Thus, feminists were among the first to incorporate the body into social theory.

Within criminology, feminist scholars have shown how some male criminologists, when examining female crime, have concentrated historically on the body. For example, Dorie Klein's (1973) classic article, "The Etiology of Female Crime," showed how male criminological "explanations" of women and crime throughout history and up to the 1970s were based frequently on assumptions about the inherent nature of women, in particular female sexuality. What Klein's paper taught us is that the mind/body divide operated additionally in a gendered sense: sociological criminologists explained men and crime in reference to the rational "mind," whereas when they attempted to explain women and crime the female became a metaphor for "the body," representing nature and irrationality. Accordingly, in criminological discourse the female body was historically "Other": enigmatic, afflicted, cryptically more criminal than the male body, and, therefore, in need of pervasive control.

Feminist criminologists have drawn attention also to the ways in which girls' and women's bodies are exploited, harmed, and dominated under unequal gender relations. For example, much empirical work by feminist criminologists has substantiated the social control of women's bodies through such interpersonal violence as child sexual and physical abuse (Stark and Flitcraft, 1998), rape (Scully, 1990), wife-rape (Bergen, 1996; Finkelhor and Yllo, 1985), and wife-battering (Dobash and Dobash, 1979; Stanko, 1985). Additionally, feminist criminologists have examined such bodily issues as abortion and the death penalty (Cook, 1998), prostitution (Miller, 1986; Chesney-Lind, 1997), and the control of women's bodies through the criminal justice system (Howe, 1994; Rafter, 1985). For feminist criminologists, then, the body has always been, and continues to be, of central importance for understanding women's injuries resulting from gender inequality in U.S. society.

Nevertheless, despite this emphasis on the social control of women's bodies, feminist criminologists never have taken the "lived body" as their theoretical starting point. As Judith Allen (1989) noted more than ten years ago, although feminists have criticized criminology's

recurrent misogyny and inadequate analyses of the causes of criminalities, they have endorsed simultaneously the sex/gender distinction. As an offshoot of the mind/body divide, use of the sex/gender distinction removed any link between the body and gender; indeed, any notion of the “gendered body” was rendered arbitrary. Concentrating on gender and crime, most feminist criminologists have, as have sociological criminologists generally, “constructed the body as fixed, immutable, static and utterly outside culture” (p. 34). Thus, feminist criminologists historically neglected how social action and lived experience are embodied.

Allen did not proceed to specify the relationship between embodiment and crime. And although Daly (1997) recently summarized feminist work on the body from other disciplines, it is only postmodern feminist criminologists who have begun to consider seriously the theoretical importance of the body. The work of Alison Young and Richard Collier are notable in this regard.

Alison Young’s (1996) impressive and powerful book, Imagining Crime, examines the discourses constructed by, for example, criminal justice personnel, criminologists, and journalists. Through analysis of such discourses, Young concludes that “textual outlaws”—such as murderous children—are the sacrificial lambs fashioned to maintain a false sense of community: “a phantasm that speaks of a nostalgic desire for oneness and unity, while at the same time structuring itself around its dependence upon fear, alienation and separateness for its elements to make sense” (p. 10).

The body is an important aspect of Young’s thesis and, as she argues, is accessible only through language “as a spectacle to be consumed, disciplined, repressed” (p. 17). Following Grosz (1994), Young argues that representations and cultural inscriptions—that is, discourse—constitute bodies and produce bodies. As an example of such discourse, consider Young’s (pp. 111-146) analysis of the well-known 1993 abduction and torturous murder in England of two-year-old James Bulger by two ten-year-old boys. Concerned with the discourse of the national press, Young convincingly shows how journalists constructed James as embodying the ideals of childhood—such as innocence—whereas the two ten-year-old boys were characterized as “monsters in disguise” (p. 115). The press discourse then distinguished child from non-child in how embodiment of victim and offender were represented. Consequently, the “imagination” of crime, Young concludes, is in part a result of the media demonization of the body of the criminal that removes any community responsibility for the heinous acts.

Richard Collier’s (1998) feminist-inspired work on masculinities and crime—Masculinities, Crime, and Criminology: Men, Heterosexuality and the Criminal(ised) Other—similarly argues that the body is constituted in discourse and made to “signify” in particular ways and at particular moments by discourse. The bulk of Collier’s book describes the ways in which various male “subjects”—lawyers, criminologists, youth offenders, mass murderers, and

fathers--have been constituted in, and made to signify by, particular discourses. As an example, Collier explores the discursive production of the “dangerous” male child in contemporary Britain. And like Young, he focuses on how adolescent male offenders have been produced through discourse. Collier discusses the case of the “rat boy” as an example of “dehumanizing the (dangerous) bodies of youth” (p. 91). The rat boy discourse emerged in Britain due to growing concern (in 1993) over “what to do” with persistent adolescent male offenders. Rat boys would engage in “crime sprees” and then “hide in a maze of ventilation shafts, tunnels, and roof spaces. . .while trying to evade capture”--hence, the name “rat boy” (p. 92). Various discourses eventually characterized these working-class boys as “monsters,” “animals,” “vermin,” and “as beyond the social, outside society, as venal” (p. 91). According to Collier, what emerged through this discursive characterization was an offending adolescent male who is “simultaneously sexed (as masculine) at the very moment that any consideration of the sexed specificity of youth crime itself--the fact that these are overwhelmingly the activities of boys and young men--is being effaced through the making of this association with the ‘non-human’ (the criminal, the feral, and so forth)” (p. 91).

Both Young’s and Collier’s book’s are compelling presentations that have proved extremely helpful in proposing the inclusion of the body in sociological criminology and have provided criminology with insight into how bodies can be inscribed through discourse. Nevertheless, the body as object/agent of practice, how the body is experienced in everyday life, and its phenomenological absence/presence is regrettably overlooked. For Young and Collier, we only have access to the body through analysis of discourse--there is no attempt to problematize the consciously active, practicing body. The following section contributes to the contemporary consideration of “the body and crime” by taking a different route--I concentrate on the “lived body” and argue for a structured action perspective on embodiment, masculinities, and crime.

Structured Action Theory

Structured action theory (Messerschmidt, 1993, 1997, 2000) emphasizes the construction of gender as a situated social and interactional accomplishment. In other words, gender grows out of social practices in specific social structural settings and serves to inform such practices in reciprocal relation. Although sex category defines social identification of birth classification, “doing gender” systematically corroborates that identification through social interaction (West and Zimmerman, 1987). In effect, there is a plurality of forms in which gender is constructed: We coordinate our activities to “do” gender in situational ways. In this view, then, gender is accomplished systematically--not imposed on people or settled beforehand--and is never a static or a finished product. Rather, people construct gender in specific

social situations by participating in self-regulating conduct whereby they monitor their own and others' social actions.

Although gender is "made," so to speak, through the unification of self-regulated practices, these practices do not occur in a vacuum. Instead, they are influenced by the social structural constraints we experience. Social structures are defined as regular and patterned forms of interaction over time that constrain and channel behavior in specific ways. Following Connell (1987, 1995) and Giddens (1976), gendered social structures are neither external to social actors nor simply and solely constraining. On the contrary, structure is realized only through social action, and social action requires structure as its condition. Accordingly, gender must be viewed as structured action--what people do under specific social structural constraints.

Moreover, the salience of gender to influencing crime varies by social situation. Although gender construction is ubiquitous, the significance of gender as an overt organizing principle of interaction shifts from context to context: In one situation gender may be important to actuating crime; in another, class, race, or other social variables may be more important. In other words, gender is not absolute and varies in salience depending upon the interaction. As Barrie Thorne (1993: 85) notes, "A boy may always be a 'boy,' and that fact will enter into all of his experiences. But in some interactions he may be much more aware of that strand of his identity than in others."

Two important concepts are critical to understanding the salience of gender and, therefore, crime by men: "masculine resources" and "masculinity challenges." The former refers to contextually available practices that can be drawn upon so that men can demonstrate to others that they are "manly." Thus men use the resources at their disposal to communicate masculinity to others. Nevertheless, certain occasions present themselves as more effectively intimidating for demonstrating and affirming masculinity. Consequently, "masculinity challenges" refers to contextual interactions that result in masculine degradation, and arise from interactional threats and insults from peers, teachers, parents, workmates, and from situationally defined masculine expectations that are not achievable. Masculinity challenges, then, proclaim a man subordinate in contextually defined masculine terms. In masculinity challenges gender becomes an overtly salient organizing principle of interaction and may motivate social action toward masculine resources that correct the subordinating social situation, and various forms of crime can be the result.

Additionally, gendered structured action--and thus crime--is embodied. That is, the knowing, reasoning mind and the body are intertwined aspects of one living organism (Leder, 1990). As Giddens (1991: 56) argued, the body is not "simply an 'entity,' but is experienced as a practical mode of coping with external situations and events." Following Goffman (1971), Giddens (p. 57) went on to point out that embodied discipline is fundamental to the

competent social agent: “It is integral to the very nature both of agency and of being accepted (trusted) by others as competent.”

The relationship between embodied discipline and gender was articulated most clearly in Garfinkel’s (1967: 118-140) discussion of the transsexual “Agnes,” whose biological sex was male but who adopted the identity of a woman. Garfinkel showed how gender is created through interaction and that accomplishing gender required persistent monitoring of the body and bodily signs. Garfinkel studied the embodied methods Agnes employed to “pass” as a “normal natural female” and how Agnes acquired a public “femaleness” by utilizing the appropriate “female” bodily skills, capacities, appearances, and practices. Garfinkel concluded that the study of such “violation cases” as Agnes demonstrated for us what we all do: the naturalness of the world in which there are two sex categories is realized through conventional, yet self-regulated, management of the body, and is an interactionally accomplished event. Thus, people “do” gender through embodied social action.

Connell (2000: 27) takes this notion of embodied social action further by arguing that gender is social practice that “constantly refers to bodies and what bodies do, it is not social practice reduced to the body.” He introduces the concept “body-reflexive practices” referring to how “bodies are addressed by social process and drawn into history, without ceasing to be bodies” (p. 27). Bodies participate in social action by delineating courses of social conduct: Bodies are both objects and agents of social practice and, given the context, will do certain things and not others. Indeed, our bodies constrain and facilitate social action and therefore mediate and influence social practices. “The consequence of bodily practice is historicity: the creation and transformation of situations. Bodies are drawn into history and history is constituted through bodies” (Connell, 1998: 7). In short, it is impossible to consider human agency--and therefore crime--without taking embodiment into account.

Although individuals are embodied, they are not, however, always mindful of their body. As stated earlier, the body is often phenomenologically “absent” from our normal, everyday activities. Leder (1990: 1) elucidated this notion of body absence:

While in one sense the body is the most abiding and inescapable presence in our lives, it is also essentially characterized by absence. That is, one’s own body is rarely the thematic object of experience. When reading a book or lost in thought, my own bodily state may be the farthest thing from my awareness.

In other words, although the body is the domain of experience, it often wanes from immediate experience. Using Leder’s example, when reading a book the bodily events that make this act of reading possible--such as holding the book with one’s hands--commonly are not reflected upon, contemplated, or considered. Nonetheless, in its very absence from our awareness, our body still is “there” in all our doing. Thus, in the normal course of daily events our bodies are, for the most part, unproblematic and taken for granted. As Sartre (1956: 434)

put it, the body is “passed by in silence.” In fact, it is “only when things ‘go wrong’ with our bodies, whether through illness or various other forms of bodily ‘betrayal’ and ‘resistance,’” that they “become ‘problematized’ as the thematic object of attention” (Williams, 1996: 24). In other words, during day-to-day interaction we often face different types of bodily difficulties and frustrations. In such situations, the body moves from “absence” to “presence” and becomes the object of our immediate commitment and practice (Leder, 1990; Williams, 1996). Consequently, gendered social action--including crime--involves a subtle play of bodily absence and presence that is modified and managed as we engage in different interactions.

In the following section I address the bodily transition from absence to presence during interactions involving masculinity challenges, how under such interactions the body is experienced as object/agent of practice, and how that experience is related to violence committed by boys as a form of gendered structured action. As I demonstrate, in their daily lives boys’ bodies frequently are taken for granted, yet under certain social conditions--masculinity challenges--boys become aware of their bodies and, thus, both the body and gender become highly salient as overt organizing principles of interaction. That is, certain social situations motivate boys to become specifically attentive to their bodies and gender, and their acting on that awareness may lead to violence.

Embodiment, Masculinity Challenges, and Violence

The events involving masculinity challenges discussed below are part of a recently published life-history study of adolescent masculinities and varieties of violence and non-violence (Messerschmidt, 2000). The chief questions addressed in the broader study are: Why do some boys engage in violence and some boys do not? Why do boys who engage in violence commit different types? It is the latter question that is addressed and expanded upon in this paper. I consider how embodiment is experienced among boys who commit different types of violence. The sample of the larger study consisted of 15 white New England small-town working-class boys, age 15 to 18: five “sex offenders,” five “assaultive offenders,” and five “nonviolent boys.” In this paper I focus on four violent boys (two sex offenders and two assaultive offenders) currently incarcerated or undergoing private counseling and identified by prison personnel or private counselors prior to informed-consent interviews. I have no reason to believe that, other than the violence they perpetrated, these boys differ significantly from the general population of boys in their social milieu. Each boy voluntarily participated in confidential one-on-one tape-recorded informal conversational interviews. Normally the conversations were completed in two meetings, approximately three hours each. The goal was to grasp each boy’s unique viewpoint--his personal vision of why he engaged in violence or nonviolence. Each conversation was an attempt to disclose the situational accomplishment of masculinities and the eventual use of violence as a result of personal life history. Thus,

through conversations I investigated how both sexual and assaultive violence may be accountable practices for “doing” masculinities in the particular social setting in which they occurred.⁹⁸ Although I did not include questions specifically focused on embodiment in my interview schedule, during our conversations the boys brought up the body continuously and its major impact on their eventual involvement in different types of violence. Moreover, I purposefully do not present the entire results of each life history but, rather, select from the interview-data certain “magnified moments” from daily interactions that involved masculinity challenges. Magnified moments are described by Hochschild (1994:4) as “episodes of heightened importance” in daily life involving either “intense glee” or when “things go intensely and meaningfully wrong.” In either way, the moment stands out and is prominent to oneself and to others. Messner (2000: 766) recently demonstrated how the study of magnified moments offers “a window into the social construction of reality” and, thus, presents researchers an opportunity to “excavate gendered meanings and processes” through analysis of structural context. Consequently, examination of specific magnified moments allows much insight into the social construction of masculinities and violence because masculinity challenges--as one type of magnified moment--are highly gendered junctures of interaction when masculine boundaries become activated and enforced. Thorne (1993: 64) uses the term “borderwork” to signify interaction based on and strengthening gender boundaries between males and females. Although masculinity challenges are similar kinds of interaction, they nevertheless shape boundaries between masculinities rather than between masculinities and femininities. In what follows, then, I examine four magnified moments involving masculinity challenges and how these interactions engage the body, masculinities, and differing types of violence.

We begin with the case of Hugh, an assaultive, tall, and well-built fifteen-year-old. Hugh was rewarded with favorable appraisal from others for his physicality--at home from his grandfather, at school from other kids, and in the gang he joined from his peers. Consider the following dialogue about Hugh’s fighting ability at school (Messerschmidt, 2000: 53):

Q. What did the other kids think about you fighting?

A. Since I was a good fighter, everybody my age looked up to me, you know. I wasn’t afraid to fight. I liked it. I was the only one my age who fought the older kids.

Q. How did that make you feel?

A. Better than the others.

Q. Why?

---

⁹⁸ Much of this section is excerpted from Messerschmidt (2000) and reprinted by permission of Westview Press. For a more in-depth discussion of the methodology and limits to the study, see pages 14-23 of that work.

- A. Always, ever since I can remember, I'd say I wasn't going to let anybody push me around. I was going to be like Gramps--a force in this world.
- Q. Did you want to be like Gramps? Was he a force?
- A. Yeah. He didn't let people push him around.
- Q. Did the other kids think of you as a force?
- A. They looked up to me, as I said. Because it wasn't about beating the older kids up or them beating me up. It was that I held my own. I didn't let people walk all over me. And they thought that was cool.
- Q. Did you develop a reputation?
- A. Yeah. I became that force, you know. In the back of kids' minds it would always be like, "Man, is this kid going to hit me?" So they didn't mess with me. I was strong and good with my fists, you know.

This conversation discloses the intricate interplay of Hugh's body with the social processes of becoming a "force" at school. The social requirements to validate one as a masculine force--that is, physically fighting--is an embodied practice that connects specific bodily skill and competence ("good with my fists") with a predictable consequence to that practice ("they looked up to me" and "they thought that was cool"). Hugh consciously responded to masculinity challenges by constructing a bodily presence in school ("I held my own") that was revered by his classmates.

This construction of being a "force" eventually led Hugh to attacking teachers physically. Hugh expressed to me that the physical power he exerted on the playground gave him the confidence to challenge a teacher's power in the classroom under certain conditions. I asked Hugh for an example of when such violence might occur (Messerschmidt, 2000: 54):

The teacher told me to do my work and I'd say: "I don't want to do my work." And then the teacher would say I had to, and then I'd throw my desk at him. I couldn't stay in class and do what I had to do. I was always getting in trouble. I was the one getting detention and stuff. I'd throw my desk and walk out, sayin' "Fuck you."

When I asked Hugh how it made him feel to respond that way, he stated (p. 54):

It felt good. It was a sense of retaliation, you know. I was doing something about it. And after I got out of the principal, kids would pat me on the back. They all wanted to be my friend, you know. I had a reputation of not being pushed around by teachers, and I liked that. So I did it more.

Being tall and muscular for his age, Hugh's bodily resources empowered him to implement physically confrontational practices when he encountered masculinity challenges. His body served, in part, as agent and resource in his practice of embodied force; thus, Hugh embodied power at school through a calculated effort to present his body in a specific way.

Similarly, consider the case of Perry, who finally felt sufficiently confident to "fight back" against his physically abusive stepfather. Perry shared the following story with me (Messerschmidt, 2000: 65):

I was upstairs in my room listening to some rap music rather loud, and he [stepfather] came in and said he couldn't hear himself think. So I went to turn my stereo down and he kicked a hole in my speaker. I was like, "What the hell did you do that for? Why did you have to be an asshole?" Then he just turned around and snickered and punched me in the face. And I pushed him into my stereo system, and it fell down and a big rack fell on top of him. And he got up, busted my stereo, destroyed all my CDs, and I ran downstairs to the kitchen. He chased me, and I grabbed a knife and held it up to him, and I was like, "Hey, back off." He rushed me. I knocked him to the floor and then ran to a friend's house. The cops came and arrested me--not my stepfather.

Becoming physically larger eventually gave Perry the confidence to stand up against his stepfather's masculinity challenge. And it felt good finally to retaliate against him. For quite some time Perry had wanted to "hit" his stepfather but he had always been relatively physically small. Now, as Perry put it, "I was bigger, and it felt good to knock him down. It was my turn to get physical and I did, and it felt real good" (p. 65). In Perry's case, then, his body participated in social action by generating and shaping the course of his agency. Perry interpreted his body as now "bigger" than before and, therefore, that mindfulness of "bigness" allowed him to respond to his stepfather's abuse in a physically violent manner.

Perry also used his "growth spurt" to involve himself in frequent fights at school. A typical fight scenario involved a masculinity challenge (p. 66): "Most of the time it was a kid who would get real mouthy and get cocky, and he would have this real tough-guy attitude. I usually started by hitting these little wimps, trying to look tough--where I was the biggest--and usually the fights stopped there." The use of the term "wimp" indicates homophobia as part of the school masculine social structure and Perry earned the status of "school bully" from his subordinating behavior: "Usually not too many people would come my way looking for trouble. . . . I was a football player and the school bully. People jumped when I moved. Everyone wanted to be my friend" (p. 66). Like Hugh, Perry's power became an active power as his body and physical practices allowed him to convey a powerful image to others at school and to himself as well.

Ultimately, Perry, like Hugh, assaulted teachers as well. Once he attacked a teacher because "he was trying to intimidate me. He was getting in my face, giving me glances" (p. 67). In this case a simple "glance" was interpreted as a masculinity challenge. And Perry was suspended for that assault; eventually he was expelled for the following incident (p. 67):

I was like being vulgar to the teacher, and when he got mad I told him to "suck it." And he told me to get out of class. And once out in the hall he cornered me and started yelling at me. Once he got too close I just like smashed him, and he like bounced off the wall and kind of fell down. And that's when three or four teachers grabbed me and brought me up to the office.

Q. What did your classmates think of your behavior in class?

A. I gained status in front of other kids when I didn't put up with it. They wished they could do the same but couldn't, so they looked up to me.

For both Hugh and Perry, then, their bodies facilitated masculine agency. In the face of masculinity challenges from other students, an uncle, and teachers, they successfully constructed themselves as “tough guys” who were “superior” to their victims--their assaultive acts enforced and shaped masculine boundaries. Indeed, their physical ability to fight when provoked convinced them of their own eminent masculine self-worth. Their bodily resources empowered them to implement a physically confrontational masculinity, permitted them to resist physically the school, and enabled them to construct specific behavior patterns--acting out in class, bullying other students, and assaulting relatives, students, and teachers. Thus, within the social setting of the school (and home), the bodies of Hugh and Perry became their primary resource for masculine power and esteem while simultaneously constructing their victims as subordinate.

In certain ways Hugh and Perry were following the bodily dictates of the school social structure in which they were embedded. Research shows that in junior high and high school the tallest and strongest boys are usually the most popular--admired by peers (and parents and teachers) for their size and athletic prowess (Thorne, 1993). In the context of school, a boy's height and musculature increase self-esteem and prestige, thus creating a more positive body image (Thorne, 1993). Research on male adolescent development reveals that boys are acutely aware of their pubertal-changing selves, as well as other people's responses to those changes (Petersen, 1988). Boys who participate in sports, for example, state that “they take pleasure in their agency and their bodies simultaneously. They feel like they accomplish things in their bodies and in their lives” (Martin, 1996: 55).

As the testimonials indicate, Hugh and Perry had very similar responses to their embodied practices. Most of the time Hugh's and Perry's attention did not focus on their own embodiment--it was simply absent and taken for granted. However, in times of verbally antagonistic and physically confrontational interactions at home and school--that is, during challenges to their masculinity--this comfortable enmeshment of mind and body became profoundly disturbed. Suddenly, the body is present as the usual mode of bodily “absence” is disrupted. The body now became the central aspect of Hugh's and Perry's attention and experience. Indeed, for Hugh and Perry the body seized center stage and acted--because of its physical size, shape, and skill--according to both boys' masculine goals. In other words, during these interactions entailing masculinity challenges, both gender and body were highly salient--they became the object of their practice. Moreover, their bodies facilitated masculine social action--they were a successful masculine resource--by creating boundaries between Hugh and Perry and their numerous victims.

Additionally, the embodied practices of Hugh and Perry show that such practices are intersubjective. That is, the space in which Hugh's and Perry's assaultive actions occurred was occupied by others; and it is these others, in part, toward whom the assaultive actions were intended. As Crossley (1995: 141-142) argues, embodied social action is "other oriented" and derives its sense or meaning from its participation in shared situations: embodied action is "not only acting-towards-others; it is acting-towards-others in a way that is acceptable to others (in general) by virtue of its reliance upon commonly held rules and resources, and its observance of ritual considerations." Hugh's and Perry's assaultive actions, then, were accomplished in accordance with a shared masculine subjectivity of others who populated the same school space and home space where the assaultive actions occurred.

But boys unlike Hugh and Perry--specifically boys who do not possess the "appropriate" body shape and size, and thus are unable to use their bodies in the physical ways proposed by the school social structure--frequently experience distress (Petersen, 1988). In the "teen" world, bodies are subject increasingly to inspection and surveillance by peers; and less muscular, nonathletic boys are often labeled "wimps" and "fags" (Kindlon and Thompson, 1999). In junior high and high school, masculine social hierarchies develop in relation to somatic type. Such somatic differentiation affirms inequality among boys, and in this way diverse masculinities are constructed in relation to biological development (Canaan, 1987; Connell, 1995; Thorne, 1993). The relationship among these masculinities forms a specific social structure within the social setting of the school. For example, in most secondary schools we are likely to find power relations between hegemonic masculinities (i.e., "cool guys," "tough guys," and "jocks") and subordinated masculinities (i.e., gay boys, "wimps," and "nerds").⁹⁹ Ethnographies of secondary education in Britain, Australia, and the United States consistently report such masculine power relationships that construct a specific social structure in secondary schools (see Connell, 1996 for a review). In short, today the body increasingly has become crucial to self-image, especially among teenage youth. Through interaction at school, adolescents make bodies matter by constructing some bodies as more masculine than other bodies; thus social structures are embodied.

Although Hugh's and Perry's embodied practices represent hegemonic or exemplary masculinities at school, I found subordinate school masculinities in several of the adolescent male sex offenders I interviewed. Consider the case of Sam, who was subjected to consistent peer abuse at school because of his physical size and shape (he was shorter and heavier than

---

⁹⁹ "Hegemonic masculinity" is the culturally idealized form of masculinity in a given historical and social setting; "subordinate masculinities" are those considered by that culture to be "inferior" and of less importance than hegemonic masculinities.

the other boys), eventually to the extent of his “living in fear of going to school” (Messerschmidt, 2000: 27):

They would call me “porky,” a “wimp,” that I couldn’t stick up for myself, that I was a “mama’s boy.” I wasn’t worth anything according to them. I felt like I was a girl, someone they [the popular boys] shouldn’t hang around or talk to. . . . [They would] try to get me to fight with them. They would say, “Come on fat boy, fight.” But they were all tall and strong so I’d run away.

Here Sam confronted his body and its capacities through masculine borderwork at school, and he subsequently found himself constructed as “Other” (“porky,” “wimp,” “mama’s boy,” “girl”), which he came to accept. For Sam, interaction at school framed his body as different--indeed, subordinate--from that of the “cool guys,” and this masculinity challenge initiated self-reflection. Prior to the peer abuse Sam’s body was in a state of absence. That is, in his daily events Sam thought little about his body. Suddenly, however, the peer abuse rendered his body present yet disharmonious with the self, and the world as he knew it previously was disrupted. Part of this disharmony resulted from Sam realizing the limits of his embodied action: he was unable to fight back when teased as the discourse of the school dictated because his bodily capacities did not allow him to do so. Thus, the meaning of Sam’s body to him (“wimp” and “girl”) impacted the choice he made in response to this particular interaction--“I’d run away”--and he enjoyed little presence at school because power was nowhere reflected in his embodiment. In other words, the peer abuse and its meaning to Sam (as a masculinity challenge) created a practice of restricted bodily movement that did not exist prior to the abusive interactions.

Yet in addition to Sam’s conscious awareness of his bodily subordinated difference and its restriction on masculine practice, he also wanted to be sexual like the “cool guys,” as school also organizes masculine difference and inequality through constructions of sexuality. Adolescence is a time in life when embodiment becomes connected to sexuality (Martin, 1996). Studies of junior- high and high-school sexuality show that to “do” heterosexuality is an everyday dominant masculine embodied practice and that such sexual orientation is an important source of acceptable male identity (Connell, 1996; Martin, 1996). Especially within male group “sex talk” at school, “sex” is not simply “being heterosexual”; one must not be homosexual (Holland, Romazanoglu, and Sharpe, 1993; Thorne, 1993). In fact, adolescent boys use sexuality to establish hierarchies by constructing practices that are heterosexually dominate-gay subordinate. So we should not be surprised by the following comment by Sam: “I’m a guy, so this is something [sex] that every guy does, that I want to be part of this. I want to be like the other guys [the heterosexual popular boys]. I want to know what it feels like [sex], I want to know what goes on” (Messerschmidt, 2000: 28). However, Sam was unable to develop a sexual relationship with girls his age.

In sum, then, Sam was experiencing masculinity challenges at school about his physical size and shape. His inability to “fight back” severely haunted him and significantly added to his lack of masculine resources and accompanying negative masculine self-esteem. This masculine insecurity was further enhanced by his inability to be a “real man” through developing sexual relationships with girls his age.

Accordingly, such masculinity challenges created boundaries between masculinities and motivated social action toward masculine resources that corrected the subordinating social situation. Sam’s body became the object not just of perception and interpretation but of social action as well. Consequently, Sam began to baby-sit a few six- through eight-year-old neighbor girls in his house after school--it was his idea to do so. Eventually, Sam sexually assaulted (fondling and oral penetration) two of these girls over a two-year period using bodily manipulation strategies to gain access to them. For example, Sam stated that he did not blatantly physically threaten the girls he sexually assaulted. However, he would “wrestle with them and throw them around, and pretend that I know all this self-defense stuff, making it look like I was invincible, like I was strong, tough, and couldn’t be hurt. That they couldn’t fight back. Through that, that’s what I used to scare them” (p. 30).

Here Sam engaged in what Goffman (1971: 128) calls “body gloss” or the “use of the body to portray in a sort of mime what otherwise might be missed.” Sam engaged in body gloss because he found that his actions might otherwise be construed as an encroachment or threat of some kind. Therefore, he “provides gestural evidence that his intentions are honorable” (p. 132). Thus, Sam managed his body in a specific way to gain sexual access to the bodies of two girls he babysat.

The following dialogue reveals what the sexual violence accomplished for Sam (Messerschmidt, 2000: 30):

Q. How did it make you feel when you sexually assaulted these two girls?

A. I didn’t feel like I was small anymore, because in my own grade, my own school, with people my own age, I felt like I was a wimp, the person that wasn’t worth anything. But when I did this to the girls, I felt I was big, I was in control of everything.

Q. Did you feel entitled to these girls?

A. I felt like I should be able to have sexual contact with anybody that I wanted to. And I couldn’t do that with girls my own age. So I felt like, okay, I’ll get it from girls I was babysitting.

Q. Why did you feel entitled to sex?

A. Like, well, I’m a guy. I’m suppose to have sex. I’m suppose to be like every other guy. And so I’m like them, but I’m even better than them [popular boys], because I can manipulate. They don’t get the power and the excitement. They have a sexual relationship with a girl. She can say what she wants and she has a choice. But the girls I babysat didn’t have a choice. It was like I made it look like they had a choice, but when they stated their choice, if they said no, I liked bugged them and bugged them until they didn’t say no.

Q. How did that make you feel in relation to the other males at school?

- A. I was like better than every other guy, because there was no way I could get rejected. It was like, okay, they can have their relationships, I'm gonna do whatever I want. I'm better than they are.

The Goffman quote about manipulation strategies and the above dialogue reveal Sam's bodily sense of masculinity in action. In the particular babysitting setting, Sam is physically bigger and stronger than the girls he assaults and Sam uses his body in such a way ("body gloss") so that he can control ("manipulate") them. Here Sam's body is the object of experience as it takes on a relatively new size and shape (he is physically larger than the girls), as it moves in a different way than at school (he is physically competent in this setting), as it exerts what Sam interprets as specific bodily "skills" (wrestling to manipulate and "better" than the popular boys), and as it inevitably establishes a novel image to Sam through the way it is presented to the girls and in how it is eventually read by the girls. In other words, force and power were now embodied in Sam--whereas at school neither existed. Sam created a situation in which he was in masculine control and in which he could not be rejected by "emasculating" boys and girls--no matter how his body appeared or acted. In short, through embodied social action, Sam confronted the ever-present masculinity challenges by constructing a seemingly nonthreatening context in which masculinity could be performed according to the in-school dominant criteria.

Likewise Zack, fifteen years old when I interviewed him, had experiences similar to those of Sam. When he was in third grade he gained a considerable amount of weight and other students considered him "fat," as did he himself. The "cool guys" at school consistently verbally and physically abused Zack: "They'd call me 'fatty,' 'chubby cheeks,' 'wimp,' and stuff like that. I got pushed down a lot and stuff. I got beat up a lot in the schoolyard" (p. 42). The abuse for being overweight and the constant physical assault extended through grade school and middle school. Unlike some other kids at school, Zack did not respond physically to these masculinity challenges because he felt he would be "beat up." As Zack stated (p. 43):

I felt like I was a "wimp" 'cause I couldn't do what other boys did. I never could in my life. I couldn't do anything. Other people always told me what to do, I never told anybody. I felt pretty crappy about myself.

Consequently, the peer abuse at school exerted a similar masculinity challenge as that experienced by Sam and, subsequently, Zack attempted to invalidate his status as a "wimp" by joining the junior-high football team. As Zack stated (p. 43): "It would make me feel like I was actually worth something, like other guys, you know." However, during the summer, between fifth and sixth grades, Zack broke his wrist while attempting to "get in shape." He remained overweight, and although he tried out for the team in his sixth-grade year, he was soon cut.

Also during his sixth-grade year Zack developed a sexual interest in girls. He learned this not from the adults in his life but through interaction at school. Because of the frequent “sex talk” at school, Zack wanted to experience sex in order to be like the other boys. Because Zack had never been able to arrange a date he felt extremely “left out” and identified himself as a “virgin.” The continual rejection by girls made Zack feel discontented: “I didn’t really like myself ‘cause girls didn’t like me. I was fat and I just didn’t seem to fit in. Like I’m the only virgin in the school.”

Q. Did you want to fit in?

A. Yeah. And I tried really hard. I tried to play football so the popular guys would like me. I tried to dress differently, dress like they [popular kids] did. I tried going on diets. I tried to get girls.

Prior to the masculinity challenges he faced at school, Zack did not think much about his body. However, like Sam, Zack’s body became present in his lived experience and resulting a site of intersubjective disdain through interaction at school that lead inevitably to his own negative conceptualization. In turn, Zack attempted to “fit in” by reconstructing his body: He tried to get into shape to play football, dress “cool at school,” and go on diets. In other words, Zack’s body became an object of his practice as a result of its socially constructed subordinated presence. Zack actively worked on his body in an attempt to mould it into an “appropriate” gendered body for the particular school setting. Thus, his physical sense of masculinity was in part derived from his attempt to transform his body through social practices (Connell, 1987). And, in addition to this disciplined management of his body, Zack attempted to obtain heterosexual dates as well. In all such attempts, however, he failed miserably.

Unable to be masculine like the “cool guys,” the masculinity challenges exerted greater pressure on Zack and he eventually turned to expressing control and power over his youngest female cousin through sex. During his sixth-grade year--a time when he experienced the distressing events just described and “discovered” heterosexuality--Zack sought out his cousin: “I wanted to experience sex, like what other boys were doing. I wanted to do what they were talking about but I was rejected by girls at school.” Zack sexually assaulted (fondling and oral penetration) his youngest cousin over a three-year period by using a variety of seemingly nonviolent manipulative strategies. I asked Zack how it made him feel when he manipulated his cousin and he stated (p. 47): “It made me feel real good. I just felt like finally I was in control over somebody. I forgot about being fat and ugly. She was someone looking up to me, you know. If I needed sexual contact, then I had it. I wasn’t a virgin anymore.”

Sam and Zack saw themselves as not “measuring up” physically to the school view of the ideal masculine body. Consequently, their bodies were a restraint on their agency--they could not do the masculine practices the “cool guys” were doing, including “fighting back”

when bullied and engaging in sex with peers. Moreover, their immediate situation at school was seen by them as a dangerous place as they inhabited the most subordinate positions in the masculine power social structure of the school. Consequently, the embodied practices activated by the contextual interactions at school could be directed only outside the school situation. Sam's and Zack's bodies became party to a surrogate practice that directed them toward a course of social action that was physically and sexually realizable. For Sam and Zack, then, the dominant masculine practices in school were not rejected. Rather, physical and sexual subordination directed Sam and Zack toward consciously fixating not only on their bodies but also on a specific site (the home) and a particular form of embodied conduct (sexual violence), where such masculine practices could be realized. Given that Sam and Zack were removed from any type of recognized masculine bodily status in school, the available sexual "outlet" at home was especially seductive and captivating, became an obsession, and was a powerful and pleasurable means of being masculine. In attempting to masculinize and heterosexualize their bodies within the captivating conceptualization of "cool guy" masculinity, Sam and Zack engendered a powerful sense of self by "taking charge" at home and conquering girls' bodies through sexual violence. The choice to be sexually violent, then, was a situational masculine resource in which Sam and Zack could be dominant, powerful, and heterosexual through bodily practice. Thus, it was in this way that Sam's and Zack's bodies shared in their social agency by shaping and generating their course of action toward sexual violence.¹⁰⁰

For Sam and Zack, then, the peer abuse and inability to "be a man" according to the social structure of the school brought about an absolute split between their subordinate masculinity and the masculinity of other boys--in particular, the "cool guys"--at school. Such, however, is not the case for Hugh and Perry. Although engaging in assaultive violence--as Hugh and Perry did--placed the body at center stage, it did not disrupt their masculine reality but rather confirmed it; their body was a superordinate masculine presence at school. Indeed, within the social context of school, such practices as physically fighting are experienced as part of masculine life, not placed outside it. Consequently, these acts maintain intentional links with other boys and reproduce the masculine school social structure of power--their success at assaultive actions enforced the boundary between hegemonic and subordinate masculinities. In contrast, Sam's and Zack's habitual masculine world was disrupted and correlated with a new relation to their bodies--it now became a subordinate masculine pre-

---

¹⁰⁰ This conclusion in no way implies that in-school dominant boys perpetually steer clear of rape. On the contrary, involvement in certain powerful athletic and popular "cool guy" groups in particular school settings often facilitates sexual violence (see Messerschmidt, 2000).

sence at school. The masculinity challenges Sam and Zack experienced drew their bodies out of daily absence and rendered them markedly present in their lives. Thus, while Hugh's and Perry's embodied violent actions are interwoven with others in a common masculine project, Sam and Zack constitute embodied subordination in the masculine power hierarchy at school. The result is that Sam and Zack experienced social isolation and a telic demand to be free from their subordinate masculine situation--which they "satisfied" through sexual violence. In short, the interactions experienced by Hugh, Perry, Sam, and Zack at school were magnified moments marked by masculinity challenges (and borderwork) in which each boy was defined as a rival to other boys, entailing a socially distant, hostile, and power relationship among them. For Sam and Zack, however, heterosexual meanings added to the power divide among boys. Yet in the brief, illusory moment of each sexually violent incident--in which the two sex offenders practiced a new type of borderwork encompassing spatial and physical dominance over girls--Sam and Zack were the "cool guys," the subordinate was now the dominant.

Conclusion

Contemporary criminological theories (including postmodernism) provide little help in understanding these embodied practices. As pointed out, the body was abandoned as important to theory and research with the emergence of sociological criminology, and the discipline continues to operate in the spirit of a mind/body divide. Postmodern feminist criminologists were the first to address questions of the body in non-biologically determinist terms. Yet as the case studies of Hugh, Perry, Sam, and Zack demonstrate, the materiality of bodies matter--masculine embodiment is enacted and practiced. Bodies participate in social action by delineating courses of social conduct: "Bodies in their materiality have both limits and capacities which are always in play in social processes" (Connell, 1998: 6). Indeed, our bodies constrain or facilitate social action, and therefore mediate and influence social practices. Not surprisingly, it was the movement from bodily absence to bodily presence through masculinity challenges--that is, when both body and gender became highly salient as organizing principles of interaction--and subsequent bodily and sexual subordination (Sam and Zack) or superordination (Hugh and Perry) that focused interests and behavior in the specific direction of sexual violence (Sam and Zack) or assaultive violence (Hugh and Perry). The masculine social structure of the school each boy attended defined both physical and sexual performance as essential criteria for "doing masculinity." Thus, these dominant criteria--within the context of a body either able or unable to construct such criteria--directed the boys' ultimate choices of a specific type of violence and victimization. Nevertheless, all four boys viewed their bodies as instruments--weapons in the service of a desire to dominate and control another body through a particular type of interpersonal violence. Accordingly, not only do these four

case studies help us understand the relationship among the body, gender, and differing types of violence, they also move us a step closer to a body friendly criminology in which “the mind” and “the body” operate simultaneously in the construction of masculinities and various forms of violence.

Although not generalizable, these four case studies provide additional justification for structured action theory. It was the social structural power relations among differing masculinities at school that made the masculinity challenges and differing forms of violence possible—but not necessarily inevitable. The agency of Hugh, Perry, Sam, and Zack and their interactions within that structure made the masculinity challenges and interpersonal violence happen—which in turn reproduced that masculine social structure. Indeed, one way gender is built into institutions—such as schools—is through hierarchical divisions of masculine power. This particular power hierarchy was a regular and patterned form of interaction that constrained and channeled how the four boys conceptualized and practiced masculinity. Hugh and Perry reproduced a specific form of hegemonic masculinity through assaultive violence. Sam and Zack—while passively maintaining their subordinate status within the confines of the school—actively attempted to invalidate that status for themselves through sexual violence at home.

I have emphasized masculinity challenges within the constraints of a particular social structure as the activating mechanism for moving from bodily absence to bodily presence and, therefore, the salience of gender and body (as object/agent of practice) in the commission of differing forms of violence. Yet I do not imply that this perspective comprehensively applies to all individuals regardless of social position and social interaction. Indeed, the extent to which our bodies “disappear” and we take them for granted varies by social situation and along lines of gender, race, class, and age (Williams, 1996). For example, in U.S. society, women’s bodies and the bodies of racial minorities cannot simply disappear in the same way as the bodies of white men and the bodies of those who earn their living through physical labor rarely experience the luxury of an “absent” body. Consequently, an important topic for future research is how gender, race, class, and age differently impact the relationship between the body and crime.

Moreover, I do not suggest that the body is always salient to the commission of crime. The goal of a body friendly criminology should be to investigate empirically when the body becomes salient to crime and when it does not. In other words, two important questions for future research are what is the relationship between body absence, body presence, and crime? And is the body only related to crime during social interaction?

In closing, consider a brief example of when the body is salient to crime but when gender, social interaction, and intersubjectivity are not--residential burglary and its relation to fear.¹⁰¹ Most burglars study potential residential targets before committing a burglary and they choose those residences based on “external cues”--such as the size and condition of the dwelling, and the type of vehicles in the driveway--suggesting that there are goods worth stealing inside (Wright and Decker, 1994). During such “casing” of the targets, burglars are not self-conscious of their bodily movements--their bodies are absent from awareness and they have no need to thematize their bodies even though such activity involves embodied practices. At such times no strong bodily agitations--such as a racing heartbeat--compel attention. In short, their bodies are experientially absent, even though it is their bodies from which they accomplish their objective of scrutinizing the residential target.

Interestingly, when approaching the residential target to effect entry, many burglars report that they cannot continue until they get their emotions under control; that is, they must project a “normal appearance” in which they behave in a casual, confident, somewhat “natural” way (p. 106). As Wright and Decker (p. 110) conclude:

The offenders typically experienced considerable anxiety as they approached intended burglary targets. This anxiety had to be firmly suppressed, lest outward signs of nervousness betray their illicit intentions to those who might intervene or call the police. The ability to project a calm appearance under pressure is a requisite skill for the successful commission of residential burglaries. Those who seek to commit such crimes not only have to possess technical “know-how,” they also must be able to handle their emotions.

Nervousness and fear, then, become an obstacle to the successful commission of a residential burglary. A body that moments before was absent now is present via bodily changes (e.g., a racing heartbeat). In this situation, the burglar’s body emerges as salient and the successful burglar must manage his or her body--it becomes both the object and agent of practice--in order to carry out the act.

References

- Allen, J.** 1989. “Men, Crime and Criminology: Recasting the Questions.” International Journal of the Sociology of Law, 19: 19-39.
- Barak, G.** 1998. Integrating Criminologies. Boston: Allyn and Bacon.
- Bergen, R.K.** 1996. Wife Rape: Understanding the Response of Survivors and Service Providers. Thousand Oaks, CA.: Sage.
- Canaan, J.** 1998. “Is ‘Doing Nothing’ Just Boys’ Play? Integrating Feminist and Cultural Studies Perspectives on Working-Class Young Men’s Masculinity.” In K. Daly and L. Maher, eds. Criminology at the Crossroads: Feminist Readings in Crime and Justice, 172-187. New York: Oxford University Press.

---

¹⁰¹ My conception of embodied fear relies heavily on Leder’s (1990: 137-138) discussion of this topic.

- Chesney-Lind, M.** 1997. The Female Offender. Thousand Oaks, CA.: Sage.
- Collier, R.** 1998. Masculinities, Crime, and Criminology: Men, Heterosexuality, and the Criminal(ised) Other. Thousand Oaks, CA.: Sage.
- Connell, R.W.** 1987. Gender and Power: Society, the Person, and Sexual Politics. Stanford, CA.: Stanford University press.
- Connell, R.W.** 1995. Masculinities. Berkeley, CA.: University of California Press.
- Connell, R.W.** 1996. "Teaching the Boys: New Research on Masculinity and Gender Strategies for Schools." Teachers College Record 98 (2): 206-235.
- Connell, R.W.** 1998. "Bodies, Intellectuals, and World Society." Plenary address To British Sociological Association Annual Conference, Edinburgh, Scotland.
- Connell, R.W.** 2000. The Men and the Boys. St. Leonards, NSW, Australia: Allen & Unwin.
- Cook, K.** 1998. Divided Passions: Public Opinions on Abortion and the Death Penalty. Boston: Northeastern University Press.
- Crossley, N.** 1995. "Body Techniques, Agency and Intercorporeality: On Goffman's Relations in Public." Sociology, 29 (1): 133-149.
- Daly, K.** 1997. "Different Ways of Conceptualizing Sex/Gender in Feminist Theory and Their Implications for Criminology." Theoretical Criminology, 1(1): 25-51.
- Davis, K.** ed. 1997. Embodied Practices: Feminist Perspectives on the Body. Thousand Oaks, CA.: Sage.
- Dobash, R.E. and R. Dobash.** 1979. Violence Against Wives. New York: Free Press.
- Finkelhor, D. and K. Yllo.** 1985. License to Rape. Sexual Abuse of Wives. New York: Holt, Rinehart, and Winston.
- Foucault, M.** 1979. Discipline and Punish: The Birth of the Prison. New York: Pantheon.
- Garfinkel, H.** 1967. Studies in Ethnomethodology. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Gatens, M.** 1996. Imaginary Bodies: Ethics, Power and Corporeality. New York: Routledge.
- Giddens, A.** 1976. New Rules of Sociological Method. London: Hutchison.
- Giddens, A.** 1991. Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. Stanford, CA.: Stanford University Press.
- Goffman, E.** 1971. Relations in Public: Microstudies of the Public Order. New York: Basic Books.
- Gottfredson, M.R. and T. Hirschi.** 1990. A General Theory of Crime. Stanford, CA.: Stanford University Press.
- Grosz, E.** 1994. Volatile Bodies: Towards a Corporeal Feminism. St. Leonards, NSW, Australia: Allen and Unwin.
- Hirschi, T.** 1969. Causes of Delinquency. Berkeley: University of California Press.
- Hochschild, A.R.** 1994. "The Commercial Spirit of Intimate Life and the Abduction Of Feminism: Signs from Women's Advice Books." Theory, Culture & Society. 11: 1-24.
- Holland, J., C. Ramazanoglu, and S. Sharpe.** 1993. Wimp or Gladiator?: Contradictions in Acquiring masculine Sexuality. London: Tufnell.
- Howe, A.** 1994. Punish and Critique: Towards a Feminist Analysis of Penalty. New York: Routledge.
- Kindlon, D. and M. Thompson.** 1999. Raising Cain: Protecting the Emotional Life of Boys. New York: Ballantine.
- Klein, D.** 1973. "The Etiology of Female Crime: A Review of the Literature." Issues in Criminology, 8 (2): 3-30.
- Laub, J.H. and R.J. Sampson.** 1991. "The Sutherland-Glueck Debate: On the Sociology of Criminological Knowledge." American Journal of Sociology, 96 (6): 1402-1440.
- Leder, D.** 1990. The Absent Body. Chicago: The University of Chicago Press.
- Martin, K.A.** 1996. Puberty, Sexuality, and the Self: Boys and Girls at Adolescence. New York: Routledge.
- Melossi, D. and M. Pavarini.** 1981. The Prison and the Factory: Origins of the Penitentiary System. Totowa, N.J.: Barnes and Noble.
- Merleau-Ponty, M.** 1962. Phenomenology of Perception. New York: Humanities Press.
- Messerschmidt, J.W.** 2000. Nine Lives: Adolescent Masculinities, the Body, and Violence. Boulder, CO: Westview.

- Messerschmidt, J.W.** 1997. Crime as Structured Action: Gender, Race, Class, and Crime in the Making. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Messerschmidt, J.W.** 1993. Masculinities and Crime: Critique and Reconceptualization of Theory. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.
- Messner, M.** 2000. "Barbie Girl Versus Sea Monsters: Children Constructing Gender." Gender and Society, 14 (6): 765-784.
- Miller, E.** 1986. Street Woman. Philadelphia: Temple University Press.
- Morgan, D.H. and S. Scott.** 1993. Body Matters: Essays on the Sociology of the Body. Washington, D.C.: The Falmer Press.
- Nettleton, S. and J. Watson.** eds.1998. The Body in Everyday Life. New York: Routledge.
- Petersen, A.C.** 1988. "Adolescent Development." Annual Review of Psychology39:583-607.
- Rafter, Nicole Hahn.** 1985. Partial Justice: Women in State Prisons, 1877-1919. Boston: Northeastern University Press.
- Sartre, J.P.** 1956. Being and Nothingness. New York: Philosophical Library.
- Scully, D.** 1990. Understanding Sexual Violence: A Study of Convicted Rapists. Boston: Unwin Hyman.
- Shilling, C.** 1993. The Body and Social Theory. Newbury Park, CA.: Sage.
- Stanko, E.** 1985. Intimate Intrusions: Women's Experience of Male Violence. Boston: Routledge and Kegan Paul.
- Stark, E. and A. Flitcraft.** 1998. "Women and Children at Risk: A Feminist Perspective on Child Abuse." In R.K. Bergen ed. Issues in Intimate Violence, 25-41. Thousand Oaks, CA.: Sage.
- Sutherland, E.H.** 1924. Criminology. Philadelphia: Lippincott.
- Sutherland, E.H.** 1947. Principles of Criminology. Philadelphia: Lippincott.
- Thorne, B.** 1993. Gender Play: Girls and Boys in Schools. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press.
- Turner, B.S.** 1996. The Body and Society: Explorations in Social Theory. Thousand Oaks, CA.: Sage.
- Vold, G.B., T.J. Bernard, and J.B. Snipes** eds. 1998. Theoretical Criminology. New York: Oxford University Press.
- Williams, S.J.** 1996. "The Vicissitudes of Embodiment Across the Chronic Illness Trajectory." Body & Society, 2 (2): 23-47.
- Wright, R.T. and S. Decker.** 1994. Burglars on the Job: Street Life and Residential Break-ins. Boston: Northeastern University Press.
- Young, A.** 1996. Imagining Crime: Textual Outlaws and Criminal Conversations. Thousand Oaks, CA.: Sage.

POLICING POLITICAL PROTEST – GOTHENBURG JUNE 2001

Janne Flyghed

The events surrounding the EU summit in Gothenburg in the summer of 2001 have once again focused attention on the wisdom, legality and consequences of certain police activities. We have been presented with account after account of abusive treatment, physical and psychological violence, and the provision of inadequate information – often no information at all – about the reasons for detention or arrest. We have been told of degradation, long periods in police custody, in certain cases (primarily involving foreign citizens) extending up to a couple of days, without being told why and with nothing to eat or drink; private possessions ransacked and in several cases destroyed – particularly cameras and film. In short, a veritable catalogue of offences against the most elementary principles of a state supposedly governed by the rule of law. We were “treated like terrorists and hooligans” as one of the arrested youths puts it.

Several different sources present similar descriptions of the civil rights violations and injustices that took place. But despite this level of agreement, it remains difficult, not to say impossible, to be sure how much of what we are being told is in fact true. Even if we assume for the sake of argument that only a small proportion of these reports have a sound basis in fact, however, we are facing a very grave situation indeed. For this reason, the material compiled here raises a great many difficult and unpleasant questions.

How could so many of the basic principles of the rule of law be undermined over the course of just a few days in Gothenburg? On several occasions, the police – with or without the approval of their superiors – acted in a judicial vacuum, which clearly allowed too much room for the making of arbitrary decisions in relation to individual incidents. We must not forget, of course, that the police are entitled to use force. Their central task after all is the maintenance of “public order and safety”. In this they are permitted by law to resort to the use of force in certain circumstances, and in certain extreme situations even the use of deadly force. There must however be a concrete need, which is to say that measures short of the resort to force must be insufficient; and the use of force must constitute a reasonable means of carrying through the measures at issue, i.e. the use of force must be proportional to the threat posed. It is not altogether clear what is included in the concept “public order and safety”. Lawyers have made several more or less unsuccessful attempts at defining the content of this phrase. In his classic book *När och hur får polisen ingripa?* (Where and how are the police entitled to intervene?) (1978), Erik Sjöholm writes that while the concept “public safety” may be relatively uncomplicated from a juridical point of view, the concept of “public order” is

extremely complex, since it is highly “changeable and elastic and is also defined by unwritten norms... These are conditioned by prevailing social, ethical and moral perceptions, values and conventions, which are affected not only by general societal trends at the aggregate level, but also by current ideas and conditions in different areas and even in the same area at different times.”

In practice, these formulations are weak and provide little guidance for the actions of the individual police officer in a concrete situation. Since these are first and foremost quite general clauses, a great deal of room is left for discretion. This becomes particularly evident in the context of sizeable public order disturbances. In a stressful situation, how does one decide how much force is “no more than the situation demands”? When even lawyers aren’t sure what is meant by “public order and safety”, how is a police officer to decide? Clarity and explicitly formulated directives from senior police officers are therefore essential. The evidence suggests that there were several incidents where individual police officers were not given the leadership they needed during the events surrounding the EU summit in Gothenburg. In other words, the way the situation in Gothenburg developed may to some extent be the result of the way senior police officers reacted. The information being communicated from the police leadership to the officers on the street was from time to time wholly insufficient. And how well prepared were the police? Were senior officers aware of the risks they were taking when they made certain operational decisions? I do not believe they were. The overzealous use of force by certain police officers would in this case seem, at least in part, to have a structural explanation. And this lack of professionalism is worrying. We have to demand more of the police than we do of demonstrators, however prone these latter are to violence, and irrespective of whether they choose to mask their faces. The police must be trained to deal with stress and provocation. Police officers should never find themselves in a situation where they too start throwing bricks and stones. Many of the police who had been drafted in were clearly badly prepared. This is shown very clearly in the Swedish Police’s own inquiry into the events in Gothenburg. The report was published on 26th September under the title “Chaos – the Gothenburg operation, June 2001”. Almost 60 per cent of the police spoken to in the course of the inquiry reported that they had not received suitable training for the tasks they were asked to perform in the course of the Gothenburg assignment; 70 per cent reported that the information they received during the operations was inadequate and a similar proportion that radio communications were poor; two thirds of police officers were inadequately equipped to carry out the tasks required of them. In addition, working shifts were long (in 250 cases, officers worked for 19 hours or more at a stretch) and rest periods short. In total, 541 of just over 900 police officers were critical of the actions of their own senior officers.

Two paragraphs of the Police Act already notorious in Sweden (13b and 13c), were much relied upon during the events in Gothenburg. These provisions were introduced in 1998

as a means of dealing with public order disturbances involving large crowds. The covering paragraph (§13) previously required an examination of whether or not an intervention was justified for each individual person. With the introduction of the new provisions, however, this requirement was removed. Paragraph 13c requires only that the police examine the question of whether the crowd as such may be deemed to have disturbed the public order and whether the person against whom the intervention is directed can be considered to be a participant in the crowd. “The provisions are aimed at maintaining public order, and not in the first instance at securing a later conviction for any offence ” (Committee Directive 2001:60). It was thus made possible for the police to cordon off and conduct mass arrests on a crowd that disturbs the public order, or that presents an immediate threat of doing so. These provisions have been used by the Swedish police on those occasions when they have decided to isolate and round up large congregations of people, who have then been removed by bus to various different locations and from there sent home under their own steam. The risk with this mode of operation is that the “wrong” people may happen to be at the place where this ‘rounding up’ process takes place, as has indeed happened. In Gothenburg, it was largely this particular section of the Police Act that was relied upon. Only on very rare occasions did the police actually inform those concerned of the legal basis for their actions, however. Furthermore, once a crowd has been isolated, it should first be charged to disperse of its own accord, before steps are taken to remove the participants by force. This quite evidently did not occur in Gothenburg.

Hans Nordenstam is one police officer who must feel he has been totally steamrolled by his superiors. He was in charge of the negotiating team that established contact with the various factions among the demonstrators prior to the EU summit in Gothenburg. Looking back, it would now appear that the principle reason senior officers established this negotiating group was as a means of collecting information in order to hone the effectiveness of response measures. The group was never intended to achieve anything concrete by means of these negotiations. If there had been such an intention, why were the possibilities for negotiation not examined prior to the police storming of the Hvitfeldtska college on June 14th? Nordenstam’s bitterness must have been acute as he watched the confidence he had worked so hard to build being ground to dust between police riot shields.

The events at the Hvitfeldtska sixth form college are central to the developments that followed. The local authority had put the college buildings at the disposal of demonstrators and conference participants who had travelled to Gothenburg. The college was to provide them with premises in which to sleep, eat, listen to presentations and participate in seminars. On the Thursday morning, the police cordoned off the school by setting out a large number of containers (at a cost of approximately 1.5 million Swedish kronor, i.e. about half of cost of the criminal damage caused to Gothenburg’s main shopping street, the Avenue). Finally, they

stormed the building and by midnight they had emptied the premises. The reasons given for this action were “information that stones and planks of wood had been taken into the school”. But even if this was in fact the case, one has to ask whether the objectives of effective policing wouldn’t have been much better served if these stones had stayed in the school rather than ending up out on the street? That these stones should somehow have constituted an arsenal and thereby a pre-requisite for stone-throwing down in the town seems a little far fetched given that the streets of the city centre are themselves comprised of similar stones.

The press conference assurances of Håkan Jaldung (chief of the county force, and responsible for operations in connection with the Gothenburg summit) that the dangers associated with *not* besieging the school would have been far greater are simply not credible. His attitude regarding the way disturbances of this kind should be dealt with has been evidenced before, in relation to “football hooligans” for example. Jaldung’s prescription then involved a massive, quick, and forceful intervention in line with the motto prevention is better than cure. Such an operation requires police officers who are ‘psyched up’ and ready to go into action without hesitation. This may well have been the thinking behind the operation against the Hvitfeldtska college – a zealous hope that any and all potential troublemakers would be gathered there. A quick move to isolate and neutralise this group and the rest of the week would be a walk in the park from a security point of view. The Swedish police would show an international audience how this type of public order disturbance could and should be dealt with. This wasn’t what happened, of course. The troublemakers that the operation was intended to neutralise weren’t there. In addition, the operation cost the police a great deal in terms of resources. The quick, massive intervention bled police resources and led to an escalation in the use of violence by the groups ranged against them. Several international studies of this type of conflict have found similar patterns in the past. Operations of this kind are nothing but counterproductive, which was precisely what occurred at the Hvitfeldtska sixth form college on 14th June. The operation cannot have been seen as anything other than a major provocation.

In the context of future police training in Sweden, the operation at the Hvitfeldtska sixth form college may well become a classic example of police miscalculation; possibly in competition with the storming of the Schillerska sixth form college by the national Emergency Response Unit on the Saturday evening. Besides being carried out in a highly unprofessional manner – how is it possible that the commanders of such an ‘elite’ force had no access to plans of the building they proposed to storm (!) and then rang up those they were about to take action against to ask if they had a plan of the building they could spare (!!) – the operation was also characterised by the use of excessive unnecessary force. Masked and with automatic weapons drawn, the Swedish anti-terrorist unit went after an “armed German terrorist”. It would be interesting to know which particular “credible source” the police relied

upon for this information. Was it an anonymous tip off? Information gleaned from plain-clothes undercover officers? Or information from colleagues working in police intelligence? Whatever the answer to these questions, there was no German terrorist. Not one of the 78, mostly very young persons, who were arrested with extreme brutality is today suspected of any offence at all in connection with these events. It is difficult to describe this major operation as anything other than a grave mistake.

There remains a great deal to be investigated in connection with the events in Gothenburg last June. It is still difficult to see the whole picture with any degree of clarity and there is a great deal of uncertainty as regards what caused what. Two individuals who have not been the least bit troubled by uncertainties are Gösta Westerlund (GW), a former police officer, now a lecturer in criminal law, and the senior public prosecutor Sven-Erik Alhem. These two are entirely convinced that the law will show itself to be equal to the task of clearing up the complex political events that took place in Gothenburg down to the last detail. I am “convinced that the final outcome will be a good one,” as Alhem wrote in a newspaper article (Sydsvenska Dagbladet 21/8 2001). GW does not content himself with the hope that things *will turn out* well, but rather maintained from the word go that the police had done nothing wrong- not even when a youth was shot by police as he was on his way away from a stone throwing incident (Sydsvenska Dagbladet 18/8 2001), at least not from a “strictly legal perspective”. When GW defends the police shooting on the basis of self-defence, he maintains quite correctly that such a right exists in the face of a “criminal assault that has either already begun or is imminent”. According to GW, both these criteria were filled: *Imminent*, even if the stones thrown by the victim of the police shooting had not reached them; *already begun*, since even if the demonstrator was on his way away from the scene when the shot was fired, an assault is not over “until it is clear that it has ceased”. And in the case in question, the demonstrator could according to GW “just as easily have been on his way to collect a third stone”. Throwing stones at police officers is a criminal offence. But was the threat posed of such a magnitude that it justified a life-threatening shooting? In addition, two plain-clothes anti-terrorist officers were on their way to arrest the stone-thrower when the shot forestalled them (one of these officers, incidentally, was very nearly wounded himself). Thus, despite the fact that the stones did not reach the police, and despite the fact that the individual in question was on his way away from the scene, according to GW, the police did the right thing in shooting. “In order to keep the ‘hooligans’ at bay, in the end there was no alternative other than to open fire”.

But there was an alternative. This alternative is commonly known as providing back-up. According to the senior officer in charge of operations in Gothenburg, Håkan Jaldung, saboteurs had knocked out the police’s co-ordinatory communications system by means of spoiling transmissions. “The police officers on the street had no means of contacting one

another. I had 400-500 officers in the vicinity prepared to go in that we were unable to use.” Not only does this sound like a rationalisation constructed after the event, it is also factually inaccurate, at least if the story told by one of the police officers who was in the vicinity along with his colleagues is to be believed. “It is quite incredible; how can he [Jaldung, author’s note] say that? I heard quite clearly on the radio that our colleagues were in trouble. But we were not permitted to intervene.” It seems highly likely that the shots that were fired need not have been if the police who found themselves in difficulty had been provided with the back-up they needed. If Gösta Westerlund’s strict legal arguments relating to assaults that are imminent or already underway and his understanding of “no alternative” become the yardstick for the use of force by the Swedish police in future, we will be seeing more shootings than we could ever have imagined.

Those convicted of rioting in Gothenburg have received significantly stiffer sentences than those previously passed in Sweden for offences of this kind. The offences have been regarded as “extremely serious since they took place in the context of rioting that had been planned, prepared and organised.” It would be wise to come back and analyse these sentences once they have been imposed. It is important to remember that stiff sentencing can prove counterproductive in that it creates martyrs, which in turn plays right into the hands of those whose goal is an escalation in the use of violence.

The events that took place in Gothenburg will undoubtedly make their presence felt in future demonstrations, both via the police and demonstrators. In order to minimise the negative effects of this presence it is important that all parties involved, and particularly legislators, maintain control and do not allow themselves to be overcome by any kind of moral panic reaction where the measures introduced are not based on objective considerations but on the need for a quick fix to quieten noisy expressions of opinion. Otherwise there is a grave risk that even adherents of non-violence (among both police and demonstrators) will decide to resort to violence in future demonstrations. The events in Gothenburg, and then later in Genoa, have already been used as a motif in discussions within the EU on the criminalisation of political protests and the establishment of a special anti-riot police force.

There is a risk that the events of Gothenburg and Genoa will figure in a process of normalisation. They will be referred to time and again as representative of a concrete threat that justifies increases in police resources and a tougher response. Seventy years ago, in Ådalen in Sweden, five people were shot and killed by the Swedish military during a peaceful workers’ demonstration. These events led to the military being excluded from the maintenance of public order and safety during peacetime. Today there are a number of people willing to draw completely the opposite conclusion, who contend that the events in Gothenburg actually justify the introduction of the military. The Inquiry that was established to investigate the events in Gothenburg, was directed amongst other things to examine the

possibility of making use of the reservist civilians trained for deployment as police in periods of international crisis even when no such crisis exists (Committee Directive 2001:60). The board of this Inquiry includes the former Social Democratic Prime Minister Ingvar Carlsson, and the former leader of the conservative Moderate Party Ulf Adelsohn. The impartiality of Adelsohn is open to serious doubt following a radio interview where he aligned himself with views being expressed in defence of police actions and claimed that what the Swedish police need above all else are new strategies and tools for implementing the use of force.

In order to prevent the further spread of public disorder and insecurity – among demonstrators, the police and the public in general – it is important that the Gothenburg carbuncle be properly lanced and dissected. There is a very grave risk that politically committed youths who find themselves being treated like terrorists and hooligans will start to behave exactly like hooligans and terrorists. The societal response – primarily that of the media and the justice system – becomes in turn a self-fulfilling prophecy. We create precisely what we fear the most, simply by acting thoughtlessly and without exercising the necessary self-control.

DELTAGARFÖRTECKNING

Danmark

Clausen, Susanne
Justisministeriet
Slotsholmsgade 10
DK -1216 København K
Tel: +45 33 95 41 83
E-post: scl@jm.dk

Kvist, Camilla
H. Schneeklothsvai 33, st. 3
DK -2000 Fredriksberg
Tel: +45 38 33 47 37
E-post: smilla.k@wanadoo.dk

Mathiassen, Charlotte
Wjalsgade 88
DK - 2300 København S
Tel: +45 33 32 87 30
Fax: +45 33 32 87 45
E-post: charlotte.mathiassen@psy.ku.dk

Stecher, Jesper
Retsvidenskabeligt Institut D
Sankt Peders Stræde 19
DK - 1453 København K
Tel: +45 35 32 33 34
Fax: +45 35 32 33 34
E-post: jesper.stecher@jur.ku.dk

Floto, Inga
Institut for Historie
Tel: +45 35 32 82 94
Fax: + 45 35 32 82 41
E-post: floto@hum.ku.dk

Kyvsgaard, Britta
Justitsministeriet, Adm. Afd.
Slotsholmsgade 10
DK - 1216 København K
Tel: +45 33 95 41 84
E-post: bky@jm.dk

Snare, Annika
Retsvidenskabeligt Institut D
Sankt Peders Stræde 19
DK - 1453 København K
Tel: + 45 35 32 33 30
Fax: +45 35 32 33 34
E-post: annika.snare@jur.ku.dk

Finland

Aromaa, Kauko
Nordiska Samarbetsrådet för Kriminologi
PB 157
FIN - 00121 Helsingfors
Tel: +358 9 1606 78 81
Fax: + 358 9 1606 78 90
E-post: kauko.aromaa@om.fi

Enkvist, Joachim
Nordiska Samarbetsrådet för Kriminologi
PB 157
FIN - 00121 Helsingfors
Fax: +358 9 1606 78 90
E-post: joachim.enkvist@om.fi

Grönfors, Martti
Jatasalmentie 11
00830 Helsinki, FINLAND
Tel: +358 9 78 87 39
Fax: +358 9 75 92098
E-post: martti.gronfors@helsinki.fi

Castrén, Elina
Rättspolitiska forskningsinstitutet
PB 157
FIN - 00121 Helsingfors
Tel: +358 9 1606 78 79
Fax: +358 9 1606 78 66
E-post: elina.castren@om.fi

Esko, Anna
Nordiska Samarbetsrådet för Kriminologi
PB 157
FIN - 00121 Helsingfors
Tel: +358 9 1606 82 68
Fax: +358 9 1606 78 90
E-post: anna.esko@om.fi

Harrikari, Timo
Pohjoinen Puistokatu 10 as. 4
FIN – 05800 Hyvinkää
Tel: +358 400 834698
E-post: timo.harrikari@cc.jyu.fi

Honkatukia, Päivi
Rättspolitiska forskningsinstitutet
PB 157
FIN - 00121 Helsingfors
Tel: +358 9 1606 7871
E-post: paivi.honkatukia@om.fi

Kekkonen, Jukka
Laivastonkatu 8-10 C
FIN – 00160 Helsingfors
Tel: + 358 9 191 22 625
E-post: jukka.t.kekkonen@helsinki.fi

Lybeck, Martina
Nordiska Samarbetsrådet för Kriminologi
PB 157
FIN - 00121 Helsingfors
Tel: +358 9 1606 9804
Fax: +358 9 1606 78 90
E-post: martina.lybeck@om.fi

Karma, Helena
Meritullintori 6 A 7
FIN – 00170 Helsingfors
Tel: +358 9 191 23 115
Fax: +358 9 191 24 750
E-post: helena.karma@helsinki.fi

Kemppi, Sari
Rättspolitiska forskningsinstitutet
PB 157
FIN - 00121 Helsingfors
Tel: +358 9 1606 9825
E-post: sari.kemppi@om.fi

Suomela, Maarit
Brottspåföljdsverket
PB 319
FIN - 00181 Helsingfors
Tel: +358 9 160 88 477
E-post: maarit.suomela@om.fi

Grönland

Fontain, Agathe
Paarnaqumt 15
DK – 3911 Sisimut
Tel: +45 86 61 88
Fax: +45 86 68 16
E-post: fontaine@greenet.gl

Poppel, Marie Kathrine
Kigutaarnat 80
3905 Nuussuaq
Grønland
E-post: poppel@greenet.gl

Olsen, Lissi
PB 1040
3900 Nuuk
Grønland
Tel: +299 32 4200
E-post: olsen@greenet.gl

Island

Biering, Páll
Research Scientist
Institute of Nursing Research
University of Iceland
Tel: +354 525 5280
E-post: pb@hi.is

Bjarnason, Thoroddur
University at Albany
State University of New York
Albany, NY 12222
USA
E-post: thor@albany.edu

Björk Mateinsdóttir, Halla
Skagfirraingabraut 6
IS - 550 Saudarkrokur,
Tel: +354 557 9311
Fax: +354 453 6147
E-post: forvorn@krokur.is

Gunnlaugsson, Helgi
Univeristetet i Island
IS - 101 Reykjavik
Tel: +354 525 4504
Fax: +354 552 6806
E-post: helgigun@hi.is

Newton, Anna Kristin
Fangelsismalastofnun
Bogartúni 7
IS - 105 Reykjavik
Tel: +354 520 5010

Þórisdóttir, Rannveig
Rigspolitiet
Skulagata 21
IS - 105 Reykjavik
Tel: +354 570 2525
E-post: rannveig@rls.is

Norge

Bjørnebekk, Ragnhild
Politihøgskolen
Postboks 5027, Majorstua
N – 0301 Oslo
Tel: +47 23 19 98 71
Fax: +47 23 29 99 05
E-post: ragnhild.bjornebekk@politih.no

Giertsen, Hedda
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Postboks 6706 St. Olavs plass
N - 0130 Oslo
Tel: +47 22 85 01 44
Fax: +47 22 85 02 52
E-post: hedda.giertsen@jus.uio.no

Kittelsbye, Ellen S.
Justisdepartementet
Postboks 8005 Dep
N - 0030 Oslo
Tel: +47 22 24 52 08
Fax: +47 22 24 95 30
E-post: ellen.kittelsbye@jd.dep.no

Næss, Elisabeth
Seksjon for analyse og forebygging
Postboks 8051 Dep.
N - 0031 Oslo
Tel: +47 23 36 41 39
E-post: elisabeth.naess@pod.politiet.no

Skodvin, Arne
Politihøgskolen
Postboks 5027, Majorstua
N – 0301 Oslo
Tel: +47 23 19 98 78
Fax: +47 23 29 99 06
E-post: arne.skodvin@politih.no

Thomassen, Gunnar
FOU, Politihøgskolen
Postboks 5027
N - 0301 Oslo
Tel: +47 23 19 98 77
Fax: +47 23 19 99 06
E-post: gunnar.thomassen@politih.no

Ericsson, Kjersti
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Postboks 6706 St. Olavs plass
N - 0130 Oslo
Tel: +47 22 85 01 41
Fax: +47 22 85 02 52
E-post: kjersti.ericsson@jus.uio.no

Johansen, Nicolay B.
Falsensgate 16 A
N - 0556 Oslo
Tel: +47 22 37 84 31
E-post: nicobjoe@frisurf.no

Larsson, Paul
Ødegårdsveien
N – 2100 Skarnes
Tel: +47 23 36 41 34
E-post: paul.larsson@pod.politiet.no

Renland, Astrid
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Postboks 6706 St. Olavs plass
N - 0130 Oslo
Tel: +47 22 85 01 42
Fax: +47 22 85 02 52
E-post: astrid@jusstud.uio.no

Strømman, Ole Johan
Politidirektoratet
Postboks 8051 Dep.
N – 0031 Oslo
Tel: +47 23 36 41 36
Fax: +47 23 36 41 40
E-post: ole.stromman@pod.politiet.no

Viljugrein, Tone
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Avdeling for kriminologi
Postboks 6706 St. Olavs plass
N - 0130 Oslo
Tel: +47 22 85 01 24
Fax: +47 22 85 02 52
E-post: tone.viljugrein@jus.uio.no

Sverige

Alhem, Sven-Erik
Överåklagarens kansli
Box 6202
S – 200 11 Malmö
E-post: sven-erik.alhem@aklagare.se

Andersson, Maria
Drottningholmsv. 336
S - 168 73 Bromma
Tel: +46 8 25 86 73
E-post: maria_lull@hotmail.com

Bergfors, Lena
Gjuteribacken 6 B, 3 tr.
S – 172 65 Sundbyberg
Tel: +46 8 28 78 57
E-post: trinity_lev@hotmail.com

Estrada, Filipe
Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet
S - 106 91 Stockholm
Tel: +46 8 67 47 057
Fax: +46 8 15 78 81
E-post: felipe.estrada@crim.su.se

Green, Anders
Polismyndigheten i Stockholms län
Ekonomiavdelningen
S- 106 75 Stockholm
Tel: +46 8 401 03 56
Fax: +46 8 401 01 43
E-post: anders-p.green@telia.com

Leander, Karen
Socialmedicin – Norrbacka
S – 171 76 Stockholm
Tel: +46 8 51 77 79 24
Fax: +46 8 51 77 79 30
E-post: karen.leander@smd.sll.se

Lindmark, Efva
Polismyndigheterna Västra Götaland
Länskriminalpolisen, KUT
Box 429
S-401 26 Göteborg
Tel: +46 31 739 25 56
E-post: efva.lindmark@vastragotaland.police.se

Nilsson, Anders
Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet
S - 106 91 Stockholm
Tel: +46 8 16 17 40
Fax: +46 8 15 78 81
E-post: anders.nilsson@crim.su.se

Pettersson, Lotta
Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet
S - 106 91 Stockholm
Tel: +46 8 674 70 51
Fax: +46 8 15 78 81
E-post: lotta.pettersson@crim.su.se

Sarnecki, Jerzy
Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet
S - 106 91 Stockholm
Tel: +46 8 16 21 02
Fax: +46 8 15 78 81
E-post: jerzy.sarnecki@crim.su.se

Ericson, Christina
Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet
S - 106 91 Stockholm
Tel: +46 8 16 29 41
Fax: +46 8 15 78 81
E-post: christina.ericson@crim.su.se

Flyghed, Janne
Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet
S - 106 91 Stockholm
Tel: +46 8 16 26 09
Fax: +46 8 15 78 81
E-post: janne.flyghed@crim.su.se

Karlsson, Jenny
Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet
S - 106 91 Stockholm
Tel: +46 8 16 14 65
Fax: +46 8 15 78 81
E-post: jenny.karlsson@crim.su.se

Lenke, Leif
Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet
S - 106 91 Stockholm
Tel: +46 8 16 31 69
Fax: +46 8 15 78 81
E-post: leif.lenke@crim.su.se

Messerschmidt, James
Department of Criminology
University of Southern Maine
P.O. Box 9300
Portland, ME 04104
U.S.A.
E-post: mschmidt@usm.maine.edu

Olsson, Monika
Justitiedepartementet
Kriminalpolitiska enheten
S – 103 33 Stockholm
Tel: +46 8 405 46 13
Fax: +46 8 405 48 95
E-post: monika.olsson@justice.ministry.se

du Rees, Helena
Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet
S - 106 91 Stockholm
Tel: +46 8 16 33 97
Fax: +46 8 15 78 81
E-post: helena.durees@crim.su.se

Skoglund, Robert
Vattumannens gata 141
S – 136 62 Haninge
Tel: +46 8 571 426 33
E-post: skoglundrobert@hotmail.com

Slawomirska, Gaia
Lasarettsv. 7
S – 131 45 Nacka
Tel: +46 8 716 24 49
E-post: gaia112@hotmail.com

Tiby, Eva
Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet
S - 106 91 Stockholm
Tel: +46 8 16 19 85
Fax: +46 8 15 78 81
E-post: eva.tiby@crim.su.se

Stenborre, Eva
Ljungkullen 18
S – 433 66 Sävedalen
Tel: +46 31 26 65 50
E-post: evastenborre@swipnet.se

Åkerström, Malin
Sociologiska institutionen
Lunds universitet
Box 114
S – 221 00 Lund
Tel: +46 46 222 88 41
Fax: +46 46 222 41 00
E-post: malin.akerstrom@soc.lu.se